

మొదటి కూర్పు 1000 ప్రతులు

1980 జనవరి.

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తలవి

ముద్రణ :

శ్రీ రామా పబ్లికేషన్స్,

సుభాష్ కోడ్, సికింద్రాబాదు.

ఓం శ్రీ విశ్వనాథాయ నమః
అంకితము.

తే॥ ఈశనుతుడైన దుంతి విఘ్నేశుఁ గొలిచి
సాక్షిగణపతి సద్భక్తి సంస్కరించి
పార్వతీపతి మత్కృతి పతిగఁజేసి
యఖిలలోకంబు లానంద మందుఁ దేల.

సీ॥ సర్వతీర్థాళిపై సార్వభౌమ పదంబు
కాశికాపురికిచ్చి కాచెనెవఁడొ
అఖిలలోకాధీశుఁడయ్యు సంతసముతో
పులితోలు మొలజుట్టి పొలచునెవఁడొ
కస్తూరి కుంకుమాగరు గంధముల మాని
భూతిని నొడలెల్లఁ బూయునెవఁడొ
శరణన్నమాత్రినే సకలాఘములఁ బాపి
భక్తులదయఁగను ప్రభు వెవఁడొ.

గీ॥ అట్టి కాశివిశ్వేశ్వరు నాజ్ఞచేత
నల “సహస్రయోగ” కృతిని నాంధ్రభాష
ననువదింపగఁ బూనితి నాంధ్రులెల్ల
రాయురారోగ్య భాగ్యంబు లనుభవింప.

సీ॥ త్రిపురుల నొకకోలఁ ద్రెళ్ళించి లీలమైఁ
గఱకు రక్కసిమూకఁ గాలరాచె
ఘనఘోర గంభీర కలశాబ్ధివిషమెల్ల
మృత్యుంజయుండయి మ్రింగివైచె

దివిజవాహినిఁజూచి దిగులొంద నీకేల
 వడుమని తలపైనిఁ బాదుకొల్పె
 తనకున్నపెన్నిధు ల్దన భక్తుఁకొసంగి
 ప్రియమునఁ గాశిని బిచ్చమెత్తె.

గీ॥ సకలలోక చరాచర జంతుకోటి
 శాంతిమేదుర సత్కటాక్షాంచలమున
 గాంచి రక్షించు సకలలోకాధినేత
 మాకృతిస్వామియై మమ్ము మనుచుగాక.

సంక్రమణము.

సంక్రమణము.

గీ॥ శబ్ద మర్థమునట్లు సంసక్తులై న
పార్వతీ పరమేశులవలె వెలుంగు
తల్లిదండ్రుల నధిక వాత్సల్యధనుల
మంగమను సంగమేశ్వరు మదిదలంతు.

౪

శ్లో॥ శ్రీ భరద్వాజ గోత్రీయః । శ్రీరంగం సంగమేశ్వరః
మంగాంబికా ప్రాణనాథః । ధీమాన్ వైద్యవిశారదః

శ్లో॥ యస్య నామైవ పర్యాప్తం । మహారోగ నివారణే
నువస్తం జనకంపూజ్యం । సంగమేశ్వర శాస్త్రిణం.

శ్లో॥ కుర్వ స్సహస్రయోగస్య । వ్యాఖ్యామాంధ్యాం కృతశ్రమా
సుబ్బరాయ రామమూర్త్యా । వాం మంగా సంగమేశజౌ.

తొలి పలుకు

ఆయుర్వేదము వేదాంగములలో నొకటి. అథర్వణ వేదాంతర్గతమై యున్నది. బ్రహ్మచుండి అశ్వినీ దేవతలు, వారినుండి ఇంద్రుడు, ఆయనకు శిష్యుడైన భరద్వాజుడు ఈ విద్యనభ్యసించిరనియు, లోక శ్రేయోభిలాషులై ఈ వైద్యమును వ్యాపింప చేసిరనియు పురాణములలో చెప్పబడినది ఈ భరద్వాజ మహాముని ఆత్రేయాది ఋషి మండలికి ఉపదేశకుడయ్యెను. ఆత్రేయ, అగ్నివేళ, భేళ, హరిత, ఘోరపాణి మహామునీంద్రిలు, క్షీరసముద్రమథన జనితులైన ధన్వంతరి, చరక సుశ్రుతాదులు కాలానుగతముగ పరిశోధనలు గావించి ఆయుర్వేదమును అత్యంతముగ వృద్ధిచేసినారు. ఔషధ చికిత్సా విధానము శస్త్ర చికిత్సా విధానము, ఈ రెండును ఈ మహాపురుషుల తపస్సై ఆయుర్వేదము ఉత్తమోత్తమ భ్యాతిని గడించి వేల సంవత్సరములు ఈ జాతి యొక్క ఆరోగ్యమును, వీర్యమును కాపాడినది. అంతేకాక ఇచ్చటినుండి ఈజిప్టుకును పిమ్మట అరబు దేశములకును, అరబు దేశములనుండి యూరపు ఖండమునకు వ్యాపించినది. గాని మన దేశములో ఆంగ్లరాజ్య స్థాపనమైనప్పటి నుండి ఆంగ్లేయ ప్రభువులు తమ పరిపాలనా విధానములో భారతీయ సంస్కృతిని, దేశ భాషలను అణచివైచి ఆంగ్ల సంస్కృతిని, ఆంగ్ల భాషను దేశములో వ్యాపింప చేసినారు. అవిద్యముగనే ఆంగ్లవైద్య విధానమును సర్వతోముఖముగ దేశములో అభివృద్ధి చేసినకొలదియు ఆయుర్వేదము అభివృద్ధి కాకుండ నానాటికి హీనస్థిలోనికి వచ్చినది. ఐనను దానియొక్క నిజమైన శక్తివల్లనే నిప్పటికిని గ్రామ గ్రామములలో గృహవైద్యముగ కొంతవరకైనను నిలచి యున్నది. ఈ జాతీయ వైద్యమును పునరుద్ధరించుటకు ఇటీవలి కాలములో కొన్ని ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. దేశములో స్వతంత్రమేర్పడిన తరువాత దీనిని బాగుగ పునరుద్ధరించుట జాతీయ ప్రభుత్వముల యొక్కయు, ప్రజల యొక్కయు విద్యుక్తధర్మమై యున్నది. ఇంతివరకు మన జాతీయ ప్రభుత్వములు ఆయుర్వేద పునరుద్ధరణకై తగినంత శ్రద్ధ చూపలేదని చెప్పటకు విచారమగుచున్నది. ఆయుర్వేద విద్యాభ్యాసముగావించి చికిత్సానుభవము కలిగి, పేరుప్రతిష్ఠలు కలిగిన ఆయుర్వేద ప్రతిభాశాలురు దేశమందు అచ్చటచ్చట ప్రఖ్యాతవంతులై యున్నందుకు గర్వపడవలసి యున్నది. ఇట్టి విద్యా పారంగతులు, స్వానుభవజ్ఞులు, వంశానుగత

శిష్యులు, ప్రభుత్వముతో బాటు పునరుద్ధరణ కార్యక్రమమునందు నిరంతరకృషి సలుపుట శ్లోవసరము. బహు శాస్త్ర గ్రంథ రూపమైన యీ విద్యను వివిధ రాష్ట్రములలో వివిధరీతుల స్వానుభవ ప్రయోగములతో సలరారుచున్న ఆధునిక వైద్య పరిజ్ఞానముతో సమన్వయింప జేసి ప్రజాసామాన్యమంతలో ప్రచారముగూర్చి కృషి సల్పుట వైద్య ప్రముఖుల కర్తవ్యము. ఇందులకు తేట తెనుగున చికిత్సావిధానమును గురించి, మందులను గురించి, మూలికలను గురించి, పుస్తకములను వ్రాసి ఆంధ్ర ప్రజానీకమున కందించుట వైద్య విద్వాంసుల పరిధిమధ్యము.

ఈ ధర్మ నిర్వహణకే శ్రీ శ్రీరంగం సుబ్బారావు సోదరులు పూనుకొనుట ప్రశంసనీయము. శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్లేయ భాషలలో ప్రశంసనీయమగు పరిచయము కలవారు. వీరు సికింద్రాబాదులో ఆంగ్లేయ ఉన్నత పాఠశాలలలో నుపాధ్యాయులుగా నుండి వానిని విగర్హించి అనువాదకముగు ఆయుర్వేదమును వృత్తిగ పరిగ్రహించిన వారు. కీర్తికే. శ్రీ రంగం సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు వీరి తండ్రిగారు. వీరును ఆంగ్లేయోన్నత పాఠశాలలో పరిధానోపాధ్యాయులుగ పనిచేసియు, ఆయుర్వేదమందు వీరికిగల ఆసక్తాభిమానములచే బెజవాడలో శ్రీ వెంకటేశ్వర ఆయుర్వేద కళాశాలలో నుపాధ్యాయులుగ బనిచేసిరి. ఆ కాలముననే శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారి పరిచయ భాగ్యము నాకుకలిగినది. తండ్రిగారి మార్గముననే వారి కుమారులగు శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులిగువరు ఆయుర్వేద వృత్తిని స్వీకరించి విఖ్యాతవంతముగ ప్రజాసేవ చేయుచుండుట ప్రశంసనీయము. సికింద్రాబాదు యందు వీరుచిత్త ధగ్గ వైద్యశాలను నిర్వహించుచున్నారు. ఈ ధర్మ వైద్యశాల ప్రభుత్వగర్హణను కూడ పొందుచున్నది. ఇట్టి శాస్త్రజ్ఞులు అనుభవజ్ఞులు అగు వీరు సంస్కృత భాషలో మళమూల లిపియందున్న “సహస్రయోగ” మను వైద్య గ్రంథమును “సహస్రయోగ ప్రకాశిక” యను పేరున తెనిగించి కృతకృత్యులై ధన్యులైరి.

పుస్తక రచన యందెన్నియో ప్రతిబంధకములు గలవని అందరికిని తెలిసిన విషయమే. ఒక భాషలోనున్న పుస్తకమును మరియొక భాషలోనికి తర్జుమా చేయుటలో గల కష్ట నిష్ఠూరములపారములు. అందు ముఖ్యముగ నాయుర్వేదమువంటి శాస్త్ర గ్రంథమును తర్జుమా చేయుట కష్టతమమే. శాస్త్ర గ్రంథములను వ్రాయుటలో మూలమునకు సరి

యగు పారిభాషిక శబ్దముల సన్వేషించుటలో గల శ్రమ గ్రంథకర్తలకే తెలియును. ఈ శ్రమ ఆయుర్వేదమున మరింత హెచ్చు. సంస్కృతమున ఒకే మూలికకు, ఒకే వస్తువునకు వివిధ పర్యాయ పదము లున్నవి. వివిధ రాష్ట్రములలో నాయారాష్ట్ర భాషల ననుసరించి పేర్లున్నవి. ఆయా పేర్లనన్నిటిని పరిగ్రహించి వానిని సమన్వయించుకొని ఆ పేరుగల నిజమగు వస్తువును గుర్తించి దాని ప్రయోగోపయోగముల వ్రాయవలసి యున్న కష్ట మనువచూనమనుట నిశ్చయము. ఈ విషయ పరిగ్రహణము నందు తీర్ణులు కాగలవారు, వివిధ రాష్ట్ర భాషలలో బరిచయము కల వారుగా నుండుట తప్పనిసరి. శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్ల భాషలలో గల పరిచయముతో బాటు, వంగ, ఓడ్ర, హిందీ, ఉర్దూ, కర్నాటక, మళయాళ భాషలలో గూడ విశేష పరిచయము గలవారు. ఇట్లు వివిధ రాష్ట్ర భాషా పరిచయ సంపన్నులగుటవలననే మణిప్రవాళ శైలిలో కొన్నితావుల కేవలము సంస్కృతము, సంస్కృతము మలయాళము కలిపి కొన్నితావుల ప్రాయబడిన సహస్రయోగ గ్రంథమును తెనిగింప గలిగిరి. వీరి తర్జుమా తేట తెనుగున నున్నది. ఈ సహస్రయోగ పుస్తకమున వీరికి లభించిన యోగములు 322. ఇది 18 అధ్యాయముల గ్రంథము. 969 శ్లోకములు కలది. ఈ శ్లోకము లన్నియు మొదటినుండి తుదివరకు యెల్లరకర్థమగునటుల వ్రాసిరి. ఇది గాక యితర రాష్ట్ర భాషలలో గల ఆసవారిష్ట యోగములను గూడ వీరి పుస్తకమున చేర్చిరి. ఇది ఆంధ్రలోకమునకు చాలా యుపయుక్తము కాగలదని విశ్వసించుచున్నాను. మరియు నిది ఆయుర్వేదవైద్యు లాదరణాభిమానమును చూరగొనకలదని ఆశించుచున్నాను.

ఇట్లే శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు తమ ఆయుర్వేద విద్యాప్రావీణ్య తను, అనుభవమును దేశసేవాపరతంత్రులై వివిధ పుస్తకరూపమున గూడ ఆంధ్రులను సేవించుటకు భగవానుడు వీరికి ఆయురారోగ్యములు ప్రసాదించుగాక!

నాగార్జున విహార్,
హైదరాబాదు.
12—7—1959

అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావు.
(ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభాభ్యుత్తులు)

పండితాభిప్రాయములు

OPINIONS OF PANDITS

Ayurveda presents hundreds of recipes under each disease in the line of 'बह्वक्ष्य बहुगुणं साधनं योग्यं मौख्यम्'. The students and practitioners of Ayurveda are alike baffled when they go through the books vast collections of Ayurvedic recipes. Only long clinical observations and investigations will enable one to ascertain their actual indications and clinical values. But Sahasrayogam is a small collection of clinically proved Ayurvedic yogas by years of experience of the noble tradition of Ayurvedic master minds of Malabar. Some of the yogas are selections of Vagbhata while others are original contributions to Ayurveda. While some yogas are in Sanskrit, many are written in Malayalam the language of the land. Hence it has been published only in Malayalam script, though "Dharakalpam" was partly published in Nagari script by the efforts taken by the late lamented Jadavji Tricumji Acharya.

Vaidya Sri Subba Rao and his brother have done a commendable service by translating this book into Telugu language. I have gone through the pages of their translation with interest. To my mind, they have spared no pains in doing justice to their chosen work. Language has its own limitations in giving accurate expression of one's own ideas. It is even more so when one takes himself to translation. The translators' sound knowledge of Ayurveda and long experience as Ayurvedic Physicians together with their knowledge of Sanskrit and various Indian languages have enabled them to achieve appreciable success in their attempt. They deserve to be congratulated in bringing out this translation of Sahasrayogam, i. e. Sahasra yoga prakasika.

I am sure that their book will be of great assistance to the Vaidyas and Ayurvedic students of Andhra Pradesh.

C. K. DIVAKARAN, M. A.

6—9—59.

Principal Government Ayurvedic College, Hyderabad.

“బహుకల్పం-బహుగుణం సంపన్నం యోగ్యమాపదమ్” అను నది ఆయుర్వేదసూక్తి. ఈ సూక్తి ననుసరించియే ప్రతిరోగమునకును ఆయుర్వేదమున వందలకొలది ఔషధయోగములు కలవు. ఆయుర్వేద విద్యార్థులు, వైద్యులుకూడ యీ బహుళయోగావళి గ్రంథములను చదువునప్పుడు నిర్విణ్ణులగుచుందురు. రోగపరీక్షలుకల దీర్ఘానుభవమును పరిశోధనలను మాత్రమే ఆయా యోగ ప్రయోగముల ఉపయోగములను నిర్ణయించగలవు. రోగపరీక్షానుభవ ఫలితములను నిరూపించగలవు.

కాని “ఈ సహస్రయోగము” మలయాళ దేశమందలి వంశవరం పరాను గత ఆయుర్వేద వైద్యశిఖామణుల బహుసంవత్సర కాలానుభవ ఫలితములననుసరించి నిర్దేశింపబడిన కొన్ని యోగముల సంపుటి. ఇందలి కొన్ని యోగములు వాగ్భటమునుండి సంగ్రహింపబడినవి. మరికొన్ని యోగములు స్వీయానుభవముల ననుసరించి ఆయుర్వేద వైద్యవిధానమునకు సమకూర్చబడినవి. ఈ యోగములలో కొన్ని సంస్కృతమున వ్రాయబడినవి. విశేషముగా స్వీయరాష్ట్రభాషయగు మలయాళమున లిఖింపబడినవి. ఈ కారణమున యీ సహస్రయోగ గ్రంథము మలయాళ లిపిలో కలదు. ఇందలి ధారాకల్పము కొంతమాత్రము కీ. శే. యాదవజీ త్రికంజీ ఆచార్యవర్యుల ప్రయత్నఫలితముగ సంస్కృత లిపియందు ముద్రింపబడినది.

శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు ఈ పుస్తకమును తెనిగించి ఆయుర్వేదమున కపారసేవచేసిరి. వీరి యీ తద్వమా గ్రంథమునెంతో ఆప్యాయముతో చదివితిని. వీరు సంకల్పించిన ఈ కృషిని అత్యంత శ్రద్ధా భక్తులతో నిర్వహించిరి.

ఏభాషకై నను కొన్ని హద్దులుకలవు. సరియగు భాషప్రకటనకు కొన్ని ప్రతిబంధకములును గలవు. ఒక భాషనుండి మరొకభాషకు యేవిషయమైనను తద్వమాచేయుటయందీ కష్టమినుమడించును. వీరికి ఆయుర్వేదమందుగల చిరకాలానుభవము, వీరి సంస్కృతభాషా పరిజ్ఞానము, వివిధ రాష్ట్రభాషలలోగల పరిచయము తోడ్పడుటచే వీరి పుస్తక రచనయందు కృతకృత్యులైరి. ఇందులకు వా రభివందనీయులు,

ఈ సహస్రయోగ ప్రకాశిక ఆయుర్వేద విద్యాస్థలకును, వైద్యులకును గూడ చాల ఉపయుక్తముగ నుండగలదని విశ్వసించుచున్నాను.

(Sd) సి. కె. దివాకరన్, ఎం. ఎ.

Principal, Govt. Ayurvedic College, Hyderabad.

ఆంధ్రీకరణము.

సం. ౨.

శ్రీ శ్రీరంగం సుబ్బారావుగారు నాకు పరమమిత్రులు. ఆంధ్రీ ఆంగ్ల, సంస్కృతభాషలలో వీరు పండితులు. అరవము, మలయాళము, ఓఢీము-వంగము-హిందీ-ఉరుదు మొదలగు వివిధభాషా పరిచితులు-విద్వద్వైద్యులు. అనుభవవైద్యులు. సర్వతోముఖ సామర్థ్యముగల వీరు వ్రాసిన “సహస్రయోగ ప్రకాశిక”కు నా స్వాగతము. దీని నామూలాగ్రముగఁ జదివితని, ఆనందించితిని. ఎన్నడో-లోకశ్రేయమునకై, దైవదత్తమైన - ఆయుర్వేద పునరుద్ధరణకు వీరు పూనుట ప్రశంసాపాత్రము. ఎందఁ తెందఁతో - ఎంతెంతకాలమో, యోగీశ్వరుల పరిశోధనా ఫలితముగ నుత్తమ పరిణామీస్థలకాకరమైనది - విఖ్యాతవంతమైనది. కాలకర్మవశమున, పరపరిచాలనాఫలితముగ పసచెడినది, రూపారినది - నేటికిని చిరంజీవిగా నున్నను, పునరుద్ధరణ మపేక్షించుచున్నది.

ఇట్టి పునరుద్ధరణమునకు, భారతావని యండలి, వివిధ రాష్ట్ర భాషలలో గల వైద్యగ్రంథము లన్నియు ఏకోన్ముఖముగ సమన్వయ పరచుట అత్యవసరము వివిధప్రదేశములలో, ఆచరణయందున్న, అనేక విధ చికిత్సావిధానము లన్నియు ప్రచారముచేయుట ప్రధానకర్తవ్యము. ఈ అవసరమునే సహస్రయోగ ప్రకాశిక దీర్చుచున్నది. సంస్కృత వైద్యగ్రంథములలో లేని, మహాయోగము లెన్నియో, యీ సహస్రయోగావళి గ్రంథమున, మణిప్రవాళ భాషయందున్నవి. పుస్తకమునందుండుటయేకాదు. మలయాళ దేశమునందీ యోగములు, చికిత్సావిధానమున నిత్యముపయోగింప బడుచున్నవి. సంస్కృత భాషయందుకాని, మణిప్రవాళభాషలో వ్రాయబడిన యోగములన్నియు, మలయాళ దేశమునందలి ప్రత్యేక యోగములే. ఇవి ఆంధ్రావనియందు లేవని వైద్యుల నిర్ణయము. ఆయా ప్రాంతములలో ఉత్తమ పురుషులు, తమ

తమ స్వీయమానుభవములతో, మాతన యోగముల నన్వేషించి, ఆచరణ
యందుంచుట, ఆంధ్రులకు మాతన విషయముకాదు. సువర్ణ సూర్య
వర్తి, వంటబాల సూర్యోదయము, మాదీపుర రామయనము మొదలగు
యోగము లాంధ్రులకు ప్రత్యేకములు. ఇవి ఆంధ్రుల అనుభవయోగ
ములు. ఆంధ్రమున మాత్రమే ప్రచారమున నున్నవి. సనాతన వైద్య
గ్రంథములలోనివికావు. ఇట్లే యితర రాష్ట్రములయందు గూడ, ప్రత్యే
కాను భవన యోగములున్నవి. అందుఁకీ గ్రంథమే ప్రబల తార్కా
ణము. కేరళ దేశమందలి ప్రత్యేక యోగము లమోఘములను ప్రతీతి
నేటికిని గలదు. ఆచరణయోగములు అశ్వత సులభసాధ్యములు.
ఆంధ్రులకు మాతనములు నగు యోగము లెన్నియో, యీ సహస్ర
యోగ ప్రకాశిక యందున్నవి. ధారాకల్పము, ఆరవారిష్ట యోగముల
క్రోధీకరణము, యిందలి అనుబంధములు. ఇవి మిక్కిలియుపయుక్తములు.

ఆంధ్రులకందు బాటుగాని, మణిప్రవాళ భాషయందున్న యీ సహస్ర
యోగ గ్రంథము నాంధ్రీకరించి, ఆంధ్రులచేతి కందిచ్చిన శ్రీ సుబ్బారావు
సోదరులు ధన్యజీవులు. తద్బ్రహ్మగూడ సులభముగను, సరళముగను,
సరిగను ఉన్నది.

ఆంధ్రవైద్యలోకమీ గ్రంథమందలి యోగముల నాచరణయం
దుంచి, ప్రజోపయోగ మొనరింతురుగాక ! తమకృషిని విజయవంతముగ
కొనసాగింపగలిగిన శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులకు నా అభినందనములు.
శ్రీ భద్రాచల సీతా రాముడి సోదరుల కాయురారోగ్య ఐశ్వర్యముల
ప్రసాదించుగాక ! ఈ సోదరు లిట్టి యుత్తమ గ్రంథము లనేకములు వ్రాసి,
ప్రచురించి, ఆయుర్వేద పునరుద్ధరణమునకు దోహద మొనంగునట్లు
సర్వేశ్వరు డనుగ్రహించుగాత!

ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులు,

మకాం|| ఖయిరతాబాదు,

హైదరాబాదు, 13-1-60.

PREFACE.

"Ayurveda" or "~~The~~ Science of Life" was first brought into this mundane world and expounded by the Rishis of yore for ameliorating the sufferings of humanity. Long long ago, a congregation of Rishis, munis and Sages was held on the heights of the sacred Himalayas and Bharadwaja, the Veteran saint was deputed by the sages to approach Indra, the Lord of Heaven, with a view to know the Science of Life i. e., "Ayurveda". In due response to this, Bharadwaja flew to the celestial world and received inculcation on Ayurveda from Lord Indra and returned to this earth. The Rishis received him cordially and learnt "Ayurveda". Of these, Atreya and Punarvasu, who were the pioneers for propagation of this science, in their turn taught this to Agnivesa, Bhela, Ksharapani, Hareetha and others., who in their turn wrote various treatises on this ancient science. In due course, Charaka who was also a Rishi and a Physician, compiled a book known as "Charaka Samhita". Sushruta, another Rishi and a surgeon, belonging to the Dhanwantari school of medicine compiled a book called "Sushruta Samhita". As years rolled on, eminent and erudite scholars like Vagbhata were born and wrote various treatises basing on the ancient works on medicine. Of these "Sahasra Yoga" is one. The name of the author of this book and his nativity are unknown. This unknown author, though quotes Atreya here and there in his work-one can deduce from his writings that his treatise is based on "Astanga Hridaya" and "Astanga Sangraha". This work which also advocates the five processes for eliminating the morbidity from the human system has been preserved in Kerala up till now, for which the physicians of Kerala are to be congratulated.

It will be interesting to note that the eminent physicians of Kerala have founded some hospitals, where patients ailing from difficult maladies are being cured even today, and this fact is known to one and

many. The physicians of Malabar adopt the old five methods of expelling the morbidity from the human body of which "Dhara Kalpam" or dripping oils on the various parts of the body through a funnel-like vessel, medicinal fomentation and medicated poultices are of importance.

DHARA KALPAM APPENDIX.

Dhara Kalpam as mentioned above is a part and parcel of the "Pancha Karmas" or the five processes, especially of the process for sweating. This is otherwise called "Parisheka Sweda". Again, this is divided into "Abhyanga", "Parisheka", 'Pichu' and Sirovasti', which are more and more effective in their descending order. In presenting this work to the suffering humanity and the brother physicians of Andhra Pradesh, I left no stone unturned in seeking the help of some Malayalee friends.

In addition to this, last year during my sojourn at Benares, I had an intuition to write a commentary on "Sahasrayoga" and to spread this static old Science which is in vogue in Malabar, among the Andhras also. In conclusion, I appeal to my brother physicians to advocate the five processes of elimination along with other treatments, with a view to redress the sufferings of the ailing masses. I shall be grateful to those who will be good enough to point out the errors of omission and commission which will be rectified in the next edition. It may not be out of place if I were to say that I have supplemented some recipes viz. "Arishtas" and Asavas", from various old books.

Lastly I am highly indebted to Sri Sridhar Bhat of Benares, Vyakarana Siromani Sri Parayatham Krishnamurthi Sastri, and Kavi Siromani Sri Chivukula Appayya Sastri (Author of Garga-Bhagavatham) and others for their kind support in presenting this book. In conclusion I owe my thanks to Padmabhushana, Andhra Bhishma, Desa Bandhu Honourable Sri Ayyadevara Kaleswararao B. A., B. L. Speaker Andhra

Pradesh Legislative Assembly and author of Books on United States of America, chinese national movement, Lessons on upanishads, Autobiography etc, Ayurveda Siromani, Ayurveda Vachaspathi C. K. Divakaran, M. A., Principal, Government Ayurvedic College, Hyderabad and Sri A. Govindacharyulu, Ex-M. L. C., and Author of Govinda Ramayana, Economics of Bharath, National History of Bharath, Biography on Gandhiji's life etc for having given their valuable opinions on my book and also I express my gratitude to Sri Pabba Sankarayya. Proprietor, Sri Rama Power Press Secunderabad for having taken keen interest in publishing this book.

Secunderabad.
28th February 1960.

}

S. Subbarao,
Regd. Ayurvedic Medical
Practitioner.

ఉపోద్ఘాతము.

(శ్రీ)మంతంబగు భారతభూమి అత్యంత పవిత్రమైనది. దక్షిణ భాగము భోగభూమియును, ఉత్తరము జ్ఞానభూమియును, పశ్చిమము త్యాగభూమియును, మఱియు మధ్యభాగము కర్మభూమియైన యలరారు చున్నది. అనాదినుండియు ఉత్తరమున పూర్వాపరసముద్రములకు, మధ్యనున్న భూమికి మహాన్నతములైన హిమవత్పర్వతములు మానదండము వలె నుండి జగత్ప్రసిద్ధము గాంచినవి. అట్టి హిమాలయము లందు ముల్లోకములను బవిత్రముచేయు గంగానదియు, మఱియు తదితర పుణ్యనదులు బుట్టి అచ్చటినుండి సమతల ప్రదేశములలో సర్వదా ప్రవహించుచు చుట్టుప్రక్కలనున్న భూమిని ఫలవంతముగాను, మఱియు ససృశ్యామల సమృద్ధిగాను జేయుచుండును. లోకకల్యాణమూర్తియైన పరమశివుని కైలాసమిచటకలదు. దేవతలు మఱియు గంధర్వాదులు నిత్యము విహరించుభూమి యిదియే. 'వేయేల ?' తపోనిష్ఠాగరిష్ఠులగు ఋషులు, యోగులు పవిత్రములగు ఆశ్రమములు, మఱియు నాశ్చర్యకరములగు ఓషధులచే విశిష్టతగాంచినది. ఇందుచేతనే యీ దేశము వసుమతి, రత్నగర్భము, ఆర్యావర్తము; కర్మభూమి; మఱియు పుణ్యభూమి అనెడు నామములతో గీర్తింపబడుచున్నది.

ఇట్టి పవిత్రలక్షణ లక్ష్మితంబైన యీ భారతదేశ మందనేక మహాత్ములు జన్మించి మానవాభ్యుదయమునకును, లోకకల్యాణమునకును, మఱియు నైహికాముష్మిక సుఖములను సాధించుటకును, అఖండ వేదవేదాంగముల నవతరింపజేసిరి. అట్టి వేదములలో సంతర్భూతమైనదీ యాయుర్వేదము. తొలుత బ్రహ్మచే స్మరింపబడి, పిదప వరుసగా ప్రజాపతి, అశ్వినీదేవతలు, మఱియు ఇంద్రునిచే దెలుసుకొనబడిన యీ యాయుర్వేదమును, భూలోకమందవతరింపజేయుటకు గాను ఋషులందరిచే భరద్వాజుడు ఇంద్రలోకమునకు వనుపబడెను. ఇంద్రునిచే నాయుర్వేదమును సంపూర్ణముగా దెలుసుకొని తిరిగివచ్చి ఋషిమండలికి బోధించెను. వారిలో ముఖ్యులగు ఆత్రేయులు, వారిశిష్యులైన పునర్వసులు అగ్నివేళ, భేళ, తౌరపాణి, హరీతాదుల కుపదేశింప వారు ప్రత్యేక తంత్రములను రచియించిరి. వీనిలో అగ్నివేళసంహిత నాధారముగ జేసికొని

చరకులొక సంహితను రచించిరి. ఇది యిట్లుండ ధన్వంతరి గురుకులము నకు చెందిన సుశ్రుతులు శారీరశాస్త్రమునకు హెచ్చు ప్రాముఖ్యము నిచ్చుచు సుశ్రుతిసంహిత యనే గ్రంథమును వ్రాసిరి. పిదప వాగ్భటాది మహాపురుషులు జన్మించి పై గ్రంథముల నాధారముగ జేసికొని వివిధ తంత్రములను లిఖించిరి. ఈ తంత్రములు దేశదేశాంతరములకు వ్యాపించి యీ భారతావనికి అఖండకీర్తిని సంపాదించినవి. పిమ్మట అనేక వైద్య విద్వాంసులు పుట్టి వివిధములగు గ్రంథములను వ్రాసిరి. అట్టి గ్రంథములలో నీ సహస్రయోగ మొకటి. ఈ గ్రంథము కేరళదేశమందు చాలా ప్రచారములో నున్నది. అచ్చటి వైద్యులు విశేషముగా దీని ననుసరించి చికిత్సలను జేయుచుందురు. కాని యీ గ్రంథకర్తయొక్క పేరు, అతని జన్మస్థలము మఱియు నేకాలమునాటివాడో తెలియుట లేదు. అయిన నీతిడిచ్చుటచ్చుట ఆత్రేయూది మునులను బేర్కొనుచుండి నను, విశేషముగా అష్టాంగహృదయము, మఱియు అష్టాంగ సంగ్రహముల నాధారముగ జేసుకొని వ్రాసినట్లు గోచరించును. ఇందు అనగా అనుబంధముగా జేసబడిన ధారాకల్పము, అంగమర్దము మఱియు శిరోవస్త్ర మొకలగు పంచకర్మాంతరగతమైన చికిత్సలు నేటికిని కేరళదేశమందు మాత్రము చాలా ప్రచారములో నున్నవి. అచ్చటి వైద్యులు ఆభివ్యంతరిక వైద్యశాలలను నెలకొల్పి అనేకరోగులకు పైచికిత్సలచే నారోగ్యమును చేకూర్చుచున్నట్లు ప్రతినిత్యము వినుచున్నాము. ఇటీవల నేను శ్రీ కాశీక్షేత్రములో నుండగా నాకీ ప్రేరణ కలుగుటచే నాంధ్రదేశములో గూడ దీనిని వ్యాపింపజేయవలయుననే యుత్సాహముతో నీ సహస్రయోగమున కాంధ్రభాషలో సహస్రయోగ ప్రకాశిక యన బరగు ననువాదమును వ్రాయబూను కొంటిని. ఈ కార్యనిర్వహణ మందు వైద్యులును శ్రీ కాశీలోని శృంగేరిమఠమునకు మేనేజరులును అగు శ్రీ శ్రీధరభట్టగారు నాకు కొంతప్రోత్సాహమును జేసిరి. వారికిని మఱియు నీ గ్రంథముయొక్క చిత్తుప్రతిని సఠచేసి సహాయమొసర్చిన, వ్యాకరణ శిరోమణి బ్రహ్మశ్రీ వరాయతం కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారికిని, కవిశిరోమణి గర్గభాగవతాది గ్రంథకర్తలగు బ్రహ్మశ్రీ చివుకుల. అప్పయ్యశాస్త్రి గారికిని, మఱియు నితరసహాయకులకును, నాధన్యవాదములు. ఇదిగాక నీ గ్రంథమును విశేషము తప్పలులేకుండగ ముద్రణము చేసిన శ్రీ పబ్బ శంకరయ్య గుప్తగారికి నా ఆశీర్వాదములు.

అనుబంధము :—

ఈ సహస్రయోగ ప్రకాశికకు అనుబంధముగా ధారాకల్పము మఱియు భైషజ్యరత్నావళి యందలి ఆసవారిష్ట యోగములను, వైద్యుల యుపయోగార్థము జేర్చబడినవి. ఈ ధారాకల్పము పంచ కర్మాంతర్గతమైనది. అనగా పంచకర్మలలో జేరిన స్వేదకర్మకు సంబంధించినది. దీనినే పరిషేక స్వేదకర్మయందురు. ఇది అభ్యంగము, పరిషేకము, పిచు మఱియు శిరోవస్తి యని నాలుగు విధములుగా నుండి ఒకదాని కంటె నొకటి క్రమముగా గుణాధిక్యమును గలిగియుండును. ఈ కర్మలను విశేషముగా వాత ప్రధానవ్యాధులం దుపయోగించ వలసినదని వైద్యశాస్త్రమందు లెస్సగా జెప్పబడినది. వివిధములైన ఈ స్వేదకర్మలు అనగా పిండస్వేదము (కేరళములో నవరకిజ) అన్న లేపము, కాయసేకము (పిజిచిల్, మలయాళ దేశములో) శిరోవస్తి, శిరస్సేకము లేక ధారాస్నానము, మఱియు శిరోలేపన మొదలగునవి కేరళదేశమందు తప్ప మిగిలిన ప్రాంతములందు ప్రచారములో లేవని చెప్పవచ్చును. మూలగ్రంథములోని కొన్ని యోగములు సంస్కృతములోను, మరికొన్ని మణిప్రవాళములోను (సంస్కృత కేరళ మిశ్రమ) వ్రాయబడినది. అందుచేత నేను కొందరి కేరళదేశస్థుల సహకారముతో నీ యనువాదమును జాగ్రత్తగా వ్రాయగల్గితిని. ఇందు వ్రాయబడిన ప్రాచీన చికిత్సాపద్ధతులను అనగా దేశములో బ్రకృతమున బ్రచారములో లేని ధారాకల్పము, శిరోవస్తి మొదలగునవి యాచరణములోను మఱియు బ్రచారములోను బెట్టి దీర్ఘములగు కష్టతర వ్యాధులచే బీడింపబడు ప్రజల కారోగ్యసుఖమును గలుగజేయుదురని సోదర వైద్యులను మఱియు సోదర దేశీయులను గోరుచున్నాను. ఇందు వ్రాయబడిన యోగములలోని కొన్ని ఘూలికలను, ఇచ్చట ప్రచారములో నున్న వాటికిని బేధము కనబడుచున్నది. అందుచేత అచ్చట లభ్యమగు మూలికలకును, ఇచ్చట ప్రచారములో నున్న వానికిని సాధ్యమైనంత వరకు సమన్వయపరచుచు వ్రాయడమైనది. ఆ ప్రకారము చేయుటక వీలులేని మూలికలు అనగా ఏకనాయకము జీవంతి, సహస్రవేధి (ఖనిజము) మొదలగువానిని కేరళ దేశమునుండి తెప్పించుకొనుట యుక్తముగా నుండును.

సూచన :—

మానపరిభాషా ప్రకరణమందు చెప్పబడిన ప్రకారము ఈపాత్రము నందలి యోగములలోని ద్రవ్యములను గ్రహించవలెను. ఈ సహస్ర యోగ ప్రకాశిక యందు బ్రహ్మదము లుండినచో వానిని దెల్పిన పునర్ముద్రణములో మిక్కిలి కృతజ్ఞతతో నట్టివానిని సవరించుకొందునని దెల్పుచున్నాను.

ఈ గ్రంథమునకు మిక్కిలి అభిమానముతో “తొలిపలుకు” సవిమర్శముగా వ్రాసిన, అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు, తురుష్క ప్రజాస్వామికము, చైనా, జాతీయోద్యమము, ఉపనిషత్పాఠములు, ఈజిప్టు, నాజీచితకథ, నవ్యాంధ్రము మొదలగు వివిధవిధ గ్రంథకర్తలును, తెలుగు, ఉరుదూ, అకాడమి, అధ్యక్షులును, ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసన సభాధ్యక్షులును, దేశబంధు, ఆంధ్రభీష్మ, వద్దభూషణేత్యాద్యనేక బిరుదావళి విరాజమానులు నగు శ్రీ గౌ. అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు పంతులు బి. ఎ. బి. యల్. గారికి నా హృదయపూర్వక వందనముల సర్పించుచున్నాడను.

దీనిపై ప్రేమతో అమూల్యాభిప్రాయము లొసంగిన ఆయుర్వేద శిరోమణి, ఆయుర్వేద వాచస్పతి శ్రీ. సి. కే. దివాకరన్, ఎం. ఎ. ఆయుర్వేద కళాశాల ప్రధానోపాధ్యాయులు (మైదరాబాదు) గారికిని, గోవిందరామాయణము, భారతదేశ ఆర్థికచరిత్రము, భారతీయ రాజ్యాంగచరిత్ర, గాంధీ జీవితచరిత్ర ఇత్యాది గ్రంథకర్తలగు శ్రీ ఆత్మ కూరి గోవిందాచార్యులు (Ex. M. L. C.) గారికిని నా కృతజ్ఞతా పూర్వక సమస్కృతులు.

(Sd.) శ్రీరంగం సుబ్బారావు.

రిజిస్టర్డ్ ఆయుర్వేదిక్ మెడికల్ పాక్టీషనర్,
సికింద్రాబాద్.

(ఆంధ్రప్రదేశ్.)

విషయ సూచిక

సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
1.	అక రాకరభాది రసాయనమ్.	155
2.	అగ స్త్ర హరితకీలేహః	143,144
3.	అగ్నిమంథాది కషాయః	11
4.	అంజోలాది తైలమ్	99
5.	అంజోలాది శీతకషాయః	19
6.	ఆణుతైలమ్	103
7.	ఆధ్యండాది తైలమ్	102
8.	ఆభయామోదకః	153
9.	అమృతాది కషాయః	6,11
10.	అమృతాది తైలమ్	98
11.	అమృతోత్తర తైలమ్	88
12.	అరభాది కషాయః	7
13.	అరిమేదత్వగాది తైలమ్	100,101
14.	అవలేహకల్పన	156
15.	అవలేహ పరిభాషా ప్రకరణమ్	169,170
16.	అప్తచూర్ణమ్	114
17.	అప్తపత్తాది తైలమ్	87
18.	అష్టాంగ ఘృతమ్	65
19.	అసనబిల్వాది తైలమ్	93
20.	అమల్యాది ఘృతమ్	54
21.	అమృపల్లవాది కషాయః	12
22.	ఆరణాశాది తైలమ్	81
23.	ఆర్ద్రక ఘృతమ్	57
24.	ఆపీరాది కషాయః	11
25.	అసవారిష్టపరిభాషా ప్రకరణమ్	170,171
26.	ఇక్షుమూర్వాది ఘృతమ్	44
27.	ఇక్షురాది లేహః	149
28.	ఇందుకాంత ఘృతమ్	42
29.	ఉశీరాది కషాయః	16
30.	ఏరండాది కషాయః	30
31.	ఏలాది కషాయః	12,13
32.	ఏలాది తైలమ్	87
33.	కచ్చూరాది తైలము	85
34.	కటుకాది కషాయః	8
35.	కణాది కషాయః	22
36.	కంటకార్యాద్యవ లేహః	140
37.	కతకాది కషాయః	20

సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
38.	కందసత్వములు	176
39.	కరంభ శాఖోటాది తైలమ్	92
40.	కల్మాణ ఘృతమ్	57
41.	కషాయక్యాధ కల్పన	39
42.	కషాయసేవన కాలః	166,167
43.	కస్తూర్కాది మాత్రలు	135
44.	కాకమాచ్యాది ఘృతమ్	49
45.	కాకోదుంబరాది కషాయః	27
46.	కాంకాయన గుటికా	130
47.	కామేశ్వరీ లేహః	145,146,147
48.	కార్పాసాస్థ్యాది తైలమ్	80
49.	కాలాలిమేదోత్థ కషాయః, (ఉశీరాది కషాయః)	16
50.	కాపసర్గాది కషాయః	10
51.	కుక్కుటలవణము	122
52.	కుటజాద్యవ లేహః	144,145
53.	కులుత్థాది కషాయః	16
54.	కుష్మాంతక తైలమ్	90
55.	కుష్మాండ ఘృతమ్	59
56.	కుష్మాండావ లేహః	142,143
57.	కేతక్యాది తైలమ్	76
58.	కేవలాజమోద కషాయః	47
59.	క్షీరబలా తైలమ్	75,76
60.	క్షీరదుగ్ధమాది ఘృతమ్	62
61.	ఖండసమక చూర్ణమ్	111
62.	ఖదిరాది కషాయః	6,26
63.	ఖదిరాది రసాయనమ్	156
64.	ఖదిరాది వటికా	133
65.	గజేశాష్ట గంధః	174
66.	గంధర్వహస్తాది కషాయః	31
67.	గుగ్గులతిక్త ఘృతమ్	41
68.	గుగ్గుల్వాది తైలమ్	86
69.	గుటికాపరిభాషా ప్రకరణమ్	169
70.	గుటికా ప్రకరణమ్	139
71.	గుఢాచ్యాది కషాయః	38
72.	గోక్షురాది కషాయః	25
73.	గోపాంగనాది కషాయః	2
74.	గోపాత్మజాది ఘృతమ్	63

సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య	సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
75.	గోలోచనాది మాత్రలు	134	114.	త్రిఫలాది తైలమ్	91,92
76.	గ్రహణ్యంతక ఘృతమ్	64	115.	త్రిమిశ్రిత తైలమ్	79
77.	ఘనాది కషాయః	1	116.	త్రికంటక ఘృతమ్	53
78.	చందభాస్కర రసః	127	117.	దశమూల పేయః	38
79.	చందనాది కషాయః	5,16,26	118.	దశమూలాది కషాయః	9,11,18,21,23,29
80.	చందనాది చూర్ణమ్	109	119.	దశమూలాన లేహః	152
81.	చందనాది తైలమ్	88,106	120.	దశాంశ ఘృతమ్	48
82.	చంద్రప్రభావటీ	128	121.	దాన్వీబలాది ఘృతమ్	50
83.	చాతుర్జాత రసాయణమ్	154,155	122.	దాన్వీస్వరసాది తైలమ్	88
84.	చించాది తైలమ్	77,78	123.	దార్వాది కషాయః	3
85.	చిరిఖిల్వాది కషాయః	15	124.	దిశేషవ్యాది తైలమ్	83,102
86.	చూర్ణపరిభాషా పృథగణమ్	168	125.	దురాలభాది గుటీకా	132
87.	చూర్ణాఘృతమ్	110	126.	దుర్బారాది తైలమ్	98
88.	చ్యవనప్రాశావలేహః	141,142	127.	దుఃస్పర్శాది కషాయః	15
89.	ఛిన్నోద్భవాది కషాయః	4,7	128.	దుర్యాది తైలమ్	102
90.	జాత్యాది ఘృతమ్	70	129.	దేవతాగంధాష్టకమ్	175
91.	జీమూతాది తైలమ్	98	130.	దేవదారుబలా తైలమ్	78
92.	జీవంత్యాది కషాయః	25	131.	దేవదార్వాది కషాయః	16
93.	జీవంత్యాది ఘృతమ్	61	132.	ద్రాక్షాది కషాయః	2
94.	జీవంత్యాది చూర్ణమ్	115	133.	ద్రాక్షాదిఫంటమ్	12
95.	జ్వరాంకుశ గుటీకా	124,125	134.	ద్రాక్షాది హిమమ్	15
96.	తక్రధారా	204	135.	ధనదాది కషాయః	30
97.	తామ్రచూడరసనిర్ధ ఘృతమ్	35	136.	ధాత్ర్యాది కషాయః	38
98.	తాలపద్మాది పేయః	37	137.	ధాత్ర్యాది ఘృతమ్	44
99.	తాలీసాది ఘృతమ్	63	138.	ధాత్ర్యాది రసః	33
100.	తిక్తక ఘృతమ్	40	139.	ధాన్యకాది కషాయః	11,15
101.	తిండిస్వరసాది తైలమ్	90	140.	ధాన్యఘ్నః	35,136
102.	తిండిత్యాది కషాయః	23	141.	ధాన్యంతిం ఘృతమ్	54,55
103.	తిలాది తైలమ్	102	142.	ధాన్యంతర తైలమ్	74
104.	తుంగాది చూర్ణమ్	114	143.	ధాన్యంతర మాత్రలు	135
105.	తుంగద్రుమాది తైలమ్	97	144.	నాగరాది కషాయః	3
106.	తులసీస్వరసాది తైలమ్	89	145.	నాగరాది చూర్ణమ్	120
107.	తేకరాజ స్వరససాధిత అభయాది చూర్ణమ్	114	146.	నాగరాది తైలమ్	93,103
108.	తేకరాజాది తైలమ్	83	147.	నారంగశలాట్యాది కషాయః	8
109.	తోయాది కషాయః	1	148.	నారాచక చూర్ణమ్	116,117
110.	త్రాయంత్యాది కషాయః	25	149.	నారికేళ ఘృతమ్	71
111.	త్రికట్యాది చూర్ణమ్	115	150.	నాసికాచూర్ణమ్	123
112.	త్రిజాతాది కషాయః	12	151.	నిమంభాది కషాయః	23
113.	త్రిఫలాది ఘృతమ్	62	152.	నింబత్వగాది కషాయః	24

నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య	నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
153.	నింబాది చూర్ణమ్	119	192.	ప్రభంజన విమర్శన తైలమ్	77
154.	నిర్దండిరజనాద్రి తైలమ్	100	193.	ప్రసారిణీ తైలమ్	105, 106
155.	నిర్దండిది కషాయః	22, 28	194.	ప్రసారిణ్యాది కషాయః	31
156.	నిర్దండిది ఘృతమ్	48	195.	ఫంటుకల్పన	39
157.	నిశోశిరాది తైలమ్	87	196.	శ్శేనోశిరాది తైలమ్	84
158.	నీలినీచూర్ణమ్	118	197.	బలాగుహాచ్యాది తైలమ్	79, 80
159.	నీలీనిర్దండి తైలమ్	99	198.	బలా తైలమ్	104, 105
160.	నీలీనికాది తైలమ్	100	199.	బలాది కషాయః	10, 28
161.	నీలీభృంగాది తైలమ్	98	200.	బలాది ఘృతమ్	73
162.	నీలీమూలాదిగుటికా	124	201.	బలాధాత్యాది తైలమ్	95
163.	పంచగవ్య ఘృతమ్	67, 71	202.	బలాశ్యంగధాది తైలమ్	79
164.	పంచపంచమూల కషాయః	13		వస్త్రాపుయంతిక మాత్రలు	
165.	పంచమూల తషాయః	32, 35			136, 137
166.	పంచవల్మలాది తైలమ్	83	203.	బలాహతాది తైలమ్	95, 96
167.	పంచార్యచూర్ణము	112		వస్త్రాపుయంతిక ఘృతమ్	52
168.	పటోలాది కషాయః	25, 26	204.	బిందు ఘృతమ్	70
169.	పటోలాది ఘృతమ్	61	205.	బిల్వాదివటి	132, 133
170.	పటోలాది చూర్ణమ్	119	206.	బిల్వాది కషాయః	14, 18
171.	పథ్యాది కషాయః	2, 17, 19, 22, 24	207.	బిల్వాది లేహః	147
172.	పథ్యాదిగుటికా	131	208.	బృహత్కర్పూరాది	
173.	పరిణతికేరీ క్షీరాది తైలమ్	78		చూర్ణమ్	121
174.	పర్వుటకాది కషాయః	8	209.	బృహత్కాది కషాయః	19
175.	పర్వణాది ఘృతమ్	55	210.	బృహద్యోగరాజ గుగ్గులు	136
176.	పలాశత్వగాది కషాయః	22	211.	బౌగ్రీ ఘృతమ్	64, 72
177.	పాకలక్షణమ్	163, 164, 165	212.	భాగ్యాది కషాయః	5, 6, 10
178.	పాతాకరంజాది ఘృతమ్	50, 51	213.	భావనావిధిః	168
179.	పాతాది కషాయః	2, 7	214.	భూతచికిత్స సుపకరించు	
180.	పాతాది చూర్ణమ్	112		కొమ్ములు	176
181.	పాండురోగహర గుటికా	125	215.	భూతాష్ట గంధః	175
182.	పిండ తైలమ్	82	216.	భృంగమలకాది తైలమ్	95
183.	పిప్పల్యాది యవాగూ	37	217.	భృంగాలర్పాది తైలమ్	85
184.	పిప్పల్యాది రసాయనమ్	148	218.	భేషజాదిగ్రహణ ప్రకరణమ్	
185.	పుంఖాది తైలమ్	101			160, 161, 162, 163
186.	పునర్నవాది కషాయః	11, 13, 23	219.	మంగళాచరణమ్	1
187.	పునర్నవాది ఘృతమ్	56	220.	మంజిష్ఠాది కషాయః	27
188.	పుష్కరగు చూర్ణమ్	116	221.	మంజిష్ఠాది తైలమ్	94
189.	పూతికాది కషాయః	17	222.	మదనకామేశ్వరీ చూర్ణమ్	122
190.	పొంగారాది పటికా	135	223.	మదనకామేశ్వరీ లేహః	154, 155
191.	ప్రత్యాషధవిధి ప్రకరణమ్		224.	మధున్నహీ రసాయనమ్	150, 151
	176, 177, 178, 179, 180, 181, 182		225.	మర్మక్షత ఘృతమ్	73

నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య	నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
226.	మర్మగుటికా	137,138	265.	వరణాది ఘృతమ్	56
227.	మహాకన్యూరాది చూర్ణమ్	121	266.	వస్త్రామయాంతక ఘృతమ్	52
228.	మహాకల్యాణ ఘృతమ్	58	267.	వరాది కషాయః	34
229.	మహాహస్తాండ ఘృతమ్	59 60	268.	వారాహ్యాది ఘృతమ్	45,46
230.	మహాఖాండవ చూర్ణమ్	112	269.	వస్త్రాది కషాయః	16,18,21
231.	మహాజ్యరాంకుశ గుటికా	126	270.	వాసాది కషాయః	23,24
232.	మహాతిక్తక ఘృతమ్	41	271.	విడంగాది కషాయః	28
233.	మహావైశాచిక ఘృతమ్	67	272.	విడంగాది ఘృతమ్	72
234.	మహాబలాది కషాయః	4	273.	విడంగాది యవాగూ	37
235.	మహామంజిష్టాది పటకములు	139	274.	విదార్యాది కషాయః	10
236.	మానపరిభాషా పృకరణమ్	157,158,159	275.	విరచన గుటికా	132
237.	మానసమిత్ర పటకములు	138,139	276.	విరచన ఘృతమ్	71
238.	మాంసయూషమగంధ కరణమ్	175	277.	విక్వాది కషాయః	13,14
239.	మాషాది కషాయః	14	278.	విష్ణుక్రాంత్యాది కషాయః	8
240.	మాషాది తైలమ్	89	279.	విష్ణుగంధాప్తకమ్	175
241.	ముక్కాది మాత్రలు	136	280.	వృద్ధగంగాధర చూర్ణమ్	109
242.	మసలాది కషాయః	9	281.	వృషఘృతమ్	47
243.	ముస్తాది కషాయః	9,16,20,25	282.	వేబుధవ పత్రాది కషాయః	3
244.	మృద్వికాది కషాయః	4,15	283.	వ్యాఘ్రాది కషాయః	7,18,20
245.	మౌడకీత్వగాది ఘృతమ్	45	284.	వ్రణహోపణ తైలమ్	104
246.	రసోనాది కషాయః	31	285.	శక్తిగంధాప్తకమ్	175
247.	రామతాది తైలమ్	102	286.	శతావరీ కషాయః	18
238.	రామబాణగుటికా	124, 126	287.	శతావరీ గుడమ్	149
249.	రాస్నాది కషాయః	32,33,34	288.	శతావర్యాది కషాయః	5,19,35
250.	రాస్నాది జూర్ణమ్	121	289.	శతావర్యాది ఘృతమ్	53
251.	రోగత్యయారి గుటికా	127	290.	శశవాసాది ఘృతమ్	48
252.	లకుచాది కషాయః	8	291.	శిరస్తోద గుటికా	138
253.	లఘుగంగాధర చూర్ణమ్	108	292.	శివాప్త గంధః	174
254.	లఘుమాలినీ వసంత గుటికా	128	293.	శుంత్యాది కషాయః	12,26,28
255.	లవంగాది చూర్ణమ్	113	294.	శుద్ధబలా తైలమ్	75
256.	లకున ఘృతమ్	49	295.	శూలఘృతమ్	73
257.	లకునాది కషాయః	21	296.	శూలాది ఘృతమ్	56
258.	లాత్తాది తైలమ్	81,83	297.	శ్రేష్ఠాది కషాయః	25
259.	లాజాది కషాయః	8,14	298.	శృంగంస్థాది కషాయః	8,37
260.	వచాది తైలమ్	92	299.	శ్వాసకాసాది చూర్ణము	114
261.	వచాలకునాది తైలమ్	100	300.	పడింగ కషాయః	1
262.	పటశృంగాది కషాయః	5	301.	సంకేత ప్రకరణము	171,172,173 174
263.	వరణాది కషాయః	20	302.	సంజీవన గుటికా	130,131
264.	వస్త్రామయాంతక మాత్రలు	136,137	303.	సప్తచ్ఛదాది కషాయః	29

నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య	నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
304.	సప్తవింశతి గుర్తులు:	115	314.	సితోపలాది చూర్ణమ్	110,111,120
305.	సమంగాది ఘృతమ్	66,67	315.	సుకుమార ఘృతమ్	43
306.	సర్వరోగ కులాంతకవటి	126	316.	సుదర్శన చూర్ణమ్	107
307.	సర్వామయాంతక ఘృతమ్	68,69,70	317.	సూర్యప్రభావటి	125
308.	సహచరాది కషాయః	31	318.	నేతుబంధన మాత్రలు	134
309.	సహచరాది తైలమ్	91	319.	స్నేహపాక పరిభాషా	
310.	సహదేవ్యాది తైలమ్	104		ప్రకరణమ్	165,166
311.	సానంతాతీ విషాది కషాయః	17	320.	హపుషాది చూర్ణమ్	118
312.	సారస్వత ఘృతమ్	65,66	321.	హిమకల్పన	39
313.	సారిబాది కషాయః	14	322.	హిరేరాది పేయః	37

అనుబంధమునకు విషయసూచిక

నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.	నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.
1.	అరిష్టయోగ ప్రకరణమ్	182	17.	వాసారిష్టమ్	196
2.	దశమూలా రిష్టమ్	182,183,184	18.	కర్పూరాసవమ్	196,197
3.	ఉశీరాసవమ్	184,185	19.	పిష్పల్వాసవమ్	197,198
4.	అమృతారిష్టమ్	185	20.	అరవిందాసవమ్	198, 199
5.	కుటజారిష్టమ్	185,186,	21.	పత్రాంగాసవమ్	199, 200
6.	ద్రాక్షారిష్టమ్	186	22.	ధారాకల్ప ప్రకరణమ్	200, 201,
7.	ఆభయారిష్టమ్	187,188			202, 203, 204
8.	దేవదారారిష్టమ్	188, 189	23.	ధారావిధిః	204, 205, 206
9.	అశోకారిష్టమ్	189, 190	24.	ధారా	206, 207, 208, 209, 210
10.	శీరకారిష్టమ్	190	25.	శిరస్సేకము, (ధారా	} 210, 211,
11.	ఖదిరారిష్టమ్	190, 191		కల్పమునుండి వ్రాసు	
12.	అర్జునారిష్టమ్	191		బడిన విశేషాంశములు	
13.	అశ్వగంధారిష్టమ్	192	26.	పిచు	212.
14.	బిల్బులారిష్టమ్	193	27.	శిరోవస్తి	212, 213
15.	రోహితకారిష్టమ్	193, 194	28.	పిండస్వేదము	213, 214
16.	సారస్వతారిష్టమ్	194, 195, 196			

ఓం శ్రీ ధన్వంతరయే నమః

సహస్రయోగ ప్రకాశిక

మంగళాచరణమ్.

శ్లో॥ శంఖం చక్ర ముపర్యథశ్చ కరయోర్ద్వివ్యావధం దక్షిణే
వామే నాన్యకరేణ సంభృత సుధాకుంఠం జలూకావలిమ్
బిభ్రాణఃకరుణాకరః శుభకరః సర్వామయ ధ్వంసకః
సర్వమేదురితం ఛినత్తు భగవాన్ ధన్వంతరి స్సంతతమ్॥

సహస్రయోగః — అథ కషాయయోగ ప్రకరణమ్.

ఘనాది కషాయః.

శ్లో॥ ఘనచందన శుంథ్యంబు పర్పటోశీరసాధితమ్
శీతం తేభ్యో హితం తోయం పాచనం తృణ్జ్వరాపహమ్ ॥ 1.

తాత్పర్యము :— భద్రము స్తలు, రక్తచందనము, శుంఠి, కురువేరు, పర్పటకము, మఱియు వట్టికేళ్లు వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమును జల్లార్చి నేలించిన దప్పిని మఱియు మంటలతో గూడిన జ్వరములను బోగొట్టును. పాచనశక్తినికూడ వృద్ధిపఱచును.

తోయాది కషాయః.

శ్లో॥ తోయ తోయద భూనింబ పాతా ధాన్యమహావృధైః
కృతః కషాయస్సర్వేషాం జ్వరాణాం పాచనః పరః ॥ 2.

తా :— కురువేరు, భద్రము స్తలు, కిరాతశిక్తము (చిరాయితా), పాతకేళ్లు, ధనియాలు మఱియు శుంఠి అనువాని కషాయము సర్వవిధ జ్వరములకు శ్రేష్ఠమైన పాచనావధము.

పాతాది కషాయః.

శ్లో॥ పాతాన్నిమంథ బృహతీద్వయ నాగరాణామ్
ఛిన్నోద్భవా మగధమూల కలింగకానామ్
వాసామృతాంబుద పటోల మహశాషధానామ్
క్వాథం పిబేదిహ మరుత్ప్రభవేజ్వరేతు ॥

3.

తా :— చిరుహాస్తి, తక్కులిచెక్క, ములక, వాపశు, శుంఠి, వీని కషాయము లేక తిప్పతీగ, పిప్పలీ మూలము (మోషి) కొడిశపాఱగింజము అనువాని కషాయము లేక అడ్డ సరమువేళ్లు, తిప్పతీగ, తుంగముస్త్రలు, చేపపొట్లు, శుంఠి వీని కషాయము వాతప్రకోప జ్వరమందు త్రాగించవలయును.

గోపాంగనాది కషాయః.

శ్లో॥ గోపాంగనా కమల చందన సేవ్య విశ్వ
యష్టి జలోత్పల మధూక శతావరీభిః
సిద్ధం సుశీతమను మాక్షిక శర్కరాఢ్యం
పిత్త జ్వరం జయతి దాహ తృడాఢ్య మంబు ॥

4.

తా :— సుగంధపాలవేళ్లు, తామరమంప, చందనము, వట్టివేళ్లు, శుంఠి, యష్టిమధుకము, కరువేరు, నల్లికలున, ఇప్పచేప, పిల్లిపీచర వేళ్లు అనువానిచేత సిద్ధమైన కషాయమును జల్లార్చి యందు తేనెయు, శర్కరయు చేర్చి సేవించిన దప్పి మతియు మంటలతోగూడిన పిత్తజ్వరములు హరించును.

పథ్యాధి కషాయః

శ్లో॥ పథ్యా కట్టల నాగరాంబుద వచా భూనింబధాన్య ద్రుమైః
భాగ్లి పర్పటకాన్వితైః శృతమిషం తోయం సుశీతంపునః॥

మధ్యాఢ్యం పరమాణు రామతయుతం శ్లేష్మజ్వరం నాశయేత్
కోష్ఠార్తి శ్వసనాగ్నిసాద కసనారుచ్యాన్య శోషాన్వితమ్॥

5.

తా :— కరక్కాయచెరడు, కాయఫలముచెక్క, శుంఠి, భద్రముస్త్రలు, వస, భూనింబ (చిరాయితా), ధనియాలు, దేవదారు, గంటుభారంగి, పర్పటకము వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమును జల్లార్చి యందు తేనెయు, మతియు ఇంగువయు జేర్చి సేవించిన అమాశయవ్యాధులను, శ్వాస, అగ్నిమాంద్యము, కాస, అరుచి, నోరెండుట అనువానితో గూడిన శ్లేష్మజ్వరములను వశంపజేయును.

ద్రాక్షాది కషాయః.

శ్లో॥ ద్రాక్షా మధూక మధుక లోధ్ర కాశ్మర్యసారిబాః
ముస్తామలక హీరబేర పద్మకేసర పద్మకమ్॥

6.

శ్లో॥ మృణాళ చందనోశీర నీలోత్పల పరూషకమ్
ఘంటో హిమోవా ద్రాక్షాదిగ్ధాతీకుసుమవాసితః॥ 7.

శ్లో॥ యక్తో మధుసితా లాజైర్జయత్యనిల పిత్తజమ్
జ్వరం మదాత్యక్షం ఛర్దిం మూర్ఛాం దాహం శ్రమం భ్రమమ్
ఊర్ధ్వగం రక్తపిత్తంచ విపాసాం కామలా మపి॥ 8.

తా :— దాక్షిణ్య, ఇష్టచేప, యష్టిమధుకము, లాద్ధ్య, పెద్దగుమ్మడు, సుగంధ పాలవేళ్ళు, భద్రముస్తలు, ఉసిరికాయ, పురువేరు, తామరకేసరములు, పద్మకాష్ఠము, తామరతూండ్లు, చందనము, వట్టివేళ్ళు, నల్లకలువదుంప, చిట్టిత (ఫాలోసా), వీని పాంటమందు లేక హిమమందు జాజి, మల్లెపువ్వులు, సువాసనకొఱకు జేర్చి పిదప 'అందు తేనె, శర్కర, మఱియు పేలపిండినివేసి నేవించిన, వాతపిత్తజ్వర మదాత్యయ, వాంతి, మూర్ఛ దాహ, శ్రమ, భ్రమ, ఊర్ధ్వంగరక్తపిత్త, తృష, మఱియు కామలాగములను బోగొట్టును.

నాగరాది కషాయః

శ్లో॥ నాగరామృత హరీతకీ క్రమాన్నాగహస్త నయనాంఘ్రిభాగశః
సాధుసిద్ధముదకం సశర్కరం నాశయత్యఖిలదోషజం జ్వరమ్॥ 9.

తా. :— శుంథి 2 భాగములు, తిప్పతీగ 5 భాగములు, కరిక్కాయలెరడు 4 భాగములు, వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమందు శర్కరచేర్చి నేవించిన త్రిదోషజ్వరములు నశించును.

వేణుభవ పత్రాది కషాయః

శ్లో॥ పత్రం వేణుభవం దళంచ తులసీజాతం హరికాంతజమ్
పత్రంవా సునిషణ్ణజం బదరజం పత్రంచవాటందశమ్
పత్రంచోత్తమ కన్యకాఖ్య సుషవీ నారణ్ణపత్రం పృథక్
సర్వనాగర పాదికం ప్రహరతి ప్రాశ్రూప శీతంజ్వరమ్॥ 10.

తా. :— వెదురు, తులసి, విష్ణుకాంతము, చెంచెలిచెట్టు, రేగు, నారింజ, మఱ్ఱి, పులిచింత, గొడ్డుఆకాకర అను వాని యాకులు సమభాగములు. వీని మొత్తములో నాల్గవ భాగము శుంథి. పై వానికషాయము శీతజ్వరమును హరించును.

దూర్వాది కషాయః.

శ్లో॥ దారునాగర భూనింబ ధాన్యవాసా కలిజ్జకైః
గజాహ్వో దశమూలాభై ర్మృత్యుకల్పం జ్వరం జయేత్॥ 11.

తా :— దేవదారు, శుంఠి, భూనింబ (చిరాయిత) ధనియాలు, అడ్డసరమువేరు, కొడిశపాల గింజలు, గజపిప్పళ్లు, మారేడువేరు, తక్కులివేరు, కలిగొట్టు, పెద్దగుమ్మడు వేరు, ములక, వాకుడు, కోలపొన్న, ముయ్యకు పొన్న, పల్లెరు, దుందిలము, మఱియు భద్రముస్తలు అనువాని కషాయము మృత్యువును నూచించు జ్వరములను జయించును.

మహాబలాది కషాయః.

శ్లో॥ మహాబలామూలమహాషధానాం క్వాథో నిహన్యాద్విషమజ్వరంచ
శీతం సకంపం పరిదాహాయుక్తం మారీచకం రాఘవనాయకోయథా॥

తా :— పెద్దముత్తవపులగము వేరు, శుంఠి, వీరికషాయము విషమజ్వరము, కంప జ్వరము మఱియు దాహాయుక్త జ్వరములను రామబాణము మారీచుని పారదోలినట్లు నివారించును.

ఛిన్నోద్భవాది కషాయః.

శ్లో॥ ఛిన్నోద్భవా వృషకిరాతక పర్పటానామ్

శుంఠ్యా బలాహక యవాసకయోః క్రమేణ॥

ఏకద్వయ త్రితయ భాగకృతః కషాయః

సంమూర్ఛితం జ్వరమపోహతి సన్నిచాతమ్॥

13.

తా :— తిప్పతీగె, అడ్డసరమువేరు, కిరాతతిక్తము (చిరాయిత) పర్పటకము, ఇవి ప్రత్యేకము ఒకభాగము శుంఠి, రెండుభాగములు భద్రముస్తలు మఱియు దురద గొండివేరు ఇవి ప్రత్యేకము మూడుభాగములు. వైవాని కషాయము సన్నిపాతజ్వరములను హరించును.

శ్లో॥ కేవలీ నాజమోదేన కషాయో విధినాశృతః

చాతుర్థికం జ్వరం హన్తి రోహిణ్యా సమలంకృతః॥

14.

తా :— విధిప్రకారము చేయబడిన అజామోదవామ కషాయమందు కటుక రోహిణినిజేర్చి యిచ్చిన చాతుర్థిక జ్వరమును హరించును.

మృద్వీకాది కషాయః.

శ్లో॥ మృద్వీక నాగమధుకోత్పల సారిబాభి

ర్మద్యైశ్చ కాండ హిమసారిబ వార్యశీరైః

యష్టిమధు పృవర గోస్తన సారిబాభి

స్థాయం శృతం జయతి పిత్త భవం జ్వరంహి॥

15.

తా:—ద్రాక్ష, నాగేశ్వరములు, యష్టిమధుకము, నల్లకలువ దుంప, సుగంధ పాలవేళ్ళు, వీని కషాయము గాని అడవి పెసర, చెజ్జువేళ్ళు, చందనము, సుగంధపాల వేళ్ళు, వట్టివేళ్ళు, అనువాని కషాయముగాని, యష్టిమధుకము, తేనె, దాగ్రు, అగరు, సుగంధపాలవేళ్ళు, వీని కషాయముగాని పిత్తజ్వరమును జయించును.

భార్జ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ భార్జ్యబ్ద పర్పటక ధన్వయవాస విశ్వ
భూనింబ కుష్ఠకణ సింహ్యమృతా కషాయః
క్షీర్ణజ్వరం సతత సంతతకాన్నిహన్యా
దన్యేద్యుకం సహత్పతీయ చతుర్థకాభ్యామ్॥ 16.

తా:—గంటుభారంగి, భద్రముస్తలు, పర్పటకము, దూలగొండివేరు, కుంతి, కిరాతతిక్తము (చిరాయితా), చెంగల్స్కోష్ఠ, పిప్పళ్ళు, ములక, తిప్పతీగ, వీని కషాయము, సతత, సంతత, అన్యేద్యుక, తృతీయక, మఱియు చాతుర్థిక జ్వరములను హరించును.

శతావర్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శతావరీ గోపకన్యా చందనోశీర వాలకైః
స తండులీయక ద్రాక్షా సమంగోత్పల యష్టిభిః॥ 17.
సాధితః సాధయత్యాశు నిర్యూహః స సితామధుః
ఊర్ధ్వగం రక్తపిత్తంచ హ్యుభయాచునమేవవా॥ 18.
శ్లో॥ తథా ప్రదర మున్మాదం సదాహం విషమం జ్వరం
వట శృంఖలా రూపాభ్యాం క్వాథం క్షీరయుతం తథా॥ 19.

తా:—పిల్లిపీచరవేళ్ళు, సుగంధపాలవేళ్ళు, చందనము, వట్టివేళ్ళు, కురువేరు చిర్రవేళ్ళు, ద్రాక్ష, అత్తపత్తి, కలువ, యష్టిమధుకము, వీని కషాయమందు తేనె, శర్కర, లనుజేర్చి నేనించినయడల ఊర్ధ్వగత, అధోగతరక్త, ఉభయమార్గ రక్తపిత్తములును, ప్రదరములును, ఉన్మాదమును మఱియు దాహాయుక్త విషచుజ్వరములును శమించును లేక మట్టిమొగ్గలు, అడ్డపరమువేళ్ళు, అనువాని కషాయమందు ఆవుపాలుచేర్చి నేనించినను వై వ్యాధులుపశమించును.

చందనాది కషాయః

శ్లో॥ చందనోశీర జలద లాజముద్గ కణాయవైః
బలాజలే పర్యషిత్తైః కషాయౌ రక్తపిత్తహా॥ 20.

తా :— చందనము, వట్టివేళ్ళు, భద్రముస్తలు, వరిపేలాలు, పెసలు, విప్పళ్లు, యవలు, వీనిని దంచి ముత్తవపులగమువేళ్ళ కషాయమందు నానబెట్టి, ఆ మరునాడు వడియగట్టి నేవించిన రక్తపిత్తమును హరించును.

భిదిరాది కషాయః.

శ్లో॥ ఖదిర శీతబలాసన సారిబా వృషజపాంబుద మోదకవల్లలైః
జయతిసామలక్తైః శృతమంబుయ త్ప్రదరమాశుసితామధుసంయుతమ్॥

తా :— చండ్రచేప, మంచిగంధము, ముత్తవపులగవేళ్ళు, వేగినచెక్క, ముగంధ పాలవేళ్ళు, అడ్డసరమువేళ్ళు, దాసానిపువ్వులు, భద్రముస్తలు, *మోదక, ఉసిరికాయలు, వీని కషాయమందు శర్కర లేనైలనుజేర్చి నేవించిన ప్రదరగోగములు నివారించును.

అమృతాది కషాయః

శ్లో॥ అమృతోశీర వాసాబ్ద విశ్వభూనింబవాలక్తైః
సవర్పటక ధాన్యాకర్ధన్వయాపైర్విపాచితమ్॥ 22.

తా :— తిప్పతీగ, వట్టివేళ్ళు, అడ్డసరమువేళ్ళు, భద్రముస్తలు, శుంఠి, కిరాతతిక్తము, (చిరాయితా) కురునేరు, పర్వాటకము, ధనియాలు మఱియు దురద గొండివేళ్ళు, అనువాని కషాయము సగ్వవిధ జ్వరములకు పాచనోపద్రము.

భార్జ్యాది కషాయః

శ్లో॥ భార్జీపుష్కరమూలంచ పథ్యా వర్పట తోయదమ్
నాగరం దశమూలంచ పిప్పలీంచాపుసాధయేత్॥ 23.

సన్నిపాతజ్వరం హన్తి విషమం శీతికాంస్తథా
కాసశ్వాసాగ్నిసదన హృత్పాప్యార్ధి శిరోగ్రహమ్
జీర్ణజ్వరం సశ్వయధుం సంతతాదీంశ్చనాశయేత్॥ 24.

తా :— గంటుభారంగి, పుష్కరమూలము, కరక్కాయబెరడు, పర్వాటకము, భద్రముస్తలు, శుంఠి, దశమూలములు, విప్పళ్లు, వీని కషాయముచేత సన్నిపాతజ్వరము, విషమజ్వరము, శీతజ్వరములు, కాస, శ్వాస, అగ్నిమాంద్యములు, హృస్పీడ, పార్శ్వపీడ, శిరశ్మూలలు జీర్ణజ్వరములు, సంతతజ్వరములు మఱియు శోథలు మొదలగు రోగములు నశించును.

* మోదక లేక మోరట అనిపాఠాంతరము దీనిని మళయాళభాషలో కరింత కర తొలియని యందురు.

అరళాది కషాయః

శ్లో॥ అరళాతివిషాముస్తా శుంఠీ బిల్వం సదాడిమమ్

సర్వజ్వర హరో యోగః సర్వాతీసారనాశనమ్॥ 25.

తా. :— పెద్దమానిచెక్క, అతివన, భద్రముస్తలు, శుంఠి, మారేడువేళ్లు, దానిమ్మచెక్క, వీని కషాయము సర్వ జ్వరములను మఱియు సర్వాతిసారములను నశింపజేయును.

పాఠాది కషాయః

శ్లో॥ పాఠాగుడూచీఘనపర్పటాంబు భూనింబిల్వేస్త్రీయవైః శృతాంభః
పేయం జ్వరాస్తై రతిసారిభిశ్చ యథామృతం స్వర్ణిభిరాదరేణ॥ 26.

తా. :— చిరుబొడ్డి లేక విషబొడ్డివేళ్లు తిప్పతీగె, తుంగముస్తలు, పర్పటకము, నరువేరు, కిరాతతిక్తము, మారేడువేళ్లు, కోడిశపాల గింజలు, అనువాని కషాయమును సేవించుటచే స్వర్ణవానులు ఆచ్యుతమును సేవించి ముగియునుబొందినట్లు జ్వరరోగులు మఱియు అతిసార రోగులు నీరోగులై ముగియును బొందుదురు.

వ్యాఘ్రాది కషాయః.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీ శుంత్యమృతా క్వాథః విప్పలీ చూర్ణ సంయుతః
వాత శ్లేష్మజ్వర శ్వాస కాస వీనస శూల జిత్॥ 27.

తా. :— వాకుడు, శుంఠి, తిప్పతీగె, వీని కషాయమందు విప్పళ్ళ చూర్ణమును గలిపి సేవించిన, వాతజ్వరములను, శ్లేష్మజ్వరములను మఱియు శ్వాస, కాస, వీనస, శూలలను జయించును.

ఛిన్నోద్భవాది కషాయః.

శ్లో॥ ఛిన్నోద్భవాంబు ధరధస్వయవాస విశైష్విః
దుఃస్పర్శ పర్పటక సేఘ కిరాత తిక్తైః
ముస్తా టరూషక మహాషధ ధన్వయాసైః
క్వాథాన్ విబేదనిల పిత్త కఫ జ్వరేషు॥ 28.

తా. :— తిప్పతీగె, భద్రముస్తలు, దూగిగొండి, శుంఠి, వీనికషాయము; దూల గొండి వేళ్లు, పర్పటకము, భద్రముస్తలు, కిరాతతిక్తము (చిరాయితా) అను వాని కషాయము; భద్రముస్తలు, అడ్డసరమువేళ్లు, శుంఠి, దురదగొండి వేళ్లు, వీని కషాయము పరుసగా వాత, పిత్తకఫజ్వరములను హరించును.

శ్వదంష్ట్రాది కషాయః.

శ్లో॥ శ్వదంష్ట్రాంబుద భూనింబ బలా నాగర పర్వతైః

క్వాథః ప్రశమయేత్ప్రీతః వాతపిత్త కృతం జ్వరమ్॥ 29.

తా :— పల్లెను, భద్రముస్తలు, భూనింబ, (చిరాయితా) ముత్తవపులగమువేళ్లు, శుంఠి, పర్వాటకము, వీని కషాయమును వాత, పిత్త ప్రకోపములవలన బుట్టిన జ్వరము లందు త్రాగించిన అట్టి జ్వరములు శమించును.

పర్వాటాది కషాయః.

శ్లో॥ పర్వటకాబ్ద సురదుగ్ధము భార్జ్యమాగధి కాషధ ధన్వయవాసైః

క్వాథ మిదం వినిహంతి నరాణాం వాతకఫజ్వరజం పరితాపమ్॥

తా :— పర్వాటకము, భద్రముస్తలు, దేవదారు, గంటుభారంగి, పిప్పళ్ళు, శుంఠి, దురదగొండివేద, వీని కషాయము వాతకఫజ్వరముల వలన కలుగు తాపమును హరించును.

కటుకాది కషాయః.

శ్లో॥ కటుకా విజయా ద్రాక్షా ముస్తా పర్వట కాషధైః

కషాయో నాశయేత్ప్రీతః కఫశీత్రభవం జ్వరమ్॥ 31.

తా :— కటుకతోహిణి, కరక్కాయ బెరడు, ద్రాక్ష, భద్రముస్తలు, పర్వాటకము, శొంఠి, వీని కషాయమును త్రాగిన యెడల కఫశీత్ర జ్వరము నశించును.

లకుచాది కషాయః.

శ్లో॥ లకుచదళ బిల్వ లశునై ర్నారంగ శలాటు వల్ల వాభ్యాం

క్వాథౌ జయతః పీతౌ కఫాధ్యాం శీతికాం త్రిదినాత్॥ 32.

తా :— చిరువనస ఆకులు లేక ఝద్రుపనస ఆకులు, మారేడు ఆకులు, వెల్లుల్లి ఆకువాని కషాయముగాని నారింజ చిగుళ్ళు, మఱియు వానిలేతకాయలకషాయముగాని, త్రాగిన యెడల కఫము హెచ్చుగా నున్న శీతజ్వరముల మూడుదినములలో జయింపఁబడును.

విష్ణుకాంత్యాది కషాయః.

శ్లో॥ విష్ణుక్రాంత్యమృతా ముస్తా చందనోశీర సారిబాః

సహ దేవీ కణాసిద్ధః కషాయః శీతికావహః॥ 33.

తా :—విష్ణుక్రాంతము, తిప్పతీగె, కుంగముస్తలు, చందనము, వట్టివేళ్లు, నుగంధ పాలవేళ్లు, సహదేవి, పిప్పళ్ళు, వీని కషాయము శీతజ్వరమును హరించును.

శ్లో॥ అరణ్య తులసీ మూలం విష్ణుకాంతి మవశావృధైః
కావ్యోయం నిర్వరేచ్ఛిమ్యం శీతికాం విషనుజ్వరమ్॥ 34.

తా :— అడవి తులసివేళ్ళు, విష్ణుకాంతము, కుంతి అనువాని కషాయము శీతజ్వరమును మఱియు విషనుజ్వరమును శీఘ్రముగా హరించును.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తామృతా మధుక చందన సేవ్యవిశ్వ
మాషాగ్నిమంథ కణముద్గ కులత్థ చిత్రైః
సిద్ధాంబు మాక్షికయుతం పిబతాం వధూనాం
సశ్యంత్యస్తద్గరగాదాః సహస్రైవ లోకే॥ 35.

తా :— భద్రముస్తలు, తిప్పతీగె, యష్టిమధుకము, చందనము, వట్టివేళ్లు, కుంతి, మినుములు, తక్కులిచెక్క, పిప్పళ్ళు, పెసలు, ఉలవలు, ఆముదపువేళ్ళు, అనువానిచే సిద్ధమైన కషాయమందు తేనెచేర్చి త్రాగిన స్త్రీలయొక్క రక్తప్రసరవ్యాధులు బహు శీఘ్రముగా నశించును.

ముసల్యాది కషాయః.

శ్లో॥ ముసలీ ఖదిరామలక త్రికంట జంబూవరీ క్వాథః
సాస్థిసావం ప్రదరం ప్రమాష్ఠీ మధుమాన్ ప్రగే పీతః॥ 36.

తా :— నేలతాడిగడ్డలు, చండ్రచేప, ఉసిరికాయలు, పల్లెరు, నేరేడుచెక్క, శతావరి వీనికషాయమందు తేనెవేసి పాితఃకాలమున సేవించిన స్త్రీల అస్థిసావములు మఱియు ప్రదర వ్యాధులు చక్కపడును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూల కటుత్రయః కషాయః సప్తమైరేష సమాక్షికః ప్రపీతః
శ్వసనానిల కాస పార్శ్వ పృష్ఠ త్రికమూర్ధాంసరుజాను సంప్రదివ్యః॥

తా :— దశమూలములు (వెద్దగుమ్మడు, దుందిలము, కలిగొట్టు, మారేడువేరు, కోలపొన్న, ముయ్యకుపొన్న, ములక, వాకుడు, పల్లెరు, తక్కులిచెక్క,) కుంతి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, అడ్డసరమువేరు, వీని కషాయమందు తేనెకలిపి త్రాగిన క్వాసలు, వాత కాస, పార్శ్వ నొప్పులు, వెన్నెముక నొప్పులు, తలనొప్పులు మఱియు నడుము నొప్పులు శమించును.

బలాది కషాయః.

శ్లో॥ బలా జీరక విశ్వాబ్ద వృషభిల్య సురద్రుమైః
గుహేక్షు లాజ సహితై ర్నిష్కాభః శ్వాసకాసహా॥ 38.

తా. :— ముత్తవ పులగమువేళ్ళు, జీలకర్ర, శుంఠి, భద్రముస్తానీ, అడ్డసరము వేరు, దేవదారు, మారేడువేరు, ముయ్యాకుపొన్న, చెఱుకు, వరి పేలాలు, వీని కషాయము శ్వాస కాసలను హరించును.

కాసమర్దది కషాయః

శ్లో॥ కాసమర్దక వార్తాక వృషభిల్యైశ్చ తద్గుణః॥ 39. అ.

తా. :— కసివింద, నేలములక, అడ్డసరము, మారేడువేరు. వీని కషాయము పై దానివలె గుణమును జేయును.

భార్జ్యది కషాయః

శ్లో॥ భార్జ్యకణా కాసహరీ హరిద్రా వాసామృతా నాగరథాన్యకానాం
క్వాథోజయేచ్ఛాస్మతి పృష్ఠద్ధం క్షణేన తీక్ష్ణోత్పరాగమిత్రః॥

తా. :— గంటుభారంగి, పిప్పళ్ళు, కసివింద, పసుపు, అడ్డసరమువేరు, తిప్ప తీగ, శుంఠి, ధనియాలు, వీని కషాయమందు మిరియాల చూర్ణమునువైచి సేవించిన మిక్కిలి వృద్ధిపొందిన శ్వాసరోగములకు బహువేగముగా జయింప బడును.

విదార్యాది కషాయః

శ్లో॥ విదారి పంచాంగుల వృశ్చికాలీ వృశ్చీప దేవాహ్వయ శూర్పవర్ణ్యః
కంఢూకరీ జీవన హ్రస్వసంక్షే ద్వే పంచకే గోవసుతాత్రిపాదీ॥ 40.

శ్లో॥ విదార్యాదిరయం హృద్యో బృంహణో వాతపిత్తహః
శోష గుల్మంగ మద్దోర్ధ్వ శ్వాసకాస హరో గణః॥ 41.

తా. :— నేలగుమ్మడుగడ్డ, ఆముదపువేళ్ళు, లేలుమణిచెట్టు, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, దేవదారు, అడవిపెసర, అడవి మినుము, దూలగొండివేళ్ళు, జీవన పంచమూలములు (శతావరి, నేలగుమ్మడు, జీవంతి, జీవకము, ఋషభకము) హ్రస్వపంచమూలములు, (వాకుడు, ములక, పల్లేరు, ముయ్యాకుపొన్న, కొరిపొన్న), నుగంధపాలవేళ్ళు, హంస పాది, వీని కషాయము హృదయమునకును శరీరమునకును బలమును గలిగించి వాతపిత్తమును, శోష, గుల్మ, అంగమర్ద ఊర్ధ్వశ్వాసకాసలను హరించును.

అగ్నిమంథాది కషాయః

శ్లో॥ అగ్నిమంథా బలైరండ భార్జీకుష్ఠ మహాపద్మైః

పిబేత్ ప్రకృత్యంతో యం హిక్తామచిరేణ శ్వాసకాసవాన్॥ 42.

తా. :— తిక్తలిషేరు, ముత్తవపులగమువేరు, ఆముదపువేరు, గంటుభారంగి, చంగల్యకోవ్యు, శుంఠి, వీనిచేత సిద్ధమైన కషాయమును హిక్తాశ్వాస, కాస, రోగులు త్రాగవలయును.

దశమూలాది కషాయః

శ్లో॥ దశమూల విశ్వ లతనైః క్వాథంచ శ్శీరసంయుతమ్॥ 42. అ.

తా. :— దశమూలములు, శుంఠి, వెల్లుల్లి, వీని కషాయమును ఆవుపాలుచేర్చి. నేవించినను పై వ్యాధులు శమించును.

ఆవీరాది కషాయః

శ్లో॥ ఆవీరవచా భార్జీ యష్టిభద్రపాచితేన తోయేన

పాలకశ్రీయత్క్తా విహితాం హిక్తామచిరేణ జయతి తీవ్రతరామ్॥

తా. :— కాసవర్షము (కసివింద) వన, గంటుభారంగి, యష్టిచుడుకము, భద్ర ముస్తలు, వీని కషాయముచే రాజయత్కాయందుగలుగు తీవ్రహిక్తా అతివేగముగ హరింప బడును.

పునర్నవాది కషాయః

శ్లో॥ పునర్నవా బలా చవ్యస్థిరా పిప్పలిగోక్షురైః

జీవంత్యాచ శృతం తోయం పుష్టికృత్ క్షయనాశనమ్॥ 44.

తా. :— తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, చవ్యము, పుష్పిపర్ణి (కోలపాన్న) పిప్పళ్ళు, పల్లేరు, *జీవంతి అనువాని కషాయము పుష్టికరము మఱియు క్షయనాశకము.

అమృతాది కషాయః

శ్లో॥ అమృతా దశమూలదారు భార్జీవృషవృశ్చీన పయోద ధన్వయానైః

సబలా చిరిబిల్వ పంచకోలైర్మధునా హన్తి శృపామయం కషాయః॥

* జీవంతి = అటవీతీయకా కిశంగ్. (ఒక చెట్టుదుంపయని మలయాళభాషలో నందురు.)

తా :— తిప్పతీగె, దశమూలములు, దేవదారు, గంటుభారంగి, అడ్డసరమువేళ్ళు తెల్లగలిజేయ వేళ్ళు, భద్రముస్తలు, దురదగొండివేరు, బలామూలము, కానుగు, పంచకోలములు (పిప్పళ్ళు, మోడి, చిత్రమూలము, చవ్యము, శుంఠి) ప్రైవానిక సాయ మందు తేనెచేర్చి నేవించిన రాజయత్తులు హరించును.

ఏలాది కషాయః.

శ్లో॥ ఏలా కణా మధుక నాగరకాబ్దవాసా
నింబామృతాంబు దశమూల శృతకషాయః
లాక్షాసితా మధుక జీరక సంప్రయుక్తో
యక్షౌణ మాశు వినిహంతి మధుప్రగాఢః॥ 46.

తా :— ఏలకులు, పిప్పళ్ళు, ఆతిమధురము, శుంఠి, భద్రముస్తలు, అడ్డసరమువేళ్ళు వేపచెక్క, తిప్పతీగె, కురువేరు, దశమూలములు, వీని కషాయమందు లక్క, శర్కర, యష్టిమధుకము, జీలకర్ర, అను వాని చూర్ణము మఱియు తేనెయుచేర్చి నేవించిన రాజ యత్తు రోగములు హరించును.

శుంఠ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శుంఠి రాసా కణాజోంగథో వాసా క్వాథో ఘృతాన్నితః
సకణం దశమూలంవా స్వరభేదేనిలోత్థితే ॥ 47

తా :— శుంఠి, సన్నరాస్తము, పిప్పళ్ళు, అగరు, అడ్డసరము, అనువాని కషాయ మందు నెయ్యిచేర్చి నేవించిన వాతముచే జనించు స్వరభేదము శమించును. లేక దశ మూలములు, పిప్పళ్ళు, వీని కషాయము నేవించినను పై వ్యాధి శమించును.

త్రిజాతాది కషాయః.

శ్లో॥ త్రిజాత త్రికటు వ్యాఘ్రే భార్గీ క్వాథో మధూత్కటః
కఫజారుచి మృల్లాస ప్రసేక స్వరభేదనుత్ ॥ 48.

తా :— ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, వాకుడు, గంటుభారంగి, వీని కషాయమందు తేనెజేర్చి నేవించిన కఫముచే గలుగు అరుచియు, నోటనీరుకారుటయు మఱియు స్వరభేదము పోవును.

ద్రాక్షాది కషాయః

శ్లో॥ ద్రాక్షా కృష్ణా వృషైరంబు పిత్తజ స్వరసాదనుత్
ఆమ్రపల్లవ తద్వృంత బిల్వలాజార్ద్ర కేఱుభిః
కేసరై ర్ద్రాక్షులుంగస్య యుక్తః క్వాథోరుచిం హరేత్ ॥ 49.

తా. :— ద్రాక్ష, పిప్పళ్ళు, అడ్డసరమువేరు, వరువేరు, అనువాని కషాయము పిత్త ప్రధాన స్వరభేదములను బోగొట్టును. మామిడిచిగుళ్ళు, దోని యీనెలు మారేడు వేరు, వరిపేలాలు, అల్లము, చెఱుకువేళ్ళు, మాధీఫలకేసరములు వీని కషాయము అరుచిని హరించును.

విశ్వాది కషాయః

శ్లో॥ విశ్వాబ్జ లాక్షాతిబలా బలాక్వాథస్సమాక్షికః
రాస్నాకణా చూర్ణయుక్తో భక్తరోధ నిరోధకః॥

50.

తా. :— శుంఠి, భద్రముద్దలు, లక్క, పెద్దముత్తవపులగమువేరు, చిన్నముత్తవపులగమువేరు, వీనిక్వాథమందుతేనె, సన్నరాస్నచూర్ణము, మఱియు పిప్పళ్ళచూర్ణమునుగలిపి నేవించిన అరుచి మఱియు అగ్నిమాంద్యము హరించును.

ఏలాది కషాయః

శ్లో॥ బలాశతావరీద్రాక్షా బిల్వమూల తీక్సంకటకైః
సదాడిమం శృతంతోయం భక్తద్వేష నివారణం॥

51.

తా. :— ముత్తవపులగమువేరు, శతావరీవేరు, ద్రాక్ష, మారేడువేరు, పల్లేరు, దానిమ్మపండు, అనువాని కషాయమును అన్నద్వేషమును నివారించును.

పంచపంచమూలది కషాయః

శ్లో॥ పంచానాం పంచమూలానాం కషాయేణ శృతంపయః
ఆజంమధు సితాయుక్తంభక్తరోధనిరోధనమ్॥

52.

తా. :— బృహత్ పంచమూలములు (మారేడువేరు, పెద్దగుమ్మడు, తక్కులి కలిగొట్టు, దుందిలము,) లఘుపంచమూలములు (వాకుడు, ములక, పల్లేరు, ముయ్యాకు పొన్న, కోలపొన్న,) మధ్యమ పంచమూలములు (బలామూలము తెల్లగలిజేరు, ఆముదపు వేరు, మద్గపల్లి, మావపల్లి,) జీవనపంచమూలములు (శతావరి, నేలగుమ్మడు, జీవన్తి, జీవకము, ఋషభకము,) తృణపంచమూలములు, (రెల్లు, దగ్ధ, కుశ, కాశ, చెఱుకు,) వీనివేళ్ళ కషాయమందు మేకపాలు, తేనె మఱియు చక్కెరచేర్చి నేవించిన అన్నద్వేషమును హరించును.

పునర్నవాది కషాయః.

శ్లో॥ పునర్నవైరండ బలాశుంఠీ గోక్షురసాధితాః
అజాక్షీరాన్వితాపేయా భక్తరోధ నిరోధినీ॥

53.

తా. :— తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, ఆముదపువేళ్ళు, ముత్తవపులగమువేరు, శుంఠి, పల్లేరు, వీనికషాయమందు మేకపాలుచేర్చి చేసిన కేయము అన్నద్వేషమును నివారించును.

బిల్వాది కషాయః.

శ్లో॥ బిల్వధాన్యాక బలామహావృద్ధై ర్లాజముద్గ సహితైః శృతం జలం
ధర్మమాశు పిదతః సశర్కరం మాన్తి వాతకఫపిత్తజామపి॥ 54.

తా. :— మారేడువేరు, ధనియాలు, ముత్తవపులగమువేరు, శుంఠి, వరిపేలాలు, అడవిపెసర, వైవాని కషాయమందు శర్కర చేర్చి త్రాగినయెడల వాతపిత్త కఫముల వలనబుట్టిన వాంతులు శీఘ్రముగా హరించును.

లాజాది కషాయః.

శ్లో॥ లాజబిల్వావృద్ధైః సిద్ధః కావ్యధశ్చర్ద్యం హితం పరమ్॥ 54. అ

తా. :— వరిపేలాలు, మారేడువేరు, శుంఠి, వీనిచేత సిద్ధమైన కషాయము వాంతి రోగమందు మిక్కిలి హితకరము.

ధాన్యాకాది కషాయః.

శ్లో॥ ధాన్యాకశుంఠీ సురదారుచిత్రా బలేక్షుబిల్వైః పరిపక్వమంభః
ససైంధవో హృద్గదకోశగుల్మ వాతస్లిహాపార్శ్వరుజాసు శస్త్రః॥

తా. :— ధనియాలు, శుంఠి, దేవదారు, అమృదపువేరు, ముత్తవపులగమువేరు, చెఱకువేళ్ళు, మారేడువేళ్ళు వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమందు ససైంధవ లవణమును జేర్చి నేవించిన హృద్రోగము, చర్మరోగము, వాతగుల్మ, స్లిహా మఱియు పార్శ్వనొప్పలు హరించును.

మాషాది కషాయః.

శ్లో॥ మాషదారు బలాక్వాథః సత్తైలశ్చ హితస్తథా
పిబేజ్జ్వరోక్తం ద్రాక్షా సారిబాది గణాంబుచ॥ 56.

తా. :— మినుములు, దేవదారు, ముత్తవపులగమువేరు, అనువాని కషాయమందు నువ్వుల నూనె చేర్చి నేవించిన హృద్రోగము శమించును. జ్వరప్రకరణమందు జెప్పబడిన ద్రాక్షాది గణముయొక్కయు మఱియు సారిబాది గణము యొక్కయు కషాయములు కూడ పై వ్యాధిని హరించును.

విదార్యాది కషాయః.

శ్లో॥ విదార్యాది గణేనాపి సిద్ధం తృష్ణా ప్రసీడితః
సారిబోశీర కాశ్మర్య మధూక శిశిరద్వయమ్॥ 57.

తా. :— విదార్యాది గణమందు జెప్పబడిన కషాయము కూడ దప్పిని హరించును. మృగంధపాలవేళ్ళు, వట్టివేళ్ళు, పెద్దగుమ్మడు వేరు, ఇప్పచేప, చందనము, రక్తచందనము,

యప్తిమధుకము, చిట్టిత (పాల్ సా) వీని కషాయము దాహమును రక్తపిత్తమును మఱియు దప్పితో గూడిన జ్వరములను హరించును.

ధాన్యాది కషాయః.

శ్లో॥ ధాన్యాక కృష్ణా తృణ పంచమూల శతావరీ కోల యవాసకానాం
సుశీతలం వార్యనివార్య వీర్యం నివారయేత్పిత్తతృషాం సితాఢ్యమ్॥

తా :— ధనియాలు, పిప్పళ్ళు, తృణపంచమూలము, శతావరీ, రేగుపండ్లు, దూల గొండివేళ్ళు, వీనిని దంచి చల్లని నీటిలో నానబెట్టి పిదప వడియగట్టి, అందు శర్కర చేర్చి సేవించిన పిత్తప్రధాన దప్పిని నివారించును.

మృద్వీకాది కషాయః.

శ్లో॥ మృద్వీకా మధుకమధూశపిప్పలీభిః

ఖర్జూరై ర్మలయజసారిబాబ్లా లాజైః

సోశీరైః శృతమధవా సుశీతమంభః

తృణ్మూర్ఛా మద మతివిభ్రమా నిరస్యేత్ ॥

59.

తా :— ద్రాక్ష, యప్తిమధుకము, ఇష్పపువ్వులా, పిప్పళ్ళు, ఖర్జూరము, చంద నము, సుగంధపాలవేళ్ళు, భద్రముస్తలు, వరిపేలాలు, వట్టివేళ్ళు, వీనిక షాయమును గాని లేక శీతకషాయమునుగాని సేవించిన మూర్ఛ, మద, మతివిభ్రమ మఱియు తృష్ణా రోగములను నివారించును.

దుఃస్పర్శాది కషాయః.

శ్లో॥ దుఃస్పర్శకేన బిల్వేన యవాన్యా నాగరేణివా

కేవలై తేషు సంయుక్తా పాతా హస్త్యర్శ సాంరుజమ్॥

60.

తా :— దూలగొండివేరు, మారేడువేరు, ఖురాసాని ఓమ, మఱియు శుంఠి అను వానిలో పరియొకటియందుగాని వై నాల్గింటియందుగాని వివబొద్దినిజేర్చి కషాయము కాచి సేవించిన మూలవ్యాధులందు కలుగు బాధలు హరించును.

చిరిబిల్వాది కషాయః.

శ్లో॥ చిరిబిల్వ పునర్నవ వహ్నిభయోకణ నాగర సైంధవ పక్వజలమ్

గుదకీల భగందర గుల్మహరం జఠరాగ్ని వివర్ధనమాశు నృణామ్॥

తా :— కాసుగవేరు, తెల్లగలిజేరువేరు, చిత్రమూలము, కరక్కాయబెరడు, పిప్పళ్ళు, సైంధవలవణము, శుంఠి వీని కషాయము గుదకీలమును, భగందరమును, గుల్మను హరించి అగ్నిదీప్తిని వృద్ధిజేయును.

వర్షాది కషాయః.

శ్లో॥ వర్షాభూ నాగరాగ్నినాం క్వాథ సిద్ధం పయస్తథా॥ 61. అ.

తా :— తెల్లగలిజేరు, శుంఠి, చిత్రమాలము, వీని కషాయములూ పాలు కలిపి సేవించిన ఆరోగ్యవ్యాధులు శమించును.

చందనాది కషాయః.

శ్లో॥ చందన కిరాత తిక్త ధన్వయవాసాః సవత్సకాః క్వథితాః
రక్తార్చసాం ప్రశమనా దార్వీత్వగు శీరనింబాశ్చ॥ 62.

తా :— చందనము, భూనింబ (చిరాయితా) దూలగొండి, కొడిశపాల చెక్క, మానిపసుపు, లవంగపట్ట, వట్టివేరు, వేపచెక్క, వీనికషాయము రక్తార్చ వ్యాధులను శమింపజేయును.

ఉశీరాది కషాయః.

శ్లో॥ ఉశీర కింజల్క మృణాలశీత శతావరీ వత్స వృషాంబుద్ధోత్థః
రక్తార్చసాం హన్తిరుజం కషాయః కాలారిమేద్దోతమభీరుజంవా॥

తా :— వట్టివేళ్లు, పద్మకేసరములు, తామరతూండ్లు, చందనము, శతావరీ, కొడిశపాల గింజలు, అడ్డసరమువేరు, భద్రముస్తలు వీని కషాయముగాని మురికితుమ్మ కషాయముగాని, లేక శతావరీ కషాయముగాని, రక్తార్చస్సులను హరించును.

కులుత్థాది కషాయః.

శ్లో॥ కులుత్థ లశునైరండ పాతా గ్రంథిక నాగరైః
కషాయః సయవత్సారః శూలోదావర్త నాశనః॥ 64.

తా :— ఉలువలు, వెల్లుల్లి, ఆముదపు వేళ్ళు, విషబొద్ది, మోడి, శుంఠి, వీని కషాయములూ యవత్సారమును జేర్చి సేవించిన శూలలను ఉదాకర్తములను నశింపజేయును.

దేవదార్యాది కషాయః.

శ్లో॥ దేవదారు వచా ముస్తైర్నాగరాణి విషాన్వితైః
ఆమాతిసారనాశాయ క్వాథమేభిః పిబేన్నరైః॥ 65.

తా :— దేవదారు, వస, ముస్తలు, శుంఠి, అతివస, వీనికషాయమును త్రాగినయెడల ఆమాతిసారములు నశించును.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తా కరంజాతివిషాగ్నిబిల్వ మహశౌవధ గ్రంథిక వత్సకానామ్
క్వాథోరుణధ్యామ మథోనిరామః ప్రవృద్ధశూలాన్విత సారముగ్రమ్॥

తా:— భద్రముస్తలు, కాసుగచెక్క, అతివస, చిత్రమూలము, మారేడుకాయగుట్ట, శుంఠి, మోడి, కొడికపాలగింజలు వీని కషాయము తీవ్రమైన కూలతోగూడిన అతిసారములను మఱియు ఆమాతిసారములను హరించును.

సానంతాతివిషాది కషాయః.

శ్లో॥ సానంతాతివిషా కృమిఘ్న మౌతభుక్ పాతావచాధాతకీ
లోధ్రాంబవృ వటాంకురో భయనిశా వద్మానమంగాభయా
ఏలా మోచరసాజమోద చపలా మూలారళు త్రూప్యణమ్
బిల్వంచేతి బహుప్రకారవిహితం కుక్ష్యామయఘ్నోగణః॥ 67.

తా:— దూలగొండివేళ్లు, అతివస, వాయువిడంగములు, చిత్రమూలము, పాతవేళ్లు, వస, అరెపువ్వు, లూద్దగచెక్క, *అంబవృ, మణ్డి మొగ్గలు, వట్టివేళ్లు, పసుపు, మానిపసుపు, అజామోద వామ, అత్తపత్తి, కరక్కాయ, ఏలకులు, బూరుగుబంక, ఓమ, పిప్పలీ మూలము, పెద్దమానిచెక్క, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, మారేడుకాయగుట్ట వీని కషాయము వివిధములగు యదరరోగములను హరించును.

పూతికాది కషాయః.

శ్లో॥ పూతీక బిల్వ చవ్యాగ్ని కణామూల పునర్నవైః
పథ్యా శుంఠీయుతైః క్వాథః పాతవ్యోగ్ని వివర్ధనః॥ 68.

తా:— కాసుగువేరు, మారేడువేరు, చవ్యము, చిత్రమూలము, మోడి, తెల్లగలిజేరు వేళ్లు, కరక్కాయబెరడు, శుంఠి వీనికషాయము అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయును.

పథ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ పథ్యా వ్యోష పునర్నవాంబుద నిశా పూతీక యుగ్మజటా
పాతా బిల్వఘ్నణప్రియారణు కణామూలోగ్రగంధాగ్నిభిః
చవ్యా దీప్యక బాణపుంఖ సహితైరేతైః ప్రసిద్ధం జలమ్
పేయం తద్బహుదోషజగ్రహణీ భిర్దైవైర్యథావామృతమ్॥ 69.

తా:— కరక్కాయ, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, శుంఠి, తెల్లగలిజేరు, భద్రముస్తలు, పసుపు, కాసుగు, కలుకాసుగు, నేలయుసిరిక, విషబొడ్డి, మారేడువేరు, అతివస, పెద్దమాని వేరు, మోడి, వస, చిత్రమూలము, చవ్యము, ఓమ, వెంపలి వీని కషాయమును సేవించిన బహుదోషజగ్రహణీ రోగములు పోవును. దేవతలు అమృతమును సేవించి నుఖమును బొందినట్లు ఈ కషాయమును సేవించిన గ్రహణీరోగులు నీరోగులగుదురు.

* అంబవృ = వేళ్లు త్త అంబజత్తిక తొలి అని మలయాళదేశములో నంధరు.

బిల్వాది కషాయః.

శ్లో॥ బిల్వాజమోద ఘనసాగరధాన్యోగ్రా పూతీక వాలక శతీ
దహనైః శృతాంభః తృప్తశూలవాన్ పరిపిబేదధవా విషూచ్యాం
కైడర్య సిద్ధ సలిలం శరవుంభజంవా॥ 70.

తా:— మారేడువేరు, అజామోద, ఓమ, తుంగముస్తలు, శుంఠి, ధనియాలు, వస, కానుగవేరు, కురువేరు, కచోరములు, చిత్రమూలము వీనికషాయము దప్పిశూలతో గూడిన విషూచివ్యాధి (Cholera) యందు త్రాగించవలయును. కరివేపాకు లేక వెంపలి కషాయముకూడ గుణకారి.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూలం బలామూలం ద్రాక్షా యష్టాహ్వ చందనమ్
త్వాథయిత్వా పిబేదేత న్మూత్ర కృచ్ఛ్రస్య శాస్తయే॥ 71.

తా:— దశమూలములు, ముత్తపపులగమువేళ్ళు, ద్రాక్ష, అతిసుధురము, చందనము, వీని కషాయముచే మూత్రకృచ్ఛ్రము శమించును.

వరాది కషాయః.

శ్లో॥ వరీసిద్ధం పిబేత్ క్షీరం ససితాం కృచ్ఛ్రశాంతయే॥ 71. అ

తా:— శతావరీ కషాయములో పాలు మఱియు శర్కర కలిపి త్రాగిన మూత్ర కృచ్ఛ్రము శాంతించును.

వ్యాఘ్రాది కషాయః.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రే గోక్షురమత్యాక్షి పద్మాపామాణభేదకైః
కపోతవంక కతకవరీ వసుక పాలకైః॥ 72.

శ్లో॥ శృతక్షీరాద్వి శిష్టాయంకషాయః శర్కరాన్వితః
మూత్రకృచ్ఛ్రాణి సర్వాణి రక్తస్యావంచ నాశయేత్॥ 73.

తా:— వామడు, పల్లేరు, పొన్నగంటి, తామర, కొండపిండి, సరస్వతీఆకు, చిల్ల గింజ, శతావరీ, *వసుక, కురువేరు వీని కషాయమందు పాలు మఱియు శర్కర గలిపి నేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రములు మఱియు రక్తస్రావములు నశించును.

పథ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ పథ్యా గోక్షురశమ్యాక ధన్వయాసాక్షి భేష్టజైః
క్వాథంపిబేత్ సదుగ్ధాహే కృచ్ఛే మధుసితాయుతమ్॥ 74.

తా:— కరక్కాయబెరడు, పల్లేరు, రేలచెక్క, దూలగొండి, లాద్దుగచెక్క
వీని కషాయమందు తేనెయు మఱియు శర్కరచేర్చి సేవించిన మంట, నొప్పిలోగూడిన
మూత్రకృచ్ఛము శమించును.

శతావర్యాది కషాయః.

శ్లో॥ వరీవిదారీ గోకంట ముస్తా గోపీజలంతథా॥ 74. అ

తా:— శతావరి, నేలగుమ్మడు, పల్లేరు, తుంగముస్తలు, ముగంధపాలవేళ్ళు, కురు
వేరు, వీని కషాయము మూత్రకృచ్ఛహరము.

బృహత్పాద్యాది కషాయః.

శ్లో॥ బృహత్పాద్యాదిగజైః సిద్ధం ద్విగుణీకృతగోక్షురైః
తోయం పయోవా సర్పిర్వా సర్వమూత్ర వికారజితే॥ 75.

తా:— బృహత్పాద్యాదిగజము (వాకుడు, ములక, కోలపొన్న, ముయ్యాకుపొన్న.)
ఈ మొత్తమునకు రెండింతలు పల్లేరును గలిపి కషాయముకాచి అందు పాలుగాని, నెయ్యి
గాని వేసి సేవించిన సర్వమూత్ర వికారములు నివారించును.

అంకోల్లాది శీత కషాయః.

శ్లో॥ అంకోల్లాబ్జ ఫలత్రయ ద్విరజసీ జంబ్యర్జునక్షీరజః
త్వక్పాతా కతగాన్నిమంథ ఖదిరాంబష్టా సనేంద్రదుమ్రైః
క్వాథో వారిధి కోఠకింశుక సఖైరేభిః కృతః శీతలః
సత్తోద్యాది జతూత్తచూర్ణసహితః సర్వప్రమేహపహా॥ 76.

తా:— ఉణ్ణుగవేరు, తుంగముస్తలు, త్రిఫలములు, పనుపు, మానిపనుపు, నేరేడు
చెక్క, తెల్లనద్దిచెక్క, క్షీరివృక్షముల చెక్కలు, వివబొద్ది, చిల్లిగింజలు, తక్కిలివేరు,
చంద్రచేప, అంబష్ట, వేగిసచెక్క, దేవదారు, సముద్రోషేనము (సురుగు), మోదుగుబంక
వీని శీతకషాయమందు తేనె మఱియు శిలాజిత్తు కలిపి సేవించిన సకల ప్రమేహములు
హరించును.

కతకాధి కషాయః.

శ్లో॥ కతక ఖదిర ధాత్రీ వైరి దార్వీ సమంగా
విదుల రజని పాతా చూతబీజా భయాబ్ధైః
కుసుమ రస సమేతం తోయమేభిః ప్రసిద్ధం
హరతి సకలమేహాన్ సప్తరాత్రీప్రయోగాత్॥ 77.

తా:— చిల్లగింజలు, చండ్రచేవ, ఉసిరికాయ, వైరి, (మలయాళభాషలో ఏకనాయకము) మానిపసుపు, అత్తపత్తి, నమద్రఫలము, పసుపు, విషబొద్ది, మామిడిజీడి, కరక్కాయచెరడు, తుంగముస్తలు వీని కషాయమందు తేనెజేర్చి యేడు దినములు నేవించిన సకల మేహ రోగములు నశించును.

వ్యాఘ్రూది కషాయః.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీ వరణ తర్కారీ శిగ్రు విశ్వ పునర్నవమ్
శ్రీవయిత్యా పిబేత్త్రీయం విద్రధావంతరాశ్రయే॥ 78.

తా:— వాకుడువేరు, ఉలిమిరిచెక్క, తక్కలి, మునగవేరు, శుంఠి, తెల్లగలిజేరు వేళ్ళు వీని కషాయమును త్రాగినయెడల అంతర్విద్రాధి హరించును.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తా చందన దార్వీ త్వగ్భూనింబోశీరవత్సకైః
సత్కౌద్రీః శమనః క్వాథస్తథాపూయ వినాశకః॥ 79.

తా:— భద్రముస్తలు, చందనము, మానిపసుపు, కిరాతతిక్త (చిరాయితా), పట్టి వేళ్ళు, కొడిశపాలచెక్క వీని కషాయమందు తేనెచేర్చి నేవించిన అంతర్విద్రాధులు మఱియు వానినుండి ప్రవించు చీము శమించును.

వరణాది కషాయః.

శ్లో॥ వరణ వైర్యకయుగ్మ శతావరీ దహన మోరట బిల్వవిషాణికాః
ద్విబృహతీ ద్వికరంజ జయూద్వయం బహులపల్లవ దర్భరుజాకరః॥ 80.

శ్లో॥ వరణాదీ కఫం మేదో మందాగ్నిత్వం నియచ్ఛతి
అధ్యవాతం శిరశ్శూలం గుల్మంచాంత స్సవిద్రాధిమ్॥ 81.

తా:— ఉలిమిరిచెక్క, నల్లముళ్ళగోరింట, పచ్చముళ్ళగోరింట, శతావరి, చిత్ర మూలము, చాగవేరు, మారేడువేరు, దువ్వుపువేరు, ములక, వాకుడు, కానుగ, నేతి

కానుగు, తక్కులివేరు, కరక్కాయబెరడు, మునగజగురు, దర్భవేళ్ళు, ఆదొంప వీని కషాయమును నేవించిన కఫము, మేదస్సు, మందాగ్ని, వాలాధిక్యము, కిరకూల, గుల్మ మతీయు అంతర్విద్యులు హరించును.

లఘునాది కషాయః.

శ్లో॥ లఘున బర్బర శక్రలతాభయా హపువయక్షదుగ్గి కణౌషధైః
సహపునర్నవ మోరట శిగ్రుభిర్జయతివృద్ధ్యదరాణి శృతంజలమ్॥ 82.

తా:— వెల్లుల్లి, నల్లతున్ను, చేపపుచ్చు, బోడతరము, కరక్కాయబెరడు, గచ్చ వేరు, చిత్రమాలము, పిప్పళ్ళు శుంఠి, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, చాగవేరు, మునగచెక్క వీని కషాయము వృద్ధి మతీయు ఉదరరోగములను జయించును.

లఘునాది కషాయః.

శ్లో॥ లఘునైరండ యక్షాక్షీ వర్షాభూ హపుషాషధైః
కృత్రితం హింగుమద్వృద్ధి గుల్మానాహోదరావహమ్॥ 83.

తా:— వెల్లుల్లి, ఆముదపువేరు, గచ్చవేరు, తెల్లగలిజేరువేరు, శుంఠి, బోడతరం వీని కషాయముందు ఇంగుమను జేర్చి నేవించిన వృద్ధి, గుల్మ, అనాహ మతీయు ఉదర వ్యాధులను హరించును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూల విశ్వదారు కృత్రితం గుల్మజిజ్జలమ్
చిత్రక గ్రింధితైరండ శుంఠీ క్వాథశ్చ తద్గుణః॥ 84.

తా:— దశమూలములు, శుంఠి, దేవదారు వీని కషాయము గుల్మహరము. చిత్ర మూలము, మోడి, ఆముదపువేరు, శుంఠి వీని కషాయముందు గూడ సైగుణములు కలవు.

వర్షాది కషాయః.

శ్లో॥ వర్షాభూ బిల్వ ఖల్లోరుబు సహచర శుంఠ్యగ్నిమంత్రైః కషాయః
పాతవ్యః సప్తసారో గుదలవణ కణా హింగుమిశ్రోయథార్హమ్
విడ్భంధం వహ్నిమాంద్యం రుజమతిమహతీం యోనిహృత్పర్వపృథ
శ్రోణీదేశోశేషసద్యః శమయతి జఠరాష్ఠీల గుల్మస్థి హంశ్చ॥ 85.

తా:— తెల్లగలిజేరు వేళ్ళు, మారేడువేరు, సరళదేవదారు, ఆముదపువేళ్ళు, నల్ల ముళ్ళ గోరింటవేళ్ళు, శుంఠి, తక్కులివేళ్ళు ఈ యేడు వస్తువుల కషాయముందు సైంధవ లవణము, పిప్పళ్ళు, వేయించిన ఇంగువ చూర్ణములను జేర్చి నేవించిన పులబద్ధము, అగ్ని

మాంద్యము, యోని, హృదయ, పార్శ్వపృష్ఠములందు నొప్పలను, ఉదర, అస్థీలా, గుల్మలను మఱియు స్త్రీహలను శమింపజేయును.

కణాది కషాయః.

శ్లో॥ కణశతాహ్వో ద్వికరంజ దారు బార్దీకులత్తైః సతితైర్విపక్వమ్

తథారసోనేనచ సిద్ధమంభః సహింగుకల్మం హితమస్రగుత్కే॥ 86.

తా:— పిప్పళ్ళు, బద్దసోపు, కానుగ, కలుకానుగ, దేవదారు, గంటుభారంగి, ఉలవలు, నువ్వులు, పెల్లలి వీని కషాయమందు వేయించిన ఇంగువ కల్మమును జేర్చి నేవించిన రక్తగుల్మలు మిశ్రంచును.

నిర్దుండ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ నిర్దుండ్యేరండ కోరండ గోక్షుర ద్విపునర్నవమ్

పంచకోలాభయా శిగు కులత్తస్తైః శృతంజలమ్॥ 87.

శ్లో॥ సత్తార హింగు లవణం సర్వశూలనివారణమ్॥ 88.

తా:— వావిలివేరు, ఆముదపువేరు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, పల్లేరు, తెల్లగలిజేరు, ఎర్రగలిజేరు, పంచకోలములు, కరక్కాయచెరడు, మునగచెక్క, ఉలవలు వీని కషాయ మందు యవత్తారము వేయించిన ఇంగువ మఱియు సైంధవలవణము వీని చూర్ణములను వేసి యిచ్చిన సర్వశూలలు నివారించును.

పథ్యాది కషాయః

శ్లో॥ పథ్యా పూతీక శుంఠీ దహన కణకణామూల చవ్యాజగంధా

వర్షాభూ బిల్వఖల్వోర్వురుబు సహచర శుంఠ్యగ్నిమంత్రైః కషాయః

సత్తారోహింగుమిశ్రః క్షుపయితి గుదజ స్త్రీహగుల్మాగ్నిమాంద్యా

నస్త్రీలానాహ వాతప్రభవ కఫభవం శూలజాలోదరంచ॥ 89.

తా:— కరక్కాయచెరడు, నేతికానుగ, శుంఠి, చిత్రమూలము, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్వము, పెన్నేరుగడ్డ, తెల్లగలిజేరు, మారేడువేళ్ళు, నాగబిలా, ఆముదపు వేళ్ళు, ముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, తక్కులివేరు, శుంఠి వీని కషాయమందు యవత్తారము మఱియు వేయించిన ఇంగువనువేసి నేవించిన గుదకొగ, స్త్రీహ, గుల్మ, అగ్నిమాంద్య, అస్థీలా, అనాహవాతములున, కఫప్రధాన శూలలను మఱియు జలోదరములును హరించును.

పలాశత్వగాది కషాయః.

శ్లో॥ త్వచాపలాశవృక్షస్య కషాయోవిధినాశృతః

సనాలికేరజక్షీరః సద్యః శూలమహాహతి॥

90.

తా:— మోడుగ చెక్క కషాయమందు కొబ్బరిపాలను జేర్చి సేవించిన కూలలు వెంటనే తగ్గిపోవును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూలపంచకోల త్రిఫలాలాదస్తీ త్రికృత్తిధమ్
తోయమశేషం క్షుపయేజ్జతరాణ్యపిజాత పయాంసి॥ 91.

తా:— దశమూలములు, పంచకోలములు, త్రిఫలములు, నేపాళపువేరు, తెగడ వీని కషాయమును సేవించిన జలోదర మహోదరములు హరించును.

నికుంభాది కషాయః.

శ్లో॥ నికుంభకుంభత్రిఫలా గవాక్షీన్నుక్తిల్వకైః కల్పితమంబుపీతమ్
సహేమదుగ్ధం సకణం విరేకాజ్జయత్యుదావర్త మహోదరాణి॥ 92

తా:— నాగద నివేరు, తెగడ, త్రిఫలములు, ఏటిపుచ్చ, కాడజముడు, లాద్దుగ మిచ్చికుసుమవేరు, పిప్పళ్ళు వీనికషాయము త్రాగినయెడల ఉదావర్తము మఱియు మహోదరములను జయించును.

పునర్నవాది కషాయః.

శ్లో॥ పునర్నవానించపటోలశుంఠీ తిక్తామృతా దార్వ్యభయాకషాయః
సర్వాంగశోఫం జ్వరకాశశూల శ్వాసాన్వితం పాండుగదంనిహన్తి॥93.

తా:— తెల్లగలిజేరు, వేపచెక్క, చేదుపొట్ల, శుంఠి, కటుకరోహిణి, తిప్పతీగ, మానిపనుపు, కరక్కాయబెరడు వీనికషాయము సర్వాంగశోఫ, జ్వర, కాశ, శూల, శ్వాసలను మఱియు పాండురోగములను హరించును.

వాసాది కషాయః.

శ్లో॥ వాసాగుడూచీ త్రిఫలా కట్వీభూనింబ నింబజః
క్వాథః క్షౌద్రయుతోహన్తి పాండుపితృశ్చ కామలాశి॥ 94

తా:— అడ్డపరమువేరు, తిప్పతీగ, కరక్కాయబెరడు, ఉసిరికాయవరుగు, తాని కాయ బెరడు, కటుకరోహిణి, భూనింబ, వేపచెక్క వీని కషాయమందు తేనెజేర్చి సేవించిన పాండు, రక్తపిత్తము మఱియు కామలాశోగములు హరించును.

తింతిడ్వాది కషాయః.

శ్లో॥ తింతిడీవరుణవర్ణశలాకా లోహకిట్ట విజయా పునర్నవైః
ఇక్షుబిల్వసహితైః శృతంజలం పాండుమాశు సగుహంవిహన్తి॥95.

తా :— చింతాకుల ఈనెలు, మండూరము, కరక్కాయ, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, వెజకువేళ్ళు, మారేడువేళ్ళు వీనికహయమందు బెల్లమును జేర్చి నేవించిన పాండురోగము హరించును.

వాసాది కషాయః.

శ్లో॥ వాసాగుడూచీ యష్ట్యాహ్వ కతకామృతవాలకైః

ననింబైః కామలాం హన్యాత్ క్వాథః ష్టోద్రాజ్యసం యుతః॥ 96

తా :— అడ్డసరము, తిప్పతీగె, అతిమధురము, చిల్లగింజలు, తిప్పతీగె, కురువేరు వేపచెక్క వీని కహయమందు తేనె మఱియు నెయ్యి చేర్చి నేవించిన కామలారోగము హరించును.

నింబత్వగాది కషాయః.

శ్లో॥ నింబత్వక్త్రిఫలా పటోలరజనీ వాసామృతా సారిబా

శ్వామా తామలకీ ఫలంకష బలానీలీ స్థిరాయష్టిభిః

సిద్ధోమాక్షికపిప్పలీగిరిజతుప్రజ్జేపణాత్సంస్కృతః

క్వాథః కుంభహాలీమకం ప్రశమయేద్భిందన్ దినైః పంచత్వైః॥ 97.

తా :— వేపచెక్క, త్రిఫలములు, చేదుపొట్ల, పసుపు, అడ్డసరమువేళ్ళు, తిప్ప తీగె, నుగంధపాలవేళ్ళు, నల్లతెగడ, నేలయునిరిక, మహిసాక్షిగుడ్డులు, ముత్తవపులగము వేళ్ళు, నీలివేళ్ళు, ముయ్యాకుపాన్న, అతిమధురము వీనికహయమందు తేనెయా, పిప్పలీ చూర్ణమును మఱియు గోమూత్ర శిలాజిత్తునుజేర్చి నేవించిన కుంభకామలా. మఱియు హాలీమకము అయిడరొజాలలో శమించును.

పథ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ పథ్యాపునర్నవ నిశాకణముల వహ్ని

చిత్రాబ్ద జీరకసురద్రుమ మాగధీనామ్

క్వాథంపిబేచ్ఛ్యయధు దండధరా త్ర

జీవోవృత్తివ తే శివసమాశ్రితబాలతుల్యః॥ 98.

తా :— కరక్కాయ, తెల్లగలిజేరు, పసుపు, మోడి, చిత్రమూలము, ఆముదపు వేరు, భద్రముస్తలు, జీలకర్ర, దేవదార, పిప్పళ్ళు వీని కహయమును త్రాగిన యముని బారినుండి శివునిచేత రక్షింపబడిన మార్కండేయునినలె పై నంజురోగులు మృత్యువునుండి రక్షింప బడుదురు.

గోక్షరాది కషాయః.

శ్లో॥ గోక్షురార్ద్రక వర్షాభూ పథ్యాదారు మహాషణ్డైః

సరసానేతురైః సిద్ధం తోయం శోధమారం పరమ్॥ 99.

తా :— పల్లేరు, అల్లము, తెల్లగలిజేరు, కరక్కాయ, దేవదారు, శుంఠి, వెల్లుల్లి, నీటిగొబ్బి వీని కషాయము శోధలను హరించును.

పటోలాది కషాయః.

శ్లో॥ పటోలదార్ద్ర పిచుమంద తిక్త త్రాయ నికాయప్తి వృషాభ యోధమ్
జలంవిసర్పం వినిహన్తి ధాత్రీ పటోలముపైశ్చ శృతాంబుతద్వత్॥ 100.

తా :— చేదుపొట్ట, మానిపనుపు, వేపచెక్క, కటుకరోహిణి, కలుకానుగ చెక్క, యష్టిచుధుకము, అడ్డసరము, కరక్కాయ వీని కషాయమున్ను, ఉసిరిక, చేదు పొట్ట, భద్రముస్తలు, అనువాని కషాయమున్ను విసర్పహరములు.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తారిష్ట పటోలదారురజనీ ద్రాక్షా బలానాగరైః

త్రాయన్యుత్పల ధన్వయాన ధనికా భూనింబ సేవ్యాంబుధిః

శ్రేష్ఠా నింబ కుకోలకైశ్చ సకణైః సిద్ధాః కషాయామరుత్

పిత్తశ్లేష్మ విసర్పదర్పశమనాః ప్రోక్తాస్త్రయస్తేక్రిమాత్॥ 101.

తా :— తుంగముస్తలు, వేపచెక్క, చేదుపొట్ట, దేవదారు, పనుపు, ద్రాక్ష, మత్తవపులగమువేళ్ళు, (బలామూలము) శుంఠి అనువాని కషాయము వాత విసర్పమును, కలుకానుగ, నల్లకలువగడ్డ, దూలగొండివేళ్ళు, ధనియాలు, చిరాయితా వట్టివేళ్ళు, కురువేరు, వీనికషాయము పిత్తవిసర్పమును, త్రిఫలములు, వేపచెక్క, అడవిరేగు, (జిట్ట రేగు) చెక్క, పిప్పళ్ళు అనువాని కషాయము శ్లేష్మవిసర్పమును హరించును.

జీవన్త్వాది కషాయః.

శ్లో॥ జీవన్త్వ హిరువేలికా త్రిఫలికా వాసామృతా సారిబా

శుంఠి యష్టి పయోదచందన పటోలోశీరనింబైః శృతః

నిష్కాఘోష్ట మశేషితో మధుగుడ ప్రక్షేపణాత్సంస్కృతః

వీతశ్చజ్వరితేన తస్యపిటకోత్పత్తేః వ్యసంగః కుతః॥ 102.

తా :— జీవంతి (అటపతియన్ కిళంగు) ఇరువేలి (కూతురుబుడమ) త్రిఫలములు' అడ్డసరము, తిప్పతీగ, నుగంధపాల, శుంఠి, అతిమధురము, తుంగముస్తలు, చందనము

చేదుపాట్లు, వట్టివేళ్ళు, వేపచెక్క, వీరిని అప్తమాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు తేనె మఱియు బెల్లము వేసి త్రాగినచో మేహపిటకలకు ముందువచ్చు జ్వరములు కమించును. ఇక పైదానిచే మేహపిటకలు పుట్టవని చెప్పవలసిన అవసరముండదు. అనగా జ్వరములు పోవును మఱియు తత్సంబంధ మేహపిటకలు పుట్టవు.

శుంఠ్యాది కషాయః

శ్లో॥ శుంఠీ బలానింబ పటోల కృష్ణైః సధాన్యకైః సామలకైః సముపైః

శృతఃకషాయో వినిహంతి పానాన్యసూరికామప్తవిధాం మధూఢః॥103

తా:— శుంఠి, బలామూలము (ముత్తవపులగమువేరు) వేపచెక్క, చేదుపాట్లు, చెంగల్వకోస్తు, ధనియాలు, ఉసిరికాయ, తుంగముస్తలు, వీనికషాయముందు తేనెచేర్చి సేవించిన అప్తవిధమసూరికలు అనగా మశూచికవ్యాధులు హరించును.

చందనాది కషాయః.

శ్లో॥ చందన పర్పటకామృతవల్లీ సేవ్య జలాంబుద ధాన్యకసిద్ధమ్
దుష్కరముగ్రవిదాహవిమిశ్రం స్ఫోటమశేషమపహతిరద్యః॥104.

తా:— మంచించుకము, పర్పటకము, తిప్పతీగె, వట్టివేళ్ళు, కురువేరు, ధనియాలు, తుంగముస్తలు. వీనికషాయము అత్యంత దుఃఖకరమైనట్టియు, ఉగ్రవిదాహముతో గూడిన నట్టివియు నగు విస్ఫోటములు హరించును.

పటోలాది కషాయః.

శ్లో॥ పటోల తిగ్ధలారిష్ట గుడూచీధావనీ వృషైః
సకరంజైః కషాయోము కుష్ఠజిద్వజ్రికం స్మృతమ్॥ 105.

తా:— చేదుపాట్లు, త్రిఫలములు, వేపచెక్క, తిప్పతీగె, వాకుడు, అర్జునము వేరు, కానుగచెక్క, వీనికషాయము కుష్ఠరోగములమై వజ్రాయుధమువలె పనిచేయును.

ఖదిరాది కషాయః.

శ్లో॥ ఖదిరాారిష్ట గుడూచీ పటోలదార్పి దురాలభాక్వాఢః
కుష్మానాం వినిహంతా దైత్యానాం నృసింహఞ్చ॥ 106.

తా:— చంద్రచేప, వేపచెక్క, తిప్పతీగె, చేదుపాట్లు, మానిపసుపు, దురదగొండి వీని క్వాఢము నరసింహమూర్తి రాక్షసులను సంహరించునట్లు కుష్ఠవ్యాధులను హరించును.

కాకోదుంబరాది కషాయః.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికావేల్ల చంద్రరేఖా శృతంజలమ్
పీతం ప్రథావయేచ్ఛిత్వత్రం కుష్ఠమాదుంబరం తథా॥ 107.

తా:— అడవిమేడి, వాయువిడంగములు, బావంచాలు, వీనికషాయమును నేవించిన (బాల్లి) శ్వేత్రీకుష్ఠము మఱియు ఔదంబరకుష్ఠము పోవును.

మంజిష్ఠాది కషాయః.

శ్లో॥ మంజిష్ఠాముస్త కుటజ గుడూచీ కుష్ఠనాగరైః
భార్గీక్షుద్రా వచా నింబ నిశాద్వయ ఫలత్రికైః॥ 108.

శ్లో॥ పటోలకటుకీ మూర్వా విడంగాసన చిత్రకైః
శతావరీ త్రాయమాణా కృష్ణేంద్రయవ వాసకైః॥ 109.

శ్లో॥ భృంగరాజ మహదారు పాతా ఖదిర చందనైః
త్రివృద్వరుణ కై రాత బాకుచీ కృతమాలకైః॥ 110.

శ్లో॥ శాఖోటక మహానింబ కరంజాతి విషాజలైః
ఐంద్రవారుణికానంతా సారిబాపర్పటైః సమైః॥ 111.

శ్లో॥ ఏభిః కృతం పిబేత్ క్వాథం కృష్ణా గుగ్గులుసంయుతమ్
అష్టాదశసు కుష్మేఘ వాతరక్తార్ది తే తథా॥ 112.

శ్లో॥ ఉపదంశే శ్లేషదేచ ప్రసుప్తౌ పక్షుఘాతకే
మేదోదోషే నేత్రోరోగే మంజిష్ఠాదిః పృశస్యతే॥ 113.

తా:— మంజిష్ఠ, కుంగముస్తలు, కొడిశపాలచెక్క, తిప్పతీగె, చెంగల్యకొఱ్ఱు, శుంఠి, గంటుభారంగి, వాకుడు, వస, వేపచెక్క, పసుపు, మానిపసుపు, త్రిఫలములు, చేదుపొట్ల, కటుకరోహిణి, చాగవేరు, వాయువిడంగములు, వేగినచెక్క, చిత్రమాలము, శతావరి, కాసుగచెక్క, పిప్పళ్లు, కొడిశపాలగింజలు, అద్దనరము, గుంటగలగర, దేవదారు, వివబొద్ది, చంద్రచేవ, చందనము, తెగడ, ఉలిమిరిచెక్క, చిరాయితా (కిరాత తిక్తము) బావంచాలు, రేలవేరు; భరణిక, లేక బిర్రంక లేక తపసిచెక్క, పెద్దవేపచెక్క, కాసుగచెక్క, అతివస, కురువేరు, ఏటిపుచ్చ, దూలగొండివేరు, సుగంధపాల, పర్వాటకము ఇవి సమభాగములు. వీనిచే నిద్దమైన కషాయమందు పిప్పలీచూర్ణము మఱియు శుద్ధపహిసాక్షి గుగ్గులును జేర్చి నేవించిన అష్టాదశ కుష్ఠము, వాతరక్తము, అర్ధితవాతము, ఉపదంశము, శ్లేషదము, పునుప్తి, పక్షాఘాతము, మేదోరోగము, మఱియు నేత్రోరోగములను హరించుటయందు ప్రాముఖ్యమును బొందినది.

నిర్గుండ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ నిర్గుండ్యగ్ని విడంగదారు రజనీ ముస్తాఖుకర్ణీక్షువైః
భాక్తివ్యోమఫలాశ శిగు చవికా పథ్యారసోనాన్వితైః

క్వాథః శిగువిడంగ హింగు పటుమాన్ కీహింశ్చ విధ్వంసయేత్
దండోధర్వసమస్త మంత్ర కృతసంస్తారోయథై వాసురాన్॥ 114.

తా:— వావిలి, చిత్రమాలము, వాయువిడంగములు, బేవదారు, పనుపు, తుంగ
ముస్తలు, ఎలుక చెవియాకు, భూతాంశుశము, గంటుభారంగి, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరి
యాలు, మెదుగచెక్క, మునగచెక్క, చవ్వము, కరక్కాయ, వెల్లుల్లి వీని కషాయ
మందు మునగగింజలు, వాయువిడంగములు, ఇంగువ మతియు సైంధవలవణము, వీని
చూర్ణములను జేర్చి నేపించిన అధర్వమస్త్రములచే దండింపబడిన రాక్షసులవలె క్రిములు
ధ్వంసమగును

విడంగాది కషాయః.

శ్లో॥ విడంగకృష్ణా మరిచ నిర్గుండీ మూల శిగుభిః
భాక్తి విశ్వాఖుకర్ణ్యజైః క్వాథః కృమిహరః పరః॥ 115.

తా:— వాయువిడంగములు, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, వావిలివేరు, మునగచెక్క
గంటుభారంగి, శుంఠి, ఎలుక చెవియాకు, భద్రముస్తలు, వీనికషాయము కృమిహరమందు
ముఖ్యమైనది.

బలాది కషాయః.

శ్లో॥ బలాసహచరై రండ శుంఠీ రాస్నా సురద్రుమైః .
నసింధువార లతునై రప్తవర్గో నిలాపహాః॥ 116.

తా:— ముత్తవపులగమువేళ్ళు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, ఆముదపువేళ్ళు, శుంఠి,
పన్నదంపరాష్ట్రీము, బేవదారు, వావిలివేళ్ళు, వెల్లుల్లి, ఈ యెనిమిది వస్తువుల కషాయము
వాతమును హరించును.

శుంఠ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శుంఠీ బలాద్వయ క్వాథస్సర్వవాత నిబర్హణః॥ 116. అ

తా:— శుంఠి, వెద్దముత్తవపులగము, చిన్నముత్తవపులగమువేళ్ళు, వీనికషాయము
పర్వతములను హరించును.

సప్తచ్ఛదాది కషాయః.

శ్లో॥ సప్తచ్ఛదోశీర వటోల ముస్తా

హరీతకీతిక్తక రోహిణీభిః

యప్త్యావ్య రాజదుగ్రీమ చందనానాం

క్వాథంపిచేత్ పాకహరం ముఖస్య॥

117.

తా:— సప్తపల్లి, (ఏడాకులపాన్న) పట్టివేళ్ళు, చేమపొట్ల, భద్రముస్తలు, కరక్కాయ, కిరాతతిక్తము, కటుకరోహిణి, యప్తమధుకము, రేలచెక్క, మంచి గంధము, వీనికషాయము త్రాగినయెడల నోటిపూత (ముఖపాకము) హరించును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూలామృతా ముస్తా పర్పటోశీరచందనైః

పునర్నవా బలా ధాత్రీ వటోల కటుకావ్యాయైః॥

118.

శ్లో॥ వాసాపుష్పలతాయాన విష్ణుక్రాంతిభిరన్వితైః

సహదేవీచ భార్గీచ త్రిజాతం కటురోహిణీ॥

119.

శ్లో॥ అగ్రగ్రాహీచ రాస్నాచ కిరాతకశ్చసంయుతైః

పథ్యా విభీతకయుతైః కలింగకమన్వితైః॥

120.

శ్లో॥ చోరజోంగకసంయుతైః శతావ్యమధుకైర్విభైః

చీనోషణమజాజీవ జాతీఫలదళాన్వితైః॥

121.

శ్లో॥ తత్సమైశ్చ సమైరేభిర్వైకుంఠకుసుమాన్వితైః

దేవదారు నతం కుష్ఠం జీరకద్వయసంయుతైః॥

122.

శ్లో॥ కిరాతతిక్తకం వేణుం తాలవల్లవయోజితమ్

క్వాథం సన్నివికారేషు విశేషాత్ కఫహతయోః

కంపజాడ్యాది హరణం సర్వదోష హరంపరమ్॥

123.

తా:— దశమూలములు, తిప్పతీగె, ముంగముస్తలు, పర్పటకము, పట్టివేళ్ళు, చందనము, తెల్లగలిజేరు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, ఉసిరికాయ, చేమపొట్ల, కటుక రోహిణి, అడ్డసరము, బూడిదగుమ్మడుతీగె, విష్ణుక్రాంతము, దూలగొండి, సహదేవి, గంటుభారంగి, అకుపత్రి, లవంగపట్ల, ఏలకులు, కటుకరోహిణి, అగ్రగ్రాహి (దీనిని మలయాళ భాషలో 'తిలొణి కిళంగు' అందురు), సన్నరాన్నము, కిరాతతిక్తము

(చిరాయితా), కరక్కాయ బెరడు, తానికాయ బెరడు, కొడిశపాల, కచోరములు, అగరుగంధము, సాయికూరగింజలు (బద్ధసోపు), యష్టిమధుకము, గజపిప్పళ్ళు, కొఱ్ఱలు, మిరియాలు, నల్లజీలకర్ర, జాజికాయ, జాపత్ర, జాజిపువ్వులు, తులసిపువ్వులు, దేవదారు, గ్రంథితగరము, చెంగల్యకొమ్మ, సన్నజీలకర్ర, పెద్దజీలకర్ర, కిరాతతిక్త (చిరాయితా), పెదురాకులు, తాటిచిగుళ్ళు, అనువాని కషాయము సర్వవిధ సన్నిపాత జ్వరములను విశేషముగా కఫవాతోల్బణ సన్నిపాత జ్వరములను, మఱియు కంపము మొదలగు వ్యాధులను హరించును.

ఏరండాది కషాయః.

శ్లో॥ ఏరండకోరండ బలామృతానాం

శతావరీ విశ్వయుజాం కషాయః

హృత్పార్శ్వవస్తి త్రికపుష్ట శూలం

నిహన్తి సింధూత్థ సితామధూఢః॥

124.

తా:— ఆముదపువేళ్ళు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, బలామూలము (చిట్టముట్టి వేళ్ళు), తిప్పతీగె, శతావరి, శుంఠి, వీరికషాయమందు సైంధవలవణము, చక్కెర, మఱియు లేనెయునుజేర్చి సేవించిన హృదయ, పార్శ్వ, వస్తి, త్రిక, పుష్టములందు గల శూలలను హరించును.

ఏరండాది కషాయః.

శ్లో॥ ఏరండ కోరండ నిద్ధిగ్ధికాహ్వ దేవద్రు

విశ్వలశునైః పరివక్ష్వమంభః॥

పయోన్వితం పీతవతాం నరాణాం

హృత్కుక్షీనాభివృషణోరు రుజోనిహన్తి॥

125.

తా:— ఆముదపువేళ్ళు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, వాకుడు, దేవదారు, శుంఠి, వెల్లుల్లి, వీరి కషాయమందు పాలుచేర్చి త్రాగినయెడల హృదయ కుక్షి నాభి వృషణము లందును మఱియు తొడలయందునుగల నొప్పలను హరించును.

ధనదాది కషాయః.

శ్లో॥ ధనదనయన శుంఠీ శిగ్రురాస్నోగ్రిగంధా

వరుణలశున కృష్ణా చిత్రకైరండకశ్చ

సురతరు ఘనవథ్యా బర్బరైః సంభృతాంభః

శమయతి పరిపీతం సార్ధితాక్షేపవాతాన్॥

126.

తా:— గచ్చవేరు, శుంఠి, మునగచెక్క, సన్నరాస్తము, వస, ఉలిమిరిచెక్క, వెల్లుల్లి, పిప్పళ్ళు, చిత్రమూలము, అముదపువేళ్ళు, దేవదారు, తుంగముస్తలు, కరక్కాయ, వనతులసి లేక భూతులసి, వీనికషాయము త్రాగినయెడల అర్దిత, ఆక్షేపకాది వాతములను శమింపజేయును.

ప్రసారిణ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ ప్రసారిణీ మాషబలారసాన రాస్తావధైః ప్రకృధితం తదంభః
విబంతి యేక్షీర భుజోజయంతి మరుద్వికారానపబాహుకంచ॥ 127.

తా:— ప్రసారిణీ, మినుములు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, వెల్లుల్లి, సన్నరాస్తము, శుంఠి, వీని కషాయమును సేవించి పాలుమాత్రమే త్రాగినయెడల వాతవికారములు వటియు అపబాహుక వాతములు నివారించును.

సహచరాది కషాయః.

శ్లో॥ సహచరం సురదారు సనాగరం కృధితమంభసి తైలవిమిశ్రితమ్
పవనప్రీషిత దేహాగతిః పిబేద్దృత విలంబిత గోభవతీచ్ఛయా॥ 128.

తా:— నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, దేవదారు, శుంఠి, వీనికషాయమందు తైలమును జేర్చి సేవించిన పురాతన వాతరోగములు పోయి దీర్ఘకాలమువరకు జీవించురు. (దక్షిణమున నూనెకుబడులుగా వంటఆముదమును జేర్తురు.)

రసోనాది కషాయః.

శ్లో॥ రసానకారవీ కృష్ణా స్థిరాభిః సాధితం జలమ్
పీతమున్నార్ద్రగం వాతమనులోమయతిక్షణాత్॥ 129.

తా:— వెల్లుల్లి, నల్లజీలకర్ర, పిప్పళ్ళు, ముయ్యాకుపాస్త, వీనికషాయము త్రాగినయెడల ఊర్ధ్వగతవాతము వెంటనే అరోగతమగును.

గంధర్వహస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ గంధర్వహస్త చిరిబిల్వ హుతాశవిశ్వ
పథ్యాపునర్నవ యవాసక భూమితాలైః
క్వాథస్ససైంధవ గుడః పవనస్య శాంత్యై
ర్యహ్నైర్బలాయ రుచయేమలశోధనాయ॥ 130.

తా:— ఆముదపువేరు, కానుగవేరు, చిత్రమూలము, శుంఠి, కరక్కాయచెరడు, తెల్లగలిజేరువేరు, దూలగొండివేరు, నేలతాడిగడ్డ, వీనిక్వాథమందు సైంధవలవణము

మతీయు బెల్లమునుజేర్చి నేవించిన వాతము శమించి అగ్నిదీప్తిని, దుచిని గలిగించి మల శోధనమును జేయును.

పంచమూల కషాయః.

శ్లో॥ పంచమూలశృతంక్షీరం వాతశోణిత నాశనమ్॥ 130. అ

తా:— మారేడువేరు, తక్కులివేరు, పెద్దగుమ్మడువేరు, కలిగొట్టు, దుందిలము, వీని కషాయమందు పాలుజేర్చి నేవించిన వాతరక్తము నశించును.

రాస్నాది కషాయః.

శ్లో॥ రాస్నైరండ బలాసహచర వరీదుఃస్పర్శ వాసామృతా
దేవాహ్వతివిషా ఘనేక్షుర శతీవిశ్వైః కషాయః శృతః
సర్పిస్తైలవిమిశ్రితః పశశమయేద్వాయం సశూలంతథా
జంఘోరు త్రికపృవృ పార్శ్వ హనుగం శోఘంచ వాతాసృజమ్॥ 131.

తా:— సన్నరాస్నము, ఆముదపువేళ్ళు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, నల్లముళ్ళ గోరింటవేళ్ళు, శతావరి, దూలగొండివేళ్ళు, అడ్డసరమువేళ్ళు, తిప్పతీగె, దేవదారు, అతివస, భద్రముస్తలు, నీటిగాల్చి, కచోరములు, శుంథి, వీనికషాయమందు నెయ్యి మతీయు తైలమును జేర్చి నేవించిన శూలతోగూడిన వాతము, పిక్కలు, తొడలు, నడుము, వీపు, పార్శ్వములు, దవడలు. వీనియందుండు వాపులు మతీయు వాతరక్తములు శమించును. (దక్షిణదేశమందు వాతహర కషాయములందు నూనెను మారుగా వంట ఆముదమును జేర్తురు).

(1) రాస్నాది కషాయః.

శ్లో॥ రాస్నాతామలకీ వృషా గురుశతీ చిత్రాబ్జ చవ్యాశ్శృభిః
ధాత్రీ బాన్ధ్రీ పటోల పుష్కరనిశా సైరేయ విశ్వాగ్నిభిః

(2) రాస్నాది కషాయః.

నిష్కాగ్నో దశమూలదారు సహితః పీతః కదుష్ఠాన్యణామ్
హన్యాతైస్సంధవ ఖండశౌండ సహితోవాతం త్రిదోషోత్తరమ్॥ 132.

తా:— సన్నరాస్నము, నేలయుసిరిక, అడ్డసరమువేళ్ళు, అగరు, కచోరములు, ఆముదపువేళ్ళు, తుంగముస్తలు, చవ్యము, కొండపిండిచెట్టు, ఉసిరికాయ, గంటు భారంగి, చెడుపొట్ల, పుష్కరమూలము, పసుపు, ముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, శుంథి, చిత్ర మూలము, దశమూలములు, దేవదారు, అనువాని కషాయమందు సైంధవలవణము,

ఖండశర్కర, మఱియు పిప్పిచూర్ణములను జేర్చి కొంచెము ఉడుకుగానుండ నేవించిన త్రిదోష జనిత దుష్టవాత రోగములు హరించును.

రాస్నాది కషాయః.

- శ్లో॥ రాస్నా ద్విగుణభాగా స్యాదేకభాగాస్తతః పరే
ధన్వయాస బలైరండ దేవదారు శశీవచాః॥ 133.
- వాసకో నాగరం పథ్యా చవ్యా ముస్తా పునర్నవా
గుడూచీ వృద్ధదారుశ్చ శతపుష్పాచ గోక్షుః॥ 134.
- అశ్వగంధా పృతివిషా కృతమాలః శతావరీ
కృష్ణా సహచరైశ్చైవ ధాన్యకం బృహతీర్షయమ్॥ 135.
- ఏభిః కృతం పిబేత్ క్వాధం శుంతి చూర్ణేన సంయుతమ్
కృష్ణాచూర్ణేనా యోగ రాజగుగ్గులునాధవా॥ 136.
- అజమోదాదినావాపి తైలేరండజేనవా
సర్వాంగకంపే కబ్జత్వే పక్షాఘాతేప బాహుకే॥ 137.
- గృధ్రస్యామామవాతేచ క్లిష్టదేచాపతానకే
ఆస్త్రవృద్ధౌ తథాధ్మానే జంఘా జానుగతేర్దితే॥ 138.
- శుక్రామయే మేఢ్యరోగే వంధ్యా యోన్యామయేషుచ
మహారాస్నాది రాఖ్యాతో బ్రహ్మణాగర్భకారణమ్॥ 139.

తా:— సన్నదుంపరాన్నము రెండుభాగములు, దురదగొండికేళ్ళు, ముత్రవ పులగముకేళ్ళు (వీనినే నూనెచుంతకేళ్ళందురు), ఆముదపుకేళ్ళు, దేవదారు, కచోరములు, వస, అడ్డపరము, శుంతి, కరక్కాయబెరడు, చవ్వము, తుంగముస్తలు, తెల్లగలికేడు, తిప్పతీగ, వృద్ధదారు, బద్ధసోపు (సాయికూరగింజలు), పల్లెరు, పెన్నేరుగడ్డ, అతివన, రేలకాయ, శతావరి, పిప్పళ్ళు, నల్లచుక్కగోరింటకేళ్ళు, ధనియాలు, ములక, వాకుడు. ఇవి స్రవ్యేకమొక భాగము. వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమందు, శుంతిమార్గమునుగాని లేక పిప్పలీమార్గమునుగాని లేక యోగరాజగుగ్గులునుగాని లేక అజమోదాది చూర్ణమునుగాని లేక వంటివిముదమును గాని చేర్చి త్రాగినయెడల సర్వాంగకంప, కబ్జత్వ, పక్షాఘాత, అపబాహుక, గృధ్రసీ, ఆమవాత రోగములును, క్లిష్టద, అపతానక ఆస్త్రవృద్ధి, అధ్మాన, జంఘాజానుగతార్ధితవాత రోగములును శుక్రరోగ, మేఢ్యరోగ, వంధ్యారోగములును మఱియు యోనిరోగములును హరించును. ఈమహారాస్నాది క్వాధము బ్రహ్మచే జెప్పబడినది. ఇది వంధ్యులకు గర్భకారకౌషధము.

(3) రాస్నాది కషాయః.

శ్లో॥ రాస్నైరండామృతోగ్రా సహచరచవికా రామసేనాబ్రభాష్టి
 దీప్తానంతా యవానీ పృకిముర కృమిజచ్ఛృంగి శుంతీబలాభిః॥
 మూర్వా తిక్తా సమంగాతివిష శతివరా పిప్పలీయావశూకైః
 రక్తశ్రీఖండకారగ్వధ కటుకఫలైర్వత్స పృశ్నేపయ్యుక్తైః॥ 140.

సర్వైరేతైర్దశాంఘీప్రియ్యుత సమలవైః సాధితోష్ణావశేషః
 క్వాథో రాస్నాదిరాదా మహదుపపదవాన్ కాశికోక్తోనిహన్తి
 సర్వాంగై కాంగవాతాన్ శ్వసన కసన మృత్నేద్రై తైత్వాతితంద్రాన్
 శూలం తూనీం ప్రతూనీం గలగద నిఖలాంగ వ్యథా కంపఖల్లిః॥ 141.

విశ్వాచీ శ్లీపదామానిల నిఖల మహాసూతికారోగసుప్తీ
 జిహ్వ స్తంభావతానం స్ఫుటనవిమథనః క్లీబతాక్షేపకాజ్జ్వం
 శోఫాటోపావతంద్రాద్దిత ఖుడన హను గృధ్రసీ వాతశూలమ్
 వాయుంశ్లేష్మోత్థరోగానపి గిరితనయావల్లభేనోపదిష్టః॥ 142.

తా:— సన్నరాస్నము, ఆముదపువేరు, తిప్పతీగ, వస, నల్లముళ్ళగోరింట, చవ్వము, దూలగొండివేరు, తుంగమున్నలు, గంటుభారంగి, ఓమ, నుగంధపాలవేళ్ళు, ఖురాసానీటము, విషబొద్ది, మురామాంసి, వాయువిడంగములు, కర్కాటకశృంగి, శుంతి, ముత్తవపులగమువేరు, చాగవేను, కటుకరోహిణి, మంజిష్ఠ, అతివస, కచోరములు, కరక్కాయ, ఉసిరికాయ, తాడికాయ, పిప్పళ్ళు, యవక్షారము, రక్తచందనము, మంచి గంధము, రేలకాయ, తగ్గొలములు, కొడిశపాలగింజలు, తెల్లగలిజేరు, దశమూలములు, ఇవి సమభాగములు. వీనిని కిషాయవిధి ననుసరించి అనగా అష్టమాంశముగ కాచి వడియ గట్టి సేవించవలెను. ఇది లోకహితార్థము కాశికమునిచే జెప్పబడినది. దీనిచేత సర్వాంగ, ఏకాంగవాతములును; శ్వాస, కాస, మృదయ, స్నేద్ర, వైత్స్య, తంద్ర, శూల, తూనీ ప్రతూనీ, గళ, నిఖలాంగవ్యధ, కంపఖల్లి రోగములును, విశ్వాచీ, శ్లీపద, అనువాత, సర్వవిధసూతికలును, సుప్తీ (అతినిద్ర), జిహ్వస్తంభ, స్ఫుటన, విమథన, క్షైబ్జ, ఆక్షేపక, కుబ్జత్వ, శోఫ, ఆటోప, తంద్ర, అద్దిత, వాతరక్త, హనుగ్రహ, గృధ్రసీ, వాత శూల, ఉదరవాతరోగములును, మఱియు శ్లేష్మప్రధాన రోగములును హరించును, ఇది తొలుత పార్శ్వతీపతియైన శంకరునిచే జెప్పబడినది.

వరాది కషాయః

శ్లో॥ వరీ ఛిన్నరుహాక్షాథో వాతశోణితనాశనః॥ 142.

తా:— శతావరి, మఱియు తిప్పతీగ వీని క సాయము వాతర క్తమును నాశనము చేయును.

శతవర్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శతావరి చిన్నరుహమలత్వగృతేషు కాండేషుర సంభృతాంభః
కల్మేన యష్టి మధుకస్యమిశ్రం దునోతివాతాస్రమథాస్రపిత్తమ్॥142.

తా:— శతావరి, తిప్పతీగ, ఉసిరిక చెక్క, ముత్తవపులగమువేరు, నీటిగొట్టి, వీని క సాయమందు యష్టి మధుక చూర్ణమును జేర్చి సేవించిన వాతర క్తము మఱియు రక్తపిత్తము హరించును.

లఘుపంచమూల కషాయః.

శ్లో॥ లఘునాపంచమూలేన ఘృతంక్షీరం తథాహితమ్
వరాసనాగ్న్వయః పత్రినిశాంభః స్థాల్యదోషజిత् ॥ 144.

కటుకామలగుడూచీ శుంఠీశమ్యాక పల్లవైః సశివైః
సిద్ధం తోయం సగుడం పీతం మలశోధనం కురుతే॥ 145.

వటోలమూలకైరండ దస్త్రీ శ్రేష్ఠేషు కుంజకైః
శుంఠీ గుడూచీయైశ్చ పూతీశమ్యాకపల్లవైః 146.

ససింధూత్థగుడం క్వాథం విరేకార్థం ప్రశస్యతే॥

తా:— లఘుపంచమూలములు (వాకుడు, ములక, పల్లెరు, ముయ్యాకుపాన్న, కోల పాన్న) వీనిక సాయమందు నెయ్యి మఱియు పాలుచేర్చి సేవించిన వాతర క్తము మఱియు రక్తపిత్తము హరించును. త్రిఫలములు, వేగినచెక్క, శుద్ధలహరిచూర్ణము, చిత్రమూలము, పసుపు, వీనిక సాయము స్థాల్యరోగమును బోగొట్టును. కటుకరోహిణి, ఉసిరికాయ, తిప్పతీగ, శుంఠి, రేలచిగుళ్ళు, కరక్కాయ, వీనిచే కాచబడిన క్వాథమందు బెల్లమును జేర్చి త్రాగినచో మలశోధనముచేయును. చేదుపొట్ల వేళ్ళు, ఆముదపు వేళ్ళు, దస్త్రీమూలము, కరక్కాయ, తాడికాయ, ఉసిరికాయ, చెఱుకువేళ్ళు, తేగడ, శుంఠి, తిప్పతీగ, కానుగ చిగుళ్ళు, రేలచిగుళ్ళు, వీని క సాయమందు సైంధవలవణము మఱియు బెల్లముచేర్చి తుపించిన విరేచనముగును. ఇది విరేచనములకుగాను ప్రశస్తమైనది.

వాతరోగహర ధన్యామ్లః.

శ్లో॥ అశీతివాతరోగేషు ధన్యామ్లం సునివేషయేత్ ॥ 147.

శ్లో॥ శుభేముహూర్తే నక్షత్రే స్వగృహే కలశం స్వసేత్
 తస్మిన్నేతాంశ్చ సంభారాన్ నిక్షిపేన్మతిమాన్ భిషక్ ॥ 148.

శ్లో॥ తండులస్యదశప్రస్థం పృథుకస్య తత్రైవచ
 కులత్థస్య తథాలాజాశ్చ త్వారింశన్నస్యసేత్పునః ॥ 149.

శ్లో॥ ఆఢకం కంగుబీజానాం కోద్రవస్యచ తండులాన్
 చతుః పృస్థం క్షిపేత్ పశ్చాద్విపృస్థం నాగరస్యతు ॥ 150.

శ్లో॥ కంసం దంతశతాలూనాం దీప్యకం కుడవాప్తకమ్
 ఉష్ణోదకస్య ద్విశతప్రస్థం క్షిప్త్వాతిరోఽఢేత్ ॥ 151.

శ్లో॥ తస్య తద్వదనం బద్ధ్వా పరితోగ్నిం పృనర్తయేత్
 ఆనస్తదివసా దేవ మప్తమే దివసే పునః ॥ 152.

శ్లో॥ ధాన్యాప్లుమస్మాదాకృష్య పునరష్ణోదకం క్షిపేత్
 ఆతురం స్నిగ్ధసర్వాంగం తదాతత్రావగామాయేత్
 మాత్రాణాం పట్నహసాగ్ని పరమః కాలఉచ్యతే ॥ 153.

° తా:— ఎనుబది వాతరోగములకు ధాన్యాప్లుము సుపయోగించ వలయును. శుభ ముహూర్త శుభనక్షత్రముందు బుద్ధిమంతుడగు వైష్యుడు తనగృహమున పరిశుభ్రమైన ఒక మృణ్మయపాత్రలో నీ క్రింద చెప్పబడిన వస్తువులను వేయవలయును. బియ్యము 10 పృష్ఠములు, అటుకులు 10 పృష్ఠములు, ఉలవలు 10 పృష్ఠములు, వరిపేలాలు 4 ప్రస్థములు, కొజ్జలు 4 ప్రస్థములు, ఆరికెలు 4 పృష్ఠములు, శుంఠి 2 పృష్ఠములు, గజనిమ్మపళ్లు చాంకేరీ (పులిచింత) 4 ప్రస్థములు, ఓమ 2 పృష్ఠములు, వీనిని వేరువేరుగా బట్టలతో మూటలుగాగట్టి పైకుండలోవేసి అందు 200 పృష్ఠములు వేడినీళ్ళుకూడపోసి దాని ముఖమును బంధించునది. వైపాత్రము సృతిదివము ఉదయమున నిప్పుమీసపెట్టి కాచుచు ఈ ప్రకారము ఏడురోజులుంచి ఎనిమిదవ దినమున దానిని తెరువవలయును. దీనిలో నుండిరోగికి కావలసినంత ధాన్యాప్లుమును గ్రహించి దీనికెసమును వేడినీళ్ళు వైపాత్రలో బోసి జాగ్రత్తగా నుంచవలెను. ఈ గ్రహించిన ధాన్యాప్లుమును వేడిచేసి ఒక తొట్టిలో (ద్రోణిలో) బోసి రోగికి మందుగా నవసరమగు తైలమును సర్వాంగలేపముచేసి కూర్చుండ బెట్టు వలయును. అందులోని ధాన్యాప్లుము చల్లారినచో తిరిగి వేడియైనదానిని కేర్ప వలయును. ఈ ప్రకారము ఆరోగి దోషిలో 6000 మాత్రల కాలమువరకు (3 క్షి ఘడి యలు) ఉండవలెను. అంతకంటె హెచ్చుకాల ముండరాదు. దీని తరువాత రోగి వేడి నీళ్ళతో స్నానముచేసి శుభ్రముగా తుడుచుకొని చుంచబట్టెను ధరించవలయును. రోగి ఘోర ఒకరోజు ధాన్యాప్లు దోగిని స్నానమున్ను, అమరునాడు, ధారావిధి ననుసరించి

ధాన్యాన్న ధారాస్నానమున్న చేయించుచు యీ ప్రకారము 14 రోజులు ధారా
స్నానమును మఱియు 14 రోజులు ద్రోణీ స్నానమును మొత్తము 28 రోజులు చేయించ
వలయును. అటుపిమ్మట అగ్ని బలానుసారము, రోగానుసారము, యథోచిత ఘృతమును
సిద్ధముచేసి రోగికివ్వవలయును. దీనిచే సకల వాతవ్యాధులు, మూలవ్యాధులు, మఱియు
అమాశయ వ్యాధులు శమించును. ద్రోణి, దాని నిర్మాణవిధి, ధారాకల్పవిధి, ఇత్యా
దులు అనుబంధ ప్రకరణమందు జూడవగును.

పిప్పల్యాది యవాగూ

శ్లో॥ పిప్పలీ పిప్పలీమూల చవ్య చిత్రక నాగరైః

యవాగూ దీపనీయాస్యాత్ శూలఘ్నీ చోపసాధితా॥ 154.

తా :— పిప్పళ్లు, మెడి, చక్కెము, చిత్రమూలము, శుంఠి, వీనిచే సిద్ధమైన
యవాగును సేవించిన దీపనముకలిగించి శూలలనుబోగొట్టును.

కఫపిత్తాతిసారమ్నకషాయః — తాలపర్ణాద్ధిపేయః

శ్లో॥ తాలపర్ణా బలాబిల్వైః పృశ్నివర్ణాచసాధితా ।

దాడిమామ్లా హితాపేయా కఫపిత్తాతినారిణామ్॥ 155.

తా :— తేల తాడిగడ్డలు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, మారేడువేళ్ళు, కోలపొన్న వీని
పేయించుదు దానిన్మృరసమును జేర్చి సేవించిన కఫపిత్తాతినారములు హరించును.

ప్రీబేరాది పేయః

శ్లో॥ పయస్యర్థోదకే భాగే హీబేరోత్పల నాగరైః

పేయారక్తాతినారఘ్నీపృశ్నిపర్ణీ రసాన్వితా॥ 156.

తా :— ఒకభాగము మేకపాలలో అర్థభాగము నీళ్ళుచేర్చి అందు కురువేరు,
కలవమంప, శుంఠి, కోలపొన్న, అనువానినిజైచి పేయముచేసి సేవించిన రక్తాతినారము
హరించును.

శ్వదంష్ట్రాది కషాయః

శ్లో॥ శ్వదంష్ట్రాకంటకారిభ్యాం మూత్రకృచ్ఛే సఫాణితమ్॥

తా :— పల్లెన, వాకుడు, వీనిఘంటము లేక కషాయము మూత్రకృచ్ఛహరము.

విడంగాది యవాగూ

శ్లో॥ విడంగపిప్పలీమూల శిగ్రుభిర్మరిచేనచ ।

తక్రసిద్ధా యవాగూస్యాత్ కృమిఘ్నీ ససువర్చికా॥ 157.

తా :— వాయువిండగములు, మోడి, మునగవేరు, మిరియాలు, మఱియు సోవర్న
లవణము వీనిగంజిలో మజ్జిగను జేర్చి నేవించిన కృమివ్యాధులు హరించును.

దశమూల పేయః

శ్లో॥ దశమూలశృతాపేయా శ్వాసకాసరుజాపహా॥ 158.

తా :— దశమూలక్యాధముతో జేయబడిన పేయము శ్వాసకాసహరము.

తామ్రచూడరససిద్ధపుతమ్

శ్లో॥ తామ్రచూడరసేసిద్ధా సోమ్రోమార్గ రుజాపహా ।

సమావవిదులా వృష్యా పుతక్షీరోపసాధితా॥ 159.

తా :— కొడిమాంసముతో సిద్ధమైన రసమందు పాలు మఱియు నెయ్యిచేర్చి
నేవించిన స్రోతస్సులందును బాధలను బోగొట్టి శుక్రవృద్ధిని జేయును. మినుములు,
శీకాయవేరు, అనువానిని పుతక్షీరములతో గాచి నేవించినను పై గుణములను జేయును.

ధాత్ర్యాదిరసః (సోమరోగహర కషాయః)

శ్లో॥ ధాత్రీరసస్య స్వరసేనరంభాఫలం మధూఢం ససితం పిబే ద్వా
సితామధూఢం మధుకం విదారీం మామంచదుగ్ధైః సహసోమరోగే॥

తా :— ఉసిరికాస్వరసమందు అరటిపండు, తేనె, మఱియు శర్కరచేర్చి నేవిం
చిన సోమరోగము హరించును. లేక యష్టిమధుకము, నేలగుమ్మడుగడ్డ, మినుములు,
వీనికషాయమందు పాలు, తేనె, మఱియు శర్కరచేర్చి నేవించినను సోమరోగము
శమించును.

శ్లో॥ ధాత్రీ మాష ద్విరర్భాంగీ సాధితాంబు సితాయుతమ్ ।

సోమరోగే విదారీష్ట మాషయష్టి శృతాంబువా ॥ 161.

తా :— ఉసిరికాయలు, అడవిమినుమువేరు, కుశవేళ్ళు, దర్భవేళ్ళు, వీని కషాయ
మందు శర్కరచేర్చి నేవించినను, లేక నేలగుమ్మడు, చెఱుకు, అడవిమినుములు, అతి
మధురము, వీనికషాయమును త్రాగినను సోమరోగము హరించును.

గుడూవ్యాది కషాయః

శ్లో॥ గుడూచీ రోహిణీక్యాధః సితా మధు సమన్వితః

సస్తతాది జ్వరం హన్యాద్విశేషాద్రాత్రిసంభవమ్॥ 162.

తా :— తిప్పతీగె, కటుకలోహిణి, వీని కషాయముందు శర్కర మతీయు లేన చ్చేర్చి నేవించిన సస్త్రతాది జ్వరములును విశేషముగా రాత్రిభాగముందు వచ్చుజ్వరములును హరించును. వీని ప్రమాణము రెండుపలములు ఇందు లేన శర్కర చేర్చవలసిన యెడల కషాయకల్పనయందు చెప్పబడిన ప్రమాణములను గ్రహించవలెను.

సహస్రయోగ ప్రకాశికయందలి కషాయప్రకరణము సంపూర్ణము.

కషాయక్వాధకల్పన

కషాయమునకు జెప్పబడిన వస్తువులను బాగుగా నలగగొట్టి వానిని ఒక కుండలోపోసి అందు కషాయదినుసులకు 16 రెట్లు నీళ్లుపోసి ఎనిమిదవభాగము మిగులు నట్లుగా కాచి వడియట్టవలయును. దీనిని శృతము, కషాయము, క్వాధము మతీయు నిర్మాహమని యందురు. ఈ కషాయముయొక్క ప్రమాణము రెండుపలములు లేక వైద్యుని ఆదేశానుసారము. జీలకర్ర, గుగ్గలు, ఔషధములు, శిలాజిత్తు, ఇంగువ, త్రికటుకములు, పాలు, నెయ్యి, నూనె, మూత్రములు, మతీయు తడితరివస్తువులను కాణప్రమాణముగ గ్రహించవలెను. చూళ్లము మతీయు కల్మము వీనినూత్ర ఒక కర్ణము.

హిమకల్పన

యోగములందు జెప్పబడిన వస్తువులను దంచి ఒక కుండలోపోసి వానికి ఆరురెట్లు నీళ్లుపోసి ఒకరాత్రియంతయు నానబెట్టవలయును. ఆ మరునాడుదయమున దానిని బాగుగా పిసికి వడకట్టవలయును. దీనిని హిమమనియును, శీతమనియును, శీత కషాయమనియును జెప్పదురు. దీని ప్రమాణము 2 పలములు.

ఫాంటకల్పన

యోగములందు జెప్పబడిన వస్తువులను బాగుగా దంచి ఒక కుండలోపోసి అందు దినుసులకు నాలురెట్లు వేడినీళ్లుపోసి మూత్రపెట్టవలయును. కొంతకాలమైన తరువాత వడియట్టవలయును. దీనిని చూర్ణద్రవమందురు. దీని ప్రమాణము రెండుపలములు. ఇందు లేన, శర్కర, చేర్చవలసినయెడల కషాయ కల్పనయందు చెప్పబడిన ప్రమాణములను గ్రహించవలెను.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః

సహస్రయోగ ప్రకాశిక

2. అథ ఘృత యోగ ప్రకరణమ్

తి క్త క ఘృ త మ్

శ్లో॥ పటోల నింబ కటుకా దార్ద్య పాతాదురాలభాః
వర్పటం త్రాయమాణాంచ పలాంశం పాచయేదపామ్ ॥ 1.

శ్లో॥ ద్వాదశకేష్టాంశశేషేణ తేన క్షోన్మితైస్తథా ।
త్రాయంతీ ముస్తభానింబ కలింగ కణ చంద్రైః ॥ 2.

శ్లో॥ సర్పిషో ద్వాదశపలం పచేత్త తిక్తకం జయేత్ ।
పిత్తకుష్ఠ పరీసర్ప పిటకా దాహరుగ్భిమాన్ ॥ 3.

శ్లో॥ కంఠూం పాండ్వామయాన్ గండదుష్ట నాడీన్రణాపచీః ।
విశ్ఫుట విద్రధీ గుల్మ శోఘోగ్ధాన మదానపి ॥ 4.

శ్లో॥ హృద్యోగ తిమిర వ్యంగ గ్రహణీ శ్విత్రికామలాః ।
భగందరమపస్మాదముదరం పదరం గరమ్ ॥ 5.

శ్లో॥ అర్శోక్రపిత్తయన్యాశ్చ సకృచ్ఛాన్ పిత్తజాన్ గదాన్ ।

తా :— చేమపాట్ల, వేపచెక్క, కటుకరోహిణి, మానిపసుపు, చిరుబొడ్డి, దూలగొండి, పర్పాటకము, కలుకాయగు, ఇవి ప్రత్యేకమొక ఫలముచొప్పున గ్రహించి బాగుగా దంచి రెండుఆడకముల ప్రమాణము నీళ్ళలోవేసి అష్టావశేషముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు కలుకాయగు, భద్రముస్త్రలు, భూనింబ (చిరాయితా) కొడికపాలగింజలు, పిప్పళ్లు, చందనము అనునవి ప్రత్యేకము ముప్పావుతులము చొప్పున గ్రహించి కల్మముగ నూరికోసి అవున్న 12 పలములు కూడజేర్చి యథా విధి ఘృతపాకముచేసి వడియగట్టి నేవించిన పిత్తము, కుష్ఠము, విసర్పము, పిటకలు,

దాహరోగములు, భ్రమకంఠా, పాండురోగము, గండరోగము, దుష్టనాడీ వ్రణములు, విసోఘము, విద్రధి, గుల్మము, శోఘ, ఉష్మాదము, మద, హృద్రోగము, క్షమిరము, వ్యంఘము, మూలవాన్య, రిక్తపిత్తములును మఱయు ఇతర కఠిన పిత్తజ రోగములును హరించును.

మ హా తి క్త క ఘృ త మ్

శ్లో॥ సప్తచ్ఛదః పర్పటకః శమ్యాకః కటుకావచా ॥ 6.

శ్లో॥ త్రిఫలా పద్మకం పాతా రజన్యాసారిజేకణే ।
నింబచందన యష్టాహ్వ విశాలేంద్ర యవామృతమ్ ॥ 7.

శ్లో॥ కిరాతం తిక్తకం సేచ్యం వృషోమూర్యా శతావరీ ।
పటోలాతివిహ ముస్తా త్రాయ స్తీ ధన్వయాసకమ్ ॥ 8.

శ్లో॥ తైర్జలేష్టగుణేరద్విః ద్విగుణామలకీరసమ్ ।
సిద్ధం క్షేత్రాన్మహాతి క్తం గుణై రభ్యధికం స్మృతమ్ ॥ 9.

సప్తశర్ది (ఏడాకులపాన్న), పర్పటకము, రేలచెక్క, కటుకరోహిణి, పస, త్రిఫలములు, పద్మకాష్ఠము, చిరుబొద్ది, పసుపు, మానిపసుపు, సుగంధపాలవేళ్ళు, నల్లసుగంధపాలవేళ్ళు, పిప్పళ్ళు, గజపిప్పళ్ళు, వేపచెక్క, చందనము, అతిమధురము, ఏటిపుచ్చవేగు, కొడిశనాలగింజలు, తిప్పకగె, భూనింబ (చిరాయితా), గాగచెట్టువేరు, వట్టివేళ్ళు, అడ్డనముచెక్క, చాగవేళ్ళు, శతావరీ, చేమపాట్ల, అతివస, తుంగముస్తన, కలుకాయ, దూలగొండి, అనువి సమభాగములుగ గ్రహించి నలగగొట్టి ఎనిమిది రెట్లు నీళ్ళలోవేసి ఒక భాగము మిగులునట్లు కషాయముగకాచి వడియగట్టి దీనికి సమానము అవునెయ్యి, నేతికి రెండురెట్లు ఉసిరికాయల రసమునుజేర్చి ఘృతపాక విధిననుసరించి ఘృతమును వండవలయును. ఇదితిక్త ఘృతముకంటె అత్యధిక గుణముకలది.

గుగులతి క్త క ఘృ త మ్

శ్లో॥ నింబామృతా వృషపటోల నిద్దికానామ్
భాగాన్ పృథగ్దశపలాన్ వివచేద్ధ టేపామ్
అష్టాంశశేషిరిసేన పునశ్చతేన
ప్రస్థం ఘృతస్య విపచే త్ప్రచేభాగకల్పై ॥ 10.

శ్లో॥ పాతావిడంగ సురదారు గజోపకుల్యా
ద్విక్షార నాగర నిశామిశి చవృకుష్టైః
తేజోవతీ, మరిచవత్సక దీప్యకాగ్ని
రోహిణ్యర్కమృత వచాకణమూల యుక్తైః ॥ 11.

శ్లో॥ మంజువ్రతాయా విషయా విషయాయవాన్యా
సంశుద్ధగుణులు పతైరపి పంచ సంఖ్యైః
తత్సేవితం ప్రదమతి పృబలం సమీరమ్
సంధ్యస్థి మజ్జగతమవ్యథ కుష్మమిదృక్ ॥

12.

శ్లో॥ నాడీవ్రణార్బుద భగందర గండమాలా ।
జత్సూర్ధ్వసర్వగద గుల్మగుదోత్థ మేహాన్ ।
యత్ప్రాయశః శ్వసన పీనస కాసశోఘాన్ ।
హృత్పాండురోగ మదవిద్రధిపాతరక్తాన్ ॥

13.

వేపచెక్క, తిప్పతీగె, అడ్డసరము, చేదుపొట్ట, వాకుడు, ఇవి ఒక్కొక్కటి పదిపలములు, వీనిని బాగుగా దంచి ఒక ద్రోణమునీళ్ళలోచేసి, ఎనిమిదవభాగము మిగులుచట్టు కషాయముగకాచి వడియగట్టి అందు అప్రనెయ్యి ఒక పృస్తముచేర్చి పిదప వివబాద్ధి, వాయువిడంగములు, దేవదారు, గజపిప్పళ్లు, యవక్షారము, సర్జాక్షారము, శుంథి, పసుపు సోయగింజలు, (బద్ధసోపు) చవ్యము, చెంగల్యకోష్ఠు, మాల్మంగిసీ గింజలు, మిరియాలు, కొడిశపాలగింజలు, ఓమము, చిత్రమూలము, కటుకరోహిణి, జీడిగింజలు, వస, మోడి, సన్నరాస్త్రము, మంజిష్ఠ, అతివస, ఖురాసానిఓమ, అనునవి ప్రత్యేకము క్షిర్న ప్రమాణము, శుద్ధిచేసిన మహిసాక్షి గుగ్గులు, 5 పలములు, వీనిని కల్కముచేసి పై దానిలోజేర్చి ఘృతపాక విధిసనుసరించి వండవలయును. అనంతరము వడియగట్టి భద్రప్రచవలయును. దీనిని నేవించిన ప్రబలవాతరోగములు సంధి, అస్థి, మజ్జా, గత కుష్ఠరోగములు, నాడీవ్రణ, అర్బుదములు, భగందరము, గండమాల, ఊర్ధ్వజత్రు రోగములు, గుల్మములు మూలవ్యాధులు, మేహములు, రాజయత్క్య, అరుచి, క్వాసలు, పీనస, కాస, శోఘ, హృద్రోగ, పాండు, మద, విద్రధి, వాతరక్త రోగములును హరించును.

ఇందుకాంతఘృతమ్

శ్లో॥ *పూతీక దారు దశమూలకషాయసిద్ధమ్
సక్షీరపట్టలయుతం ఘృతమిందుకాంతమ్
వాతామయ క్షయమహోదర గుల్మశూల
నిమ్నోన్నతజ్వరహరం బలవర్ధనంచ ॥

14.

నేతికానుగ, దేవదారు, దశమూలములు, వీనిని కషాయవిధి ననుసరించి క్వాధముగ కాచి వడియగట్టి యందు పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్యము, చిత్రమూలము,

*పూతీక = మలయాళభాషలో అవిల్ తొలియని వ్యవహరించెదరు.

శుంఠి, "నైంధవలవణము, అను వాని కల్మము మఱియు ఆవునెయ్యి, ఆవుపాలు, అనునవి యథోచితముగ జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించుటచే వాతరోగములు, తుయ, మహాదర, గుల్మశూలలు మఱియు విషమజ్వరములును శమించును. ఈఘృతము బలమును వృద్ధిజేయును.

సుకుమార ఘృతమ్

- శ్లో॥ పచేత్పునర్నవ తులాంతథా దశపలాః పృథక్ ।
దశమూల పయస్యాశ్వగంధైరండ శతావరీః ॥ 15.
- శ్లో॥ ద్విదర్భ శరకాశేష్ట మూల పోటగలాన్వితాః ।
పచేచ్ఛాప్తమభాగస్థే తత్రత్రింశత్పలంగుడమ్ ॥ 16.
- శ్లో॥ పృష్ఠమేరండతైలస్య ద్వాఘృతాత్పయస్సృథా
ఆవపేత్ ద్విపలాంశంచ కృష్ణాతన్మూల సైంధవమ్ ॥ 17.
- శ్లో॥ యష్టీ మధూక మృద్వీకా యవానీ నాగరాణిచ ।
తత్త్రింధం సుకుమారాఖ్యం సుకుమారం రసాయనమ్ ॥ 18.
- శ్లో॥ వాతాతపాధ్వయూనాది పరిహార్యేవ్యయంత్రణమ్ ॥
ప్రయోజ్యం సుకుమారాణా మిశ్వరాణాం సుఖాత్మనామ్ ॥ 19.
- శ్లో॥ నృణాం స్త్రీబృంద భర్తృణామలక్ష్మీ కలినాశనమ్ ।
సర్వ కాలోపయోగేన కాంతిలావణ్య పుష్టిదమ్ ॥ 20.
- శ్లో॥ వృద్ధి విద్రధి గుల్మారోగ యోనిరోగానిలార్తిషు ।
శోభోదర ఖుడ స్తీ హవిష్విబంధేషు చోత్తమమ్ ॥ 21.

తా :— తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, 100 పలములు దశమూలములు ప్రత్యేకము పది పలములు, వానింట, పెన్నేరుగడ్డ, ఆముదపువేళ్ళు, పిల్లిసీచరవేళ్ళు, దర్భవేళ్ళు, రెల్లు, కుశవేళ్ళు, కాశవేళ్ళు, చెఱకువేళ్ళు, (తృణపంచమూలములు) ఇవి ఒక్కొక్కటి 10 పలములు, వీనిని 38 అంశములనీళ్ళలోవేసి, అష్టభాగావశేషముగ కాచి వడియగట్టి యందు 30 పలముల బెల్లము, ఒక ప్రస్థము ఆముదము, ఆవునెయ్యి 2 పృష్ఠములు, 2 శ్రష్ఠముల ఆవుపాలు, వేసి వీడప పిప్పళ్ళు, మోడి, నైంధవలవణము, యష్టిచుడుకము, ఇప్పపువ్వు, ద్రాక్ష, ఖురాసానీఓను, శుంఠి, ఇవి ప్రత్యేకము 2 పలములుచొప్పున గొప్పించి కల్మముచేసి పై వాటిలోవేసి, విధి ప్రకారము ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని వడియగట్టి భద్రపరచవలెను. ఇది సౌందర్యదాయకము. రసాయనము,

మఱియు వాత ఆతప, మార్గాయాసములను బోగొట్టును. ఈ ఘృతము నుకుమారులకును, సుఖజీవులకును మిక్కిలి హితకరము. పురుషులకు స్త్రీలకు మిక్కిలి లాభదాయకము. ఇది అఃక్రిని నటియు కలిసి నాశము చేయును. ఇదిగాక, కాంతిలావణ్యముల నిచ్చి పుష్టిని గలుగజేయును. సర్వకాలములం దుపయోగించదగిన రసాయనము. ఈనుకుమార ఘృతము వృద్ధి, విద్రధి, గుమ్మ, మూలవ్యాధి, యోనిరోగ, వాతకూల, శోఫ, ఉదర రోగ వాతరక్తములందును మఱియు మలబద్ధ వ్యాధులందును నుత్తమమైనది.

ఇక్షుదూర్వాది ఘృతమ్

శ్లో॥ ఇక్షుదూర్వా మృతాధాతీ శ్వదంష్ట్రా స్వస్తికోద్భవే ।

స్వరసే నాలికేరాంబు పయోయుక్తైః సుకల్మితైః ॥ 22.

శ్లో॥ చాతుర్దాతపయోవృక్ష ముకుళాంబు పయోధరైః

సారిబోశీర యష్ట్యాహ్వ సితోత్పల హిమామయైః॥

సిద్ధం ఘృతం నవంసమ్యగ్ కృత్త హరం పరమ్ ॥ 23.

తా :— చెఱకు వేళ్లు, గరికెవేళ్లు, తిప్పతీగె, ఉసిరికాయలు, పల్లెగు, చెంచలి కూర, వీని స్వరసములు లేక కషాయము వావు ఆధకము. దీనిలో ఆవునెయ్యి అష్టప్రస్థము మఱియు కొబ్బరిబొండ్లందీరు అర్ధపృష్ఠముచేర్చి యందు చాతుర్దాతములు, నాగకేశరములు, మేడి, రాని, జువ్వి, కళ్ళరాని, మట్టి, అసువాని చిగుళ్లు, పొగడచెక్క, సుగంధపాలవేళ్లు, కట్టికేళ్లు, తుంగముస్త్రులు, యష్టిమధుకము, తెల్లకలువగడ్డ, మంచి గంధము, కృష్ణగరు, వైవానిని పృత్యేక మొక తులము చొప్పున గ్రహించి, కల్కము చేసి వైచి యథావిధి ఘృతము వండవలయును. దీనిని నేచించిన రక్తపిత్తములు హరించును.

ధాత్యగ్నిది ఘృతమ్

శ్లో॥ ధాతీ విదారీష్ట శతావరీణాం కూష్మాండకానాం స్వరసేషురర్చిః
క్షీరేణసార్థం విపచేత్సుసిష్టైః మృద్వీకయష్ట్యాహ్వయ చందనైశ్చ॥

శ్లో॥ ఏతత్సుసిద్ధం సితయా విమిశ్రిం నివారయేచ్ఛిఘ్రమస్పద్దరాణి
పాండ్వామయే సితృతృతే హితంస్యాత్ వైత్రేచ గుర్మేష్ఠివిని సృతౌచ॥

శ్లో॥ వంధ్యాచ పీత్యాలభతేచ పుత్రం

శీఘ్రం నిహన్యాదపి వాతరక్తమ్

అన్యాంశ్చ పిత్తప్రభవాన్ వికారాన్

మూర్ఛామదోన్మాద మదాత్యయాదీన్ ॥

తా :— ఉసిరికాయలరసము, నేలగుమ్మడురసము, చెఱుకురసము, శతావరి
రసము, బూడిదగుమ్మడు రసము, వీని మొత్తము 2 భాగములు, ఆవునెయ్యి, 1 భాగము,
ఆవుపాలు 2 భాగములు, వైనానియందు ద్రాక్ష, అతిమధురము, మంచిగంధము,
అనువాని యుద్ధోచిత కల్పమునువేసి యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని
శర్కరతో నేవించిన రక్తప్రదరము, పిత్తప్రధాన పాండురోగము, పిత్తగుల్మ,
పిత్తకృతవాతము, అస్థిస్రావము, చాతరక్తము, పిత్తవికారములు, మూర్ఛ, ఉన్మాదము,
మఱియు మదమదాత్మ్య రోగములు హరించును. వంధ్యాస్త్రీలు దీనిని నేవించిన
సంతానవతులగుదురు.

1. వారాహీకంధి ఘృతమ్

శ్లో॥ *వారాహీకంధ తోయే ఘృతమమృత సమం సేవ్యచూనావిపక్వమ్
నారీ జహ్న్యశ్శుఘోరం హుతవహసదృశం వ్యాధిమస్థుగ్భవంవా
ద్రాక్షమాషాశ్వగంధా కదళిఫలయుతం శర్కరావాంశి మిశ్రమ్
దేవేన స్వర్గభర్తా విహితమనువమం స్వర్గసీమంతినీసామ్ ॥ 27.

తా :— వారాహీకంధ (పండిమూతిగడ్డలు?) రసము లేక కషాయము 4 భాగ
ములు, ఆవునెయ్యి ఒక భాగము, పాలు ఒక భాగము, వీనియందు ద్రాక్ష, అరవి మిఠు
మాలు, పెన్నేరుగడ్డ, అరటిపండు, వంశలోచనము, వీని కల్పమునుజేర్చి ఘృతపాకము
చేసి స్త్రీలు నేవించిన, అత్యంత ఘోర అన్నిసమాన అస్థి స్రావరోగములు హరించునని
ఇంద్రుడు స్వర్గములోనున్న స్త్రీలతో జెప్పెను.

మోదకీర్త్యగది ఘృతమ్

శ్లో॥ *మోదకీర్త్యగ్బలాదూర్వా తాలనిర్గుండికా జపా
విపచేత్వాద శిష్టేన తేనవృన్ధం ఘృతం వచేత్ ॥ 28.

శ్లో॥ కుహల్యాశ్చ జపాపుష్పాదసేన పయసాయుతమ్
అశ్వగంధా పరీకృష్ణా మృద్వీకా యష్టిచందనైః ॥ 29.

శ్లో॥ సితాత్మృత్యుదిజయుతైః కలైరేతాంశ్చ సాధయేత్
అశృద్ధరం నిహన్యాత్తదస్థిసాగ్రవంచ దారుణమ్ ॥ 30.

తా :— *మోదకీ ముత్తవపులగమువేయ, గరిక, నేలతాడిగడ్డలు, వావిలి, తెల్లదాసాని
వేరు, ఇవి ప్రత్యేక మొక పలముచొప్పున గ్రహించి ఒకటిన్నగు ఆహారముల నీళ్ళలోవేసి

*వారాహీకంధ = నిలస్పనికిళంగు అని మలయాళభాషలో వ్యవహరించెదరు.

*మోదకీ = మలయాళభాషలో కలింతకరతోలియని యందురు.

అష్టమాంశ క సాయముకాచి, వడియగట్టి, యందు పోకపువ్వులరసము, దాసాని పువ్వుల రసము, మొత్తము ఒకకేరు, నెయ్యి ఒకకేరు. అవుపాలు ఒకకేరు, పెన్నేరుగడ్డ, శతావరీ, పిప్పళ్లు, దాగిత్ర, అతిమధురము, మంచిగంధము, శర్కర, ఏలకులు, గైరికము అనువాని కల్కము తగుమాత్రము జేర్చి యధావిధి ఘృతము వండవలయును. ఈ ఘృతమును నేవించిన దారుణమైన క్షేత్ర ప్రదరములు, మఱియు రక్తప్రదరములు హరించును.

2. వారాహ్యాది ఘృతమ్

శ్లో॥ వారాహీకంద ఖదిర జంబూ మోరట వల్కులాత్
తులాంపచేత సబలాత్ ఝణ్డాత్ కుంభేంభసః పునః ॥ 31.

శ్లో॥ పాదశిష్టే కమాయేస్మిన్ ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్
సునివణ్ణ శతావర్యాస్తాయం క్షీరంచ నిక్షిపేత్ ॥ 32.

శ్లో॥ కపిత్థఫలినీ ధాన్యధన్వయాన కసేరుకమ్
పాతా ఫలత్రయామ్రాస్థి శిలాభేదం రసాంజనమ్ ॥ 33.

శ్లో॥ ఖర్జూరం కట్ఫలం శుంఠీ మృద్వీకా రక్తచందనమ్
*అంబవృకా మోచరసం సమంగా వద్మకేసరమ్ ॥ 34.

శ్లో॥ కట్వంగ వత్సకానంతా ధాతకీ మధు కాంజనమ్
దాడిమాతివిషా ముస్తా లోద్రం బిల్వం సగైరికమ్ ॥ 35.

శ్లో॥ పిప్పలీ మశ్వగంధాంచ సారిబాళీర పుండ్రకైః
తత్సిద్ధం సితయోపేతం మధుమాత్రా సమన్వితమ్ ॥ 36.

శ్లో॥ సర్విర్జయేద్యోనిరోగం పానవస్త్యాది యోజితమ్ ॥ 37.

తా :— పందిమూతిగడ్డలు? చండ్రచేప, నేరేడుచెక్క, ముత్తవపులగముపేళ్ళు, మోరట, వీనిని చూర్ణముచేసి నీళ్ళలోజేసి చతుర్దాంశ క సాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు యథోచితము అవునెయ్యి, పులిచింతిస్వరసము, మఱియు శతావరిస్వరసము ఒక్కొక్క ప్రస్థముచొప్పున జేర్చి పిదప వెలగపండు, ప్రియంగు, ధనియాలు, దురద గొండి, నమ్మదంప, (కసేరుగడ్డ) వివబాద్ది, శ్రిఫలములు, మామిడిజీడి, కొండపిండి, రసాంజనము, ఖర్జూరము, కాయఫలముచెక్క, శుంఠి, ద్రాక్ష, రక్తచందనము, అంబవృ బూరుగుబంక, అత్తపత్తి, తామర కేసరములు, పెద్దమానిచెక్క, కొడిశపాలచెక్క, గరికె, ఆరేపువ్వు, అతిమధురము, సావీరాంజనము, దానిమ్మ, అతివస, భద్రముస్తా, గరికె, ఆరేపువ్వు, అతిమధురము, సావీరాంజనము, దానిమ్మ, అతివస, భద్రముస్తా,

*అంబవృ = మలయాళభాషలో వేళుత్తెఅంబిజత్తిన్ తొలియని వ్యవహరించెదరు.

లాద్దుగ, మారేడువేరు, గైరికము, పిప్పళ్ళు, ఆశ్వగంధ, ముగంధపాలవేళ్ళు, కట్టివేళ్ళు, ఎఱ్ఱచెఱుకు, వీని యథోచిత కల్కమునుగూడ జేర్చి, విధి ప్రకారము ఘృతము సిద్ధము చేయవలయును. దీనిలో తేనె, శర్కర, చేర్చి నేవించిన యోనివ్యాధులు హరించును. దీనిని వస్త్రీకర్మకుగూడ ఉపయోగపఱచ వచ్చును.

(1) వృషఘృతమ్

శ్లో॥ సమూలవత్కంఠరవల్లవస్య
వృషస్య సిద్ధం స్వరసేవివక్ష్వమ్
తత్పుష్పకల్కం ఘృతమాశుహన్యాత్
సమాక్షికం శ్వాసమశేషకాసమ్॥

38.

తా:— అడ్డసరమువేరు, దానిఆకులు, మఱియు దానిచిగుళ్ళు వీనికషాయమందు లేక స్వరసమందు దానిపువ్వుల కల్కమును మఱియు యథోచిత ఘృతమును వైచి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిలో తేనెకలిపి నేవించిన శ్వాసరోగములు మఱియు సర్వవిధకాసలు హరించును.

(2) వృషఘృతమ్

శ్లో॥ సమూలమస్తకంక్షుణ్ణం వృషవష్టగుణేంభని
పక్వాష్టాంశావశేషేణ ఘృతం తేనివిపాచయేత్॥

39.

శ్లో॥ తత్పుష్పకల్కం తచ్ఛీతం సత్కాద్రం పిత్తశోణితమ్
పిత్తగుల్మ జ్వరశ్వాస కాసహృద్రోగకామలామ్॥

40.

శ్లో॥ తిమిరభ్రమవీసర్ప స్వరసాదాంశ్చ నాశయేత్॥

తా:— అడ్డసరమువేరు, దానికాండము, దానియాకులు, మఱియు దానిపువ్వులు, వని నన్నిటిని దంచి ఎనిమిదింతలు నీళ్ళలోవేసి ఎనిమిదవ భాగము మిగులునట్లుగా కాచి వడియగట్టి అందు యథోచితము ఆవునెయ్యి మఱియు అడ్డసరము పువ్వుల కల్కమునుజేర్చి విధిప్రకారము ఘృతము వండవలయును. కొంచెము చల్లారిన తరువాత వడియగట్టి అందు యథోచితము తేనె కలిపి నేవించిన రక్తపిత్తము, పిత్తగుల్మము, జ్వరము, శ్వాస కాసలు, హృద్రోగము, కామల, తిమిరము, భ్రమ, విసర్పము, మఱియు స్వరభంగరోగములు నశించును.

నిరుండాది ఘృతమ్

శ్లో॥ నిర్గుండీ పత్రస్వరసే సాధితం కాసజస్త్వతమ్॥

41.

తా:— వావిలాకురసమందు తగినంత ఆవునెయ్యి మఱియు వావిలిపువ్వుల కల్కమును జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకముచేసి సేవించిన కాసరోగములు హరించును.

దశాంగఘృతమ్

శ్లో॥ చిరిబిల్వ విడంగవహ్ని హింసా
త్రిఫలా వ్యోష సమన్వితే కషాయే
అమృతావృష కంటకారికానాం
వివచేత్సర్పిరనుత్తమం దశాంగమ్
క్షయ గుల్మారుచి శూల కాసహిక్మా
గుదజానాంచ వినాశనం ప్రధానమ్॥

42.

తా:— కానుగచెక్క, వాయువిడంగాలు, చిత్రమాలము, జటామాంసి, త్రిఫలములు, త్రికటుకములు, వీనిని విధిప్రకారము కషాయముచేసి యందు యథోచితముగ ఆవునెయ్యివేసి పిదప తిప్పితీగె, అడ్డసరముజేరు, వాకుడు అనువాని యథోచిత కల్కమును జేర్చి ఘృతము వండవలయును ఇది శ్రేష్ఠమైన దశాంగఘృతము. దీనిని సేవించుట వలన క్షయ, గుల్మ, అరుచి, శూల, కాస, హిక్మ మఱియు గుదజరోగములు నశించును.

శశవాసాది ఘృతమ్

శ్లో॥ శశవాసారసక్షీరే పృథగాఢక సమ్మితే
దారులైలాశ్వగంధాబ్జ హరిద్రా జీవకర్షభా॥

43.

శ్లో॥ మధూలికా కణారాస్నా శృంగీ భాగ్జీనగోస్తనాః
కాకోలీ క్షీరకాకోలీ నాగరం మధుకం సితా॥

44.

శ్లో॥ పృశ్నిపర్ణి మాషపర్ణి పిష్టైః ప్రస్థం ఘృతాత్పచేత్

ఘృతం తచ్ఛశవాసాఖ్యం క్షయకాస జ్వరాపహమ్॥

45.

తా:— కుంజేలు మాంసము 4 ప్రస్థములు, అడ్డసరము 4 ప్రస్థములు. వీనిని 8 అఢకముల నీళ్ళతోచేసి 2 అఢకములు మిగులునట్లుగ కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు ఒక పావు అఢకము ఆవునెయ్యి మఱియు ఒక అఢకము ఆవుపాలు చేర్చి పిదప దేవదారు, వాయువిడంగములు, పెన్నేరుగడ్డ, తుంగముస్తలు, పసుపు, జీవకము, ఋషభకము,

చాగదంప, పిప్పళ్ళు, సన్నరాన్నము, కర్కటకశృంగి, గంటుభారంగి, ద్రాక్ష, కాణోళీ, క్షీరకాణోళీ, శుంతి, యష్టిమధుకము, నేలగుమ్మడు, కోలపొన్న, మాషపర్ణి అనునవి ప్రత్యేకమొకతలము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి యందువైచి యధావిధి ఘృతమును సిద్ధము చేయవలయును. చల్లారిన తరువాత వడియగట్టి భద్రపరచవలెను. దీనిని నేవించిన త్తయ, కాస మఱియు జ్వరములు హరించును.

కాకమాచ్యాది ఘృతమ్

శ్లో॥ కాకమాచీదళరసే యష్టికల్కం ప్రసాధితమ్

తైలంఘృతంవా పానన స్వరసాదహరం పరమ్॥

46.

తా:— కామంచియాకు (కాచియాకు) రసమందు యష్టిమధుక కల్కమును మఱియు తగినంత ఘృతమును గాని తైలమునుగాని జేర్చి పాకముచేసి నేవించిన స్వర భంగము పోవును.

లఘునఘృతమ్

శ్లో॥ తులాం లఘునకందానాం దళమూలం హరీతకీమ్

దారుపూతీక దుఃస్పర్శ పారేంద్రయవ గ్రింధికాన్॥

47.

కపోతవం కేంద్రవల్లి వనసూరణ కందకమ్

దశసంఖ్య పలానేతాన్ నిష్కావ్యధ్యచ తథాథకమ్॥

48.

విపాచయేత్సుపిష్టైస్తు కల్కై రథవలోన్మితైః

పంచకోలక విత్తైలా జీరకాజాజ్ఞైంధవైః॥

49.

పాతా హింగాత్మ గుప్తాభిప్రీఫలా మధుకేతుభిః

చతుర్గుణేన తక్రేణ క్షీరేణ ద్విగుణేనచ॥

50.

నిశావై కుంత, చాంగేరిస్వరసేనభివగ్వరః

తప్తీతమాత్రం దుర్నామ గుల్మశూలహరం పరమ్॥

51.

తా:— నెల్లలి 100 పలములు, దళమాలములు, కరక్కాయబెరడు, జేవదారు, నేతికానుగచెక్క, దురదగొండివేళ్ళు, విషబొద్ది, కొడిశపాలగింజలు, మోడి, బ్రాహ్మీ, ఏటిపుచ్చ, (ఇంద్రవల్లి), ఆదవికంద, ఇవి ప్రత్యేకము 10 పలములు, వీనిని బాగుగాదంచి తగినన్ని నీళ్ళలో వేసి అప్తమాంశ కషాయముగకాచి వడియగట్టి దానిలో అవునెయ్యి ఒక అధకము, మజ్జిగ 4 అధకములు, ఆవుపాలు 2 అధకములు, పచ్చిపసుపు, తులిసి

యాకులు, పులిచింత. వీని స్వరసములు ఒక అధకముచేర్చి పిదప శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్వము, చిత్రమాలము, ఏలకులు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, నైంధవలవణము, చిరుబొడ్డి, ఇంగువ, పెద్దమాలగొండివేరు, త్రిఫలములు, అతిమధురము, చెఱుకు, వీనికల్కమునుకూడ వైదానిలోవేసి విధిప్రకారము ఘృతము వండవలయును. ఇది విశేషముగా గుల్మలస మఱియు కూలలను హరించును.

దార్దీబలాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ దార్దీ బలా గోక్షుర పృశ్నిః శ్రీ మాయూరికా కౌటజ వల్కలైశ్చ
క్షీరప్రవాళంచ తథాశర్థిల్ల ముత్త్యాధ్య తో యోష్ఠము శేషే తేస్మిన్ ॥ 52.
ఘృతంపచేత్ క్షీరయుతం సుపిష్టైః కల్లైర్నిమైశ్చందన దీప్యకుష్ఠైః
లభీరు యష్టిజలపంచకోలైః శ్యామాస్థిరా శ్రీఫలదారువిశ్వైః ॥ 53.
కాశ్మర్యతిక్తాంజన తోయదైశ్చ
వ్యాఘ్రే పరూస్యాజివిషాలవంగైః
చాంగేరికాయాశ్చ రసేన మిశ్రం
త్రాయన్తికాయాశ్చ సుసిద్ధమేతత్
నిషేవ్యమాణాం విధివద్విహన్యాత్
గుదాంకురాన్ రక్తభవాన్ డణేన్ ॥

54.

తా:— మానిపనుపు, ముత్తవపులగమువేరు, పల్లెరు, కోలపొన్న, ఉత్తరేణివేరు, కొడిశపాలవేరుచెక్క, క్షీరివృక్షముల చిగుళ్ళు, అడవికాకర, ఇవి ప్రత్యేకముకపలము. వీనిని నలగగొట్టి 2 అధకముల జలములోవేసి ఒకపాపు అధకము కషాయము మిగులునట్లుగ కాచి వడియగట్టి దానియందు అర్దరస్థము ఆవునెయ్యి, ఒకప్రస్థము ఆవుపాలు, పులిచింత స్వరసము అర్దప్రస్థము మఱియు కలుక్రాసుగాకుల స్వరసము అర్దప్రస్థముచేర్చి పిదప మంచిగంధము, ఓనుము, చెంగల్యకోష్ఠ, శతావరి, అతిమధురము, కుగువేరు, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్వము, చిత్రమాలము, నల్లతేగడ, ముగ్ధాకుపొన్న, మారేడువేరు, దేవదారు, శొంఠి, పెద్దగుమ్మడుచెక్క, భూనింబ (చిగాయితా) సావీరాంజనము, భద్రముస్తా, వాసుడు, క్షీరకాశోఠి, అతివస, లవంగములు, అనునవి ఒకతులముచొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి వైదానిలోవైచి యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన రక్తార్శస్సులు మఱియు గుదాంకురములు వెంటనే హరించును.

(1) పాతాకరంజాది ఘృతమ్

శ్లో॥ పాతాకరంజయుగ్మాగ్ని శరపుంఖౌషధాంబుడమ్
చించామూల పృవాలస్య కౌటజస్యచ వల్కలమ్ ॥

55.

శ్లో॥ కృష్ణామూలం యవాసంచ క్షాధయిత్వాతు తద్రసే
ఘృతమాగ్ధిక చాంగేరీరస తక్రీవయోన్వితమ్॥ 56.

సిద్ధం సవత్సకై ర్యష్టే భాష్ణీ కట్వంగవత్సకైః
హింగు ప్రితివిమా వ్యోష బలాబిల్వ సురదుష్టైః॥ 57.

ఏలాలవంగ మృద్వీకా దీప్యసింధూత్థ జీరకైః
కోల చందన ధాన్యైశ్చ సర్వాతీసారనాశనమ్॥ 58.

తా:—చిరుబొద్దివేళ్ళు, నేతికానుగ, పెద్దకానుగ, చిత్రమూలము, వెంపలి, శుంఠి, భద్రముష్ణు, చింత వేరు చెక్క మతీయు దానిచిగుళ్ళు, కొడిశపాలచెక్క, మోడి, దురద గొండి వేళ్ళు వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి ఎనిమిది రెట్లు నీళ్ళలోవేసి చతుర్థాంశ కషాయము మిగులునట్లుగకాచి వడియగట్టి అందుఆవు నెయ్యి ఒకప్రస్థము, అల్లిపురసము, ఒకప్రస్థము, పులిచింతాకు రసము ఒకప్రస్థము, మజ్జిక ఒకపృస్థము, ఆవుపాలు ఒకప్రస్థము చేర్చి సిదప కొడిశపాలగింజలు, అతిమధురము, గంటుభారంగి, పెద్దమానిచెక్క, కొడిశపాలగింజలు, ఇంగువ, అతివస, త్రికటుకములు, బిలామూలము, (ముత్తవపులగము వేరు) మారేనువేరు, దేవదారు, ఏలకులు, లవంగాలు, ద్రాక్ష, ఓను, మైంధవలవణము, జీలకర్ర, రేగుసండ్లు, చందనము, ధనియాలు, వీనియితప్రమాణముగ గ్రహించి కల్కము చేసి వైదానిలోగలిపి ఘృతపాకము చేయవలయును. పిదప వడియగట్టి దీనిని సేవించిన స్యాదిధ అతిసారములు హరించును.

(2) పాతాకరంజాది ఘృతమ్

శ్లో॥ పాతా చవ్యకరంజయుగ్మ శరపుంభాగ్నబ్ధ శుంఠీ రసైః
సిద్ధం హైంధవ పంచకోలక విమా ద్విత్వార హింగుషణైః
సాబాజీ ద్వయ దీప్యకైః ఘృతమజా దధ్నారసేనార్ద్రకాత్
చాంగే గ్ధాశ్చ రసేన వహ్నిజననం గుల్మగ్రహణ్యంతకమ్॥ 59.

తా:— వివబొద్ది, చవ్యము, కానుగచెక్క, నేతికానుగచెక్క, వెంపలి, చిత్రమూలము, తుంగముష్ణు, శుంఠి, ఇవి ఒక్కొక్కటి ఒకపలము. వీనిని రెండు ఆధకముల నీళ్ళలోవేసి రెండుప్రస్థముల కషాయము మిగులునట్లుగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఆవు నెయ్యి ఆర్ద్రప్రస్థము, అల్లిపురసము ఆర్ద్రప్రస్థము, పులిచింతరసము ఆర్ద్రప్రస్థము, మేకపెరుగు ఆర్ద్రప్రస్థము, వైచి పిదప, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్యము, చిత్రమూలము, శుంఠి, మైంధవ లవణము, అతివస, యవత్వారము, సర్జాత్వారము, ఇంగువ, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ఓను, అనునవి ప్రత్యేకము రెండుతులముల చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి వైదానిలో వేసి ఘృతము వండవలయును. దీనివలన అగ్నిదీప్తికలిగి గుల్మలు మతీయు గ్రహణీరోగములు నశించును.

వస్త్రామయాంతకఘృతమ్

- శ్లో॥ దార్ద్ర మధూక మత్యాక్షి పద్మాపామాణ భేదకైః
బృహత్యంశుమతీ ద్వంద్వ సాఠిభేక్షు కసేరుకైః॥ 60,
- కపోతవం కేక్షురకం వసుకం శిగ్రు వాలకమ్
వారాహీ వరణం ద్రాక్షా భద్రా యష్టి పలంకషమ్॥ 61,
- పృథక్ త్రిపలికం త్సుణ్ణాం సర్వతుల్యంతు గోక్షురమ్
ద్రోణేపాం విపచేత్తత్ర పాదశిష్టే పరిసుతే॥ 62,
- పృషీప్యసర్పిషః పృస్థం దత్వాక్షీరం వరీరసమ్
ధాతీ బింబరసంచాపి నారికేళోదకం తథా॥ 63,
- కూష్మాండ్ ర్వారుకజలం స్నేహద్విగుణితం పృథక్
ద్రవ్యై స్సుపిష్టైః సంయుక్త మేతస్మద్వగ్నినా పచేత్ ॥ 64,
- వరూషకోత్పల త్రుటీ మధూక హిమదారుభిః
తిఫలా పిప్పలీ కాంతీ శృంగభేరై స్ససైంధవైః॥ 65,
- హస్తిపిప్పల్యపామార్గ మంజిషా పద్మకేసరైః
ముస్తా కుస్తుంబరీ లోధ్ర హయగంధా పునర్నవైః॥ 66,
- స్వయంగు చ్ఛేక్షురఫలైః స్వయంభూ పత్రశృంగిభిః
శిలాజత్వర్థ భాగచైః సిద్ధం తత్సేవితం ఘృతమ్॥ 67,
- మూత్రకృచ్చాణి సర్వాణి శర్కరామశ్మరీమపి
పానవస్త్యాదిభిర్ద్యుక్తో నాశయే న్నాత్రసంశయః॥ 68,
- వాతపిత్త సముత్పన్నాన్ సర్వాన్ వస్త్రీగతాన్ గదాన్
ప్రమేహేణ సహక్షిప్రమపావర్తయతే ధృవమ్॥ 69,
- వస్త్రామయాంతకం నామ దేవవేదేన భాషితమ్॥ 70,

తా :- మనిషును, ఇభువువు, పొన్నగంటి, మెట్టతామర, కొండపిండి, వాకుడు, కోలపొన్న, ముయ్యకుపొన్న, మగంధపాలవేళ్ళు, చెఱుకు, కసేరుకము, (నమ్మదుంప), బాగ్రిక్కి, నీటిగొబ్బి, పొగడపువ్వులు, మునగచెక్క, కురువేరు, పంది మూతి గడ్డి, ఉలిమిరిచెక్క, ద్రాక్ష, భద్రాముస్తలు, యష్టిమధుకము, మహిసాక్షి, గుగ్గిలము ఇవి ప్రత్యేకము మూడు పలముల చొప్పున గ్రహించి బాగుగా చూర్చించి నీనికి సమముగ పల్లెరును గలిపి ఒక ద్రోణము జలములోవేసి నాల్గవభాగము మిగులు

నట్లు కషాయముగ కాచవలయును. దీనిని వడియగట్టి అందులో ఆవుపాలు, శతావరీ రసము, ఉసిరికాయల రసము, దొండాకుగనము, కొబ్బరి బొండ్లముల నీరు, బూడిద గుమ్మడు రసము, దోసాకురసము అనునవి పృత్యేకము రెండు ప్రస్థములు, చొప్పనను మతియు ఒక ప్రస్థము ఆవునెయ్యియును జేర్చి మందాగ్నిచే ఘృతపాకముచేసి అందు చిట్టిత (ఫాలసా) నల్లకలువగడ్డ, ఏలకులు, ఇప్పుపువ్వు, మంచిగంధము, దేవదారు, కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరికాయలు, తానికాయబెరడు, పిప్పళ్ళు, రేణుకలు, శుంఠి, పైంధవలవణము, గజపిప్పళ్ళు, ఉత్తరేణి, మంజిష్ఠ, పద్మకేసరములు, తుంగముస్తలు, ధనియాలు, లొద్దగచెక్క, పెన్నేరుగడ్డ, తెల్లగలిజేరువేరు, దురదగొండివేరు, నీటిగొబ్బి గింజలు, అడవిమినుములు, ఆకుపత్తి, కర్కాటకశృంగి, శిలాజిత్తు, అనువానిని ప్రత్యేకము అర్ధతులము చొప్పన గ్రహించి కల్పముచేసి పై ఘృతములో జేర్చి యధావిధి ఘృతమును కాచి సిద్ధముచేసి వడియగట్టి భద్రపరచ వలయును. దీనిని సేవించిన సకల మూత్రకృచ్ఛరోగములు, శర్కరా మేహరోగములు అశ్మరీరోగములు నిస్సందేహముగా హరించును. ఈఘృతము వస్త్రీకర్మకు కూడఉపయోగించ వచ్చును. వాతపిత్తముల వలన కల్లి వస్త్రీగతరోగములు మతియు ప్రమేహములు తప్పక హరించును. దీనినే వస్త్ర్యా మయాంతక ఘృతమందురు. ఇది లోక కల్యాణమునకుగాను మహాదేవునిచే జెప్పబడినది.

తైరికంటక ఘృతమ్.

శ్లో॥ కావధస్తై కంటకై లా గిరిజతః శిలాభేద యష్టి వరీణామ్

దర్భ ద్రాక్షాంబు శౌండి వసుక వసిర కాశేతు మత్యాక్షికానామ్

కలైః సిద్ధం సదుగ్ధం హరతి ఘృతమిదం సేవితం మూత్రదోషాన్

మేహాన్ కృచ్ఛాన్ సర్వాణ్యనిలమపితథా శర్కరామశ్మరీంచ॥71

తా:— పల్లేరు, ఏలకులు, శిలాజిత్తు, కొండపిండి, యష్టిమధుకము, శతావరి, దర్భ, ద్రాక్ష, కురువేరు, మోడి, నందివర్దన పుష్పము, ఉత్తరేణి వేరు, కాశవేల్లు, చెఱుకువేల్లు, పొన్నగంటి, వీనిని యుక్తప్రమాణముగ గ్రహించి, విధిప్రకారముకషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు యథోచితము ఆవునెయ్యి, ఆవుపాలు చేర్చి, పై వస్తువులనే కల్పముగా జేసివేసి పాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించిన మూత్ర దోషములు, మేహరోగములు, మూత్రకృచ్ఛములు, వాతముచే కలుగు శర్కరా మేహరోగములు మతియు అశ్మరీ రోగములుకూడ హరించును.

శతావర్యాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ శతావర్యాః శ్వదంష్ట్రాయాః స్వరసస్యాథకం పృథక్

ఘృత ప్రస్థద్వయం క్షీరే ద్విగుణేన పచేదిమైః

72.

విదారీచందన తుగామృద్వికా మధు యష్టిభిః

కసేరుకై ర్వారుబీజం త్రుట్యుద్రిజ కణోత్పలైః॥

73.

శ్లో॥ పద్మావతూర ముపైశ్చ కాకోల్వాది గణేనచ

సిద్ధంతు శీతలేతస్మిన్ ఘృతార్థం వాఘునిక్షిపేత్ ॥ 74.

మధ్వర్థం శర్కరాచూర్ణం క్షిప్త్వాన్యథ్య నిధాపయేత్

నిహన్తి మూత్రకృచ్ఛాణి మూత్ర దోషాంశ్చ శర్కరామ్ ॥ 75.

తా:— శతావరీష్ణం నము ఒక ఆఢకము, గోక్షుర కషాయము ఒక ఆఢకము, ఆవు నెయ్యి ఆర్ద్ర ఆఢకము, ఆవు పాలు ఒక ఆఢకము వీనిని గలిపి పాకము చేసి అందు నేలగుమ్మడు గడ్డ, మంచిగంధము, తవాక్షిరి, ద్రాక్ష, అతిమధురమా, కనేరుకము (నమ్మదుంప), దోసగింజలు, ఏలకులు, శిలాజిత్తు, పిప్పళ్లు, నల్లకలువగడ్డ, మెట్టతామర, తామర, పతంగవృక్షము, పొన్నగంటి, తుంగముస్తలు, కాకోళి, క్షీగికాకోళి, మేదా, మహామేదా, అడవి మినుములు, అడవి పెసర, జీనకము, ఋషభకము అనునవి ప్రత్యేకము అరతులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి విధి ప్రకారము ఘృతము వండవలయును. చల్లారిన తరువాత వడియగట్టి దానిలో ఒక ప్రస్థము తేనె మఱియు ఆర్ద్ర ప్రస్థము శర్కరయు చేర్చవలయును. ఈ ఘృతమును సేవించిన మూత్ర కృచ్ఛములు స్వ విధములగు మూత్ర దోషములు మఱియు శర్కరా మేహ రోగములు హరించును.

ఆకుల్వాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ ఆకులీబీజ కతక పారంతీ మూల రాత్రిభిః

మేహారి మూలామలక భద్రకింశుక వల్కలైః ॥ 76.

వృశ్చీవాంశుమతీ ద్వంద్వ గోక్షురైః క్వధితేడలే

సిద్ధం సదుద్ధంతు ఘృతం శతావర్యాజ్యకల్కనైత్ ॥ 77.

శర్కరా సహితంచైతత్తేవనా నైహ నాశనమ్

తా:— ఆకులీబీజ (ఆవీరంకురు లీజములు మలయాళ భాషలో, తెనుగులో కాస మర్దము లేక కసివింద గింజలు), చిల్లగింజలు, పారంతీమూలము (మలయాళ భాషలో) తెచ్చి మేహారి, (మలయాళ భాషలో ఏకనాయకము వేరు), పసుపు, ఉసిరికాయ, దేవదారు, మోడుగు చెక్క, తెల్లగలిజేరు, కోలపొన్న, మయ్యాకుపొన్న, పల్లేరు వీనిని దంచి విధి ప్రకారము కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో యధోచిత ప్రమాణము ఘృతమును చేర్చి పిదప శతావరీ ఘృతమందు చెప్పబడిన కల్క వస్తువులను నూరి కల్కము చేసివైచి తగు మాత్రము పాలుకూడ పోసి ఘృతపాకము చేయవలయును. చల్లారిన తరువాత తిరిగి వడియగట్టి శర్కరతో సేవించిన ప్రమేహ రోగములు నశించును.

ధాన్యంతర ఘృతమ్.

శ్లో॥ దశమూలం శతీదన్తి సురాహ్యో ద్విపునర్నవమ్ ॥

78.

శ్లో॥ మూలం స్నుహ్యర్కయోః పథ్యా భూకదంబ మదుష్కరమ్
కరంజ వరణామూలం పిప్పల్యః పాష్కరంచయత్ ॥ 79.

పుధగ్దశవలం ప్రసాన్ యవకోల కులరతః
త్రింశోష్టగుణితే తోయే వివచేత్ పాదవర్తినా ॥ 80.

తేనద్విపిప్పలీ చన్య వచానిచుల రోహిషైః
త్రిపుద్విడంగ కంపిల్ల భాద్దీవిశ్వైశ్చ సాధయేత్ ॥ 81.

ఘృతంప్రస్థం జయేత్సర్వాన్మోహంశ్చ పిటకోదితాన్
పాండు విద్రధి గుల్మార్క శోషశోఫగరోదరమ్ ॥ 82.

కుష్ఠోన్మాదావపస్మారం ధాన్వంతరమిదం ఘృతమ్ ॥ 83.

తా:— దశమూలములు, కచ్చూరములు, దనివేరు, దేవదారు, జిల్లేడువేరు, తెల్లగలిజేరు, ఎర్రగలిజేరు, కాడజుడువేరు, కరక్కాయ, బోడతరము, జీడిగింజలు, కానుగవేరు, ఉలిమిరిచెక్క, పిప్పళ్లు, పుష్కరమూలము ఇవి ఒక్కొక్కటి పది పలములు యవలు, రేగుపండ్లు, ఉలవలు అనునవి ప్రశ్నోకము 30 పలములు వీనినన్నిటిని దంచి ఎనిమిది రెట్లు నీళ్లతోపేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లుగ కషాయము కాచి దానియందు ఒక ప్రస్తము ఆవు నెయ్యి చేర్చి పిదప పిప్పళ్లు, గజపిప్పళ్లు, చవ్యము, వస, సముద్ర ఫలము, అన్నసేతసము (వసంతిమగుండ), కంపిల్లము, తోడ, వాయువిదంగములు, గంటుభారంగి, శుంఠి అను వానిని సమభాగములును మఱియు ఉచిత ప్రమాణముగను గ్రహించి కల్కము చేసి పై దానిలొ జేర్చి ఘృతపాకము చేయవలయును. చల్లారిన పిదప వడియట్టి భద్రపరచవలయును. ఇది ధాన్వంతర ఘృతము. ఈ ఘృతమును నేపించిన పిటకముక్త సమస్తప్రమేహములు, పాండు, విద్రధి, గుల్మ, మూలవ్యాధి, శోష, శోఫ, గర, విష మఱియు ఉదర రోగములును జయింపబడును. ఇదిగాక దీనిచేత కృష్ణ, ఉన్మాద, అపస్మార రోగములుకూడ నశించును.

వర్షణాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ వర్షణరసోన ముండా శక్రలతా యక్షద్రృక్ స్వరసే
కృష్ణాద్విజీరకైః సార్థం చిత్రాతైల సమన్వితం సిద్ధమ్ ॥ 84.

వృద్ధిహరంచోద్దిప్తం సపది ప్రలేపచానాభ్యామ్ ॥ 85.

తా:— పర్షణ (సవత్సా, పాచిట్ట మలయాళ భాషలో), వెల్లుల్లి, బోడతరము, ఏటిపుచ్చ (ఇంద్రవల్లి) గచ్చచోట్టు వీని తగుమాత్ర స్వరసమందు పిప్పళ్లు, తెల్లజీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర అనువాని యథోచిత కల్కమును మఱియు ఆకుదమునుజేర్చి ఘృతపాకవిధిని వండవలయును. దీనిచే వృద్ధిరోగములు హరించును. ఇది లేపములకుష్ణ మఱియు సానములకును పనికివచ్చును.

వరణాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ వరణచిత్ర బలేంద్రలతాభయా హాపుషయక్షదృగగ్ని కణౌషధైః
లవణజీరక హింగుబలాజటా మరిచచవ్య సురద్రుమ దీప్యకైః॥

ఘృతమధోరుబు తైలసమన్వితం సకలవృద్ధ్యుదరామయగుల్మనుత్

తా:— ఉలిమిరిచెక్క, ఆముదపువేరు, ముత్తవపులగమువేళ్లు, ఏటిపుచ్చ (ఇంద్ర వల్లి), కరక్కాయ, బోడతరము (హాపుష) గచ్చవేళ్లు, చిత్రమాలము, పిప్పళ్లు, శుంఠి, సైంధవలవణము, జీలకర్ర, ఇంగువ, బలామూలము, జటామాంసి, మిరియాలు, చవ్యము, దేవదారు మఱియు ఓమము, వీని నుచిత ప్రమాణముగ గ్రహించి కల్కముచేసి యందు ఆవునెయ్యివైచి మఱియు అదేప్రమాణము ఆముదమును గూడజేర్చి ఘృతపాకము చేయ వలయును. దీనిని నేవించిన వృద్ధి మఱియు ఉదర రోగములును నివారించును.

పునర్నవాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ పునర్నవస్సార్థతులాం తులాంస్ఫోట్యాభుజంగయోః

దశమూలస్యపంచాశత్ పలాని లశునస్యచ॥

87.

తావంతితోయే నిష్కృత్యతేన వ్రస్థం ఘృతంపచేత్

ఏరండతైలయుక్తంవా కృష్ణాతన్మూలసైంధవైః॥

88.

యస్త్రీమధూకమృద్వీకా యవాని విశ్వభేషజైః

ఏతైర్హింగాద్వదినావాపి వ్రతీవాపం వినిక్షిపేత్॥

సదుగ్ధం సాధితం తత్తు శూలగుల్మృదరాపహమ్॥

89.

తా:— తెల్లగలిజేరువేళ్లు, 50 పలములు, ఎలుకచెవి యాకులు (ఎలిదల్ మలయాళ భాషలో) 50 పలములు, దశమూలములు 50 పలములు, వెల్లుల్లి 50 పలములు వీని నన్నిటిని యధావిధి కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఒకప్రథము ఆవునెయ్యి మఱియు ఒకప్రథము వంటఆముదమును జేర్చి పిదప పిప్పళ్లు, మోడి, సైంధవలవణము, అతిమధురము, ఇప్పపువ్వు, ద్రాక్ష, ఖురాసాని ఓరు, శుంఠి, వీని యథోచిత ప్రమాణ కల్కమునుగాని, హింగాద్వి కల్కమునుగాని (మోడి, చవ్యము, చిత్రమాలము, ఏలకులు, అజామోడఓరు, ఇంగువ) వైదానియందు వైచి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని ఆవుపాలతో నేవించిన శూలగుల్మ మఱియు ఉదర రోగములును హరించును.

శూలారి ఘృతమ్.

శ్లో॥ స్ఫోట్యా భుజంగమాదాయ స్వరసం యంత్రపీడితమ్॥

90.

చతుర్ధణ రసే తస్మిన్ ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్

ద్విపంచమూల స్వరసైః ప్రస్థం ప్రస్థం ప్రదాపయేత్॥

91.

- శ్లో॥ అత్రకల్కా నిమాన్ దద్యాత్ కార్షి కాణి భిషగ్వరః
పంచభిర్లవణై ర్యుక్తం త్రికటు త్రిఫలాన్వితమ్॥ 92.
- కారవీ కటురోహిణ్యా మాతులుంగ ఫలం తథా
ద్విత్వారం హింగు లవణ మేలా చవ్యాజ మోదకమ్॥ 93.
- మృద్వీకాం కాశజిహ్వంచ దేవదారు కరిల్లకమ్
వజ్రకం శూర్పమూలంచ విషముష్ఠేశ్చ పత్రకమ్॥ 94.
- ఏతచ్ఛూలారికం నామ ఘృత మాత్రేయ నిర్మితమ్॥ 95.

తా :—ఎలుకచెవియాకులు, వీని స్వరసము 4 ప్రస్థములు, ఆవునెయ్యి ఒకప్రస్థము దశమాల కమాయము ఒక ప్రస్థము, పంచలవణములు ఒక్కొక్కటి అర్దతులము, త్రికటు కములు ఒక్కొక్కటి అర్దతులము, త్రిఫలములు పృత్యేకము అర్దతులము, నల్లజీలకర్ర, కటుకరోహిణి, మాదీఫలము, యవక్షారము, సర్వాక్షారము, ఇంగువ, సైంధవ లవణము, ఏలకులు, చవ్యము, ఓమ, ద్రాక్ష, వెలమసంధి, దేవదారు, ఎర్రగలిజేరు, నీటిగొబ్బి, అడవి మినుము, అడవిపెసర, మఱియు విషముష్టియాకులు, వీనిని ప్రత్యేకము అర్దతులము చొప్పున గ్రహించి కల్కము చేసి పైదానిలో గలిపి యథావిధి ఘృతమువండవలయును. దీనిని సేవించిన శూలలు నివారించును. ఇది ఆత్రేయునిచే నిర్మితమైనది.

ఆర్ద్రక ఘృతమ్.

- శ్లో॥ తథార్ద్రకస్య స్వరసే విపక్వం తత్కల్కమాజ్యం
సవయశ్చ తద్ద్యత్॥ 96.

తా :—అర్ద్రపురసమందు నెయ్యి, పాలు ఉచిత ప్రమాణముగ వైచి అందు శూలారిఘ్నమందు జెప్పబడిన వస్తువుల కల్కమును జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకముచేయ వలయును. ఇది కూడ వై ఘృతమువలె సకల శూలలను హరించును.

కల్పాణ ఘృతమ్.

- శ్లో॥ వరా విశాలా భద్రైలా దేవదార్యేల వాలుకైః
ద్విసారిబా ద్విరజనీ ద్విస్థిరా ఫలినీ నత్రైః॥ 97
- బృహతీ కువ్థమంజిష్ఠా నాగకేసర దాడిమైః
వేల్ల తాలీస పత్త్రైలా మాలతీ ముకుళోత్పలైః॥ 98.
- నదంతీ పద్మక హిమైః కర్ణాంజైః సర్పిషఃపచేత్
ప్రస్థం భూతగ్రహాన్మాద శ్వాసాపస్మార పావృజితైః॥ 99.

శ్లో॥ పాండవో కుష్మే విషే శోషే మేహే మోహే జ్వరేగరే
అరేతశ్శబ్దాః జసి దైవోపహత చేతసి॥ 100.

అమేధసి స్థలద్వాచి స్మృతి కామేల్ప వాచకే
బల్యం మాంగల్య మాయుష్యం శాంతి సాభాగ్య ప్రప్తేదమ్॥
కల్యాణక మిదం సర్వీ శ్రేష్ఠం పుంసవనేషుచ॥ 101.

తా:— కరక్కాయ బెరుడు, ఉసిరిక వరుగు, తానికాయ బెరుడు, చేమపుచ్చు, తుంగముస్తలు, ఏలకులు, దేవదారు, కూతురు బుడమ, నల్లనుగంధపాల వేళ్ళు, తెల్లనుగంధపాలవేళ్ళు, పసుపు, మానిపనుపు, కోలపొన్న, మయ్యాకుపొన్న, ప్రియంగు, గ్రంధితగరము, ములక, చెంగల్వకోస్తు, మంజిష్ఠ, నాగకేసరములు, దానిమ్మ చెక్క, వాయువిడంగములు, తాళీసపత్రి, పెద్దఏలకులు, మాలతి పువ్వులు, నల్లకజువ పువ్వులు, దంతిమాలము, పద్మకాష్ఠము, ఘంచీగంధము, పీనిని ఒక్కొక్క తులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముగ నూరి పిదప ఒక పృష్ఠము ఆవునెయ్యిలో శేర్పియధావిధిగ ఘృతపాకము చేయవలెను. ఈ కల్యాణ ఘృతమును సేవించిన, భూతబాధ, గ్రహపీడ, ఉన్మాద, శ్వాస, జ్వర, పాండు, కుష్ఠ, విషదోష, శోష, మేహ, మోహ, కృత్రిమవిష, భాతుక్షీణ, అల్పార్తవ, మతియు బుద్ధిభ్రంశముగములును హరించును. ఇది మంత్రబుద్ధిని, గద్గదభాషణను, స్మృతిహీనతను, మతియు అల్పవాక్చక్రిని బోగొట్టును. ఈ ఘృతము బలకరము, మాంగల్య ప్రదము, ఆయుర్వర్ధకము, కాంతి, సాభాగ్యప్రప్తికారకము, మతియు గర్భపోషకము, (అనగా గర్భస్థశిశువును పోషించును.) దీనిని ఆవుపాలతో సేవించవలయును.

మహా కల్యాణ ఘృతమ్.

శ్లో॥ ఏభ్యోన్యైస్సారిబాదీని జలేప క్షైక వింశతిమ్॥ 102.
రసేతిస్మిన్ పచేత్ సర్వీ గృప్తీక్షీర చతుర్థణమ్

వీరధి మేదా కాకోలీ కషికచ్చు విషాణిభిః॥ 103.

శూర్పవర్ణిర్యుతై రేతై ర్మహాకల్యాణకం స్మృతమ్
బృంహణం సన్నిపాతఘ్నం పూర్వస్మా దధికం గుణైః॥ 104.

తా:— వైన శెప్పబడినది అనగా నుగంధపాల మొదలుగాగల 21 ద్రవ్యములు, శతావరి, ఋద్ధి, వృద్ధి, మేద, మహామేద, కాకోలీ, క్షీరకాకోలీ, దూలగొండి, దుష్టుపుత్రుడు, అడవి మినుము. అడవి పెసరవేళ్ళు, పీనిని యథోచిత ప్రమాణముగ గ్రహించి, దంచి కషాయముగ, కాచి, వడియగట్టి, అందుచిత ప్రమాణము ఆవునెయ్యి, మతియు దీనికి నాలుగురెట్లు తొలిసారి యీనిన ఆవుయొక్క పాలుజేసి, ఘృతము వండవలయును. దీనినే మహాకల్యాణ ఘృతమందురు. ఇది బృంహణము, సన్నిపాతఘ్నము, మతియు కల్యాణఘృతము కంటె అధికగుణము గలది.

కూష్మాండ ఘృతమ్.

- శ్లో॥ కూష్మాండకం సమాదాయ జలద్రోణే విపాచయేత్
చతుర్భాగావ శిష్టేతు కల్క ద్రవ్యాణి పేషయేత్॥ 105.
- జీవంతీం ముగ్ధపర్ణీంచ ముస్తాం వర్షటకం తథా
రాన్నాం శుంఠీచ భార్జీంచ పిప్పలీం మధుయష్టికామ్॥ 106.
- నైంధవం పిప్పలీమూలం చిత్రకం హస్తీ పిప్పలీమ్
పృథగర్థ పలాన్యేతాన్యతః సర్పిశ్చతుర్గుణే॥ 107.
- క్షీరేచ్ఛేక్షురనేతద్వ చ్చనై ర్మృద్వగ్నినాపచేత్
ఏతత్సగ్నిః పీయమానం సర్వక్షయ వినాశనమ్॥ 108.
- విశేషాత్ పితృజం శోషం గుల్మం సవిషమజ్వరమ్
హంతి కూష్మాండక ఘృత మేతద్వర్ణ్యం బలప్రదమ్॥ 109.

తా:— ముదురు బూడిదగుమ్మడుకాయను దెచ్చి ముక్కలుగ కేసి ఒకద్రోణము జలములో వేసి నాలుగవ భాగము అనగా 8 కేర్లు మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి వడియగట్టి, అందు జీవంతి(కులయాశభాషలో అటపతియకా కిళంగు), అడవిపెసర, తుంగ ముష్ఠలు, పర్వాటకము, సన్నరాన్నము, శుంఠి, గంటుభారంగి, పిప్పళ్ళు, అతిమధురము, నైంధవలవణము, మోడి, చిత్రీమూలము, గజపిప్పళ్ళు, అనువానిని ఒక్కొక్కటి రెండు కులములుచొప్పున గ్రహించి చేసిన కల్కము, అవుపాణు, అవునెయ్యి, మఱియు చెఱుకు రసము, అనునవి ప్రత్యేకము నాలుగుపాళ్ళు చొప్పునచేర్చి మృద్వగ్నిచే యధావిధి ఘృత పాకము చేయవలయును. దీనిని నేవించి సర్వక్షయము నశించును. దీనిచే విశేషముగా పితృజశోష, గుల్మ మఱియు విషచ జ్వరములును హరించును. ఇది బలకరము, మఱియు కాంతిదాయకము.

మహా కూష్మాండ ఘృతమ్.

- శ్లో॥ కూష్మాండక విదారీక్షు వాసాధాత్రీ శతావరీ
రంభా శ్వదంష్ట్రా జీవంతీ వాజిగంధా మహాబలా॥ 110.
- సారిబా జలమేతేషాం పృష్ఠం పృష్ఠం పృథక్ పృథక్
నారికేళోదకం ప్రస్థం ద్విప్రస్థం గోఘృతస్యచ॥ 111.
- అజానాంచ పయః ప్రస్థం కల్కద్రవ్యాణి పేషయేత్
దాగ్రితూ దాడిమ ఖర్జూర ధాన్య జీరక చందనమ్॥ 112.

- శ్లో॥ యస్తీ త్రిజాతకం ముస్తా పంచకోలం లవంగకమ్
విడంగ మపి తక్కోలం పద్మకోశీర వాలకమ్॥ 113.
- రజనీ త్రిఫలా కుష్ఠం సారిబా నాగ కేసరమ్
కౌఠీ యవాని వాసాఖ్యం మరిచం కృష్ణజీరకమ్॥ 114.
- ఏతాని సమభాగాని కల్పి కృత్య విపాచయేత్
నవవస్త్రేణ దండేన వివచేద్భిష గు త్రయః॥ 115.
- క్షౌద్రప్రస్థం వినిషీప్య దినపూర్వం ఘృతం పిబేత్
జ్వరకాసుక్షయశ్వాస వాతరక్త విషార్తిజిత॥ 116.
- రక్తగుల్మం రక్తపిత్త మస్థిసాగ్రవంచ శోశితమ్
మూత్రకృచ్చాశ్మరీ పాండు కామలా మేహనాశనమ్॥ 117.
- అన్యాయశ్చ పిత్తజాన్ రోగాన్ వాతజానపి నాశయేత్
మాంగల్యం పూజితం శ్రేష్ఠం బలధాతు వివర్ధనమ్॥ 118.
- నరాణాం వీర్యవృద్ధిచ తథా స్త్రీణాం తథోధికమ్
వంధ్యానాం లభతే గర్భం గర్భిణీనాంచ శస్యతే
మహా కూష్మాండకం సర్పి రశ్వీభ్యాం నిర్మితం పురా॥ 119.

తా :— ముదురు బూడిదగుమ్మడుకాయ రసము; నేలగుమ్మడు రసము, చెఱకు రసము, అడ్డసరము రసము, ఉసిరికాయలరసము, శతావరి రసము, అరటిదుంపరసము, పల్లెరు కషాయము, జీవంతీ రసము, పెన్నేరుగడ్డ కషాయము, ముత్తవపులగము వేళ్ళ కషాయము, సుగంధపాలవేళ్ళ కషాయము, ఇవి ప్రత్యేకమొక ప్రస్థము, లేతకొబ్బరి బొండము వీరు ఒకప్రస్థము, ఆవునెయ్యి రెండుప్రస్థములు, మేకపాలు ఒకప్రస్థము, వీని నన్నిటినిజేర్చి అందు ద్రాక్ష, దానిమ్మ, ఖర్జూరము, ధనియాలు, జీలకర్ర, మంచి గంధము, అతిమధురము, ఏలకులు, లవంగపట్టి, ఆకుపత్రి, తుంగముస్తలు, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్వము, చిత్రమాలము, శుంఠి, లవంగాలు, వాయువిడంగాలు, తక్కోలములు, పద్మకము, (పద్మకాష్ఠము) పట్టివేళ్ళు, కురునేరు, పసుపు, త్రిఫలములు, చెంగల్యకోష్ఠము, సుగంధపాలవేళ్ళు, నాగ కేసరములు, లేబుకలు, ఖురాసాని ఓను, అడ్డసరమువేరు, మిరియాలు, నల్లజీలకర్ర, అనువానిని ప్రత్యేకమొక తులము చొప్పున గ్రహించి కల్పముచేసివేసి పాకము చేయవలయును. ఈ మందును సిద్ధము చేయునప్పుడు కలియబెట్టుటకు కర్రతెడ్డును, చుట్టియు వడియ గట్టుటకు క్రొత్తవస్త్రము నుపయోగించ వలయును. సాంగకీతల మైన తరువాత ఒకప్రస్థము తేనె కలుపవలయును. ఇది పురుషులకు వీర్యవృద్ధియు, స్త్రీలకు బలప్రదము. వంధ్యులు నేవించిన గర్భవతులగుదురు. గర్భవతు

బుపయోగించిన సుఖప్రసవము కలుగును. దీనిచే జ్వర, కాస, త్వయ, క్వాస, వాతరక్త, నిషరోగ, రక్తగుల్మ, రక్తపిత్త, అస్తిస్రావ, శోణితరోగ, మూత్రకృచ్ఛ, అశ్మరి, పాండు, కామల, మేహ, పిత్తజ రోగములు మఱియు వాతజరోగములు హరించును. ఈ మహాకూష్మాంధఘృతము, మాంగళ్యప్రదము, అనుభవసిద్ధము, మఱియు బలధాతువర్ధక శ్రేష్ఠరసాయనము. ఇది యశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడినది.

జీవంత్యాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ తులాంపచేత జీవంత్యా ద్రోణేపాం సాదశేషితే॥ 120.

తత్కౌఠేద్విగుణక్షీరం ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్
ప్రపాండరీకకాకోళి పిప్పలీ లోధ్ర సైంధవైః॥ 121.

శతాహ్వ మధుకద్రాక్షా సితాదారు ఫలత్రయైః
కార్షకైర్నిశితతీతం తిమిరాపహరంపరమ్॥ 122.

తా:— జీవంతి (అటపతియన్ కిశంగు) సమూలము 100 పలములు దీనిని దంచి ఒక ద్రోణము నీళ్లలోపేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి, వడియగట్టి, అందు ఆవుపాలు 2 ప్రస్థములు, ఆవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము చేర్చి పిదప చెఱకు, కాకోళి, పిప్పళ్లు, లోధ్రగచెక్క, సైంధవలవణము, సోయికుర గింజలు, (కర్ణపూపు) అతి మధురము, ద్రాక్ష, శర్కర, దేవదారు మఱియు తీగలములు అనువానిని ప్రత్యేక మొక తులముచు పన్నన గ్రహించి, కల్కముచేసి వై దానిలో పేసి ఘృతపాకము చేయ వలయును. దీనిని సేవించిన తిమిర వ్యాధులు (కంటి రోగములు) హరించును.

పటోలాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ పటోలనింబ కటుకాదార్ద్య సేచ్యవరా వృషాః
సధన్వయాస త్రాయంతీ పర్పటం పాలికంపృథక్॥ 123.

ప్రస్థమామలకానాంచ క్వాథయేదర్మణేంభనః
తదాథకేరలక్తకే ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్॥ 124.

ముస్తా భూనింబ యష్ట్యాహ్వ కుటజోదీచ్య చంద్రైః
సపిప్పలీకైస్తత్సర్పిర్ఘ్నాకర్ణాక్షిరోగజత్॥ 125.

విద్రధి జ్వరదుష్టారుర్విసర్పావచి కుష్మనుత్
విశేషాచ్ఛుక్ల తిమిర సక్తాం ధ్యోష్ణాన్లు దాహహృత్॥ 126.

తా:— చేదుపొట్ల, వేపచెక్క, కటుకరోహిణి, మానిపనుపు, వట్టివేళ్లు, త్రిఫలములు, అద్దసరము, దూలగొండివేళ్లు, కానుగుచెక్క, పర్పాటకము ఇవి ప్రత్యేక మొక పలము, ఉసిరికాయలు ఒక ప్రస్థము వీనిని దంచి ఒక ద్రోణము జలములో వేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లు కషాయము కాచి వడియగట్టి అందు ఒక ప్రస్థము ఆవునెయ్యి వేసి పిదప భద్రమున్నలు, కీరాతతిక్తము (చిరాయితా) అతిమధురము, కొడిక పాలగింజలు, వట్టివేళ్లు, మంచిగంధము, పిప్పళ్లు ఇవి ప్రత్యేకము రెండుతులములచొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి పై దానితో జేర్చి ఘృతపాకము చేయవలయును. ఈ ఘృతమును నేవించిన నాసారోగములు, కర్మరోగములు మఱియు శస్త్రోగములును హరించును. ఇది గాక దీనిచేత విద్రుధి, జ్వరము, దుష్టవ్రణములు, నిసగ్గుము, అపచి, నీవృము, శుక్లతిమిర, నక్తాంధ రోగములు మఱియు ఉష్ణాష్టు దాహరోగములుకూడ హరించును.

త్రిఫలాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ త్రిఫలాష్టపలం క్వాథ్యం పాదశేషం జలాధకే
తేనతుల్యవయస్తేన త్రిఫలాపలకల్కవాన్॥ 127.

లఢప్రసే ఘృతాత్స్నిధం సితయామాక్షి కేనవా
యుక్తం పిబేత్తత్తిమిరీ తద్యుక్తంవా వరారగమ్॥ 128.

తా:— త్రిఫలముల బెరడు రి పలములు, దీనిని దంచి ఒక ఆడకము జలములో వేసి చతుర్థావశష్టముగ కషాయము కాచి, వడియగట్టి, దానిలో ఒక ప్రస్థము ఆవుపాలు మఱియు అర్దప్రస్థము ఆవునేతని వైచి పిదప త్రిఫలా కల్కము ఒక పలముకూడ జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిలో శర్కరగాని, తేనెగాని లేక త్రిఫలా కషాయము కాచి చేర్చి నేవించిన తిమిరవ్యాధులు శమించును.

క్షీరద్రుమాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ క్షీరద్రుమాంకురం ముండిం గోజిహ్వం జలకందకమ్
కారస్కరాగస్తి లోద్ర శంబరాణాంచ పల్లవమ్॥ 129.

వారణాం ముకురం దూర్వాం క్షోదయిత్వాతు తద్రసే
క్షీప్త్వా తద్విగుణం క్షీరం తిథాతాలఘటింసమ్॥ 130.

సర్పిః పచేత్ సూక్ష్మ పిష్టైర్దార్పీ యస్తేద్విచందనైః
జాతీ ముకుళ వైలోత్థ లాక్షా కతకసంయుతైః॥ 131.

మందపాకే పరిస్రావ్య శుద్ధేపాత్రే నిధాపయేత్
తర్పణాశ్చోతనై రేత స్నేత్రరోగ వినాశనమ్॥ 132.

తా:— క్షీరి వృక్షములు అనగా మట్టి, రావి, జువ్వి, మేషి, కళ్ళరావి అనువాని చిగుళ్ళ రసము, బోడతగము, ఎద్దుపాలిక చెట్టు, సింగాడాలు, విషముష్టి చెట్టుయొక్క చిగురుటాకులు, అవిశలేతాకులు, లాద్దురలేతాకులు, అగరుగంధముచెట్టుయొక్క లేతాకులు, అరటిదుంప, మల్లెపువ్వు, గలక, ఇది పృథ్వీక మొకపలము నంతున గ్రహించి యధావిధి కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు చెండింతలు అవుపాలు, చెండుభాగములు, తాటిపళ్ళగసము మఱియు త్రిగినంత అవునేతిని గలిపి పిదప మానిపనుపు, యష్టిమధుకము, రక్తచందనము, మంచిగంధము, జాజిమొగ్గలు, రాతిపువ్వు, శిలాజిత్తు, లక్క, చిల్లిగింజలు, వీని యథోచిత కల్కమును వైదానిలో గలిపి మంసపాకవిధిని ఘృతము వండవలయును. దీనిని తర్షణ, అశ్మోతసముల కుపయోగించిన సర్వనేత్రోగములు హరించును.

గోపాత్యజాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ గోపాత్యజా కమల చందన సేవ్యకుష్ఠ
క్షీరిద్రుమాంకుర బిసాత్పల కందమిశ్రమ్
దూర్వారసే జయతి సాధితమాజ్యమాశు
క్షీరేణ సార్థమహసర్వ విసర్ప ముగ్రమ్॥ 133.

తా:— సుగంధపాలవేళ్ళు, తామరతూండ్లు, మంచిగంధము, వట్టివేళ్ళు, చెంగలవ్వ కోళ్ళు, మరిచెట్టుయొక్క చిగుళ్ళు, తామరగడ్డ, నల్లకలువగడ్డ, వీని సుచితప్రమాణ కల్కమును, తగినంత గలకరసముతో జేర్చి అందు నెయ్యి యధాప్రమాణముగ గలిపి ఘృతపాక విధిని వండవలయును. దీనిని పాలతో నేవించిన ఉగ్రిమైన సర్వవిధ విసర్ప రోగములు హరించును.

తాళీసాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ తాళీసంచ హీరబేరంచ ముజిష్ఠాం సారిబాం తథా
మఘకం చందనం లోద్రం కుంకుమం హరిచందనమ్॥ 134.
ఉసీరం పద్మకంచైవ మాతులుంగ ఫలంవచామ్
శతాహ్వం నాగపుష్పంచ పీతదారు హరిద్రకమ్॥ 135.
ఏతాని సమభాగాని కల్కం దృవది పేషితమ్
నవనీతం పచేత్ పిష్ఠం కలైకరేభిః శనైర్భివక్॥ 136.
ఏతన్మృఖతం శ్వేత్రం సిద్ధాని పిటకాస్తథా
తథావ్యంగ వికారింశ్చ క్షిప్రమేతద్వ్యపోహతి॥ 137.

తా :— తాళీసపత్రి, కురువేరు, మంజిష్ఠ, నుగంధపాలవేళ్ళు, అతిమధురము. మంచినందుము, లాద్దగచెక్క, కుంకుమపువ్వు, రక్తచందనము, వట్టివేళ్ళు, పద్మకాస్తము మాదీఫలములూని కేసరములు, వస, సోయా గింజలు, (బద్ధసోపు), నాగకేసరములు, మానిపనుపు, పనుపు, వీనిని ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున గ్రహించి, కల్కముచేసి, ఒకపృష్ఠము అవువెన్న కూడ గలిపి ఘృతము వండవలయును. దీనిని నేవించుట వలన ముఖముమీద జనించిన శ్విత్రము (బొల్లి), సిద్ధు, పిటకలు, మఱియు వ్యంగ వికారములును బహుశీఘ్రముగా హరించును.

గ్రహణ్యంతక ఘృతమ్.

శ్లో॥ సాతా చవ్య కరంజయుగ్మ శరపుంఖాగ్న్వజ్జ శుంఠీరసే
సిద్ధం సైంధవ పంచకోలక విష ద్విత్వార హింగ్వంబుభిః
సాజాజీ ద్వయదీప్యకై ఘృతమజా దద్నారసేనార్ద్రాకా
చాంగేర్యాశ్చ రసేనవహ్నిజననం గుల్మగ్రహణ్యంతకమ్॥ 138.

తా :— విషబొద్ది (చిరుబొద్ది) చవ్యము, చిన్నకానుగ, పెద్దకానుగ, వెంపలివేరు, చిత్రమూలము, భద్రముస్తలు, శుంఠి, ఇవి పృత్యేకము రెండు పలములు. వీని నన్నిటిని నలియగొట్టి ఒక ద్రోణము జలములోవైచి నాల్గవభాగమువిగులునట్లు కషాయముగకాచి, వడియగట్టి, దానిలో అవునెయ్యి ఒక పృష్ఠము, మేకపెరుగు ఒక ప్రష్ఠము, అల్లపురసము ఒక ప్రష్ఠము, మఱియు పులిచింతాకు రసము ఒకపృష్ఠమును జేర్చి అనంతరము సైంధవ లవణము, పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్యము, చిత్రమూలము, శుంఠి, అతివస, యవత్వారము, సర్వాత్వారము, ఇంగువ, కురువేరు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ఓమ, ఖురాసానిఓమ, అనునవి పృత్యేకమొక తులముచొప్పున గ్రహించి, కల్కముచేసి, వై దానిలో జేర్చి యధావిధి ఘృతము సిద్ధము చేయవలయును. దీని నుచిత ప్రమాణము నేవించిన అగ్నిదీప్తిని గలిగించి గుల్మలను మఱియు గ్రహణీ వ్యాధులను హరించును.

(1) బౌహ్మీ ఘృతమ్.

శ్లో॥ ద్వాప్రశ్నా స్వరసాద్బౌహ్మ్యః ఘృతప్రస్థంచ సాధితమ్
వ్యోష శ్యామా త్రివృద్ధంతీ శంఖపుష్పీ సృపద్రుమైః॥ 139.

ససస్త్రలా కృమిహరైః కల్కితైరక్ష సమ్మితైః
పలవృద్ధ్యా ప్రాయుంజిత పరం మాత్రా చతుష్పలమ్॥ 140.

ఉన్నాద కుష్ఠాపస్మార హరం వంధ్యా సుతప్రదమ్
వాక్స్వర స్మృతి మేధా కృద్ధన్యం బౌహ్మీఘృతం స్మృతమ్॥ 141.

తా :— సరస్వతీమూతు రసము 2 ప్రస్థములు, ఆవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము, దీనిని జేర్చి అందు మిరియలు, పిప్పళ్ళు, శుంఠి, ముగ్గదపాల వేళ్ళు, తేనె, నాగదంతివేరు, శంఖపుష్పి, కేలచెక్క, శీతాయవేరు, వాయువిడుంగములు, ఇవి ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున గ్రహించి కల్పముచేసి కలిపి విధిప్రకారము ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని ఏకోత్తర వృద్ధిగా అవగా రోజుకు ఒక తులము చొప్పున హెచ్చించుచు 8 తులముల మాత్రవరకు నేవించిన ఉష్ణాదము, కృష్ణము మఱియు అపస్మారము హరించును. వాత్సవిటమును, స్మృతి, మేధాశక్తులను వృద్ధిచేయును. ఇదిగాక వంధ్యులు నేవించిన సంతానవతులగుదురు.

అష్టాంగ మృతమ్.

శ్లో॥ వచేందులేభా మండూకీః శంఖపుష్పీ శతావరీ

బ్రహ్మసామామృతా బ్రాహ్మీ కల్కీకృత్య పలాంశికాః॥ 142.

అష్టాంగం విపచేత్సన్నిః ప్రస్థం క్షీరం చతుర్థణమ్

తత్ప్వితం ధన్యమాయుష్యం వాజ్మేధాస్మృతి బుద్ధికృత్॥ 143.

తా :— వస, సోమలత, సంబరేణి, శంఖపుష్పి, శతావరీ, వృద్ధదారు, తిప్పతీగ, సరస్వతిఅకు, మాల్కంగిని, ఈ యెనిమిది వస్తువులను ప్రత్యేక మొక పలము చొప్పున గ్రహించి కల్పముచేసి, ఒకప్రస్థము ఆవునెయ్యి మఱియు నాలుగు ప్రస్థముల ఆవు పాలలో జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన వాక్ష్మ్యి, బుద్ధి, స్మృతులను మఱియు ఆయువును వృద్ధిపఱచును.

(1) సారస్వత మృతమ్.

శ్లో॥ త్రిఫలా లక్ష్మణానంతా సమంగా సారిబా వచా

బ్రాహ్మీ పాతా ద్విబృహతీ ద్విస్థిరా ద్విపునర్నవా॥ 144.

సమాదేపీ రవిర్వల్లీ పయస్యా గిరిమల్లికా

తోయకుంభే వచేదేతత్ పలాంశం పాదశోషితమ్॥ 145.

తేన కాంతీ వచా కుష్ఠ కృష్ణా సైంధవ సర్వపైః

నిరుక్కురూప వత్సయా సంయుక్తం పయసాచగోః॥ 146.

పుష్కయోగే ఘృతప్రస్థం సహేమ శకలం శృతమ్

సానాభ్యంజన భోజ్యేషు స్మృతిమేధాకరం వరమ్

రక్షోఘ్నంచ విషఘ్నంచ సారస్వత మిదం ఘృతమ్॥ 147.

తా :— కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తాడికాయ బెరడు, లత్తుణా (లత్తుణపంజ) మూలము, దూలగొండివేరు, అత్తపత్తి, సుగంధపాలవేళ్లు, వస, సరస్వతీ ఆకు, విషబొద్ది, ములక, వాకుడు, కోలపొన్న, ముయ్యకుపొన్న, తెల్లగలిజేరు, ఎర్ర గలిజేరు, సహదేవి, (సుంకెనవేరు) రవిరవ్వల్లి, క్షీరకాళి, కొడిశపాలచెక్క, ఇవి పృథ్వీకము ఒకపలము వీనిని దంచి 16 పృష్ఠములనీళ్ళతోవేసి పువ్వుమీ నక్షత్రమందు, చతుర్థాంశముగ కషాయము కాచి, వడియగట్టి అందుఆపునెయ్యి ఒకప్రస్థము, క్రొత్తగా యీనిన ఆపుపాలు 2 ప్రస్థములు, మఱియు దానిలో ఒక బంగారు తునకనువేసి, పిదప రేణుకలు, వస, చెంగల్యకోస్తు, పిప్పళ్లు, సైంధవలవణము, ఆవాలు, అనువాని యథోచిత కల్కమును కూడ జేర్చి ఘృతము సిద్ధము చేయవలయును. సాంగశీతలమైన తరువాత వడియగట్టి బంగారు ముక్కను తీసుకొని భద్రపరచవలయును. ఈ ఘృతమును పాన ఆభ్యంజన భోజనాదులందుపయోగించ వచ్చును. ఈ సారస్వత ఘృతము స్మృతి మేధా శక్తులను వృద్ధిపఱచి రాక్షస పిశాచాది వీడలను బారదోలి విషబాధలను హరించును. ఇది అత్యుత్తమమైన రసాయనము.

(2) సారస్వత ఘృతమ్.

శ్లో॥ అజాక్షీరే భయా వ్యోష పాథోగ్రా శిగ్రుసైంధవైః

సిద్ధం సారస్వతం సర్పిః వాజ్మేధా స్మృతి వహ్నికృత్ ॥ 148.

తా :— కరక్కాయ బెరడు, పిప్పళ్లు, శుంఠి, మిరియాలు, చిరుబొద్ది, వస, మునగవేరు, సైంధవలవణము, ఇవి ప్రత్యేకము రెండు తులములు. వీని కల్కమును ఒక పృష్ఠము ఆపునెయ్యి, మఱియు ఒక ప్రస్థము మేకపాలతో జేర్చి విధిప్రకారము ఘృత పాకము చేయవలయును. ఈ సారస్వత ఘృతమును నేవించిన వాజ్మేధా స్మృతి శక్తులను వృద్ధి పఱచి అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయును.

సమంగాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ సమంగా ధాతకీ లోధగ్ర కటన్నట బలాద్వయైః

మహాసహా త్సుద్రాసహా ముద్గ బిల్వ శలాటుభిః ॥ 149.

సకార్పూర ఫలైస్తాయే సాధితై స్సాధితం ఘృతమ్

క్షీరం మస్తుయుతం హన్తి శీఘ్రం దంతోద్భవాన్ గదాన్

వివిధానామయానేత ద్వ్యద్ధ కాశ్యవ నిర్మితమ్ ॥ 150.

తా :— అత్తపత్తి సమూలము, ఆరెపువ్వు, లాద్దుగ చెక్క, పెద్దమానిచెక్క, చిన్నముత్తవ పులగమువేళ్లు, పెద్దముత్తవపులగము వేళ్లు, అడవిమినుము, అడవిపెసర, చిన్నపెసర, మారేడు పిండలు, పత్తికాయలు, ఇవి సమభాగములుగా గ్రహించి కషాయముగ కాచి, వడియగట్టి, దీనిని సప్తఘృత ఆపునెయ్యి, ఆపుపాలు, ఆపుపెరుగుమిది నీరు

(మస్తు) వైదానిలో జేర్చి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. ఈ సమంగాది ఘృతమును సేవించిన సమస్త దంతవ్యాధులు బహుశీఘ్రముగా నయమగును. ఇదిగాక అనేక వ్యాధులు నయమగును. ఇది వృద్ధుడగు కాశ్యపునిచే నిర్మింపబడినది.

మహావైశాచిక ఘృతమ్. ✓

శ్లో॥ జటిలా పూతనా కేశీ జారటీ మర్కటీ వచా

త్రాయమాణా జయావీరా చోరకః కటురోహిణీ॥ 151.

కాయస్థా సూకరీ ఛత్రా అతిఛత్రా వలంకషా
మహాపూరుషదంతాచ వయస్థా నాకులీర్వయమ్॥ 152.

కటంభరా వృశ్చికాలీ శాలిషర్ణీచ త్రైః శృతమ్
సిద్ధం చాతుర్థికోన్మాద గృహపస్కార నాశనమ్॥ 153.

మహావై శాచికం నామ ఘృతమేతద్యథామృతమ్
బుద్ధిమేధా స్మృతికరం బాలానాం చాంగవర్ధనమ్॥ 154.

తా:— సుగంధజటామాంసి, కరక్కాయ ఔరడు, జటామాంసి, మెట్టతామర, (లేక నల్లజీలకర్ర) దుగదగొండివేరు, వస, కలుక్కానుగ, తక్కులివేరు, నేలయుసిరిక, కనోరములు, కటుకరోహిణి, కాకోలి, పందిమూతిగడ్డ, సదాప, సోయికురగింజలు (బద్దసోపు), గుగ్గిలము, శతావరి, తిప్పలీగె, సర్పాక్షి, ప్రసారణి, తేలుతుణిచెట్టు, ముర్యాకుసాన్న, వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి యధావిధి కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఆవునెయ్యి యధోచితముగ జేర్చి, ఘృతపాకము చేయవలయును. వీనిని సేవించిన చాతుర్థిక జ్వరములు, ఉష్మాదములు, గ్రహభాదలు మఱియు అపస్మారరోగములు నశించును. ఈ మహావైశాచిక ఘృతము అమృతము వంటిది. మఱియు నిది బుద్ధి మేధాస్మృతులను కూడ వృద్ధిపఱచును. బాలురు దీనిని సేవించిన వారి సర్వాంగములు వృద్ధినిొందును.

పంచగవ్య ఘృతమ్.

శ్లో॥ ద్విపంచమూల త్రిఫలాద్వినిశా కుటజ త్వచః

సస్తవర్ణమపామార్గం నీలిసీం కటురోహిణీమ్॥ 155.

శమ్యాక పుష్కరజటా ఫల్గుమూల దురాలభాః
ద్విపలాః సలిదోణీ పక్త్వా పాదావశేషీ తే॥ 156.

భార్జిపాతాఢకీ కుంభ నికుంభ వ్యోష రోహిషైః
మూర్వాభూతిక భూనింబ శ్రేయసీ సారిబాద్వయైః॥ 157.

శ్లో॥ మదయంత్యగ్ని నిచులై రక్షాంతైః సర్విషః వచేత్
 వృన్ధం తద్వత్ ద్రవైః పూర్వైః పంచగవ్యమిదం ఘృతమ్॥ 158.
 జ్వరావస్థార జతర భగందర హరం పరమ్
 శోఫార్యః కామలా పాండుగుల్మకాసగ్గ్రహహమ్॥ 159.

తా:— తక్కులి, కోలపాన్న, మయ్యాకుపాన్న, వాకుడు, పల్లెరు, మారేడు
 వేరు, పెద్దగుమ్మడు, ములక, కలిగొట్టు, దుందిలము, త్రిఫలములు, పనుసు, మాని
 పనుపు, కొడిశపాలచెక్క, ఏడాకులపాన్న (సప్తపద్ధి) చెక్క, ఉత్తరేణి, నీలివేరు,
 కటుకరొహిణి, రేలచెక్క, పుష్కరమాలము, జటామాంసి, అడివిమేడివేరు, దూల
 గొండి ఇవి ఒక్కొక్కటి రెండు పలములు చొప్పున గ్రహించి బాగుగా దంచి రెండు
 ద్రోణముల నీళ్ళలోపేసి చతుర్థాంశావశేషముగ కాచి వడియగట్టి అందు గంటభారంగి,
 వివబాద్ది, కందివేరు, తేగడ, నల్లతేగడ, శొంతి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, కామంచివూరి
 చాగవేరు, వట్టివేళ్ళు, భూనింబ (చిరాయిత) గజపిప్పళ్ళు, నల్లనుగంధపాలవేళ్ళు, తెల్ల
 నుగంధపాలవేళ్ళు, మల్లెపువ్వులు, చిత్రమాలము, సముద్రఫలము, అనువానిని ప్రత్యేకము
 తులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి చేర్చి మఱియు ఆవుపేడరసము, గోమూత్రము,
 ఆవుపాలు, ఆవుపెరుగు, ఆవునెయ్యి, ఇవి ప్రత్యేకముగ పృష్ఠము చొప్పున కూడవేసి
 యధావిధి ఘృతము వండవలయును. దీనిని నేవించిన జ్వర, అపస్మార, జతర, భగందర
 శోఫ, అర్శ, కామల, పాండు, గుల్మకాసరోగములును మఱియు గ్రహబాధలును,
 హరించును.

సర్వామయాంతక ఘృతమ్.

శ్లో॥ బలామూల శతం గ్రాహ్యం దశమూల శతం తథా
 శతావర్యా గుడూచ్యాశ్చ ద్రాక్షా మధుక దారుచ॥ 160.
 మాషాశ్వగంధాం వైరండం కులుత్థం బదరం యవాన్
 భూషీలుం వైజయంతీంచ మధుశిగ్రు పునర్నవాః॥ 161.
 వరణం సింధువారంచ సోమంచార్క ప్రసారణీః
 హింస్రా కులత్థ వహ్నించ హపుషాచ త్రివృద్వచా॥ 162.
 సైరికంచ మహావృక్షం మోరటార్జున మేవచ
 రాస్నాం కార్పాస బీజంచ భద్రదారు మహా బలామ్॥ 163.
 కరంజ ద్వయ కైరండ శుంతీంచ తృణపంచకమ్
 ఏషాం పృథక్ పంచపలం జలేఖారీ చతుష్టయే॥ 164.

- శ్లో॥ అష్టభాగావశిష్టేతు ఘృతప్రస్థంచ యోజయేత్
తిలతైలం చతుఃప్రస్థం ప్రస్థమేరండ సంభవమ్॥ 165.
- దేవదారు వచా కుష్ఠం సరళం చందనం తథా
మాంసీ రాన్నా శతాహ్వచ శైలేయాగురు చోరకమ్॥ 166.
- కాణోలీ క్షీరకాణోలీ జీవక్ష్మరభకావుభా
మేవాదైవ మహామేదా పత్తంగం రక్తచందనమ్॥ 167.
- మధుకోశీర మంజిష్ఠా కాంతీ వ్రాఘసఖం తథా
తిగంధాం నాగపుష్పంచ తగరం వద్యకం తథా॥ 168.
- తురంగగంధా మంజిష్ఠా హింగు శోభాంజనం తథా
కుష్ఠచుఘక లోద్రాణి విడుంగం సర్జగుల్గులు॥ 169.
- ఏషాం నిష్కం పృథక్ పిష్ట్యా శనై ర్మృత్స్వగ్నినా పచేత్
క్రోడా పనిసృతం సమ్యక్ స్వనిగుప్తం నిధాపయేత్॥ 170.
- నస్యే పానే తథాధ్యంకే వస్తావేతత్తు పూజితమ్
అథ్యవాతే శిరఃకంపే కలాయే భంజన వృత్తే॥ 171.
- మన్యాస్తంభే హను స్తంభే గ్రీవాస్తంభేచ జిహ్వకే
ఆక్షేపకే శిరోరోకే పక్షాఘాతే తథార్దితే॥ 172.
- ఊరుస్తంభే కరస్తంభే తథా శ్వాసే బలాసకే
యోనిశూలే వస్తిశూలే హృచ్చూలేచ తథైవచ॥ 173.
- కుక్షిశూలే పాగ్మశూలే కంఠశూలే విశేషతః
వింశతి శ్లేష్మగోషేషు హ్యశీతివాతరోగకే॥ 174.
- చత్వారింశచ్చ పితృషు సర్వరోగాన్ జయేదిదమ్
సర్వజ్వర త్షయోన్మాద శ్వాసాపస్మార పాపృజితే
సర్వామయాంతకం నామ సింహాక్షుద్రమృగాన్ యథా॥ 175.

తా :— ముత్రపపులగమువేళ్లు 100 పలములు, దశమాలములు 100 పలములు, శతావరి, తిప్పతీగ, దాగ్రీత, అతిమధురము, దేవదారు, మినుములు, పెన్నేరుగడ్డ, ఆముదపువేరు, ఉలవలు, లేగుపండులోని గింజలు, యవలు, రక్తచందనం జిగురు (ఖాన్ ఖారాట్) తక్కులి, ఇష్టపువ్వు, మునగవేరు, తెల్లగలివేరు, ఉలిమిరిచెక్క, వావిలిచెక్క, సోమలత, జల్లేడువేరు, ప్రిసారణీ, జటామాంసి, ఉలవలు, చిత్రమూలము, బోడతరము (హపుష), తేగడ, వస, ముళ్ళగోరింటవేరు, కాడజముడు, చాగవేరు, మద్దిచెక్క, సన్నరాన్నము, పత్తిగింజలు, దేవదారు, పెద్దముత్రపపులగమువేరు, పెద్దకాసుగ, చిన్నకాసుగ, ఆముదపువేరు, శుంఠి, తృణపంచమూలములు, ఇవి ప్రత్యేకము 5 పలములు. వీటిని బాగుగా దంచి 16 ద్రోణముల జలములో వేసి, 2 దోణములు

మిగులునట్లుగ కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు ఆవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము, నువ్వుల నూనె 4 ప్రస్థములు, ఆముదము ఒక ప్రస్థము చేర్చి పిదప దేవదారు, వస, చెంగల్వ కోష్ఠ, సరళకాష్ఠము, జటామాంసి, మంచిగంధము, సన్న రాన్నిము, సాయికూరగింజలు (బద్దసోపు), రాతిపువ్వు. అగరు, కచ్చూరములు, కాకోలి, క్షీరకాకోలి, జీవకము, ఋతుభకము, మేద, మహామేద, బొక్కపు చెట్టుయొక్క చెక్క (పత్తంగం) రక్త చందనము, అతిమధురము, వట్టివేళ్ళు, మంజిష్ఠ, రేణుకలు, నఖం చిప్పలు, (వ్యాఘ్ర) నఖము) ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, గ్రంధితగరము, పద్మ కాన్ఠము, పెన్నేరుగడ్డ, మంజిష్ఠ, ఇంగువ, మునగ చెక్క, చెంగల్వకోష్ఠ, ఇష్టపువ్వు లొడ్డుగ చెక్క, వాయువిదంగములు, గుగ్గిలము, మహిసాక్షి గుగ్గిలము, అనునవి ఒక్కొక్కటి $\frac{1}{3}$ తులము. దీనిని నూరి కల్కముచేసి వైదానిలోచేసి యథావిధి ఘృత పాకము చేయవలెను. చల్లారిన తరువాత వడియగట్టి భద్రపరచునది. ఈ ఘృతము నస్య, పాన, అభ్యంగములకును వస్త్రీకర్మలం దుపయోగించుట కు త్రమమైనది. దీనిని సేవించిన ఆధ్వజాత, శిరఃకంఠ, ఖంజాత, మన్యాస్తంభ, హనుస్తంభ, గ్రీవాస్తంభ, జిహ్వ స్తంభ, ఆక్షేపక, శిరోరోగ, పక్షాఘాత, అర్థితవాత, ఊగుస్తంభ, కరస్తంభ, శ్వాస, బలాసక, యోనిశూల, పార్శ్వశూల, కుక్షిశూల, వస్త్రీకూల, హృదయశూల, కంఠశూలరోగములును విశేషముగా వింకతిశ్లేష్మరోగములును, ఎనుజదివాతరోగములును, నలుబదిపిత్తరోగములును, సర్వజ్వరములును, క్షయ, ఉన్మాద, శ్వాస, అపస్మార మణియు పాపజరోగములును హరించును. సింహము చిన్న మృగములను ఏవిధముగా వేటాడునో ఆ విధముననే యీ ఘృతమును సేవించుట వలన సమస్త వ్యాధులు నాశనమగును.

జాత్యాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ జాతీ కింశుక పర్పటాఖ్య సుషవీ మాయూరికా భద్రీకా
నిర్దుండి మృదుకుంచికా కటుకికా దూర్వా నిశానారసే
సర్పిః సిద్ధమనేన నూత్నవదనా మర్మాశ్రితాః సావిణో
గంభీరాః సురుజో వ్రణాః సగతికాః శుద్ధ్యంతి రోహంతిచ॥ 176.

తా:— జాజిమల్లియాకులు, మెదుగాకులు, పర్పటకము, నల్లజీలకర్ర, ఉత్తరేణి, అడవిమేడియాకులు, వావిలాకులు, ములుగింట, కటుకరోహిణి, గరికె, పసుపు, వీనిని సమభాగములుగాగాని కల్కముగానూరి అందుతగినంత ఆవునేతినిజేర్చి, నిధిప్రకారము ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించిన నూత్నముఖ వ్రణములు, మర్మాశ్రిత వ్రణములు, గంభీరమైనవియు, మణియు బాధయుక్త వ్రణములును హరించును. ఈ ఘృతము రోహణ పూరణములను జేయును.

బిందు ఘృతమ్.

శ్లో॥ త్రిఫలా త్రివృతాక్వాధే సక్షీరం కుడవం రవిః
కంపిల్లం చ స్నుహీం క్షిప్త్యా క్షీరం తావచ్చ నిక్షిపేత్॥ 177.

శ్లో॥ సమాలోఢ్య శనైర్దీమాన్ మృదునా గోమయాగ్నినా
పచేద్బిందు ఘృతం నామ్నా త్వస్త్వోషశమనం పరమ్
కంఠూపామాహారం త్వచ్యం ఆతేయేణ ప్రపూజితమ్॥ 178.

తా:— కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తానికాయ బెరడు, తేగడ, వీనికషాయము 64 తులములు, ఆవుపాలు 16 తులములు, ఆవునెయ్యి 16 తులములు, కంపిల్లము (వసంతగుండ) 16తులములు, కాడజముడుపాలు 16 తులములు, వీనినన్నిటిని గలిపి ఆవుపేడతో జేసిన పిడకల నిష్పమీద ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించుటవలన అనగా దురదలు, గజ్జముదలగు చర్మరోగములను హరించి చర్మమునకు మృదుత్వమును గలుగజేయును. ఇది ఆత్రేయునిచే జెప్పబడినది.

నారికేళ ఘృతమ్.

శ్లో॥ కేరీ స్నుకృప్యసా యుక్తం సక్షీరం సాధితం ఘృతమ్
త్రాయంతీ స్వరసే సమ్యక్ శోఘగుల్మోదరాపహమ్॥ 179.

తా:— కొబ్బరిపాలు, కాడజముడుపాలు, ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి, కలుకానుగ స్వగసము, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించిన శోఘ, గుల్మ, ఉదరరోగములు హరించును.

విరేచన ఘృతమ్.

శ్లో॥ క్వాఢేన కల్కేన విరేచనానాం సర్విః శృతం స్నుకృప్యసా సమేతమ్
పిరేకయోగాత్ సకలోదరాణి ప్రణాశయేజ్జ్యోతిరివాంధకారమ్॥
నికుంభకుంభ త్రిఫలాగవాక్షీ స్నుక్ శంఖినీ నీలిని తిల్వకాని
శమ్యాకకంపిల్లక హేమదుగ్ధాదుగ్ధంచ మూత్రించ విరేచనాని॥ 181

తా:— నాగదంతి, తేగడ, త్రిఫలములు, ఏటిపుచ్చ, జముడుపాలు, పద్మపు తీగ, తెల్లగుంపెన, లొడ్డగ, కేళిపండు, కంపిల్లము (కమలాగుండి) (హేమదుగ్ధ) పిచ్చి పుసును, ఆవుపాలు, ఆవుమూత్రము, అనునవి విరేచనకారలు. పై మూలికల కషాయ మందు వీని కల్పమునుజేర్చి పిదప ఆవుపాలు, ఆవుమూత్రము, ఆవునెయ్యి, జముడు పాలు, వీని నుచిత ప్రమాణముగ జేర్చి ఘృతము వండవలయును. దీనిని సేవించిన విరేచన సమలయి జ్యోతిచే ఆంధకారము పోవునట్లు ఉదరరోగములు పోవును.

(2) పంచగవ్య ఘృతమ్.

శ్లో॥ సిద్ధం వచైలా త్రిఫలా విడంగ యష్ట్యావృశౌండి కటురోహిణీభిః
ద్రాక్షాహరిద్రా ద్వయభద్రముస్తా సపాశమంజిష్ఠ వృషాగ్నికలైః॥
సర్పిర్దధిక్షీర పురీషమూత్రై ర్గవాం సమష్టైరితి పంచగవ్యమ్

రక్షోఘ్నమాయుష్య మతీనధన్యం మేధాస్మృతి శ్రీ ప్రతిభాకరంచ
సప్తగ్వరాణాం విగతప్రజానాం స్త్రీశాంచ పథ్యం విగతార్తవానామ్॥

తా :— వస, ఏలకులు. తిృఫలములు, వాయువిడంగములు, యష్టిచుడుకము, పిప్పళ్ళు, కటుకరోహిణి, ద్రాక్ష, పసుపు, మానిపసుపు, భద్రాయస్త్రలు, వివబాద్ధి, మంజిష్ఠ, అద్దసరము, చితమాలము, వీని యథోచిత కల్పనాను, తగుమాత్రము ఆవు నెయ్యి, ఆవుపాలు, ఆవుమాత్రము, ఆవుపేడరసము మఱియు ఆవుపెరుగు అనున వీనిలో జేర్చి ఘృతపాకవిధి ననుసరించి కాచవలయును. ఇది భూతబాధను పోగొట్టి ఆయుష్యమును మేధాస్మృతి ప్రతిభలను వృద్ధిపఱచును. ఇదిగాక స్వరభంగమును హరించును. వంధ్యులకు ఋతుబద్ధమును హరించి సంతాన వ్రాప్తిని కూడ కలిగించును.

(2) బ్రాహ్మీ ఘృతమ్.

- శ్లో॥ సమూల పత్యముద్ధృత్య ప్రక్షాళ్య శీతవారిణా
ఉఘ్నాఖలేచ సంక్షుద్య రసంసాధు నీపీడయేత్ ॥ 184.
- చతుర్గుణ రసేతస్త్రిక్ ఘృతవృన్ధం విపాచయేత్
హరిద్రామలకీచై వ తిృవృతాచ హరీతికీ॥ 185.
- ఏతేషాం సాలికాభాగాః స్మృతశేషస్తు కర్షికాః
పిప్పల్యోధ విడంగాని సైంధవం శర్కరా వచా॥ 186.
- ఏతత్ ప్రాశితమాత్రేణ వాగ్విశుద్ధిస్తు జాయతే
ఏతద్బ్రాహ్మీ ఘృతం ధన్యం సరస్వత్యా వినిర్మితమ్॥ 187.

తా :—సరస్వతీచెట్టు సమూలమును (బ్రాహ్మీమూలము) చన్నిళ్ళతో కడగి నీటిలో వేసి దంచి తీసివరసము 4 ప్రస్థములు, ఆవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము. వీనిని గలిపి పిదప పసుపు, ఉసిరిక, తేగడ, కరక్కాయ, ఇది ప్రత్యేక ముకపలము మఱియు పిప్పళ్ళు, వాయువిడంగములు, సైంధవలవణము, ఖండశర్కర, వస, అనునవి ఒక్కొక్కటి ఒక తులము. వీనినన్నిటిని కల్పముగ చేసి వైదానిలో గలిపి యథావిధి ఘృతము సిద్ధము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన వాక్ శుద్ధి కలుగును. ఇది సరస్వతీచే నిర్మింపబడిన బ్రాహ్మీ ఘృతము.

విడంగాది ఘృతమ్.

- శ్లో॥ విడంగ వంచాంగుల మూలశుంఠీ పలాండుసిద్ధాత్ పయసస్సుజాతమ్
దధిప్రమథ్యాత్ర సముత్థితయత్ ససైంధవం తన్నవసిత మద్యాత్
విబంధకోష్ఠానిల పిత్త గుల్మ హృదామయాంత్రా ర్తి విनाశనాయ॥ 188

తా :— వాయు విడంగములు, ఆరుదపువేరు, శుంఠి, నీరుల్లి, వీని యుచిత ప్రమాణకల్కమును తగినంత ఆవుపాలు, ఆవుపెరుగు, ఆవుపెన్న, మఱియు మైదనలవణములందు వేసి యధావిధి ఘృతము వండవలయును. దీనిని నేనించిన మలబద్ధము, కోష్ఠనాశము, వాత పిత్తగుల్మము, హృద్రోగములు మఱియు అంతర్మోగములును నశించును.

శూల ఘృతమ్.

శ్లో॥ అపామార్గస్య నిర్యూహే ఘృతం వై ద్యో విపాచయేత్.

పిప్పలీ కల్కసంయుక్తం పరం శూల విరాశనమ్॥ 189.

తా :— ఉత్తరేశి కషాయమును ఉచితప్రమాణము ఆవునెయ్యి మఱియు పిప్పలీ కల్కము వేసి యధావిధి ఘృతమును వండవలయును. ఇది శూలమును నశింపజేయుటకు శ్రేష్ఠమైనది.

మర్మక్షత ఘృతమ్.

శ్లో॥ అశ్వఘ్నస్వరసే సర్పిః పక్ష్యం క్షీరసమన్వితమ్

జలప్రసాదనం కల్కం సితయాచ విమిశ్రితమ్

సర్వమర్మక్షతోత్థానం రుజాం ప్రశమనం వరమ్॥ 190.

తా :— కొండపిండి స్వరసము దుచితప్రమాణము ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి, మఱియు చిల్లగిజల కల్కమునువేసి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలెను. దీనిని కర్మక్షతో గలిపి నేనించిన సర్వమర్మస్థలములందు కలిగిన క్షతములు (గాయములు) మానును.

బిలాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ బలా చిత్ర రసేసిన్ధు సర్పిః క్షీరం చతుర్గుణమ్॥ 191.

జీరకద్వయ మృద్ధ్వీకా మధుకేస సమన్వితమ్

సమీరణ వికారిఘ్నం కాస హిక్కాస్త్ర నాశనమ్॥ 192,

తా :— ముత్తపచ్చులము వేరు, ఆరుదపువేరు, వీనికి షాయములో సగము ఆవు నెయ్యి, మఱియు ఆవుపాలు నాబుగులెట్లు, వీనినిన్నిటిని గలిపి కాచి అందు జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, దాక్షి, అతిమధురము, అనువాని కల్కమును తగినంతజేర్చి యధావిధి పాకము చేయవలయును. దీని నుపయోగించిన వాత వికారములు, కాస, హిక్కా, మఱియు అంతర్మోగములును నశించును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి

ఘృతయోగ ప్రకరణము సంపూర్ణము.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః

సహస్రయోగ ప్రకాశిక

3. అథ తైలయోగ పరీరణమ్

ధాన్వంతర తైలమ్.

- శ్లో॥ బలామూల కషాయస్య భాగాః షట్పయసస్తథా
యవకోల కులత్థానాం దశమూలస్య చైకతః॥ 1.
- నిష్కర్షణ బాగో భాగశ్చతైలస్యచ చతుర్దశ
ద్విమేదా దారుమంజిష్ఠా కాకోలీ ద్వయ చందనైః॥ 2.
- సారిబాకుష్ఠ తగర జీవకర్షభ సైంధవైః
కాలానుసార్యా తైలేయ వచాగురు పునర్నవైః॥ 3.
- అశ్వగంధా పరీక్షీర శుక్లా యష్టి వరా రసైః
శతాహ్వ శూర్పవణ్ణేలా త్వక్ష్మత్రైః శ్లష్ణ కల్కిత్రైః॥ 4.
- పక్వం మృద్వగ్నినా తైలం సర్వవాత వికారజిత
సూతికా బాలమర్మాస్థి క్షత క్షీణేషు పూజితమ్॥ 5.
- జ్వరగుల్మ గ్రాహణాన్నాద మూత్రాఘాతాంత్ర వృద్ధిజిత
ధన్వంతరేరభిమతం యోనిరోగక్షయూపహమ్॥ 6.

తా:— ముత్తవపులగమువేళ్ళ కషాయము 1½ అధకములు దీనికి సమము అవుపాలు చేర్చవలయును. పిదప యవలు, రేగుపండ్లు, ఉలవలు, అనునవి ప్రత్యేకము24 తులములు, దశమూలములన్నియును గలిపి 24 తులములు. వీనిని బాగుగా దంచి 2 అధకముల నీళ్ళలో వేసి నాల్గవభాగము మిగులునట్లు కషా కుముగ కాచి వడియగట్టి పైకషాయ ములో జేర్చి దానియందు నువ్వులనూనె అర్ధఅధకము కూడ జేర్చవలయును. తరువాత మేద, చుచామేద, దేవదారు, మంజిష్ఠ, కాకోలీ, క్షీరకాకోలీ, చందనము, సుగంధ పాలవేళ్ళు, చంగల్వకోష్ఠ, గ్రంధితగరము, జీవకము, ఋషభికము, సైంధవలవణము

గ్రంథితగరము, రాతిపువ్వు, వన, అగరు, తెల్లగలిజేరు, పెన్నెరుగడ్డ, శతావరి, నేల గుమ్మడుగడ్డ, అతిమధురిము, తిగ్రఫలములు, ద్రాక్ష, సాయికూరగింజలు (బద్దసోపు) అడవి మినుములు, అడవి పెసలు, ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్తి అనువానిని ప్రత్యేకము ఆర్ద్రపలము నొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి పైదానిలో జేర్చి మందాగ్నిచే యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. దీనివలన సగ్వవాతరోగములును, నూతికలును, బాలరోగములును, మగ్గరోగములును, అస్థి, క్షత, క్షీణరోగములును చక్కబడును. ఇవిగాక జ్వర, గుల్మగ్రహబాధ, ఉన్మాద, మూత్రాసూత, అంత్రవృద్ధి, యోనిరోగములు మఱియు క్షయవ్యాధులును హరించును.

శుద్ధబలా తైలమ్.

- శ్లో॥ బలామూలాత్పలశతం కృత్వయిత్వా జలే పచేత్
చతుర్భాగావశిష్టేస్త్రిక్ తత్కల్కం దశభిః పత్రైః॥ 7.
- త్రైలింశకం విపక్తవ్యం ద్విగుణక్షీర సంయుతమ్
ఏతచ్ఛుద్ధ బలాతైలం వాతరోగ వినాశనమ్॥ 8.

తా :— మత్తవపులగము వేళ్లు 100 ఫలములు గ్రహించి బాగుగా దంచి, ఉచిత ప్రమాణము నీళ్ళలో వేసి నాల్గవభాగము మిగులునట్లు కాచి వడియగట్టి అందు ఒక ఆధ కము ను వ్యలనూనె మఱియు 2 ఆధకములు ఆవుపాలుచేర్చి పిదప పదిపలములు మత్తవ పులగము వేళ్ళ కల్కమును పైదానిలో వేసి యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ శుద్ధబలాతైలము వాతరోగములను నశింపజేయును.

క్షీరబలా తైలమ్.

- శ్లో॥ బలామూలాత్పంచపలం క్షీరపిష్టంచ యోజయేత్
క్షీరే చతుర్గుణేతైల పృష్ఠం మృన్యగ్నినా పచేత్
ఏతత్ క్షీరబలా తైలం వాతాశీలి వినాశనమ్॥ 9.

తా :— మత్తవపులగమువేళ్ళు 5 పలములు, వీనిని పాలతోనూరి ముద్దగా చేయ వలయును. ఆవుపాలు నాలుగు పృష్ఠములు, నువ్వులనూనె ఒక ప్రష్ఠము, వీనిలో పై ముద్దను వైచి యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. దీనినుపయోగించిన ఎనుబది వాత రోగములు హరించును.

క్షీరబలా తైలమ్ (ఆపర్తన సహితము)

- శ్లో॥ బలాకపాయ కల్కాభ్యాం తైలం క్షీర సమం పచేత్॥ 10.
- సహస్ర శతపాకం తద్వాతాస్మగ్వాత రోగనుత్
రసాయనం ముఖ్యతమ మిందిరీయాణాం ప్రసాదనమ్॥ 11.

- శ్లో॥ జీవనం బృహణం స్వగ్యం శుక్రాగ్నద్వోష నాశనమ్
కుపితే మార్గ సంశోధా మేగసోవా కళస్యచ॥ 12.
- అతివృద్ధానిలే శస్తమాదా స్నేహన బృహణమ్
కృత్వా తత్రాధ్య వాతోక్త వాతిశోణిత కృంతతః॥ 13.
- భేషజం స్నేహనం కుర్యాన్యచ్చ రక్తప్రసాదనమ్
ప్రాణాదికోపే యుగపద్యధోద్విష్టం యథానుయమ్॥ 14.
- యథానన్నంచ భైషజ్యం వికల్పం స్యాన్యధోబృణమ్
నీతేనిరామతాం సామేస్వేదలగ్గున పాచనైః॥
- రూక్షైరాలేపసేకాద్యైః కుర్యాత్ కేవలవాతక్షత్॥ 15.

తా :— ముత్తవపులగమువేళ్ళు 16 పలములను దంచి ఒక ద్రోణము నీళ్ళలోవేసి నాల్గవభాగముండునట్లు కషాయముగకాచి వడియగట్టి అందు ఆవుపాలు ఒకపృష్ఠము, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము, మఱియు యథోచితము పాలతో నూనబడిన బిలములకల్కమునువైచిత్రైలపాకము చేయవలయును. ఈ ప్రకారము వైత్రైలము నూరుసార్లుగాని, పెయ్యిసార్లుగాని జేసిన ఆవర్తిత తైలమునబడును. ఇది మిక్కిలి గుణవత్తరము. దీనిని అవసరానుసారము నేనించిన వాతములు మఱియు వాతని క్షణోగములును హరించును. ఇది ముఖ్యమైన రసాయనము మఱియు ఇంద్రియ ప్రసాదనమును గలగ జేయును. ఇది జీవనము, బృహణము, మఱియు స్వరములను వృద్ధిజేసి శుక్రాగ్నోష, రక్తద్వోష మేదస్సులను మఱియు కళహోషములను హరించి వాని మార్గములను శోధనము చేయును. దీనిని వాతాధిక్యమునందు తొలుత స్నేహన బృహణములు జేసి పిదప అధ్యనాతము మఱియు వాతరక్తము లందు జెఘ్బబడిన చికిత్సలను జేసి అనంతరమా యావర్తిత క్షీరబలాతైలము నుపయోగించిన ప్రారంభమున స్నేహముగా పనిచేసి తదుపరి గక్తమును ప్రసాదించును. ప్రాణాది సంపనాయువులు ఒకేసారి ప్రణోపించినప్పుడు ఇది సిద్ధౌషధమువలె పనిచేయును. మఱియు దోషములయొక్క ఊచప్రణోపావస్థల గురించి దివ్యోషధము. వాతము ప్రణోపించినపుడు తొలుత స్వేదన, లంఘన, మఱియు పాచన క్మలను జేసి, రూక్షస్వచందు, ఆ లేపనము మఱియు సేకము మొదలగు కర్మలచే దోషములను నిరానుములుగా జేసి తదనంతరము దీనిని కేవలము వాతహరముగా నివ్వవలయును.

కేతక్యాది తైలమ్.

- శ్లో॥ కేతకమూల బలాతిబలానాం యవ్వుహలేన రసేసవివక్ష్వమ్
తైలమనల్ప తుషోదక యుక్తం మారుత మస్థితం వినిహన్తి॥ 16

తా :— మొగలిఱిడము, చిన్నముత్తవపులగము, పెద్దముత్తవ పులగమువేళ్ళు, ముగవేళ్ళు, వీనిని దంచి విధిప్రకారము కషాయముగకాచి వడియగట్టి అందు యవగంజ

మతియు తిలతైలమును యథోచితము చేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలయును. ఈ తైలము అస్థితవాతమును హరించును.

(1) చించాది తైలమ్.

శ్లో॥ చించాయాః పత్రక్వాథేతు శిగ్రు సద్భాజ్జతైః పచేత్
పంచభిర్లవణై ర్యుక్తం తైలం సర్వాంగ వాతనుత్ ॥ 17.

తా :— చింతాకుసు కషాయముగ కాచి, అందు యథోచితము సువ్వులనూనెను జేర్చి పిదప ఏసిచెక్క, మునగచెక్క, రుద్రజడ మతియు పంచలవణములనుజేర్చి తైల పాకము చేయవలయును. ఇది సర్వాంగ వాతములను బోగొట్టును.

ప్రభంజన విమర్దన తైలమ్.

శ్లో॥ బలా శతాపరి శిగురి వరణార్క కరంజకాః
ఏరండశ్చైచ కోరింటో వాజిగంధా ప్రసారిణీ ॥ 18.

పంచమూలం పరిష్కంఠ తైః సమే క్వధితే జలే
పాదావశేషితే దద్యాత్ తైలస్యార్థాథకం భిషక్ ॥ 19.

క్షీరం తద్విగుణం దద్యాత్ తత్సమం దధికాంజకే
తగరామర కుష్మల శుశీ సర్వప చోరకాన్ ॥ 20.

ఉత్పలద్యుజనే నీలిం శ్లష్ణపిష్టాన్ సమావపేత్
శతాహ్వ కువ్థ సింధూత్థ రాస్నా కాలానుసారికా ॥ 22.

వచా సచిత్రకం మాంసే సరలం కటురోహిణీ
ప్రత్యేకం కర్షికాన్ భాగాన్ ప్రతీవాపాయ పండితః ॥ 22.

తత్సంభారేణ మృద్వగ్ని సిద్ధం తిలజ మాదరాత్
పానాభ్యంజన గండాపే విధేయం వస్త్రీ కర్మణి ॥ 23.

అశీతి వాతజాన్ రోగాన్ హన్యాదాశు సుదాసుణాన్
ఏతి తైలం మహావీర్య మాత్రేయ ప్రముఖైఃపురా
నిర్మితం నామకం చాపిప్రభంజన విమర్దనమ్ ॥ 24.

తా :— ముత్తనపులగము వేళ్ళు, శతావరి, మునగచెక్క, ఉలిమిరిచెక్క, జిల్లేడు వేరు, కానుకవేరు, ఆముదపువేరు, పచ్చముళ్ళ గొరింటవేళ్ళు, పెన్నేరుడ్డ, ప్రసారిణి, బృహత్పంచమూలములు, (మారేడువేరు, తక్కులివేరు, పెద్దగుమ్మడువేళ్ళు, దుందిలము,

కలిగొట్టు) వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి నాల్గవ భాగము అనగా 2 అధకములు మిగులునట్లుగ కషాయముకాచి శానియందు ఆర్ద్ర ఆధకము నువ్వునూనెవైచి పిదప గ్రంధి తగరము, దేవదారు, చెంగల్వకోమృ, ఏలకులు, శుంఠి, అవాలు, కచోరములు, నల్లకలువ, సుర్మారాయి, నీలివేరు, సోయాగింజలు (బద్దసోఫు) మైంధవలవణము, సన్నరాన్నము, మెంతులు, వస, చిత్రమూలము, జటూమాంసి, సరళ దేవదారు, కటుకరోహిణి, అనువానిని ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము చొప్పున గ్రహించి చేసిన కల్కము అవుపాలు ఒక అధకము, పెరుగు అర్ద్ర ఆధకము మఱియు యవగంజి ఆర్ద్ర ఆధకము. వీనిని మైదానిలో గలిపి మందా గ్నిచే తైలపక్వము చేయవలయును. ఇది పాన, అభ్యంజన, గండ్మాషములకును, మఱియు వస్త్రీకృతకు నుపయోగపడును. దీనివలన ఎనుబది వాతములు ఎంత భయంకరమైనవైనను హరించును. ఇది మహాగుణకారి. ఈ తైలము ఆత్రేయాది మునులచేత నిర్మింపబడినది.

(2) చించాది తైలమ్.

శ్లో॥ చించామండక సాదిణీ వరణక స్నుగ్భాను గండీరితా

జంబీరీ శతపత్ర గుంజనరసే దధ్యాన్లు శుక్తాన్వితే

సిద్ధాథామరదారు శిగురి వవైర్విశ్వాన్వితైః కల్మీతైః

తైలం సిద్ధమశీతివాత వికృతం చించాది శీఘ్రంహరేత్ ॥ 25.

తా :— చింతాకులు, ఆముదపాకులు, ప్రసారిణి, తీగ, ఉలిప్పిరియాకులు, జము డాకులు, జిల్లేడాకులు, మంజిష్ఠ, తామరపువ్వులు, నారింజాకులు, వెల్లుల్లి, వీనిస్వరసముగాని చతుర్థాంశకషాయముగాని ఒక భాగము, అందు పెరుగుమిడినీరు 1 భాగము, పుల్లకలి లేక తగవణి 1 భాగము, పిదప తెల్లఅవాలు, దేవదారు, మునగచెక్క, మైంధవలవణము, శుంఠి వీని యథోచిత కల్కమును మైదానిలోవైచి మఱియు నవసరమైనంత నువ్వులనూనె కూడ జేర్చి యధావిధి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించిన ఎనుబది వాతరోగములు త్వరగా పోవును.

పరిణత కేరీ షీరాది తైలమ్.

శ్లో॥ పరిణత కేరీ షీరే జంబీర ఫలాదకేన తులితేన

క్షణదా సురధూప శృణం తైలం హ్యవభాహుకం జయతి॥ 26.

తా :— కొబ్బరిపాలు, నిమ్మరశ్మి రసము ఇవి సమభాగములు వీనిలో తగినంత నువ్వుల నూనె గలిపి దానిలో పసుపు, గుగ్గిలము, అనువాని యథోచిత కల్కమును జేర్చి తైలమును విధిప్రకారము వండవలయును. ఈ తైలము అపభాహుక వాతరోగములను జయించును.

దేవదారు బలాదితైలమ్.

శ్లో॥ దేవదారు బలాగాన్నా మాంసీ సర్వప నాగరైః

బలా కషాయ సంసిద్ధం తైలం సర్వాంగ వాతజితే॥

27.

తా :— ముత్తవపులగమువేరు కషాయమందు దేవదారు, సన్నరాన్నము, జటామాంసి, ఆవాలు, కుంఠి, అనువాని యథోచిత కల్కమును జేర్చి దానిలో తగినంత సువ్వులనూనె కూడ జేర్చి యథావిధి తైలము వండవలయును. దీనివలన సర్వాంగ వాతములు హరించును.

బలాగుడూచ్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ బలా గుడూచ్యాః క్వాఢేన తైలం క్షీరసమన్వితమ్
చందనోశీర యష్ట్యావ్య ముస్తాకలైః పచేత్పునః॥ 28.

సిద్ధమేతద్వాతర క్తం ర క్తపిత్తం శిరోరుజమ్
వాతపిత్త కృతాన్ రోగానాశు హన్యాత్ సుపూజితమ్॥ 29.

తా :— ముత్తవపులగమువేళ్ళు, (బలామూలము) తిప్పతీగ, వీని క్వాఢమందు తగినంత తిలతైలము మఱియు ఆవుపాలను జేర్చి పిదప చందనము, వట్టివేళ్ళు అతిమధురము, భద్రముస్తలు, వీని యథోచిత కల్కమును కూడ పైదానిలో గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. దీనిచేత వాతర క్తము, ర క్తపిత్తము, శిరోరోగము, మఱియు వాతపిత్తరోగములు హరించును.

తిరిమిశ్రిత తైలమ్.

శ్లో॥ పరీబలామృతా క్వాఢే తైలం సిద్ధం పయః సమమ్
చందనోశీర కుష్మాద్బ కల్కితం వాతర క్తనుత్॥ 30.

తా :— శతావరి, బలామూలము, తిప్పతీగ, ఈ మూడింటి యథోచిత కషాయములో తగుమాత్రము తిలతైలమును, తైలమునకు సమము ఆవుపాలను చేర్చి పిదప వట్టివేళ్ళు, చందనము, చెంగల్వొకోట్టు, భద్రముస్తలు, అనువాని కల్కమును తగినంత వేసి తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. దీనిచేత వాతర క్తరోగములు పోవును.

బలాశ్వగంధాది తైలమ్.

శ్లో॥ బలాశ్వగంధా లాక్షాణాం క్వాఢే సాదాంశ శోషితే
తైలప్రసంగం పచేద్ధిమాన్ దధిమస్తు చతుర్గుణే॥ 31.

రాన్నా చందన మంజిష్ఠా దూర్వా మధుక చోరకైః
సారిబోశీర జలద కుష్మాగురు సురద్రుమైః॥ 32.

హరిద్రా కుముదా కాంతీ శతాహ్వ పద్మకేసరైః
కల్కైరేభి స్స సంయుక్తో కాన్షికైశ్చ సుపేషితైః॥ 33.

శ్లో॥ శనై గృహ్యస్మి నా పక్వా గాఢయేద్భాజనే శుభే

ప్రళయోతిథిః తే) తత్రైలం శీలయేన్నగః॥

35.

తేన సర్వ జ్వరోన్మాద త్తయకాసాదయో గదాః

నశ్యంతి వివిధాశ్చైవ వాతరోగానసంశయః॥

అశ్వభ్యాం నిర్మితం తైలమేతత్పుష్టికరం పరమ్॥

35.

తా :— బలామూలము, పెన్నేరుగడ్డ, పుదకలక్క, వీని చతుర్థాంశకషాయము, 4 ప్రస్థములు, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము, పెరుగ మిదిసీరు (మస్తు) 4 ప్రస్థములు, వీనినన్నిటిని జేర్చి దానియందు సన్నరాన్నము, చందనము, మంజిష్ఠ, గరికె, అతిమధురము, కచోరములు, సుగంధపాల, వట్టివేళ్ళు, భద్రమస్త్రలు, చెంగల్వకోస్తు, అగరు, దేవదారు, పసుపు, ఎర్రొలువగడ్డ, లేబుకులు, సాయమూర గింజలు (బద్దసోపు), పద్మకేసరములు, అనువానిని ప్రత్యేకము ఒక కద్దము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి వేసి యధావిధి తైలము పండవలయును. ఈ తైలమును మంచి తిథి, వార, నక్షత్రములందు సిద్ధముచేసి దీని నుపయోగించుట వలన సమస్తత్యుష్కాదులు, ఉన్మాదములు, జ్వరములు, కాసలు, మఱియు వివిధ వాత రోగములును మారిచి పుష్టిని గలుగ జేయును. ఈ తైలము అశ్వినీ కుమారులచే నిర్మితమైనది.

బలాగుడూచ్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ బలాగుడూచీ సురపాదపానాం క్వాభే పచే త్తై మిమైశ్చకలైః

జటామయం చందన కుండురుష్ణ సతాశ్వగంధా సరలైః సరాన్నైః॥

ఏతన్నదాహం సరుజం సశోభం రక్తానుగం వాతగదం నిహన్తి॥ 37.

తా :— మత్తవపులగము వేళ్ళు, తిప్పతీగ, దేవదారు, వీని చతుర్థాంశకషాయములో నువ్వులనూనె తగినంత కలిపి పిదప జటామూరి, చెంగల్వకోస్తు, చందనము, కుండురుష్ణము, గంధితిగము, పెన్నేరుగడ్డ, సరళదేవదారు, సన్నరాన్నము, వీని కల్కమును యథోచితము పైదానిలో జేర్చి విశుక్రము తైలైక్యము చేయవలయును. జేయవలయును. దీనిని మైకి రాములవలన వాపు మంట మొదలగు బాధలతో గూడిన రక్తగతవాతరోగము లన్నియును నశించును.

కార్పాసాస్థాది తైలమ్.

శ్లో॥ కార్పాసాస్థి బలామాష కులుతైః కృద్ధితేజతే

కుహాదారు బలారాస్థా కువ్త్ సర్వ వాగరైః॥

38.

శతాహ్య పిప్పలీమూల చన్యశిగ్రు పునర్నవైః

కల్కితైస్తైలమాజేన క్షీరేణ సహితం పచేత్॥

39.

శ్లో॥ తత్త్వాన నావనాభ్యంగ యోగాత్ సర్వానిలాపహమ్
విశేషాదపబాహుంచ పక్షాఘాతార్దితం హరేత్ ॥

40.

తా:— పృత్తిగింజలు, బలామూలము, మినుములు, ఉలవలు, వీని చతుర్థాంశ కషాయములూ నువ్వులనూనె మఱియు మేకపాలు యథోచితముగా గలిపి అందు రేగు పండ్లు, బలామూలము, సన్నరాన్నము, దేవదారు, చెంగల్వకోష్ఠు, ఆవాలు, శుంఠి, సాయికూర గింజలు (బద్దసోపు) మోడి, చవ్యము, మునగవేరు, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, అను వాని కల్కమును యథోచితముగ జేర్చి తైలము సిద్ధము చేయవలయును. ఈ కార్యానా స్త్యాదితైలమును పాన, నశ్య అభ్యంగములకు పనికివచ్చును. దీనిచే సర్వవాతములు హరించును. ఇది అపబాహుక, పక్షాఘాతములను మఱియు, అర్ధిత వాత రోగములను బోగొట్టును.

లాక్షాది తైలమ్.

శ్లో॥ లాక్షారససమంతైలం తైలాన్మస్తు చతుర్గుణం

అశ్వగంధా నిశాదారు కాంతీకుష్ఠాబ్జ చందనైః॥

41.

సమూర్వా రోహిణీరాస్నా శతాహ్వ మధుకైః సమైః

సిద్ధం లాక్షాదికంనామ తైలమభ్యంజనాదికమ్॥

42.

సర్వజ్వర త్తయోన్మాద శ్వాసాపస్మార పాపృజిత

యత్త రాక్షస భూతఘ్నం గర్భిణీనాంచశస్త్యతే॥

43.

తా:— పుడకలక్క కషాయము మఱియు నువ్వులనూనె ఇవి సమభాగములు, నూనెకు నాలుగు రెట్లు మస్తు (పెరుగుమిది నీరు) వీనినన్నిటిని గలిపి అందు పెన్నేరు గడ్డ, పనుపు, దేవదారు, రేణుకలు, చెంగల్వకోష్ఠు, భద్రముస్తలు, చందనము, చాగవేరు, కటుకరోహిణి, సన్నరాన్నము, సాయిగింజలు (బద్దసోపు) అతిమధురము, వీని సమభాగ కల్కమును తగినంత జేర్చి యథావిధి తైలము వండవలయును. దీనిని వడియగట్టి అభ్యంజనము చేసిన సర్వజ్వరములు, త్తయలు, ఉన్మాదములు, శ్వాసలు, అపస్మార రోగములను మఱియు యత్త, రాక్షస, భూత బాధలను హరించును. ఇది గర్భిణీ శ్రీల కుత్తము మైనది.

ఆరనాశాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఆరనాశాఢకే తైలం పాదసర్జరసే శృతమ్

ప్రభూతే ఖజితం తోయేజ్వరదాహార్తిను త్పరమ్॥

44.

తా:— యవగంజ ఒక అఢకము, నువ్వులనూనె పావు అఢకము, గుగ్గిలము 16 తులములు. దీనిని పొడిచేసి పైవాటిలో జేర్చి తైలము వండి పిదప నీటితో కడిగి సేచనాది విధులయం దుపయోగించినయెడల జ్వర, దాహ, మేదస్సులను హరించును.

పిండ తైలమ్.

శ్లో॥ సమధూచ్ఛిష్ట మంజిష్ఠం ససర్జరససారిబమ్

పిండతైలం తదభ్యంగా ద్వాతరక్త రుజాపహమ్॥

45.

తా:— సుగంధపాలశేష్ట మతీయ మంజిష్ఠను దంచి తీసిన కషాయము 1 భాగము అందు నాలుగు రెట్లు సువ్వులనూనె పోసి కాచి పిదప కషాయములో నాల్గవభాగము గుగ్గిలమును వేసి అనంతరము అదే పృమాణము తేనెమైశమును గలిపి పొంగిపోకుండా జాగ్రత్తగా కలుపుచు తైలము సిద్ధపఱచవలయును. దీనిని పైకి రాయుటచే వాతరక్త వ్యాధులు నశించును.

పిండ తైలమ్ (చరకే).

శ్లో॥ సమధూచ్ఛిష్ట మంజిష్ఠం ససర్జ రససారిబమ్

పిండతైలం తదభ్యంగా ద్వాతరక్త రుజాపహమ్॥

పిండ తైలమ్ (వాగ్భటే).

శ్లో॥ సమధూచ్ఛిష్ట మంజిష్ఠం ససర్జరస సారిబమ్

పిండతైలం తతభ్యంగా ద్వాతరక్త రుజాపహమ్॥

పిండ తైలమ్ (శార్దూలరే).

శ్లో॥ మంజిష్ఠా సారిబా సర్జ యష్టిసిక్తైః పల్నాన్మితైః

పిండాఖ్యం సాధయేతైలమైరండం వాతరక్తనుతే॥

తా:— సర్జరసము, సుగంధపాలశేష్ట మైనము, మంజిష్ఠ అనువాని కల్కమును యథోచితముగ అందులో శేర్పి యథావిధి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ పిండ తైలమును అభ్యంగముల పుపయోగించినచో వాతము మతీయ రక్త బాధలును శమించును.

పిండ తైలము (మలయాళ సాంప్రదాయము).

తా:— సుగంధపాలశేష్ట పొట్టు, మంజిష్ఠ, అనునవి సమభాగములు. దీనిని దంచి 16 రెట్లు నీళ్లలో వేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి వడియట్టి అందు కషాయమునకు నాల్గు రెట్లు ఆముదమును పోసి నెమ్మదిగాకాచి, కషాయ మింకి పోయిన తదుపరి తేల్లగుగ్గిలమును గలిపి, అవి కలిసిపోవువరకు జాగ్రత్తగా కాచి పిమ్మట మైశమునుగూడ శేర్పి యథావిధి తైలపాకము చేయవలయును. వేడిమిగానుండగానే వడియగట్టి భద్రపఱచవలయును. ఈ పిండతైలమును పైకి రాయుటచే వాతరక్త బాధలు నశించును.

తేకరాజాది తైలమ్.

శ్లో॥ తేక రాజరసవింశతిభాగే పక్వా తైలమభయా ప్రతివాపమ్

కాస మాశు వినిహంతి న రాణా మేఘస్పందమివ మారుతవేగః॥ 46.

తా:— భృంగరాజస్వగ్రసము 20 భాగములు, తిలతైలము 5 భాగములు మఱియు తగినంత కకర్కాయ కల్కమును పై వానిలో జేర్చి యథావిధి తైలము వండవలయును. దీని సుపయోగించుటచేత గాలిచే నీడ్చబడిన మేఘములవలె కాసరోగములు శీఘ్రముగ దొలగిపోవును.

పంచవల్క్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ పంచవల్క్య నిశా గోపీ కషాయే తిలజం పచేత్

రంభాది కంద మధుక త్వక్నేర్వామయ చందనైః

రక్తపితౌత్తరే కుష్ఠే విరఘ్నే క్షేదవత్సవి॥

47.

తా:— మఱ్ఱి, మేడి, రావి, జువ్వి, కలుజువ్వి, లేక నేతసము అనగాని పట్టలు (క్షీరివృక్షముల పట్టలు) పసుపు మఱియు సుగంధపాల వీనినన్నిటిని సమభాగములుగా గ్రహించి దంచి యథావిధి కషాయమును గాచి అందు తగినంత తిలతైలమును జేర్చి విడవ అగ్ని దుంప, తామరదుంప, నల్లకలువదంప, నేలసంపంగి గడ్డ, మెట్టతామర, యష్టి మధుకము, లవంగఃపట్ట, శట్టిశేర్పు మఱియు చందనము వీని యథోచిత కల్కమును జేర్చి యథావిధి తైలపాకము చేయవలయును. దీనిచే రక్తపిత్తము వలన గల్గిన కుష్ఠరోగములు మఱియు విసర్పములును హరించును.

దినేశవల్క్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ దినేశనల్లీ రజనీ దినేశ వ్యాఘ్రాతక క్షీర మహీరుహాణామ్

క్వాథేన కల్పేన పచేతతైలం త్వగ్దోషశాంత్యై ర్వరవర్ణకారి॥ 48.

తా:— మంకెనచెట్టు నేళ్ళు, (మలయాళ భాషలో వెంబాడ), పసుపు, జల్లేడునేరు, లేలచెక్క, వీని కషాయములలో పై వస్తువుల కల్కమునే తగినంత జేర్చి అందు నువ్వునూనె యథోచితము వేసి యథావిధి తైలము వండవలయును. ఇది చర్మ రోగములను బోగొట్టి మంచి ఫలమును బ్రసాదించును.

(2) లాజిది తైలమ్.

శ్లో॥ లాక్షోశీర బలాక్వాథే జలే ద్విపిన్ద్ర మస్తుకే

పుష్పిపర్ణి విషాద్వృద్ధ్యం ద్వేహరిద్యే శతావరీ॥

49.

- శ్లో॥ జీవకర్షణకా రాన్నా సరళం దేవదారుచ
ముస్తా విదారీ మంజుష్ఠా వాలకాగురు వత్సకమ్॥ 50.
- కుష్ఠం లోహిత యష్టించ మధూకం ద్వేచసారిచే
అనంతామలకీ మూర్వా మయూరం శిశిర్ద్యయమ్॥ 51.
- అశ్వగంధాం కణాం కాంతీః తిక్తాం శోభనాక దీప్యకే
పాతాం భార్గ్యంచ సంపివ్య తైలవ్రస్థం విపాచయేత్॥ 52.
- తతో మందాగ్నినా వత్సం తైలమభ్యజనాదినా
జీర్ణ జ్వర తుయోన్మాద శ్వాసాపస్మాగ పాపృజత్॥ 53.
- బలపుష్పర్ధినాం నృణాం గర్భిణీనాంచశక్యతే॥ 54.

తా :— పుడకలక్క, వట్టివేళ్ళు, ముత్తకపులగమువేళ్ళు, వీని కషాయమొక ప్రస్థము, నువ్వుల నూనె ఒక ప్రస్థము, పెరుగమిడ్ల నీళ్లు (మస్త) 2 ప్రస్థములు, వీని నన్నిటిని జేర్చి అందు కోలవాన్న, వస, అతివస, పసుపు, మానిపసుపు, శతావరి, జీవకము, ఋషభకము, సన్నరాన్నము, పుళి దేవదారు, దేవదారు, భద్రముస్తలు, నేలగుమ్మడుగడ్డ, మంజిష్ఠ, కురువేరు, అగగ, కొడిశపాంచెక్క, చెంగల్యకోష్ఠ, రక్తచందనము, అతిమధురము, ఇష్పచేన, తైలముగంధపా, వేళ్ళు, నల్లనుగంధపాల వేళ్ళు, నేలయునిరిక, ఉసిరికాయ, చాగవేరు, ఉత్తరేణివేరు, మంచిగంధము, పీతచందఃము, పెన్నేరుగడ్డ, పిప్పళ్లు, రేణుకలు, కటుకరోహిణి, కెద్దమానివేరు, ఓమ, చివబొద్ది, గంటుభారంగి, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి తిగినంత కల్కమును చేసివైచి తైలమును సిద్ధముచేయవలయును. ఈ తైలమును అభ్యజనమున కుపయోగించుటచేత, తుమలు, జీర్ణజ్వరములు, ఉన్మాదములు, శ్వాసలు, అపస్మాగములు మఱియు జ్వరాదిరోగములును హరించును. గర్భిణీశ్రీల కుత్తముమైనది. పురుషులు దీనినుపయోగించిన బలమును మఱియు పుష్టిని గలిగించును.

ఫేనోశీరాది తైలమ్.

- శ్లో॥ ఫేనోశీర నిశాంబు కుష్ఠ మధుకైర్మంజిష్ఠ విశ్వాంబుభిః
మూర్వాలోహిత యష్టిసర్జ కటుకా సింధూత్థ లాతూంజనైః
నశ్రీకంఠ కణా నతైస్త్రిలరుహం తక్రే సచేత్ పద్మజే
తత్సద్యో హరతి జ్వరాన్ జ్వరకృతాన్ దాహాదిశీతాదికాన్॥౧౦

తా :— సముద్ర ఫేనము, (సారపియ్య) వట్టివేళ్ళు, పసుపు, కురువేరు, చెంగల్యకోష్ఠ, అతిమధురము, మంజిష్ఠ, కొంత, భద్రముస్తలు, చాగవేరు, రక్తచందనము, గుగ్గలము, కటుకరోహిణి, సుర్పారాయి, మారేడువేరు, పిప్పళ్ళు, సైంధవలవణము,

లక్క, అగరు, గ్రంధితగరము, వీనిని యథోచిత ప్రమాణములుగ గ్రహించి కల్కము చేసి, తగినంత నువ్వుల నూనెతో జేర్చి పిదప నూనెకు ఆరురెట్లు మజ్జిగా కూడ వేసి తైలపాకము చేయవలయును. దీని నుపయోగించుటవలన జ్వరములు మఱియు వానిచే గలుగు దాహశీతాది బాధలును హరించును.

భృంగాలర్కాది తైలమ్.

- శ్లో॥ భృంగాలర్క వృషవ్యాఘ్రీ వృశ్చికాలీ పునర్నవాః
స్పర్షకం సింధువారంచ కపోతా తామలక్యపి॥ 56.
- కుండలీం కాసమర్దంచ ద్వాదశైషాం రసేపచేత్
త్రయోదశాంశ తిలజం కల్లై రేభిర్విపాచయేత్॥ 57.
- పిప్పల్యగ్ని వచావత్స కోలగ్రంధిక తోయదైః
విశాలాతివిషా కాంతీ చవ్య త్రూమణ జీరకైః॥ 58.
- భార్జిమూర్వ్యా మహానింబ ఫలదీప్యక సర్వపైః
హింగు తిక్త విడంగై శ్చ తత్త్విద్ధం తిలజం జయేత్
కాసుం పంచవిధం శ్వాసమశేమం జయతి క్షణాత్॥ 59.

తా :— గుంటగలగర, తెల్లజల్లేడు, అడ్లనగము, వాకుడు, తేలుమణిచెట్టు, తెల్ల గలిజేరువేళ్ళు, తుమికెక్క, వావిలిచెక్క, ఏలకులు, నేలయుసిరిక, తిప్పతీగ, కసివింద, అను నీ ద్రవ్యములను గ్రహించి, దంచి కషాయముగ కాచి, వడియగట్టి అందు తగు మాత్రము నువ్వుల నూనె జేర్చి పిదప పిప్పళ్ళు, చిత్రిమూలము, వస, కొడిశపాలచెక్క, రేగుపండ్లు, మోడి, భద్రగిస్తలు, ఏటిపుచ్చ, అతిసర, రేణుకలు, చవ్యము, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, జీలకర్ర, గంటుభారంగి, చాగ వేరు, పెద్దవేపపండ్లు, ఖురాసాని ఓసు, ఆవాలు, ఇంగువ, కటుకరోహిణి, వాయువిడంగములు, వీని యథోచిత కల్కమును వైచి తైలమును వండవలయును. ఈ తైలము నుపయోగించుటచేత పంచవిధ కాసులు, మఱియు సమస్త శ్వాసరోగములును బహు శీఘ్రముగా హరించును.

కచ్చూరాది తైలమ్.

- శ్లో॥ కచ్చూర హేమ రజతారి ధనేంద్రవల్లీ
పైరేమకారలతికా బలభద్ర శృంగీ,
ఇత్వాకు కూల రజనీ హరిపర్ణికా స్ను
గ్ధర్మాంశు రోగిపు రక్షితి కాపమార్గా॥ 60.

శ్లో॥ కీహారి కేకళ సురస్య శుగన్ధిహ్వ
ద్రోణా కులేర రససిద్ధ విశుద్ధ తైలమ్
లర్కార్కవల్య గధ పంచమహీరుహాణా
మయూభ రూమలక వర్ణవతీ యుగానామ్॥

61.

క్వాథే పచేద్గర ఫలత్రియ కాలియాబ్జ
మంజిష్ఠ యాన్విత కషాయగణై శ్చ పిష్టైః
వక్ష్వం విగామ్యా శశిజే సకలేచ కృషే
వ్యాభ్యజ్ఞతాం సతి విశేషత ఏవభిన్నైః॥

62.

తా:— కచోగములు, ఉమ్మెత్త, పర్వాటకము, నేలమునీరిక, గచ్చుచెట్టు
వేళ్లు, ముళ్ళగోరింటవేళ్లు. కాకరతీగ, ముత్తవపులగము వేళ్లు, కర్కాటకశృంగి, చెడు
ఆనబ, చేమపాల్కతీగ, పనుపు, కోలపొన్న, జమడుపాలు, రావిచెక్క, రేలాకు,
ఆవాలు, ఉత్తరేశివేగ, (సీమఅవిసి) పెద్దతంగేడు, మొలియూడలు, తుడిసి, అశోకపు
ఆకు, పొత్తిమంప, తుమ్మి, నల్లగులసి, వీరిష్వగసము లేక కషాయము, (శల్లేడువేరు),
వెంబాడ (దినేకవల్లి) (పలయాశభావలో వెంబాడ). రావిచెక్క, మంకెనచెట్టువేరు,
రేలచెక్క, పంచవల్కలములు, త్రిఫలములు, పనుపు, మానిపనుపు, వీరికషాయము.
మతీరు నల్లనుపులనునె, వీని సుచిత్రపమాణముగా జేర్చి అందు చెంగల్వకోష్ఠ, త్రిఫల
ములు, పీతచందనము, భద్రమున్ను, మంజిష్ఠ, అనువాని కల్కమును తగినంతవైచి
యథావిధి తైలము వండవలయును. దీనిని అభ్యంజనాదులం దుపయోగించుట వలన
సకల క్షుణ్ణవ్యాధులు హరించును.

గుగ్గుల్వాది తైలమ్.

శ్లో॥ గుగ్గులు మరచ వికృతైః స్వప కాసీర స్వరసముష్టైః
శ్రీవేష్ట తాలగంధైశ్చ శిలా కుష్ఠకంపిష్టైః॥
ఉధయహరిద్రా సహితై శ్చక్రికైతైలేన మిశ్రితై రేభిః
దిసకరకరాభితస్తైః కుష్ఠం గృప్తంచ స్వంచ॥

63.

64.

తా:— గగ్గిలము, మిరియాలు, వాయువిదంగములు, ఆవాలు, కాసీసము,
ఏపిజగురు లేక మహిసాక్షి (స్వరసము), తుంగముస్తలు, శ్రీవేష్టము, తాళకము, గంధ
కము, మసళ్ళిల, చెంగల్వకోష్ఠ, వసంతంగుండ, (కంపిల్లిము లేక కమలాగుంకి) పనుపు,
మానిపనుపు, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి చూర్ణించి తగుమాత్రము తంబెపుగింజల
తైలము లేక అజు(చక్రికా) తైలమందు వేసి ఎండలో బెట్టవలయును. దీనివలన నూతన
ముగా వచ్చిన క్షుణ్ణవ్యాధులు నశించును.

ఏలాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఏలాయుగ్మ తురుష్క కుష్ఠ ఫలినీ మాంసీ జలధ్యామకమ్
 స్పృక్కా చౌరక చోచవత్ర తగర స్థాణేయ జాతీరసాః॥
 శుక్తి వ్యాఘ్రానఖో మగాహ్వ మగురుః శ్రీవాసకం కుంకుమమ్
 చండా గుగ్గులు దేవధూప ఖపురాః పున్నాగ నాగాహ్వయమ్॥66
 ఏలాదికో వాతకఫా విషంచ వినియచ్చతి
 వర్ణప్రసాదనః కంఠూపిటకా కోత నాశనః॥ 66.

తా:— సన్నఏలకులు, పెద్దఏలకులు, తురుష్కము, చెంగల్వకోష్ఠ, పీయంగు, జటామాంసి, కురువేరు, వట్టివేళ్ళు, స్పృక్క (సిక్కచెట్టుచెక్క) కచోరములు, ఆకు పత్రి, గ్రంథితగరము, పచ్చాకు, జాబియాకుల రసము, నఖించిప్పలు, ముత్యపుచిప్పలు, దేవదారు, అగరు, శ్రీవేష్టము, కుంకుమపువ్వు, మ్యానిపనుపు, మహిసాక్షి, పర్వరసము, బూరుగుబంక, సురపాన్న లేక పున్నాగపుష్పములు, నాగకేసరములు, వీనినిగ్నిజిని కల్కముచేసి, తగినంత నవ్వుల నూనెలో పక్వము చేయవలయును. దీనివలన, వాత, కఫ, విష, కంఠూ, పిటకలును మఱియు చర్మకోతరోగములును నశించి, శరీరమునకు నుంచి కాంతిని గలిగించును.

నిశోశీరాది తైలమ్.

శ్లో॥ నిశోశీర బలాక్వాథే తైలమేలాది కల్కితమ్
 సిద్ధమభ్యంగయోగేన పిటకా మేహసూదనమ్॥ 67.

తా:—పసుపు, వట్టివేళ్ళు, బలామూలము, (ముత్తవపులగము వేళ్ళు), వీనికపాయ మందు తిలతైలమును యథోచితమువేసి అందు ఏలాది తైలమందు జెప్పబడిన కల్కమును తగుమాత్రముజేర్చి వండవలయును. దీనితో అభ్యంగము చేసిన యెడల పిటకలు మఱియు మేహరోగములును హరించును.

అష్టపత్ర తైలమ్.

శ్లో॥ బిల్వం కారస్కరదళం భృమరం శకృవల్లరీ
 సామృతం నాగవల్ల్యగ్రం పటోలామలకం తథా॥ 68.
 ఆసుత్య ద్విగుణం క్షీరం తైలవర్ణం విపాచయేత్
 అష్టపత్ర మిషం తైలం శిరోరోగ వినాశనమ్॥ 69.

తా:— మారేడాకులు, విషమష్టిగాకులు, గుంటగలగరాకులు, ఏటిపుచ్చాకులు, తిప్పతీగయాకులు, తమలపాకులు, మఱియు వాని చిగుళ్ళు, చేదుపొట్ల, ఉసిరికాయలు

వీని నన్నిటి రసములు కలిపి ఒక భాగము, అవుపాలు రెండు భాగములు, తిలతైలము ఒక భాగము, పై వాని నన్నిటిని జేర్చి తైలము వండవలయును. ఈ తైలము శిరోరోగములను హరించును.

దార్దీస్వరసాది తైలమ్.

శ్లో॥ దార్దీస్వరస యష్ట్యాహ్వం గృహధూమనిశాన్వితమ్
తైలమభ్యంజనాత్ పక్షం మేధ్రరోగం నివారయేత్ ॥ 70.

తా :— మానిపనుపు కషాయమందు తగినంత నువ్వులనూనెను జేర్చి అందు యష్టి మధుకము, కరిధూపము (గృహధూపము) మఱియు పనుపు ఆనువాని కల్కమును యథోచితముగ గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ తైలము నుపయోగించుట వలన మేధ్ర రోగములు నివారించును.

అమృతోత్తర తైలమ్.

శ్లో॥ గుడూచ్యా విపచేత్ శ్వాథే తైలం క్షీరసమన్వితమ్
చందనోశీర కుస్థాబ్జ సారిబామలకో త్పలైః ॥ 71.

కల్కైరేభిః శిరోదాహం పిత్తగుల్మమపి జ్వరమ్
ప్రమేహం వినిహంత్యాశు నామైర్న తదమృతోత్తరమ్ ॥ 72.

తా :—తిప్పతీగ కషాయము 4 భాగములు, తిలతైలము 1 భాగము, అవుపాలు 1 భాగము, వీనిని గలిపి పిదప చందనము, వట్టివేళ్ళు, చెంగల్యకోష్ఠం, తుంగముస్తలు, ఉసిరికాయలు, నుగంధపాలవేళ్ళు, మఱియు నల్లకలువ. అనునవి సమానముగ తైలములో వార్తవభాగము గ్రహించి కల్కముగానురి పైదానిలో జేర్చి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించుట వలన శిరోదాహము, పిత్తగుల్మలు, జ్వరములు, ప్రమేహములు హరించును.

చందనాది తైలమ్.

శ్లో॥ చందనోశీర సలద ధాత్రీ యష్ట్యాహ్వ సారిబాః
సబలాః సలిల ద్రోణే పృథగ్దశవలోన్మితాః ॥ 73.

పక్వాశమాయే సక్షిరక్షి. పేద్బాహ్మీ వరీరసమ్
కుమారీ నాలికేరాంబు తైలమానం పృథక్ పృథక్ ॥ 74.

ప్రపాండరీక మంజిష్ఠా ధాతకీ పద్మకేసరమ్
కుముదోత్పల శాలూక మృణాల బిసపద్మకమ్ ॥ 75.

శ్లో॥ అనంతా కుశకాశేతు క్షీరి శృంగం సవల్కలమ్
గణంచ జీవనీయాఖ్యం శ్వాధేనవ్యాణి పేషయేత్ ॥ 76.

ప్రస్థంచ దత్వాతైలస్య శనైర్మృద్వగ్నినా పచేత్
ఏతత్తైలం ప్రశమయేద్దాహ మూర్చా శిరోగ్రహన్ ॥ 77.

కామలా మాధ్యరోగంచ రక్తపిత్తంచ నాశయేత్
ప్రదరం పిత్తవిభ్రంశం విసర్పం పిత్తవైకృతమ్
అభ్యంగ పాన సన్యాద్యైర్హృతి వజ్రమివాసురాన్ ॥ 78.

తా:—చందఃము, కురువేగు, పట్టివేళ్లు, ఉసిరికాయలు, అతిమధురము, బలా
మూలము, సుగంధపాలవేళ్లు. వీనిని ప్రత్యేకము పదిపలములచొప్పున గ్రహించి, దంచి,
ఒక ద్రోణము జలములో వైచి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి వడియ
గట్టి అంచులో ఆఫేపాలు, బ్రాహ్మీగంధము, శతావరీస్యంధము, కలబందరసము, లేత
కొబ్బరి బొండ్లముల నీళ్లు, మఱియు నువ్వులనూనె ఇది ప్రత్యేకము ఒక ప్రప్తము చొప్పున
వేసి పిదప తైలతామర, మంజిష్ఠ, ఆరెపువ్వు, పద్మకేసరములు, నల్లకలువ, ఎర్రకలువ,
తామరతూండ్లు, తామరకాడలు, తామరపువ్వులు, పద్మకాష్ఠము, గరికె, కుశవేళ్లు,
కాశగడ్డి, చెఱకువేళ్లు, పంచక్షీరి వృక్షముల వల్కలములు, మఱియు వాని చిగుళ్లు,
జీవనీయగణము అనగా అప్తవర్గము, వీనిని ప్రత్యేకము 3 తులములచొప్పున గ్రహించి
కల్కముగా నూరి పై దానిలో జేర్చి, తైలపాక విధిని వండవలయును. ఈ చందవాది
తైలమునుపయోగించుటచేత మూర్చ, దాహ, శిరోగ్రహ, కామలా, ఆధ్యవాత, రక్తపిత్త,
ప్రదర, పిత్తవిభ్రంశ, విసర్పరోగములును మఱియు అన్యసిత్త వికారములును నశించును.
దీనిని పాన అభ్యంగ సస్యకర్మలయం దుపయోగించిన వజ్రాయుధము రాక్షసుల నేవిధ
ముగ సంహరించెనో ఆవిధముగనే పై వ్యాధులను నశింపజేయును.

మాషాది తైలమ్.

శ్లో॥ మాషముద్గ బలాసిద్ధం తైలం సర్వశిరోర్ధినుత్ ॥ 79.

తా:—ఆడవిమినుము, ఆడవి పెసర, బలామూలము వీని కషాయములో యధోచిత
తైలమును వేసి తైలము వండవలయును. ఇది సర్వశిరోరోగములను బోగొట్టును.

తులసీ స్వరసాది తైలమ్.

శ్లో॥ తులసీస్వరసే సిద్ధం కుందురుష్క సమన్వితమ్
పూతినా సంభృతం హన్యాతైలం దుష్టజలస్రుతిమ్ ॥ 80.

తా:—తులసీస్వరసములూ పిరంగి సాంబాళి (కుందురుష్కం) కల్కము,
మఱియు నువ్వులనూనె తిగివంతవేసి విధిప్రకారము తైలము వండి ముక్కు రంధ్రములలో

జేసిన (నశ్యకగ్న చేసిన) ముక్కునుండి దుర్గంధముతో స్రవించు చీము మఱియు నీరు హరించును.

తిండి స్వరసాది తైలమ్.

శ్లో॥ తిండిస్వరసే తైల ప్రస్థం సమ్యక్ పచేద్భిషక్
అత్రకల్కం ప్రవక్ష్యామి సర్వవృత్త హరశ్చ యత్ ॥ 81.

తా:— చింతాకు స్వరసము రెండు ప్రస్థములు, నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము వీనిని జేర్చి అందు వాతహర ద్రవ్యముల కల్కమునుకూడ తగినంత గలిపి తైలము సిద్ధము చేయవలయును. ఈ తైలము నుపయోగించిన సకల వాతరోగములు హరించును.

కుష్మాంతక తైలమ్.

శ్లో॥ ద్వాత్రింశద్వాకుచీ బీజం జలద్రోణే విపాచయేత్
చతుర్భాగావశేషంతు కషాయమవతారయేత్ ॥ 82.

పూతేశ్కీన్ కషాయేతు త్రికాంతంచ రసంతథా
పృథక్ పృథక్ పంచనిష్కం చతుర్వింశశ్చ నిష్కకమ్ ॥ 83.

గంధకంచైవ సంయోజ్య నాగవల్లి రసేనతు
యామమాత్రం సుపిష్టాతు సూక్ష్మం దృశది డోలయేత్ ॥ 84.

తైలప్రస్థం పచేత్సమ్యక్ శనైర్ద్రివ్యాన్ ప్రవాహయేత్
యావచ్చిక్కణతాం యాతి తతైలమువతారయేత్ ॥ 85.

ధాన్యనుధ్యేతు నిఖనేత్ పక్షద్వయమపేక్షయా
శుభే ముహూర్తే నక్షత్రే సకల్కం తైలముత్తమమ్ ॥ 86.

లేహయేత్ప్రాతరుత్థాయ మాసవోమరితాంప్రజేత్
క్షీరాన్నాశీ పరిహరన్ వ్యాఘ్రామాదీన్ జలేద్రియః ॥ 87.

ప్రలేపాత్ సర్వకుష్మాది నాశయేత్ సహజానిచ
కుష్మాంతకమిదం నామ్నా తైలమాత్రేయనిర్మితమ్ ॥ 88.

తా:— బావంచాలు 32. పలములను, ఒక ద్రోణము జలములో వేసి చతుర్దాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఆయస్కాంతము, నూర్యకాంతపురాయి, చంద్రకాంతము, రసము. ఇవి ఒక్కొక్కటి 5 నిష్కములు, గంధకము 24 నిష్కములు వీనిని తమలపాకుల రసములో ఒక యామకాలము నూరి పై కషాయములో జేర్చి నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము వీసి మందాన్నిచేత చిక్కపడువరకు వంటచేయవలయును.

ఇవి పాకము చేయుప్పుడు ఇనుపగంటెతో కలుపవలయును. ఈ తైలమును ఒకమాసము పర్యంతము ధాన్యరాశియందుంచి శుభవక్షత్ర శుభమహూర్తముందు వైకితీసి భద్రపరచవలయును. దీనిని ప్రాతఃకాలముందు కుష్ఠరోగులు నేవించిన ఆ వ్యాధి హరించి అమరత్వమును బొందుదురు. దీనిని నేవించునప్పుడు పాలు ఆన్నము మాత్రమే భుజింపవలెను. వ్యాయామము చేయకూడదు. ఈ తైలమును శరీరమునకు రాచినచో కుష్ఠములు మఱియు సహజ కుష్ఠగులును నశించును.

తీర్థలాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఏకా వాకుచి కీటహృత్తు వరకై రా వేదితా వైద్యకై
రన్యోరుష్కర తేజసి హరియవైద్యక్తా ఫలావాంత్రయైః॥
అక్షేణామలకేన లోహితకయాచాన్యాసి సంకీర్తితా
త్రీణ్యేతాని ఫలత్రయాణి శరణం కుస్థాతురాణాం నృణామ్॥ 89.

తా:— బావంచాలు, వాయువిడంగములు, నీరుడిగింజలు (చాల్ మొగరా) వీని కషాయము, జీడిగింజలు, కొడిశకాల గింజలు, జ్యోతిష్మతి (వెక్కుడు తీగ), అను వాని కషాయము మఱియు త్రిఫలముల కషాయము, ఈ మూడు కషాయములను జేర్చి అందు తగినంత నువ్వులనూనె పోసి తైలపాకము చేయవలయును. ఇది కుష్ఠరోగులకు మిక్కిలి ప్రయోజనకారి.

సహచరాది తైలమ్.

శ్లో॥ సమూల శాఖస్య సహచరస్య తులాంసమేతాం దశమూలతశ్చ
పలాని పంచాశదభీరతశ్చ పాదావశేషం వివచేద్ధుః పామ్॥ 90.

తత్రసేవ్య సఖకుష్ఠ హిమైలాస్సృక్ప్రియంగు సలికాంబు శిలాజైః
లోహితానలద సురాహ్వాణి కోపనామిశి తురుష్క సత్తైశ్చ॥ 91.

కంపాక్షేప స్తంభ శోషాదియక్తాన్
గుల్మోన్మాదా పీనసం యేఘరోగాన్
తుల్యక్షీరం పాలికైస్తైలపాత్రం
సిద్ధం కృచ్ఛాన్ శీలితం హంతి వాతాన్॥ 92.

తా:— నల్లముళ్ల గోరింట సమూలము 100 పలములు, దశమూలములు 100 పలములు. శతావరి 50 పలములు, జలము ఒకద్రోణము. వీనిని గలిపి నాల్గవభాగము మిగులు నట్లుగ కాచి వడియగట్టిన కషాయమునకు సమానము అవుపాలు మఱియు నువ్వులనూనె యును జేర్చి అందు వట్టివేర్చు, సఖం చిప్పలు, చెంగల్యకోష్ఠ, మంచిగంధము, ఏలకులు

ఎగ్గినుగంధపాల, పిక్కచెట్టుచెక్క, క్రియంగు పగడపుతీగ, కురువేరు, రాతిపువ్వు, మంజుష్ఠ, జటామాంసి, దేవదార, ఎర్రగన్నేరు, సాయికూగి గింజలు (బద్దసోపు) శిలారసము, మఱియు గ్రంథితగరము, దీని యధోచిత కల్పమును గూడజేసి తైలపాకము, చేయవలయును. దీనినుపయోగించిన కంప, అక్షేప, స్తంభ, శోషము క్తవాతరోగములను, గుల్మ, ఉన్మాద, పీనస, యోనిరోగములును మఱియు కష్టతర వాతవ్యాధులును హరించును.

కరంభశాఖోటాది తైలమ్.

శ్లో॥ కరంభ శాఖోట వరా నిశానాం పాచీన కాలుాకజ చిత్రకానామ్
దంతీయుతానాం క్వధితే కమాయే ప్రాచీనకల్పం తిలజంపచేత్ ॥ 93.

అలూక విశ్వా స్వరసైరుపేతం సపాదచిత్రా భవతైలమేతత్

శ్రీపాదనాశాయ వదంతితైలం ఘృతంతు పిత్తిప్రభవే వికారే ॥ 94.

తా:—కరంభ (నీరుబచ్చలి), *శాఖోట, బరివెంక లేక బరిణికచెట్టు? త్రిఫలములు పసుపు, విషబొడ్డి, అజుడ, చిత్రమూలము, దంతీమూలము, పీనకమాయమందు తగినంత తిలతైలమును గలిపి అందు చిరుబొడ్డి కల్పమును చేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలెను. దీనిచేత శ్రీపాదవ్యాధులు (బోడకాళ్లు) హరించును. ప్రైసానిలో తైలమునకు బదులుగా ఘృతమును చేర్చి కరంభశాఖోటాది ఘృతమువండి నేవించిన యెడల పిత్తిప్రభోపముచే గలుగు శ్రీపదవ్యాధులు తొలగును.

షహది తైలమ్.

శ్లో॥ షహ హరీటికీ లాక్షా కటుకా రక్తచందనైః

ఃస్థుండి స్వసే సిద్ధం తైలమాశ్వపీచి యేత్ ॥ 95.

తా:—షల్లవావిలి లేక వావిలి పువ్వులో తగినంత మువ్వలనూనె, గలిపి అందు వస, కరక్కాయ బెగడు, లక్క, కటుకరోహిణి, రక్తచందనము, అనువాని కల్పమును యధోచితముగ జేర్చి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించిన అపచిరోగము బహుశీఘ్రముగా హరించును.

(2) త్రిఫలాది తైలమ్.

శ్లో॥ త్రిఫలామృతవర్ణాచ కేతక్యసనకౌ బలామ్

వరండమింద్రవల్లీం చ జలద్రోణే విపాచయేత్ ॥ 96.

రసేన తేకరాజస్య హతస్య స్వరసేనచ

తైలప్రసం పచేద్ధీమాన్ ద్విగుణా క్షీరసంయుతమ్ ॥ 97.

* కరంభ = ఉచ్చుతిక్ వేరు (మళయాళభాషలో).

* శాఖోట = చేటుపరువవేరు (మలయాళభాషలో).

శ్లో॥ కల్కంచ కుప్తయస్త్వేహ్య పద్మశోభిత చంద్రైః

ముస్తైలా వత్రిమాంసేచ హయగఽధామృతా బలాః

98.

సారిబామర కుప్తంచ లవంగ సతచోరకాన్

ఉత్పలాద్యంజనే నీలీ శ్లక్ష్యసిష్టాన్ సమావపేత్

99.

శిరోరోగ ప్రతిశ్శాయా విశేషేణ విశాశయేత్

ఖాలిత్యంచైవ పాలిత్యం కేశానాం భంజనం తథా

త్రిఫలాద్య మిదం తైల మూర్ధ్వజత్రు గదాపహమ్

100.

తా:— త్రిఫలములు, తిప్పతీగ, మొగలియూడలు, వేగినచెక్క, బలామూలము, ఆముదపువేళ్ళు, ఏటుపువ్వు, వీనినిసమభాగములుగా గ్రహించి దంచి ఒక దోణము కీళ్ళలో వేసి, చతుర్థాంతావశిష్టముగ నీ మాయముకాచి వడియగట్టి అందు భృంగరాజగసము ఒక పృష్ఠము, అంతిరతామర స్వగసము ఒక పృష్ఠము, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము, ఆవుపాలు 2 పృష్ఠములు చేర్చి పిదప చెంగల్యోష్ఠ, యష్ఠిమధుకము, పద్మకాష్ఠము, వట్టికీళ్ళు, మంచిగంధము, తుంగముస్తలు, ఏలకులు, ఆకుపత్తి, జటాహంసీ, పెన్నేరుగడ్డ, తిప్ప తీగ, బలామూలము, సుగంధిపాలనేళ్ళు, దేవదారు, చెంగల్యోష్ఠ, లవంగాలు, గ్రంధి తగరము, కచోరములు, ఎగ్రకలువ, నల్లకలువగడ్డ మార్గము, మెట్టతామర, తెల్ల కలువ, సుర్మారాము, నీలిచెట్టు, వీని యథోచిత కల్కమును కూడ గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ త్రిఫలాది తైలము నుపయోగించిన శిరోరోగములు, ప్రతిశ్శాయ ములు (జుంబులు) విశేషముగా శమించును. ఇది ఊర్ధ్వజత్రు రోగములను హరించును.

అసన బిల్వాది తైలమ్.

శ్లో॥ అసన బిల్వ బలామృత పాచితే మధుక నాగర తిఫలాన్వితే

పయసి తైలమిదం పయసా పచేన్నయన కర్ణ శిరోహిత ముత్తమమ్

తా:— వేగినచెక్క, మాకేడుచెక్క, ముత్తపపులగము వేళ్ళు, తిప్పతీగ వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి దంచి క్షయముగ కాచి, వడియగట్టి, అందుతగినంత తిలతైలము మఱియు ఆవుపాలుచేర్చి పిదప, యష్ఠిమధుకము, కుంతి, త్రిఫలములు, వీని కల్కమును యథోచితమువైచి సాకము చేయవలయును. ఈ అసనబిల్వాది తైలము నుపయోగించి నయన, కర్ణ, శిరోవ్యాధులన్నియును శమించును.

(1) నాగరాది తైలమ్.

శ్లో॥ నాగరస్య తులే ద్వేతు స్యాత్తులా చిత్రకస్య చ

దేవదారు తదర్థంస్యాత్ తదర్థం ద్వికరంజకమ్

102.

శ్లో॥ ముస్తూరిమేద త్రిఫలా ఛతీ దంత్యార్క గుగ్గులుః
తదర్థమితి సంగృహ్య ద్విద్రోణే సలిలే పచేత్ ॥ 103.

తైలాఢకం విపక్తవ్యం కార్షికైః కల్మిషైరిమైః
శరీ పుష్కర శార్దూలైః హవనా పిప్పలీ త్రియమ్ ॥ 104.

భార్గ్య రాస్నా మధూచ్ఛిప్తం నిశాద్వయ వచాంబుదమ్
చాతుర్జాతం చ మంజిష్ఠా చందనాగురు వద్యకైః ॥ 105.

మాంసీ లోధ్రా వరా కుష్మేర్ద్విగుణం క్షీరసంయుతమ్
తత్సవ్యం వినిహంత్యాశు ముఖజాన్ సకలామయాన్
పానా భ్యంజన గండ్మాషనస్యోన్మర్దనవ స్తిభిః ॥ 106.

తా :— కుంఠి 200 పలములు, చిత్రమాలము 100 పలములు, దేవదారు 50 పలములు, చిన్నకానుగచెక్క, పెద్దకానుగచెక్కచేరి 50 పా.ములు, తుంగముస్తూ, మురికి తుమ్మ, త్రిఫలములు, ఏడాపలఅరటి, (సప్తపర్ణి) దంతిమాలము, జల్లేడుమేను, మఱియు గుగ్గిలము, వీని మొత్తము 20 పలములు వీరి నన్నిటిని దంచి రెండుద్రోణముల జలములో వైచి చతుర్దాంశ క మాయముగ కాచి, వడియగట్టి, అందు, నువ్వులనూనె ఒక ఆఢకము, అవుపాలురెండు ఆఢకములు చేర్చి, పీడప కచోరములు, పుష్కరములము, వెలమసంధి, బోదతరము, పిప్పళ్లు, గజపిప్పళ్లు, మోడి, గంటుభారంగి, సన్నరాన్నము, మైనము, పసుపు, మానిపసుపు, వస, కురువేళ, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, మంజిష్ఠ, మంచి గంధము, అగరు, పద్మకాష్ఠము, జటామాంసి, లాద్దుగచెక్క, త్రిఫలము, చెంగలవ్వుకోష్ఠ, వీనిని ఒక్కొక్క కన్నము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి వైచానిలో తేర్చి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించిన ముఖ సంబంధముగు వ్యాధులన్నియును హరించును. ఇది పానాభ్యంజన నస్య, గండ్మాష, మర్దన, మఱియు వస్త్రీకర్మ లందుపయోగించ వచ్చును.

మంజిష్ఠాది తైలమ్.

శ్లో॥ మంజిష్ఠాంజన సారిబాబ్ద కటుకా తక్కోల జాతీఫల
శ్రీకంఠ త్రిఫలా జటా తగర రుగ్యస్తీ చతుర్జాతకైః
సోశీరాగురు చోరయుగ్మ మృగనాభీ దూత్పలాంభోభిసైః
తైలం నేత్ర శిరో ర్విహారి సపయః సిద్ధం కుమారీ రసే ॥ 107.

తా :— కలబందరసము 4 ప్రస్థములు, నువ్వుల నూనె ఒకప్రస్థము, అవుపాలు 4 ప్రస్థములు, ఈ మూడింటిని చేర్చి అందు మంజిష్ఠ, మర్కారాయి, నుగంధపాలనేళ్లు, సోశీరాగురులు, కటుకకోహిణి, తక్కోలములు, జాజికాయ, మంచిగంధము, త్రిఫలములు,

జటామాంసే, గ్రంధితగరము, చెంగల్యకోష్ఠం, యష్టిమధుకము, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, వట్టివేళ్ళు, అర, ఏలకులు, కచోరములు, అడవికచోరములు, పచ్చ కర్పూరము, పునుగు. తామరగడ్డ, ముకువేరు, తామరదంఱు, తామరపువ్వు, ఇవి పృశ్న కము అద్ధతులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి పైదానిలో వేసి తైలము వండవలయును. ఈ మంజిష్ఠాది తైలము సుపయోగించినచో శీతశిరోరోగములు హరించును.

బిలా హతాది తైలమ్.

శ్లో॥ బిలా హతామృతా ముద మాష క్వాథే త్తిలోష్ఠ్యమ్

పక్వం శిరోరుజం హంతి చందనామయ యష్టిభిః॥ 108.

తా :— ముత్తపపులగము వేళ్ళు, అంతరతామర, తిప్పతీగ, పెసలు, మినుములు, వీని కషాయములో తగినంత సువ్వు నూనెవేసి, పిదప మంచిగంధము, చెంగల్యకోష్ఠం, యష్టిమధుకము, వీని కల్కమును పైదానిలో యధోచితముగ జేర్చి, తైలము వండవలయును. ఈ తైలముచేత శిరోరోగములు హరించును.

భృంగామలకాది తైలమ్.

శ్లో॥ భృంగామలక రసప్రస్థే తైలప్రస్థం పలంచమధుకస్య

క్షీరాథకే విపక్వం బిలా కాషపి కోకిలాం కురుతే॥ 109.

అంధమనఃధం కురుతే బధిర మబధిరం వా

చలదంత ముపచిత పీనోరస్థో భవతి సరో మాసమాత్రే॥ 110.

తా :— భృంగరాజరసము ఒక ప్రస్థము, ఉసిరికాయల రసము ఒక ప్రస్థము, సువ్వునూనె ఒక ప్రస్థము, ఆవుపాలు ఒక అధకము, వీనిని గలిపి అందు ఒకపలము యష్టిమధుక కల్కమును జేర్చి యధావిధి తైలము సిద్ధముచేయవలయును. దీనిని చెఱలో వేసిన చెవుడుపోయి బాగుగా వినబడును. ఇది తలకు రాచియెడల కోకిల వర్ణమువంటి నల్లని వెంట్రుకలు పెరుగును. కండ్లలో వేసిన గ్రుడ్డి తనమును బోగొట్టి దృష్టిని ప్రసాదిం చును. దీనిని విడువక ఒకమాసము పర్యంత ముపయోగించిన కదలుచున్న దంతములు గట్టిపడును.

బిలాధాత్ర్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఏకో భాగో బిలాధాత్ర్యో ర్గడూచ్యాస్తు తదర్థకమ్

ఉశీరస్య తదర్థం స్యాత్తదర్థం హిరుబేరికమ్॥ 111.

తదర్థం చందతిం యష్టీ ప్రసూనం వకుళస్యచ

ద్రోణేఽపాం సాధయేత్ సమ్యక్ చతుర్భాగావశేషితే॥ 112.

- శ్లో॥ అత్రోకల్పం ప్రదాతవ్యం మధుకా చంద్రన ద్వయమ్
కుష్మముత్పల మబ్దం చ సారిబాచ త్రిజాతకమ్॥ 113.
- జాతీఫలంచ తక్కిలం కర్పూరంచ శతావరీ
జీనర్ష భకా మేదా మృద్వీకా కుంకుమం తథా॥ 114.
- లామజ్జకంచ శాలాకం చోరక ద్వయపుష్కరమ్
నాగపుష్పం నఖం స్పృక్కా మంజిష్ఠా కటురోహిణీ॥ 115.
- అంజనం సరళం దారు చంపకం మృగనాభికమ్
మధూకపుష్పం శ్యోనాకం త్రిఫలా ఫలిసీమిశిః॥ 116.
- ముస్తా గురూ తథామాంసీ తగరం పద్మకేసరమ్
కషాయస్య సమంక్షీరం సమమామలకం తథా॥ 117.
- దత్వా తద్వచ్చతావర్యా తైలప్రస్థం విపాచయేత్
ఏత తైలం నిహన్త్యాశు పానాభ్యంజన నావనైః॥ 118.
- శిరో నేత్ర గతాన్ రోగానన్యన్ పితానిలోద్భవాన్
అంగదాహే శిరోదాహే నేత్రదాహేచ శస్యతే॥ 119.
- క్షుతక్షయహారం వృష్యం రక్తమాంస బలప్రదమ్
ఊర్ధ్వజతుగతాన్ రోగాన్ విశేషణ వినాశయేత్॥ 120.

తా :— ముత్తవపులగమువేళ్ళు మఱియు ఉసిరికాయలు ఈ రెండు కలిసి ఒక భాగము. తిప్పటిగె అర్ధిభాగము, వట్టివేళ్ళు పావుభాగము, కురువేగు ఎనిమిదవభాగము (శ్ల), చందనము, యష్టికుడుకము, పొగడపువ్వు, ఇవి ప్రత్యేకము (శ్ల) 16వ భాగము. వీని నన్నిటిని దంచి ఒక ద్రోణము జలములో వైచి చతుర్థాంశ కషాయముగకాచి వడియ గట్టి అందులో కషాయమునకు సమానము ఆవుపాలు, ఉసిరికాయల రసము, నువ్వుల నూనె మఱియు శతావరిసమునుజేర్చి దానిలో అతిమధురము, మంచిగంధము, రక్తచంద నము, చెంగలవోష్టు, నల్లకలువదుంప, తుంగముస్తలు, సుగంధపాలవేళ్ళు, వీలకులు, దాక్షిణచెక్క, ఆకుపత్రి, జాజికాయ, తక్కిలాలలు, పచ్చకర్పూరము, శతావరి, జీవకము, ఋషభకము, మేద, ద్రాక్ష, కుంకుమపువ్వు, వట్టివేళ్ళు, తామరదుంప, కచోరములు, అడవికచోరములు, పుష్కరమూలము, నాగకేసరమును, నఖంచిప్పలు, పిక్కచెట్టుచెక్క, మంజిష్ఠ. కటుకరోహిణి, సుర్మారాయి (సౌవీరాంజనము), సరళ కాష్ఠము, దేవదారు, సంపెంగపువ్వు, కస్తూరి లేక పుసుగు, ఇప్పపువ్వు, పెద్దమానిచెక్క త్రిఫలములు, ప్రియంగు, సాయికూరగింజలు (బద్దసోపు), భద్రీముస్తలు, అగరు, జటామాంసీ, గృంధిశగరము, పద్మకేసరములు, వీని యథోచిత ప్రమాణముకల్పమును కూడ గలిపి తైలము వండవలయును. పాన అభ్యంజన నస్యములందుపయోగించిన బహు

శ్రీఘ్రముగా శిరోరోగములు, నేత్రోరోగములు మఱియు పితృవాత ప్రకోపముచే కల్లు సమస్త వికారములును హరించును. ఇవిగాక, అంగదాహ, శేత్రదాహ, శిరోదాహ మఱియు క్షుతక్షయములను కూడ బోగొట్టును. దీనిచే విశేషముగా ఊర్ధ్వజత్రురోగములు హరించి రక్తమాంసములు వృద్ధిబొందును.

తుంగదుర్మాది తైలమ్.

శ్లో॥ తుంగదుర్మమస్య తరుణస్య రసే సుగంధా
లమజ్జ యష్టి మధుకోత్పల చందనానామ్
కల్కేన దుగ్ధసహితేన విపక్వ మేకత్
తైలం శిరోనయన తర్పణ మర్పణేన॥

21.

తా :— లేతకొబ్బరి బొండమునీరు 4 ప్రస్థములు, ఆవుపాలు 4 ప్రస్థములు, నువ్వుల నూనె ఒక ప్రస్థము, వీనిని గలిపి పిదప సుగంధపాలవేళ్ళు, వట్టివేళ్ళు, అతిమధురము, నల్లకలువగడ్డ, మంచిగంధము, వీని కల్కమును కూడ తగుమాత్రమందు చేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. దీని సుపయోగించుట వలన శిరోరోగములు మఱియు నేత్రోరోగములును శమించును.

చందనాది తైలమ్.

శ్లో॥ చందనం మధుకం కుష్ఠ మశ్వగంధాం సురదుర్మమ్
ఉశీర ముత్పలం మాంసీ పశాగిగురు నిశాబలాః॥

122.

హీరబేరం నాగకుసుమం స్పృక్కా మంజిష్ఠ సారిబాః
తగరం మృగనాభిశ్చ శతపుష్పా హరేణుకమ్॥

123.

సూక్ష్మైలాబ్దం త్వచా చోర బర్బరం తైః సుకల్మితైః
కేతకీమూలజక్వాథే గక్షీరం తిలజం పచేత్॥

తదభ్యంగాదిభిస్తైలం వాత శోణితనాశనమ్॥

124.

తా :— మంచిగంధము, యష్టిమధుకము, చెంగల్వకోష్ఠ, పెన్నేరుగడ్డ, దేవ దారు, వట్టివేళ్ళు, నల్లకలువగడ్డ, జటామాంసీ, ఆకుపత్రి, అగరు, పసుపు, ముత్తవ పులగమువేరు, కురువేరు, పిక్కచెట్టుచెక్క, పున్నాగపువ్వుములు, మంజిష్ఠ, సుగంధపాల వేళ్ళు, గ్రంధితగరము, కస్తూరి లేక పుసుగు, సాయగింజలు (బద్దసోపు), రేణుకలు, సన్నవీలుకులు, తుంగముస్తలు, లవంగపట్టు, కచోరములు, బర్బరచందనము, అనువాని యధోచిత కల్కము, మొగలి యూడల కషాయము 4 ప్రస్థములు, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము మఱియు ఆవుపాలు 4 ప్రస్థములు, వీనిని గలిపి యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ చందనాది తైలముతో అభ్యంజనము చేసిన వాత క్రూరోగములు నశించును.

అమృతాది తైలమ్.

శ్లో॥ అమృతక్వాథ సంసిద్ధం తైలం చందన సర్వపైః॥ 125.

సారిజాశీర కుస్తాబ్ద ధాత్రీసోత్పల తస్కరైః

కల్మీర్వా వాతపితౄసృ శిరోరోగహరం పరమ్॥ 126.

తా:— తిప్పతీగ కషాయము 4 ప్రస్థములు, నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము. వీనిని ఒకటిగా జేర్చి దానిలో మంచిగంధము, ఆవాలు, ముగంధపాలవేళ్ళు, నట్టివేళ్ళు, చెంగల్య కోస్తు, తుంగముస్త్రలు, ఉసిరికాయలు, నల్లకలువగడ్డ, కచోరములు, అనువాని కల్మమును తగినంతవైచి యధావిధి తైలము సిద్ధము చేయవలెను. దీనిచే వాతపిత్త, వాతరక్తములు మఱియు శిరోరోగములును శమించును.

దుర్దురాది తైలమ్.

శ్లో॥ ధుర్దురపత్ర స్వరసే తద్బీజైః శ్లక్షణ్ణ చూర్ణితైః

పక్వం తైలం నిహంత్యాశ్చ కంఢూం కేశఘృతిం నృణామ్॥ 127

తా:— ఉమ్మెత్తస్వరసము, మఱియు తిలతైలము వీనిని నుచిత ప్రమాణములుగా గలిపి అందు ఉమ్మెత్తగింజల కల్మమును యధోచితముగ గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. దీనితో దురదలు, తలవెండ్రుకలూడుట తగ్గిపోవును.

జీమూతాది తైలమ్.

శ్లో॥ జీమూత భృంగ కరవీర నిశార్క నీలైః

తేపాం రసే తిలజ మేక రసేన తుల్యమ్

కార్పాస మూల సహితం మృదువహ్ని పక్వం

తైలం గుళేశ పతనం వినిహంతి కంఢూమ్॥ 128.

తా:— దేవదాలియాకుల స్వరసము ఒక ప్రస్థము, భృంగరాజరసము ఒక ప్రస్థము, గన్నేరాకుల రసము ఒకప్రస్థము, పసుపురసము ఒకప్రస్థము, జిల్లేడాకుల రసము ఒకప్రస్థము, నీలియాకుల రసము ఒకప్రస్థము, నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము, ప్రత్తివేరు కషాయము ఒకప్రస్థము వీని నన్నిటిని గలిపి యధావిధితైలము సిద్ధముచేయవలయును. దీని నుపయోగించిన దురదలు మఱియు వెండ్రుక లూడుటయును పోవును.

నీలీభృంగాది తైలమ్.

శ్లో॥ నీలీ భృంగరజః శతశ్రతులతా ధాత్రీఫలానాం రసైః

శ్లక్షణ్ణై రాజక నారికేళ మహిషీ ధేనూద్భవైః సాధితమ్॥

తైలం తత్పయసై వ విష్ణులుళితై ర్యష్టాహ్వా గుంజాంజనైః
కేశాన్ సంజనయేత్తతేపి కరయో రాస్తామ కేశం శిరః॥ 129.

తా :— నీలియాకుల రసము, భృంగరాజరసము, చేదుపుచ్చ రసము, ఉసిరిక రసము, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక పృష్ఠము, తిలతైలము ఒకప్రస్థము, మేకపాలు ఒకప్రస్థము, కొబ్బరిపాలు ఒక పృష్ఠము, ఆవుపాలు ఒక ప్రస్థము, గేదెపాలు ఒక పృష్ఠము, వీనినన్నిటిని గలిపి దానియందు అతిమధురము, గురిగింజలు మఱియు నుర్వారాయి అనువాని కల్గమును తగినంత జేర్చి యధావిధి తైలము వండవలయును. ఇది అరచేతులకు రాచినను వెండ్రుకలు మొలచును. ఇక తలకు రాచిన యెడల వెండ్రుకలు వచ్చునని చెప్పనవసర ముండదు.

అంకోలాది తైలమ్.

శ్లో॥ అంకోలబీజ మరిచ కుష్ఠైః కల్కీకృతైర్భిషక్
పచేద్వకుళ పత్రస్య జంబీరస్య రసాథకే
తైలవృన్ధం శిరోభ్యంగాత్ శిరః కువ్వవినాశనమ్॥ 130.

తా :— ఊడుగు గింజలు, మిరియాలు, చెంగల్యకోష్ఠు, వీనిని ప్రత్యేకము ఒక పలము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి పొగడాకు రసము రెండుప్రస్థములు, నిమ్మపళ్ల రసము రెండుప్రస్థములు, నువ్వులనూనె ఒకప్రస్థము, వైవానిలో జేర్చి తైలము, సిద్ధము చేయవలయును. ఈ తైలమును తలకు రాచిన యెడల శిరస్సంబంధ కువ్వవ్యాధులు నశించును.

నీలీనిర్గుండాది తైలమ్.

శ్లో॥ నీలీ నిర్గుండికా భృంగ దుర్ధార రజనీ స్తథా
కోశాతకీ చ చిందార్కా తేషాం సారే చతుర్గుణే॥ 131.

త్రిజాత వాకుచీ కుష్ఠే పైలం సమ్యగ్విపాచయేత్
సప్తరాత్రీ ప్రియోగేణ కపాలార్ఘ్యో వినాశనమ్॥ 132.

తా :— నీలియాకులు, వావిలాకులు, భృంగరాజము, ఉమ్మెత్తాకులు, పచ్చిపసుపు చేదుబీర, చింతాకులు, జల్లేడాకులు వీని స్వరసములు ప్రత్యేకము అర్దప్రస్థము, నువ్వుల నూనె ఒక పృష్ఠము, వీని నన్నిటిని గలిపి అందు ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్రి, బావంచాలు, చెంగల్యకోష్ఠు అనువానిని ఒక్కొక్కటి ఒక పలము చొప్పున గ్రహించి కల్కముగనూరి చేర్చి విధిప్రకారము తైలము వండవలయును. ఈ తైలమును ఏడురోజులు పయోగించిన యెడల కపాలార్ఘ్య లోగములు హరించును.

నీలీనిశాది తైలమ్.

శ్లో॥ నీలీ నిశేంగుదీ క్షీర వల్కల వై కుంఠజే రసే

తైలం నజంబీర రసే కపాల వ్యాధి నుచ్ఛృతమ్॥

133.

తా :—నీలియాకులు, పసుపు, గారచెక్క, క్షీరి, పంచ వల్కలములు, (మఱిపట్ట, రావిపట్ట, జువ్విపట్ట, మేడిపట్ట, కళ్ళరావిపట్ట,) వీని కషాయమందుగాని, స్వరస మందుగాని తులసియాకుల రసము, నిమ్మపళ్ళసము మఱియు తగినంత తిలతైలమును గలిపి తైలము సిద్ధము చేయవలయును. దీని నుపయోగించుట చేత కపాలవ్యాధులుపోవును.

వచాలకునాది తైలమ్.

శ్లో॥ వచా లశున పీతాభి ర్భిల్వపత్ర రసేశ్వతమ్

తైలం శ్రవణదోషఘ్నం విశేషాత్ పూయనాశనమ్॥

134.

తా :—వస, వెల్లుల్లి, పసుపు, వీని కల్కమును తగుమాత్రము మారేడాకు స్వరస ములూ గలిపి అందు తగినంత తిలతైలమును జేర్చి తైలము కావవలయును. ఈ తైలమును చెవులలో వేసినయెడల తత్సంబంధ వ్యాధులును మఱియు విశేషముగా చీముకారుట యును నశించును.

నిర్గుండిరజన్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ నిర్గుండి రజనీ బిల్వ స్నుహ్యలర్క రసే శృతమ్

రసోవ దారుబిల్వాబ్జ విశ్వ భేషజ కల్మితమ్॥

తైలం శ్రీవణ దోషఘ్నం విశేషా త్పూయ నాశనమ్॥

135.

తా :—వావిలాకులు, పసుపు, మారేడాకులు, కాడజమడు, తెల్లజల్లేడాకులు, వీని సరిసమాన స్వరసములందు వెల్లుల్లి, దేవదారు, మారేడువేళ్లు, తుంగముస్తలు, శుంఠి, అనువాని యధోచిత కల్కమును చేర్చి పిచప దానిలో తగినంత నువ్వులనూనెకూడ వేసి తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. ఇది సమస్త కర్ణవ్యాధులను బోగొట్టును. మఱియు విశేషముగా చెవులనుండి స్రవించు చీమును బోగొట్టును.

అరిమేదత్వగాది తైలమ్.

శ్లో॥ అరిమేద త్వచోగ్రాహ్యం నవం పలకతం భవేత్॥

136.

న్యగ్రోధో దుంబరాశ్వత్థ స్తక్ష వల్కాచ్ఛృతం తథా

చతుర్దోణే జలేపక్త్వా చతుర్భాగావశేషీతే॥

137.

తైలాధకం పచేత్తత్రీ కార్షికైః కల్మితై రిమైః

యష్టి త్రిజాత మంజిష్ఠా గాయత్రీ లోధ్ర కల్ఫలైః॥

138.

శ్లో॥ క్షీరివృక్షారిమేద త్వజ్జుస్తాగురు హిమవ్వయైః
కర్పూర జాతీ కంఠోల మాంసీ ధాతకి గై రిక్తైః॥ 139.

మృణాల మిశి వై దేహీ పద్మకేసర కుంకుమైః
లాతూ సమంగా బృహతీ బిల్వ మధ్య సురదుఃమైః॥ 140.

శైలేయం సరళం స్పృక్కా పలాశ రజనీద్వయైః
ప్రియంగు తేజనీ పార్థ శరపుంఖ ఫలత్యయైః॥ 141.

కాలేయ పుష్కర జటా వ్యాఘ్రీ మదన సంయుతైః
జాతే చిక్కణ పాకేతు పరిసౌవ్య నిధాపయేత్॥ 142.

తన్నస్య పాన గంఢూష వస్త్యభ్యంగేషు యోజయేత్
ముఖజానామయాన్ హంతి విశేషాద్దంత రోగజిత్॥ 143.

తా :— మురికితుమ్మ చెక్క 100 పలములు, మట్టి చెక్క, రావి చెక్క, జువ్వి చెక్క, మేడి చెక్క ఇవియన్నియు చేరి 100 పలములు, వీని నన్నిటిని బాగుగాదంచి 4 ద్రోణముల జలములో వేసి నాల్గవభాగము కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు నువ్వులనూనె ఒక ఆఢకము చేర్చి పిదప అతిసుధురము, ఏలకులు, దాక్షిణి చెక్క, ఆకు పత్రి, మంజిష్ఠ, చంద్రచేప, లాడ్డుగ చెక్క, కాయఫలము చెక్క, నాలుగు క్షీరివృక్షముల పట్టలు, మురికి తుమ్మ, భద్రముస్తా, అగరు, మంచిగంధము, రక్తచందనము, పచ్చ కర్పూరము, జాజికాయ, తక్కినలాలు, జటామాంసి, ఆరెపువ్వు, గైరికము, తామర తూండ్లు, బద్దసోపు (సాయికూగ గింజలు), పిప్పళ్ళు, తామరకేసరములు, కుంకుమపువ్వు లక్క, అత్తపత్తి, ములక, మారేనుకాయగుజ్జ, దేవదారు, రాతిపువ్వు, సరళదేవదారు ఫిక్క చెక్క, మోదుగ చెక్క, పనుపు, మానిపనుపు, ప్రియంగు, మాల్యంగినీ గింజలు, నుద్ది చెక్క, వెంపనీ, త్రిఫలములు, సీతచందనము, పుష్కరమాలము, జటామాంసి, నఖంచిప్పలు, నేలములక, మృంగ చెక్క, వీని కల్కమును తగుమాత్రము వైదానియందు జేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ తైలమును నస్య, పాన, గంఢూష, మఱియు వస్త్రీకర్మలందును, అభ్యంగమునకు నుపయోగించిన ముఖజరోగములు మఱియు విశేషముగా దంతరోగములును నశించును.

పుంఖాది తైలమ్.

శ్లో॥ పుంఖక్వాథే భయా కల్క సిద్ధం తైలం ద్విజార్తినుత్॥ 144.

తా :— వెంపలికషాయమందు తగినంత తిలతైలమును వేసి అందు కరక్కాయ కల్కమును యథోచితముగ జేర్చి తైలపాకముచేసి నుపయోగించిన దంతవ్యాధులు నివారించును.

రామరాది తైలమ్.

శ్లో॥ రామర లవణో పేతం తైలం తన్నాభి కేశస్య
విధినా సపయః సిద్ధం రదశూలానాశు నాశయేత్ ॥ 145.

తా :— కొబ్బరినూనె, ఆవుపాలు, అనువానిని సమముగా జేర్చి దానియందు ఇంగువ మఱియు సైంధవ లవణము వీనికల్కమును తగినంతగలిపి తైలము వండవలయును. దీనిచేత దంతముల నొప్పులు శీఘ్రముగా నశించును.

అధ్యండాది తైలమ్.

శ్లో॥ అధ్యండా నింబ నిర్దుండీ స్వరసేన విపాచితమ్
నిశా కల్కయుతం తైలమోష్యరోగ వినాశనమ్ ॥ 146.

తా :— నేలయుసిరికరసము, వేపరసము, వావిలిరసము, అనువానిని యధోచితము గ్రహించి యందు పనుపు కల్కము తగుమాత్రమును మఱియు తగినంత నువ్వులనూనె యున్న జేర్చి తైలము వండవలయును. దీనిచే పెదవుల వ్యాధులు నశించును.

దినేశవల్లది తైలమ్.

శ్లో॥ దినేశవల్లీ స్వరసే విపక్వం తచ్చర్మ కల్లేన పునర్నవస్య
సారేచ తైలం వ్రణరోపణార్థం ప్రశస్తమిత్యేతద్వదంతితజ్ఞాః ॥

తా :— దినేశవల్లి (మలయాళభాషా పెంబాడ) (తెనుగులో మంకెన) ఈ చెట్టు వేళ్లు లేక పువ్వులరసము, తెల్లగలిజేరు స్వరసము, లేక కషాయము, ఇవి సమభాగములు. మఱియు, నువ్వులనూనె, తగుమాత్రము, వీనినన్నిటిని గలిపి అందు మంకెన చెక్కను నూరి కల్కముచేసి జేర్చి తైలము వండవలయును. ఈ తైలము వ్రణరోపణకు ప్రశస్త మైనదని పెద్దలు చెప్పుదురు.

దూర్వాది తైలమ్.

శ్లో॥ దూర్వాస్వరస కల్కాభ్యాం సిద్ధం తైలం వ్రణహితమ్ ॥ 148.

తా :— గరికెస్వరసము, మఱియు తగినంత నువ్వులనూనె, వీనిని కలిపి కాచి పిదప గరికె కల్కము నుచితప్రమాణముగ జేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. ఇది వ్రణములకు హితకరమైనది.

తిలాది తైలమ్.

శ్లో॥ తిలయష్టాహ్వయోః కల్కం మహిషీక్షీర సంయుతమ్
శీర్మమాణేషు కేశేషు కేశస్థాపన ముత్తమమ్ ॥ 149.

తా :— ఎనుచుపాలు (గేదెపాలు) మఱియు నువ్వులనూనె, ఇవి సమభాగములు, వీనియందు నువ్వులు మఱియు యష్టిమధుక కల్కమును తగినంతజేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలయును దీనిని తిలన గాచిన యెడల పెండుకలూడుట తగ్గిపోయి వాని కుడుళ్ళు దిట్టపడును.

(2) నాగరాది తైలమ్.

శ్లో॥ నాగర సైంధవ మాగధి ముస్తా గోక్షుర వాసా లశునై స్తైలమ్

అర్క సువర్ణరసేన విమిశ్రం కర్ణరుజం శతకోటి నిహంతి॥ 150.

తా :— జిల్లేడాకుల రసములూ యధోచిత తిలతైలమును గలిపి పిదప శుంఠి, సైంధవలవణము, పిప్పళ్ళు, తుంగముస్తలు, పల్లేరు, అడ్డనరమువేరు, వెల్లులి అనువాని కల్కము నవసరమైనంత జేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలయును. ఈ నాగరాదితైలము శతకోటి కర్ణవ్యాధులను హరించును.

అల్లె తైలమ్.

శ్లో॥ జీవంతీ జల దేవదారు జలద త్వక్సేవ్య గోపీ హిమమ్

దార్శి త్వజ్మధుక ప్లవాగురు వరీపుండ్రాహ్వ బిల్వోత్పలమ్॥

ధావన్యో సురభిః స్థిరే కృమిహరం కుష్ఠం త్రుటిం రేణుకమ్

కింజల్కం కమలాహ్వయం శతగుణే దివ్యేంభసి క్వాధయేత్॥ 151.

తైలాద్ర్యసం దశగుణం పరిశేష్య తేన

తైలం పచే చ్చ సలిలేన దశైవ వారాత్

పాకేషి పేచ్చ దశమే సమమాజదుగ్ధం

నన్యం మహాగుణముశంత్యై తైలమేతత్॥

152.

తా :— జీవంతి, కురువేరు, దేవదారు, తుంగముస్తలు, అవంగపట్టు, వట్టివేరు, నుగంధపాలవేళ్ళు, మంచిగంధము, మానిపసుపు, యష్టిమధుకము, భద్రముస్తలు, అగరు, త్రిఫలములు, తెల్లతామరపువ్వు, మారేడువేళ్ళు, నల్లకలువగడ్డ, వాకుడు, ములక, గుగ్గిలము, కోలపొన్న, ముయ్యాకుపొన్న, వాయువిడంగములు, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, ఆకుపత్రి, ఏలకులు, రేణుకలు, తామర కేసరములు, అనువానిని సమభాగములు గాగ్రహించి, దంచి అందు వర్షపునీరునూరు భాగములుపోసి, చతుర్దాంశక షాయముగ కాచి వడియగట్టి, దానిలో నువ్వులనూనె పదియవభాగము జేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ ప్రకారము అనగా ప్రతిసారి కషాయము పోయుచు, పాకము చేయుచు తొమ్మిదిసార్లు పాకముచేసి పదియవసారి తైలమునకు సమానము మేకపాలు పోసి పాకము చేయవలయును. దీనిని నన్యముగా నుపయోగించిన శిరోరోగములు చక్కపడును. అనగా యీ తైలము శిరోరోగములపైన మహాగుణము నిచ్చును.

సహదేవ్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ సహదేవీ రసేతైలం సాధయేన్మతిమాన్ భిషక్
షడంగకల్కం సక్షీరం సర్వజ్వరహరం పరమ్॥

153.

తా :— సహదేవీ రసమందు తగుమాత్రము నువ్వులనూనె మఱియు ఆవుపాలుజేర్చి
పిదప షడంగకల్కము తగినంత (తుంగమస్తలు, పర్వాటకము, పట్టివేళ్ళు, చందనము,
కురుకేరు, శుంఠి,) వైచి యధావిధి తైలమును వండవలయును. ఈ తైలము సర్వజ్వరము
లను హరించును.

వృణరోపణ తైలమ్.

శ్లో॥ మహావృణార్కజే దుగ్ధే మధూచ్చిషేన సాధితమ్॥
తైలం సకృత్ ప్రయోగేణ దుష్టవృణ విరోపణమ్॥

154.

తా :— జెముడుపాలు, జిల్లేడుపాలు, మఱియు నువ్వులనూనె. వీనినన్నిటిని
సమానముగ గలిపి ఆందుమైనమును తగుమాత్రముగ నూరి చేర్చి యధావిధి పాకము
చేయవలయును. దీనిచే దుష్టవృణములు మానును.

బ లా తై ల మ్.

శ్లో॥ బలాశతం ఛిన్నరుహా పాదం రాస్నాప్త భాగికమ్
జలాధకే శతేపక్త్వా దశభాగస్థితే రసే॥

155.

దధిమస్త్యిక్షు నిర్యాస శుక్తే స్తైలాధకం సమైః

పచే దాజ పయోర్ధాంశం కల్లైరేభిః సిచోన్మితైః॥

156.

శతీ సరళ దార్వేలా మంజిష్ఠాగురు చందనైః

పద్మకాతిబలా ముస్తా శూర్పపర్ణి హరేణుభిః॥

157.

యష్ట్యాహ్వ సురసా వ్యాఘ్రీ సఖ ర్ష భక జీవక్తైః

పలాశరస కస్తూరీ నాలికా జాతి కోశక్తైః॥

158.

స్పృశా కుంకుమ శైలేయ జాతీ కటువచాంబుభిః

త్వక్కుందురుష్క కర్పూర తుంబురు శ్రీవాసక్తైః॥

159.

లవంగ సత తక్కోల కుషమాంసీ ప్రియంగుభిః

స్థాణేయ తగరధ్యామ వచా మదనక ప్లవైః॥

160.

సనాగకేసరైః సిద్ధై ర్దద్యాచ్చాత్రావతారితే

పత్రం కల్కం తతః పూతం విధినా తత్ప్రపూజితమ్॥

161.

కాసం శ్వాసం జ్వరం మూత్రార్శం ఛర్దిం గుల్మం క్షతం క్షయమ్
స్లిహ శోఘావపస్మార మలక్ష్మీంచ ప్రణాశయేత్ ॥ 162.

తా :— ముత్తవపులగముజేరు 100 పలములు, తిప్పతీగె, 25 పలములు సన్నరా
స్నము 12½ పలములు. వీనిని బాగుగా దంచి 100 అధకముల జలములతో వైచి పదిఅధక
ముల కపాయము మిగులునట్లుగా కాచి వడియగట్టి అందు పదిఅధకములు నువ్వులనూనె,
ఒక అధకము పెరుగుమీదినీరు (మస్తు), ఒక అధకము చెఱుకురసము, ఒక అధకము
శుక్తము (పులియబెట్టిన కాంజికము), ఆర్థఅధకము మేకపాలు, వీనిని గలిపి మరలకాచి
దానిలో కచోరములు, సరళదేవదారు, దేవదారు, ఏలకులు, మంజిష్ఠ, అగరు, మంచి
గంధము, పద్మకాన్ఠము, పెద్దముత్తవపులగముజేరు, భద్రముస్తలు, అడవివెసర, రేణు
కలు, అతిమధురము, తులసి, వాకుడు, నఖించిప్పలు, జీవకము, ఋషభకము, మోరుగ
చెక్క, శిలాజిత్తు, కస్తూరి లేక జాజిపువ్వులు, కలంబీకాకము (హిందీలో), జాపత్రి,
ప్రియంగు, పిక్కచెక్క, మంకుమపువ్వు, రాతిపువ్వు, జాజిపువ్వు, కటుకరోహిణి,
వస, కురువేరు, దాక్షిణీచెక్క, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, పచ్చకర్పూరము, తుంబురులు,
కర్పూరము, లవంగాలు, గ్రింధితగరము, చెంగల్వకోష్ఠ, జటామాంసి, ప్రేంకణము,
పచ్చాకు, దవనము, గ్రింధితగరము, కామంచిపూరి, వస, మైసము, తుంగముస్తలు,
నాగకేసరములు, అనువానిని ప్రత్యేక మొకతులము చొప్పున గ్రహించి కల్లముగానూరి
వైదానిలో జేర్చి యధావిధి తైలము వంశవలయును. దీనిని వడియగట్టి భద్రపరచవల
యును. ఈ తైలము నుపయోగించుట వలన కాస, శ్వాస, జ్వర, వాంతి, గుల్మ, క్షత
క్షయ, స్లిహ, శోఘ, అపస్మార రోగములు మఱియు అలక్ష్మీయు నివారించును.

శ్లో॥ బలాత్తైల మిదం శ్రేష్ఠం వాతవ్యాధి వినాశనమ్ ॥ 162.

పానే న స్యేన్నాస నేభ్యంజనేచ

స్నేహః కాలే నమ్యగేతే ప్రియుక్తః

దుష్టాన్ వాతానాశు శాంతిం నయేయ

ర్వంధ్యాశ్చపుత్రభాజశ్చ కురుః ॥ 163.

తా :— వై చెప్పబడిన బలాత్తైలము వాతవ్యాధులను నశింపజేయుటకు శ్రేష్ఠ
మైనది. ఇది పాన, అనువాసన మఱియు అభ్యంజనాది విధులం దుపయోగించ వచ్చును.
ఈ తైలము దుష్టవాతరోగములను బహుశీఘ్రముగాహరించును. మఱియు వంధ్యాశ్చైలు
దీనినుపయోగించిన యెడల సుపుత్రులను బడయునట్లు చేయును.

ప్రసారిణీ తైలమ్.

శ్లో॥ ప్రసారిణీ తులాక్వాథే తైలప్రస్థం ఐయః సమమ్
ద్విమేదా మిశి మంజిష్ఠా కుష్ఠరాస్నా కుచందనైః ॥ 165.

జీవకర్మ భ కాళోళీ యుగళామర దారుభిః

కల్పైర్విపాచయేత్ సర్వమారుతామయ నాశనమ్॥ 166.

తా :— ప్రసారిణీ కషాయము నూరుపలములు, సువ్యలనూనె ఒకప్రస్థము, ఆవు పాలు ఒక ప్రస్థము, వీని నన్నిటిని జేర్చి కాచి అందు మేద, మహామేద, సోయకూర గింజలు (బద్దసోపు) మంజిష్ఠ, చెంగల్వకోష్ఠ, సన్నరాన్నము, రక్తచండనము, జీవకము, ఋషభకము, కాళోళీ, క్షీరకాళోళీ, దేవదారు, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి కల్కముచేసి తగుమాత్రము చేర్చి, తైలము సిద్ధముచేయవలయును. దీనిచేత సర్వవారోగములు నశించును.

(3) చందనాది తైలము.

తా :— మంచిగంధము, వట్టివేళ్లు, ఉసిరికాయలు, ఎంపెంగపువ్వులు, కురువేరు, ఇవి ప్రత్యేకము 36 తులములు, వీనిని నలియగొట్టి 18ప్రస్థముల నీళ్లలోవైచి చతుర్దాంశముగ కషాయముకాచి అందులో సువ్యలనూనె 1½ ప్రస్థములు, ఆవుపాలు మూడుప్రస్థములును వైచి పిదప ఏలకులు, అవంగాలు, చలువమిరియాలు, జాజికాయ, దేవదారు, మంజిష్ఠ, ఎర్రసంపెంగ, ఆకుపత్రి, జటామాంసి, వట్టివేళ్ళు, అగరు, కురువేరు, తెల్లసంపెంగ, మంచి గంధము, రక్తచండనము అనునవి ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున గ్రహించి ఆవుపాలతోనూరి కల్కముచేసి వై దానిలో గలిపి నాలుగురోజుల వరకు మందాగ్ని చే మెల్లమెల్లన పాకము చేసి భద్రాపరచ వలయును. పిమ్మట ఒకగుంజ ప్రమాణము కన్నూరి, ఒక తులము కుంకుమపువ్వు, అర్ధతులము పచ్చకర్పూరము, మూడు గుంజలు పుసుగు వీనిని నూరి పాత్రకుపైనను, అడుగునను రాచి తైలమును పోసియుంచ వలయును. ఇది పూర్వము చెప్పబడిన చందనాది తైలమువలె గుణము చేయును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి తైలయోగ ప్రకరణము
సంపూర్ణము.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః సహస్రయోగ ప్రకాశిక

4. ఆథ చూర్ణయోగ ప్రకరణమ్.

సుదర్శన చూర్ణమ్

- శ్లో॥ త్రిఫలా రజనీ యుగ్మం కంటకారీయుగం శరీ
త్రికటు గ్రంధికం మూర్వా గుడూచీ ధన్వయాసకః॥ 1.
- కటుకా పర్పటో ముస్తా త్రాయమాణాచ వాలకమ్
నింబః పుష్కరమూలంచ మధుయష్టీచ వాసకమ్॥ 2.
- యవానీంద్రయవో భారీ శిగ్రుబీజం సురాప్తజా
వచా త్వక్పద్మకోశీర చందనాతివిషా బలాః॥ 3.
- శాలిపర్ణీ పృష్ఠిపర్ణీ విడంగం తగరం తథా
చిత్రకో దేవ కాష్ఠంచ చన్యం పత్రం పటోలజమ్॥ 4.
- జీవకర్ష భకాచైవ లవంగం వంశలోచనా
పుండరీకంచ కాకోలీ పత్రకం జాతిపత్రకమ్॥ 5.
- తాళీసపత్రం చ తథా సమభాగాని చూర్ణయేత్
సర్వచూర్ణస్యచార్ధాంశం కై రాతం నిక్షిపేత్ సుధీః॥ 6.
- ఏతత్సుదర్శనం నామ చూర్ణం దోషత్రయహరమ్
జ్వరాంశ్చ నిఖిలా హన్యాన్నాత్ర కార్యా విచారణా॥ 7.
- పుథద్వంద్వంగంతుజాంశ్చ థాతుస్థాన్ విషమజ్వరాన్
సన్నిపాతోద్భవాం శ్చాపి మానసానపి నాశయేత్॥ 8.
- శీతజ్వరై కాపికాదీన్ మోహం తంద్రాం భ్రమం తృషామ్
శ్వాసం కాసంచ పాండుంచ హృద్రోగం హంతికామలామ్॥ 9

త్రికవృష్ణకటీజాను పార్శ్వశూల నివారణమ్

శీతాంబునా పిబే ధీమాన్ సర్వజ్వర నివృత్తయే॥ 10.

సుదర్శనం యథాచక్రం దానవానాం వినాశనమ్

తద్వజ్జ్వరాణాం సర్వేషా మిదం చూర్ణం ప్రణాశనమ్॥ 11.

తా:—త్రిఫలములు, పసుపు, మానిపసుపు, వాకుడు, ములక, కచోరములు, త్రికటుకములు, పిప్పలీమూలము, చాగవేరు, తిప్పతీగె, దురదగొండి, కటుకరోహిణి, పర్వాటకము, తుంగముస్త్రలు, కలుక్రానుగ, మరువేరు, వేపచెక్క, పుష్కరమూలము, అతిమధురము ఖురాసానిఓమము. అడ్డసరము, కొడిశపాల గింజలు, గంటుభారంగి, మునగగింజలు, గోపీచందనము, వస, దాక్షిణిచెక్క, పద్మకాన్యము, వట్టివేళ్లు. చందనము, అతివస, ముత్తపపులగమువేరు, కోలపాన్న, ముయ్యకుపాన్న, వాయువిడంగములు, గిరింధితగరము, చిత్రములము, దేవదారు, చవ్వము, చేదుపొట్ల, జీవకము, ఋషభకము, లవంగాలు, తవాక్షిరి, తెల్లతామర, కాకోశీ, ఆకుపత్రి, జాపత్రి, తాళీసపత్రి, పీనిని సమభాగములుగా గిరించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి అందు చూర్ణమునకు సగముభాగము చిరాయితా. (భూనింబ) మెత్తగా చూర్ణించి కలుపవలెను. దీనిని సుదర్శన చూర్ణమందురు. ఈ చూర్ణమును సేవింపుటచేత త్రిదోషములు, సగజజ్వరములు, ధాతుగతవిషము, ద్వంద్వజ, సన్నిపాతజ, మానిసిక, శీతివికాహి కాజ్వరములును. మోహ, తంద్ర, భ్రమ, తృప్త, శ్వాస, కాస, పాండు, హృదయ, కామలారోగములును హరించును. త్రిక, పృష్ఠ, కటి, జాను పార్శ్వములందుండు కూలలను కూడ హరించును. ఈ చూర్ణమును చన్నీళ్ళతో నిచ్చిన సర్వజ్వరములు నివృత్తించును. సుదర్శన చక్రము రాక్షసులను నాశనము చేసినట్లు ఈ సుదర్శన చూర్ణము వైష్యాధులను అదేప్రకారము నాశనము జేయును.

లఘుగంగాధర చూర్ణమ్ (అతిసారే).

శ్లో॥ ముస్తమింద్రియవం బిల్వం లోధ్రం మోచరసం తథా
ధాతకీం చూర్ణయేత్తక్రి గుడాభ్యాం పాయయేత్సుధీః॥ 12.

సర్వాతీసార శమనం నిరుణధ్ని ప్రవాహికామ్

లఘుగంగాధరం నామ చూర్ణం సంగ్రహకం పరమ్॥ 13.

తా:— భద్రముస్త్రలు, కొడిశపాల గింజలు, మారేడుపండుగుజ్జు, లూర్దుగచెక్క, బూరుగుబంక, ఆరెపువ్వు, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించవలయును. ఈ లఘుగంగాధర చూర్ణమును చల్లి మఱియు బెల్లముతోను సేవించిన సర్వవిధ అతిసారములు, మఱియు ప్రవాహికలును నివారించును. ఇది అత్యంత శ్రేష్ఠమైన సంగ్రహకామధము.

వృద్ధగంగాధర చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ ముస్తారభుకశుంఠీభి ర్ధాతకీ లోద్ర వాలకైః
 బిల్వమోచ రసాభ్యాంచ పాశేంద్రయవ వత్సకైః॥ 14.
- అమ్రబీజం ప్రతివిషా లజ్జాబురితి చూర్ణితమ్
 త్కౌద్ర తండులపానీయైః పీతై ర్వాతి ప్రవాహికా॥ 15.
- సర్వాతీసార గ్రహణీ ప్రశమం యాతివేగతః
 వృద్ధగంగాధరం చూర్ణం సరిద్వేగ విబంధకమ్॥ 16.

తా :— భద్రముస్తలు, పెద్దమానివేరు, శుంఠి, ఆరెఘవృష్ట, లాడ్డుగచెక్క, కురువేరు, మారేడుకాయగుఱ్ఱ, బూరుగుబంక, వివబొద్ది, కొడిశపాలగింజలు, కొడిశపాలచెక్క, మామిడిబీడి, అతివస, అత్తపత్తి, ఇవి సమభాగములుగా గ్రహించి, మెత్తగాదంచి వస్త్రుగాభిత చూర్ణము చేయవలయును. దీనిని బియ్యపు కడుగు మఱియు లేనెత్తో సేవించిన ప్రవాహిక, సర్వవిధ అతిసారములను మఱియు గ్రహణీవ్యాధులను శమించును. ఈ చూర్ణము అతివేగముగా సతిసారములను బంధించును.

(ర క్తపిత్తే) చందనాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ చందనం నలదం రోద్రమునీరం పద్మకేసరమ్
 నాగపుష్పం తథా బిల్వం భద్రముస్తం సశర్కరమ్॥ 17.
- ప్రీబేరంచైవ పాతాచ కుటజస్య ఫలం త్వచమ్
 శృంగబేరం విషాచైవ ధాతకీచ రసాంజనమ్॥ 18.
- ఆమౌస్థి జంబుసారంచ తథా మోచ రసఃస్మృతః
 నీలోత్పలం సమంగాచ సూక్ష్మైలా దాడిమత్వచః॥ 19.
- చతుర్వింశతి మేతాని సమభాగాని కారయేత్
 తండులోదక సంయుక్తం త్కౌద్రేణ సహయోజయేత్॥ 20.
- చలతాంచామ గర్భాణాం స్తంభనం పరముచ్యతే
 అశ్వీభ్యాం విహితం పూర్వం రక్తపిత్త వినాశనమ్॥ 21.
- హితం లోహిత పిత్తిభ్యో హ్యర్శస్సు లోహితేషుచ
 తమో మూర్ఛోప శృష్టానాం తృషార్తానాంచ దాపయేత్॥ 22.

తా :— మంచిగంధము, వట్టికేళ్ళు, లాడ్డుగచెక్క, వట్టివేళ్ళు, పద్మకేసరములు, నాగకేసరములు, మారేడువేరు, భద్రముస్తలు, ఖండశర్కర, కురువేరు, వివబొద్ది,

కొడిశపాలచెక్క, కొడిశపాలగింజలు, శుంఠి, అతివస, అరెపువ్వు, రసాంజనము, మామిడిబీడి, నేరెడుబంక లేక చెక్క, బూరుగుబంక, నల్లకలువ, అత్తపత్తి, చిన్న ఏలకులు, దానిమ్మచెక్క, ఈ 21 వస్తువులను సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. దీనిని బియ్యపు కడుగు మఱియు తేనెతో నేవించిన అమగర్భము అనగా వృద్ధిపొందని గర్భము, దినదినాభివృద్ధిని బొంది గర్భము నిలచి సుఖప్రసవము కలుగును. ఇది రక్తపిత్తము, అగ్నిస్సు, రక్తాగ్నిస్సు, మూగ్గు, శోష, మఱియు తృవరోగములను చక్కపఱచును. దీనిని పూర్వమందు అశ్వినీదేవతలకు నిర్మించిరి.

చూర్ణామృతయోగమ్ (రాజయక్షుణి)

శ్లో॥ తాళీసపత్రం మరిచం పృథగర్థపలం భవేత్
ద్రాక్షయాశ్చ పలం తద్వత్ పరూష కతకాహ్వయాన్ ॥ 23.

బలామూలంచ పలికం పిప్పల్యాశ్చ పలం భవేత్
శుంఠీ ఫలత్రయంచైవ చవ్యకంచ త్రిజాతకమ్ ॥ 24.

కణామూలం తథైవాస్య శర్కరాయాశ్చతుష్పలమ్
భార్జీ పలద్వయంచైతత్ సూక్ష్మ చూర్ణాని కారయేత్ ॥ 25.

మధునావలిహేత్ ప్రాతః శోష మేకాదశాన్వితమ్ ॥
హరేచ్ఛూర్ణామృత మిదం సర్వవ్యాధి వినాశనమ్ ॥ 26.

తా :— తాళీసపత్ర, మరియాలు, ఇవి ప్రత్యేకము అర్ధపలము, ద్రాక్ష, చిట్టిక (పార్సా) చిల్లిగింజలు ఇవి ప్రత్యేక మొకపలము, ముత్తపపులగమువేరు, పిప్పళ్ళు, శుంఠి తాడికాయబెరడు, కరక్కాయబెరడు. ఉసిరిక వరుగు, చవ్యము, ఏలకులు, దాక్షిణి చెక్క, అకుపత్రి, మోడి అనునవి ప్రత్యేక మొకపలము, శర్కర నాల్గుపలములు మఱియు గంటుభారంగి రెండుపలములు. వైవాని నన్నిటిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణము నుచిత స్రవణము ఉదయమున తేనెతో నేవించిన యెడల 11 విధముల శోషరోగములు హరించును. మఱియు సర్వవ్యాధులు నశించును.

సితోపలాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ సితోపలా షోడశస్యా దష్టేస్యా ద్వంశ రోచనా
పిప్పలీస్యాచ్ఛతుష్కర్షా స్యాదేలాచ ద్వికార్షకీ ॥ 27.

ఏకః కర్షస్త్యచః కార్య శ్శూర్ణయే త్వర్వ మేకతః
సితోపలాదికం చూర్ణం మధుసర్పిర్యుతం లిహేత్ ॥ 28.

శ్వాసకాస క్షయహరం హస్త పాదాంగ దాహజితమ్

మందాగ్నిం సుప్తజిహ్వత్వం పార్శ్వశూల మరోచకమ్॥

జ్వరమూర్ధ్వగతం రక్తపిత్తమాశు వ్యపోహతి॥

29.

తా :— ఖండశర్కర 16 కర్ణములు, తవాక్షీరి 8 కర్ణములు, పిప్పళ్ళు 4 కర్ణములు, ఏలకులు 2 కర్ణములు, దాక్షిణిచెక్క ఒక కర్ణము, వీని సన్నిటిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఇదియే సితోపలాది చూర్ణము దీని సుచితప్రమాణము రేఫు మాపు లేనె మఱియు ఆవునెయ్యితో నేవించిన శ్వాసకాస త్రయలు చేతులుకాళ్ళు వీని యందలి మంటలు, మందాగ్ని, నోరెండుట, పార్శ్వశూల, అరోచకము, జ్వరము మఱియు ఊర్ధ్వగత రక్తపిత్తరోగములును హరించును.

ఖండ సమక చూర్ణమ్ (పాండురోగే).

శ్లో॥ త్రిఫలా వ్యోష బిల్వాబ్జ పిప్పలీమూల చిత్రకైః

త్వగేలావత్ర చవికా తింతిడి కాష్ణువేతసైః॥

30.

సమాంశైర్థాతుమాక్షికం సర్వైస్తుల్యం ప్రదాపయేత్

లోహచూర్ణం సమం తైశ్చ సర్వైః ఖండం సమాంశకమ్॥ 31.

చూర్ణితం మధునా లేహ్యం పటకాన్ వా స మాక్షికాన్

భక్షయిత్వా యథాసాత్మ్య మనుసానం ప్రయోజయేత్॥ 32.

నాశయేత్కుష్ఠమాలస్యం ప్రమేహాదర కామలాః

పాండురోగం తథాకాసం హలీమక శిరోరుజమ్॥ 33.

ప్రసేక మరుచిం మూర్ఛాం హృల్లాసం మందపిత్తాం

రక్తపిత్తం పరీసర్పం శ్లయధుంచ వినాశయేత్॥ 34.

తా :— ఉసిరికాయలు, తాడికాయలు, కరక్కాయలు, శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, మారేడువేరు, తుంగముస్తలు, మోడి, చిత్రమూలము, దాక్షిణిచెక్క, ఏలకులు, ఆకుపత్రి, చవ్వము, చింతచెక్క, ఆమ్లవేతనము, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమునకు సమానము స్వర్ణమాక్షిక భస్మము మఱియు లోహభస్మము, మొత్తమునకు సమానముగా ఖండశర్కర కలిపి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. దీనిని రోగానుసారము అనుపాన విశేషముతోగాని కేవలము తేనెతోగాని నేవించిన కుష్ఠ, అలస్య, ప్రమేహ, ఉదర, కామల, పాండు, కాస, హలీమక, శిరశ్శూల, ప్రసేక, అరుచి, మూర్ఛా, హృల్లాస, మందాగ్ని, రక్త పిత్త, విసర్ప, మఱియు శోఫ మొదలగు రోగములను బోగొట్టును.

పాఠాది చూర్ణమ్ (శోఫరోగే)

శ్లో॥ పాఠా సకృష్టా గజపిప్పలీచ నిదిగ్ధికా నాగర చిత్రకాచ
సపిప్పలీమూల మజాజి రాత్రి ముస్తంచ చూర్ణం సుఖతోయపీతమ్
హన్యాత్ త్రిదోషం చిరజంచ శోఫం కుష్ఠంచ చూర్ణస్యహి
సుప్రయోగాత్ ॥ 35.

తా :— విషబాద్ధి, పిష్పళ్లు, గజపిప్పళ్ళు, వాకుడు, శుంఠి, చిత్రములము, మోడి
జీలకర్ర, పసుపు, భద్రముస్తలు, ఇవి సమభాగములు. వీని నన్నిటిని మెత్తగా
చూర్ణము చేయవలయును. దీనిని వేడినీళ్ళతో నేవించిన చిరకాలము నుండి యున్న
త్రిదోషజనిత శోఫలును, మఱియు కుష్ఠోగములును హరించును.

పంచారిష్ట చూర్ణమ్ (కుష్ఠరోగే)

శ్లో॥ కాలే త్వక్ ఛదసార బీజ కుసుమై ర్నింబస్య తుల్యాంశక్తైః
కృత్వా చూర్ణమథః కటుతిగ్నిక నిశా ధాత్య్రిక్ష పథ్యాయుతైః
పంచారిష్టమిదం పయో మధు ఘృతై రుష్ణాంబునావా పుమాన్
పీత్వా కాస గర ప్రమేహ పిటకా కుష్మాదిభి ర్ముచ్యతే ॥ 36.

తా :— నేపచెట్టుయొక్క పంచాంగములు (వేరు, చెక్క, పువ్వు, కాయ, ఆకు)
సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి, దానిలో త్రికటుకములు, పసుపు,
త్రిఫలములు, అనునవి సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణించి కలుపవలెను. ఈచూర్ణమును
ఆవుపాలు, తేనె, నెయ్యి, తక్ వేడినీటితో నేవించిన కాస, గరవిష, ప్రమేహ, పిటకా
ద్యులును, కుష్ఠోగములును హరించును.

మహాఖండవ చూర్ణమ్.

శ్లో॥ మరిచం నాగపుష్పాణి తాలీసం లవణానిచ
ప్రత్యేకమేకభాగాః స్యుః పిప్పలీమూల చిత్రకైః ॥ 37.

త్వక్కుణా తింతిడికంచ జీరకంచ ద్విభాగిశమ్
ధాన్యామ్లవేతసా విశ్వం భద్రైలా బదరాణిచ ॥ 38.

అజమోదా జలధరః ప్రత్యేకం స్యుః త్రిభాగికాః
సర్వాషధి చతుర్థాంశం దాడిమస్య ఫలం భవేత్ ॥ 39.

ద్రవ్యేభ్యో నిఖలేభ్యశ్చ సితా దేయార్థమాత్రయాః
మహాఖండవ సంజ్ఞం స్యాచ్ఛూర్ణ మేతత్సురోచనమ్ ॥ 40.

శ్లో॥ అగ్నిదీప్తికరం హృద్యం కాసాతీసార నాశనమ్
హృద్యోగ కంఠ జతర ముఖరోగ ప్రణాశనమ్ ॥ 41.

విషూచికాం తథాధ్వాన మర్యో గుల్మ కృమీనపి
ఛర్దిం పంచవిధాం శ్వాసం చూర్ణ మేతద్వ్యపోహతి॥ 42.

తా :— మిరియాలు, నాగకేసరములు, తాళీసపత్రి, పంచలవణములు, ఇవిప్రత్యేక మొకభాగము, మోడి, చిత్రమాలము, దాక్షిణిచెక్క, పిప్పళ్లు, చింతచెక్క, జీలకర్ర, ఇవి ప్రత్యేకము రెండుభాగములు, ధనియాలు, ఆప్లు వేతనము, శుంఠి, వస, పెద్దఏలకులు, రేగుపండ్లు, ఓమము, తుంగముస్త్రలు, అనునవి ప్రత్యేకము మూడుభాగములు. వీని మొత్తములో నాల్గవభాగము దానిమృపండు మొత్తములో సగభాగము శర్కరను గలిపి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఇది అత్యంతరుచికరమైన మహాఖండవ చూర్ణము. ఈ చూర్ణము అగ్నిదీప్తికము, హృద్యము, మఱియును కాసాతీసార నాశకము. ఇదిగాక హృద్రోగ, కంఠ, జతరముఖరోగములును, విషూచిక, ఆధ్వాన, అర్ప, గుల్మ, కృమి, ఛర్ది, వ్యాధిఫలను మఱియు శ్వాసరోగములను బోగొట్టును.

లవంగాది చూర్ణమ్. (గృహణీరోగే)

శ్లో॥ లవంగం శుద్ధకర్పూర మేలా త్వజ్జాగకేసరమ్
జాతీఫలముశీరంచ నాగరం కృష్ణజీరకమ్॥ 42.

కృష్ణాగురు స్తుగాక్షీరీ మాంసీ నీలోత్పలం కణా
చందనం తగరం బాలం కంకోలం చేతి చూర్ణయేత్ ॥ 43.

సమభాగాని సర్వాణి సర్వభ్యోర్థ సితాభవేత్
లవంగాద్యమిదం చూర్ణం సత్కేద్రం వహ్నిదీపనమ్॥ 44.

రోచనం తర్పణం వృష్యం త్రిదోషఘ్నం బలపదమ్
హృద్యోగం కంఠరోగంచ కాసం హిక్మాంచ పీనసమ్॥ 45.

యత్కేణం తమకంశ్వాస మతీసార మురశ్మతమ్
ప్రమేహారుచి గుల్మాదీన్ గృహణీమపి నాశయేత్ ॥ 46.

తా :— లవంగములు, శుద్ధపచ్చకర్పూరము, ఏలకులు, లవంగచెక్క, నాగకేసరములు, జాజికాయ, వట్టివేళ్లు, శుంఠి, నల్లజీలకర్ర, పిప్పళ్లు, అగరు, వంశలోచనము, జటామాంసి, నల్లకలువగడ్డ, సన్నపిప్పళ్లు, మంచిగంధము, గ్రంథితగరము, శురువేరు, తక్కిలములు, అనువానిని సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి అందు మొత్తములో నర్ధభాగము చక్కెరనుచేర్చి తిరిగి చూర్ణము చేయవలెను. ఈ చూర్ణమును తగుమాత్రము తేనెతో నేవించిన అగ్ని దీప్తిని గలుగజేయును. ఇది రుచికరము, తృప్తి

కరము, వృష్యము, త్రిదోషఘ్నము, మఱియు బలప్రదము. దీనిచేత హృద్రోగములు కంఠరోగములు, కాస, హిక్కు, పీనస, రాజయత్క్తు, తిమర, శ్వాస, అతిసార, ఉరక్షత ప్రమేహ, అరుచి, గుల్మ, గ్రహణి మొదలగు రోగములు హరించును.

అష్టచూర్ణమ్.

శ్లో॥ త్రికటుక మజమోదా సైంధవం జీరకే ద్వే
సమధరణ ధృతానా మష్టమో హింగుభాగః
వృథమ కబళ భోజ్యః సర్పిషా చూర్ణకోయం
జనయతి భృశమగ్నిం వాతగుల్మం నిహన్తి॥ 48.

తా :—శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, ఓమ, సైంధవలవణము, జీలకర్ర, నల్లజీల కర్ర, ఇవిసమభాగములు. వీనిలో ఎనిమిదవభాగము వేయించిన ఇంగువనుజేర్చి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమును యథోచిత ప్రమాణము భోజనమునకు ముందు నెయ్యి కొంచము అన్నములో గలిపి ప్రథమకబళ మాత్రగా భుజించినచో వాతగుల్మను హరించి అగ్నిదీప్తిని గలిగించును.

తుగాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ తుగా తింతిడి లాజైశ్చ కోల వ్యోమ త్రిజాతకైః
సచంద్రైర్మౌనకం రుచ్యం క్రమాత్ ద్విగుణ శర్కరమ్
ఛర్ద్యస్యోక్ పిత్తహృద్రోగ కాస త్షయ జ్వరాపహమ్॥ 49.

తా :—వంశలోచనము, చింతచెక్క, వరిశేలాలు, రేగుపండ్లు, త్రికటుకములు, (శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు) ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, అకుపతి, పచ్చకర్పూరము, ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగాచూర్ణము చేయవలయును. మొత్తమునకు రెండురెట్లు చక్కరను గలిపించి పాకముచేసి అందు పై చూర్ణమునువేసి బాగుగా గలిపి మోదకము సిద్ధము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన ఛర్ది, రక్తపిత్తము, హృద్రోగము, కాస త్షయములు మఱియు జ్వరములు హరించును.

శ్వాసకాసాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ తేకరాజ రసప్రస్థే కుడవం మరిచం పచేత్
అథయా పిప్పలీ భార్గీ సైంధవం పుష్కరాహ్వయమ్॥ 50.

అక్షప్రమాణం సంచూర్ణ్య మిశ్రయిత్వా మధుప్లుతమ్
తత్త్వాదేత్ పాత్రరుత్థాయ శ్వాస కాస విनाశనమ్॥ 51.

తా :— భృంగరాజరసము ఒక ప్రస్థమందు మిరియాలు ఒక కుడవప్రమాణముజేసి వండి పూర్తిగా శుష్కమైన తరువాత అందులో కరక్కాయ పిప్పళ్ళు, గంటుభారంగి, సైంధవలవణము, పుష్కరమూలము అనునవి ప్రత్యేకము ఒక తులము; వీని చూర్ణము వేసి సిదప అందు తేనెకూడ జేర్చి ప్రాతః కాలమందు నేవించిన క్వాషకాసలు నశించును.

జీవంత్యాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ జీవంతీ ముస్త సురసా త్వగేలా ద్వయ పౌష్కరమ్

చండా తామలకీ లోహ భార్గీ నాగర నాలకమ్॥

52.

కర్కాటక శతీ కృష్ణా నాగ కేసర చోరకమ్

ఉవయుక్తం యథా కామం చూర్ణా ద్విగుణ శర్కరమ్॥

53.

పార్శ్వరు ద్వారకాసఘ్నం హిక్కా శ్వాస హరం పరమ్॥

54.

తా :— జీవంతి (మలయాళభాషలో అటపతియకాశింగు), భద్రముస్తలు, కృష్ణ తులసి, లవంగపట్ట, చిన్నవలకులు, పెద్దవలకులు, పుష్కరమూలము, నేలయుసిరిక, శంఖపుష్పి, అగరు, గంటుభారంగి, శుంతి, కురువేరు, కర్కాటక శృంగి, కచోరములు, పిప్పళ్ళు, నాగ కేసరములు, అడవికచోరములు, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమునకు రెండుభాగములు శర్కరనుజేర్చి మెత్తనిపాడి సిద్ధముచేసి యథాప్రమాణము నేవించిన పార్శ్వవీడ, జ్వర, కాస, హిక్కా, శ్వాస ఇత్యాది రోగములు హరించును.

త్రికట్యాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలా ముస్తా విడంగం చవ్య చిత్రీకా

త్వక్ శతీ పిప్పలీమూలం మాక్షికం సురదారుచ॥

55.

తుంబురుః పౌష్కరం మూలం పాతైలా రజనీద్వయమ్

బిడం సౌవర్చలం టూరః సైంధవం హస్తీ పిప్పలీ॥

56.

యావంత్యేతాని ద్రవ్యాణి తావంతం గుగ్గులుం సమమ్

కోలప్రమాణం గుటికాం కృత్యేదం మధు సర్పిషా॥

57.

కాసం శ్వాసం తథానాహ మర్శాఽనిచ భగందరమ్

గుల్మం ప్లిహం తథా శోఫమంత్రీ వృద్ధిం చ నాశయేత్

సప్తవింశతికోష్యావ గుగ్గులుః కథితోమయా॥

58.

తా :— శుంతి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, కరక్కాయబెరడు, తాడికాయబెరడు, ఉసిరికవరుగు, తుంగముస్తలు, వాయుబిడంగములు, చవ్యము, చిత్రమూలము, లవంగ

చెక్క, కచోరములు, మోడి, స్వర్ణమాక్షికభస్మ, దేవదారు, తుంబురు ఫలము, పుష్కర
 మూలము, చిరుబొడ్డి, ఏలకులు పసుపు, మానిపసుపు, బిడాలవణము, సావర్పలవణము,
 యవక్షారము, పైంధవలవణము, గజపిప్పళ్లు, ఇవి సమభాగములు, వీని నన్నిటిని మెత్తగా
 చూర్ణించి దీనికి సమము గుడ్డలు కూడ జేర్చి అందు తేనె, నెయ్యివేసి రేగుగింజలంత
 మాత్రలు జేయవలెను. దీనిని సేవించిన శ్వాస, కాస, అనాహ, ఆర్శ, భగందర, గుల్మ,
 ప్లీహ, శోఫలును మఱియు అంత్రవృద్ధి రోగములును నశించును. దీనినే సప్తవింశతి
 గుడ్డలు అని యందురు.

పుష్కానుగ చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ పాతా జంబ్వామృత్యోరస్థి శిలోద్భేదం రసాంజనమ్
 అంబష్ఠాం శాల్మలీపిచ్ఛాం సమగాం వత్సకత్వచమ్॥ 59.
- బాష్ణిక బిల్వాలివిషా లోద్ర తోయద గై రిశమ్
 శుంఠీ మధుశా మృద్వీకా రక్తచందన కల్పలమ్॥ 60.
- కట్వంగ వత్సకానంతా ధాతకీ మధుకాష్ఠనమ్
 పుష్పే గృహీత్వా సంచూర్ణ్య సత్కేద్రం తండులాంభసా॥ 61.
- పిబేదర్శ స్వతీసారే రక్తం యశ్శోపవేశ్యతే
 దోషజంతు కృతాయేచ బాలానాం తాంశ్చ నాశయేత్॥ 62.
- యోనిదోషం రజోదోషం స్రావం శ్వేతారుణానితమ్
 చూర్ణం పుష్కానుగం నామ హిత మాత్రేయ పూజితమ్॥ 63.

తా :— చిరుబొడ్డి, నేరేడుగింజల పప్పు, మామిడిజీడి, కొండపిండి, రసాంజనము,
 అంబష్ఠ, బూరుగుబంక, ఆత్మపత్తి, కొడిశపాలచెక్క, కుంకుమపువ్వు, మారేడుకాయ
 గుడ్డ, అతివస, లాద్దుగచెక్క, భద్రమున్నులు, గై రిశము (కామిరాయి) శుంఠి, ఇప్పపువ్వు
 దాగ్రీత, రక్తచందనము, కాయఫలముచెక్క, పెద్దమానిచెక్క, కొడిశపాల గింజలు,
 ముగంధపాలవేళ్ళు, ఆరెపువ్వు, అతిమధురము, మద్దిచెక్క, వీనిని పువ్వుమీ నక్షత్రమున
 సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేయవలయును. దీని నుచిత పరిమాణము
 తేనె మఱియు బియ్యపు కడుగుతో సేవించిన, ఆర్శున్న, రక్తార్శున్న, రక్తాతిసారము,
 చిన్నపిల్లల కృమిదోషము, స్త్రీలరజోదోషము, యోనిదోషము, శ్వేత రక్తకృష్ణస్రావ
 వ్యాధులును శమించును. దీనికి పుష్కానుగచూర్ణమని పేరు. ఇది ఆత్రేయునిచేజెప్పబడినది.

నారాచక చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ యవానీ హపుషా ధాన్యం శతపుష్పోప కుంచికా
 కారవీ పిప్పలీమూల మజగంధా శతీవచా॥ 64.

శ్లో॥ చిత్రకం జీరకం వ్యోమం *స్వర్ణక్షీరీ (స్వర్ణకామి) ఫలత్రయమ్
ద్వౌ తౌరౌ పౌష్కరం మూలం కుష్ఠం లవణపంచకమ్॥ 65.

విడంగంచ సమాంశాని దంత్యా భాగత్రయం తథా
త్రివృద్విశాలే ద్విగుణే సాతలూచ చతుర్గుణా॥ 66.

ఏషా నారాచకోనామ చూర్ణో రోగ గణాపహః
నైతంపాప్య నివర్తంతే రోగా విష్ణుమివానురాః॥ 67.

తా :— ఓమ, బోడతరమ, ధనియాలు, సోయకురగింజలు (బద్దసోపు), నల్లజీల కర్ర, షాజీర, మోడి, పెన్నేరుగడ్డ, కచోరాలు, వస, చిత్రమూలము, జీలకర్ర, త్రికటు కములు, స్వర్ణక్షీరి లేక స్వర్ణకామి త్రిధారి (మూడుపలకల జముడు) లేక సునాముఖి, త్రిఫలములు, యవాక్షారము, సర్జాక్షారము, పుష్కరమూలము, చెంగల్వకోష్ఠ, పంచ లవణములు, వాయువిడంగములు, ఇవి ప్రత్యేకమొక భాగము, దంతీమూలము 3 భాగ ములు, తేగడ 2 భాగములు, ఇంద్రీయరూణి, (ఏటిపుచ్చ) 2 భాగములు, శీకాయతీగ 4 భాగములు, వీనినన్నిటిని మెత్తగాదంచి చూర్ణము చేయవలయును. దీనినే నారాచక చూర్ణమందురు. ఈ చూర్ణము సకలరోగనివారికము, విష్ణుసాన్నిధ్యమును పొందిన రాక్షసులు తిరిగి జన్మ మెట్లు పొందరో ఆ విధముగనే దీనిచే పోయినరోగములు తిరిగికనపడవు.

నారాచకచూర్ణ సేవనాకర్మమ్.

శ్లో॥ తక్రేణోదరిభిః పేయం గుల్మిభిర్బదరాంభసా
ఆనద్ధవాలే సురయా వాతరోగే ప్రసన్నయా॥ 68.

దధిమండేన విల్బుంగే దాడిమాంభోభిరర్చసీ
పరికరైచ వృక్షాష్టే హ్యుష్ణాంబుభిరజ్జీర్ణకే॥ 69.

భగందరే పాండురోగే కాసే శ్వాసే గళగ్రహే
హృద్యోగే గ్రహణీ దోషే కుష్ఠే మండేనలే జ్వరే॥ 70.

దంష్ట్రావిషే చ సగరే యథార్థం కృత్రిమే విషే
స్నిగ్ధకోష్ఠే న హ్యుచితం పేయమేతద్విరేచనమ్॥ 71.

తా :— నారాచక చూర్ణము ఉదర వ్యాధులకు చల్లతోను, గుల్మలకు రేగుకషాయముతోను, ఆనద్ధవాలములకు మధ్యముతోను, వాతవ్యాధులకు ప్రసన్నా అనే మధ్యము

* స్వర్ణకామి అని కొన్ని సహస్రయోగగ్రంథములలో వ్రాయబడినవి. స్వర్ణక్షీరి-త్రిధారి-మూడుపలకల జముడు. స్వర్ణకామి-సునాముఖి, అంబుష్టా, వేగుత్త, అంబుళం అని మలయాళభాషలో వ్యవహరించెదరు.

తోను, మలబద్ధమునకు పెరుగుచున్న నీటితోను, అగ్నిగోగములకు దానిమ్మచెక్క కషాయముతోను, కడుపులోని నులినొప్పలకు వృక్షాష్ట కషాయముతోను (తోకనీ ఆమ్మూర్ లేక కోకం), అజీర్ణగోగములకు వేడినీళ్లతో నుపయోగించవలయును. ఇది భగందరము, పాండుగోగము, కాస, క్వాస, గళగ్రహ, స్పృహగోగ, గ్రహణి, కుష్ఠ, మందాగ్ని, జ్వర, సరాపిది విషములను గరవిషములను మఱియు కృత్రిమ విషగోగములను హరించును. తొలుత రేచన కర్మ చేసి, అనగా కోష్ఠమును స్నిగ్ధముచేసి యుచితానుపానముతో నేవించిన వైవ్యాధు లుపశమించును.

హపుషాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ హపుషాం *కాంచన క్షీరం త్రిఫలాం నీలిసేఫలమ్
త్రాయంతీం రోహిణీం తిక్తాం సాతలాం త్రివృతాం వచామ్॥ 72
- సైంధవం కాలలవణం పిప్పలీంచేతి చూర్ణయేత్
దాడిమ త్రిఫలా మాంగ రసమూత్ర సుఖోదకైః॥ 73.
- పేయోయం సర్వగుల్మేషు స్తీహ్ని సర్వోదరేషుచ
శ్విత్రే కుష్ఠేషు జ్వరకే సదనే విషమేనలే॥ 74.
- శోఫార్చ పాండురోగేషు కామలాయాం హలీయకే
వాతపిత్త కఫాంశ్చాపి విరేకేః ప్రసాదయేత్॥ 75.

తా :— బోడతరము, కాంచనక్షీరము, (కొండకనీవిండ?) (త్రిఫలములు) నీలిబీజములు, కలుకాయగ, కటుకరోహిణి, నేలవేము, శీకాయతీగ, తేగడ, వస, సైంధవలవణము, నల్లఉప్పు, పిప్పళ్ళు, ఇవి సమభాగములు, వీనిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమును దానిమ్మ కషాయముతోగాని త్రిఫలకషాయముతోగాని మాంసరసముతోగాని, గోమూత్రముతోగాని లేక వేడినీళ్లతోగాని నేవించిన సకల గుల్మవ్యాధులు, ఉదరగోగములు, మఱియు స్తీహగోగములును పోవును. దీనిచే శ్విత్ర (బొల్లి) కుష్ఠ, జ్వర, అగ్నిమాంద్య, శోఫ, ఆర్చ, పాండు, కామల, హలీయక, వాత, పిత్త, కఫ వ్యాధులును నశించును. మఱియు సుఖముగా విరేచనమగును.

నీలిసీ చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ నీలిసీం నిచులం వ్యోమం తౌరా లవణపంచకమ్
చిత్రకంచ పిబేచ్ఛూర్ణం సర్విషోదర గుల్మములే॥ 76.
- తా :— నీలిచెట్టు, హిజ్జల, (సముద్రఫలము) శుంఠి, మిరియాలు, పిప్పళ్ళు, సర్వక్షారము, యవక్షారము, పంచలవణములు (ఉప్పు, సైంధవ లవణము, సోవర్ప లవణము,

* కాంచనక్షీరం = ఎరుమకళ్ళివేరు (మలయాళ భాషలో).

బిడాలవణము, కాచలవణము), చిత్రమూలము, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి అపునెతితో నేవించిన ఉదరములును మఱియు గుల్మరోగములును హరించును.

పటోలాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ పటోల నింబ త్రాయంతీ తిక్తా తిక్తక పర్పటమ్
కుటజ త్వక్ఫలం దూర్వా మధుశిగ్రు ఫలం వచా॥ 77.
- దార్ద్రీత్వక్ పద్మకోశీర యవానీ ముస్త చందనమ్
సారాప్యతివిషా వ్యోషం త్వగేలా వత్ర దారుచ॥ 78.
- చూర్ణితం మధునా లేహ్యం పేయం మద్యజలేనవా
మౌత్వాండు గ్రహణీరోగ గుల్మ శూలారుచి జ్వరాన్॥ 79.
- కామలాం సన్నిపాతంచ ముఖరోగాంశ్చ నాశయేత్॥ 80.

తా:— చేదుపొట్ల, వేపచెక్క, కలుక్రాసుగ, కటుకరోహిణి, నేలవేము, పర్పటకము, కొడిశపాలచెక్క, కొడిశపాలగింజలు, గరికె, మునగగింజలు, వస, మానిపనుపు, ఆకుపత్రి, పద్మకం, వట్టివేళ్లు, ఓమ, భద్రముస్తలు, మంచిగంధము, గోపీచందనము, అతి వస, త్రికటుకములు, దాక్షిణీచెక్క, ఏలకులు, ఆకుపత్రి, దేవదారు, అనునవి సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి తగుమాత్రము తేనెతోగాని మద్యముతోగాని లేక నీటితోగాని నేవించిన హృద్రోగ, పాండు, గ్రహణి, గుల్మ, శూల, అరుచి, జ్వర, కామల, సన్నిపాత రోగములును మఱియు ముఖరోగములును నశించును.

నింబాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ భూనింబ కటుకా ముస్తా త్రూషణేంద్రయవాన్ సమాన్
ద్వా చిత్రకాద్వత్సకత్వగ్భాగాన్ షోడశ చూర్ణయేత్॥ 81.
- గుడ శీతాంబునా పీతం తద్ద్రహణీ దోష గుల్మనుత్
కామలా జ్వర పాండుత్వ మేహారుచ్యతినారనుత్॥ 82.

తా:— నేలవేము, కటుకరోహిణి, భద్రముస్తలు, మిరియాలు, శుంఠి, పిప్పళ్లు, కొడిశపాలగింజలు, ఇనిప్రత్యేక మొక భాగము చిత్రమూలము, రెండు భాగములు, కొడిశపాలచెక్క, 16 భాగములు, వీని నన్నిటిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమును చన్నిళ్లలో దెల్లమును గలిపి నేవించిన గ్రహణి, గుల్మ, కామల, జ్వర, పాండు, మేహ అరుచి, అతినార రోగములు హరించును.

నాగరాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ నాగరాతివిషా ముస్తా పాతా బిల్వం రసాంజనమ్
కుటజత్వక్ఫలం తిక్తం ధాతకీచ కృతంరజః॥ 83.

క్షౌద్ర తండులవారిభ్యాం వైత్తికే గ్రహణీగ దే
ప్రవాహికార్యో గుదరుగ్రక్తో త్థానేషు పేష్యతే॥ 84.

తా:— శుంఠి, అతివస, తుంగముస్తలు, చిరుబొడ్డి, మారేమకాయ గుఱ్ఱ, రసాంజనము, కొడిశపాలచెక్క, మఱియు దాని గింజలు, శేలవేము, ఆరెల్లవ్వు, అనువానిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి తగుమాత్రము తేనె, బియ్యపు కడుగుతో నేవించిన పిత్తరోగములు, గ్రహణీ, ప్రవాహిక, అతిసారములు, అగ్ని, గుద రోగములును మఱియు రక్తప్రకోప రోగములును శమించును.

సితోపలాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ సితోపలా వంశ భవోప కుల్యా
త్రుటిత్వ చా మాజ్య మధు ప్రయుక్తమ్
అద్యాత్తదూర్ధ్వ ద్విగుణం నిహంతి
చూర్ణం సమస్తాన్ క్షయజాత రోగాన్॥ 85.

సశ్వాస కాసానల మాంద్య సుప్తి
జిహ్వోరుచి క్షేమ్య కఫార్శ శూలాన్
జ్వరోర్ధ్వ రక్తం సకరాంఘ్రి దాహ
ముక్తాన్ యథా పాప గణాన్ మురారిః॥ 86.

ఆయుర్యదిస్యా ద్బలవ న్నరాణాం
సురక్తపిత్త శ్వసన క్షయాణామ్॥ 87.

తా:— ఖండశర్కర 16 భాగములు, వంశలోచనము 8 భాగములు, పిప్పళ్లు 4 భాగములు, ఏలకులు 2 భాగములు, అవంతపట్ట ఒక భాగము. వీని నన్నిటిని వస్త్ర గాలిత చూర్ణమును చేసి తేనె మఱియు ఆవు నేతితో నేవించిన, క్షయవలన నుత్పన్నము లగు ఉష్ణద్రవము లన్నియును శమించును. శ్వాస, కాస, అగ్నిహింసములు, నోరెండుట, అరుచి, కఫ, పార్శ్వకూల, జ్వర, ఊర్ధ్వగక్త, హస్తపాదదాహ మొదలగు రోగములను పాపసమాహములు విష్ణుమూర్తిని విడిచి ఎట్లు దూరముగ పోవునో ఆ విధముగనే యీ చూర్ణమును నేవించుటచే వై రోగములన్నియు దూరములగును. ఆయుర్బలముసారము రక్తపిత్త శ్వాస క్షయ రోగులకిది దివ్యమైన ఔషధము.

తా:— క చోరములు, చెంగల్యకోష్ఠు, యష్టిమధుకము, కురువేరు, తుంగముస్తలు, బలామూలము, ఉసిరికాయ, కుంకుమపువ్వు, సహస్రవేధి, మంచిగంధము, రక్తచందనము, పట్టువేరు, చింతయీనలు, మంజిష్ఠ, దేవదారు, వరిపేలాలు, శిలాజిత్తు, బాలింతబోలు, కటుకరోహిణి, పచ్చకర్పూరము. ఇవి సమభాగములుగ గ్రహించి చనుపాలతో నూరి తలకు పట్టువేసిన జ్వరములు, నేత్రరోగములు, శిరశ్శూలలు మఱియు బుద్ధిభ్రమలు హరించును.

రాస్నాది చూర్ణము.

సన్నరాస్నము, పెన్నేరుగడ్డ, దేవదారు, కటుకరోహిణి, రక్తబోళము, గుగ్గిలము, చెంగల్యకోష్ఠు, వస, నైరికము, పసుపు, అతిమధురము, ముత్తవపులగమువేళ్లు, భద్రముస్తలు, శుంఠి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, మురికితుమ్మ, శట్టివేళ్లు, నల్లమందు, మంచిగంధము, అగరు, సహస్రవేధి, కురువేరు, చింతయీనలు. ఇవి సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి చనుపాలతో గలిపి తలకు పట్టువేసినయెడల సర్వవిధ సన్నిపాతములును మఱియు శిరశ్శూలమును హరించును.

మహా కచ్చురాది చూర్ణము.

క చోరములు, ఉసిరికవరుగు, మంజిష్ఠ, యష్టిమధుకము, దేవదారు, మంచిగంధము, రక్తచందనము, రాతినార, శిలాజిత్తు, సహస్రవేధి, కటుకరోహిణి, నల్లజీలకర్ర, సన్నరాస్నము, చింతయీనలు, ముగంధపాలవేళ్లు, కుంకుమపువ్వు, గుగ్గిలము, భద్రముస్తలు, బాలింతబోలు, నల్లమందు, ముత్తవపులగమువేరు, వరిపేలాలు, కుంకుమపువ్వు, కురువేరు, చెంగల్యకోష్ఠు, రక్తబోళము, నైరికము, జాజికాయ, ఇవి సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి చనుపాలలోగలిపి తలకు పట్టువేసినయెడల వాత, పిత్త, శిరశ్శూలలు జ్వరములు, బుద్ధిభ్రమ, నేత్రరోగములు, పీనస, కఫరోగములు, కర్ణరోగములు మఱియు సన్నిపాత రోగములు నశించును.

బృహత్ కర్పూరాది చూర్ణము.

పచ్చకర్పూరము, జాపత్రి, చలవమిరియాలు, కస్తూరి, మంచిగంధము, అక్కలకర్ర, కురువేరు, వసనాధి, వరిపేలాలు, జాజికాయ, సుర్యారాయి, వివభాద్ధి, జీలకర్ర నల్లజీలకర్ర, త్రికటుకములు, నల్లమందు, సన్నరాస్నము, చెంగల్యకోష్ఠు, లాద్దుగచ్చెక్కతేగడ, నాగకేసరములు, తుంగముస్తలు, పెద్దకుంగముస్తలు, పట్టివేళ్లు, వస, చంద్రనూరింజలు, దేవదారు, యష్టిమధుకము, చిరాయితా క చోరములు, కటుకరోహిణి, ఆకుపత్రి, బ్రాహ్మి, కొండపిండి, అగరు, రక్తచందనము, ఏలకులు, లవంగములు, దాక్షిణిచెక్క, మైంధవలవణము, సోయికూరగింజలు(బద్దసోపు), మెంతులు, తక్కిలములు, రుద్రాక్ష, గజపిప్పళ్లు, వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణించవలయును. ఈ చూర్ణమునకు సమానము ఖండశర్కరను జేర్చి మెత్తగా వస్త్రగాళితముచేసి రోజుకు అద్దతులము చొప్పున తోనెతో నేవించిన వాయుక్షోభ, ఛర్ది, హిక్కు, కాస, మృచ్ఛాల, పిత్తగుల్మ, కఫశూల, మఱియు పాండురోగములును శమించును.

కుక్కుట లవణము.

అడవిమిరియాలవేరు, అడవిసిప్పళ్లవేరు, చిత్రమూలమువేరు, శుంఠి, పిప్పళ్లు, తేగడ, ఇవి ప్రత్యేకము 9 తులములు. వీనిని చూర్ణించి 1720 తులముల నీళ్లలో వేసి చతుర్థాంశ కషాయముగా కాచి వడియగట్టి అందు 48 తులముల కొడిమాంసము, 48 తులముల సైంధవలవణము, 48 తులముల కొబ్బరిపాలు, 48 తులముల నువ్వులనూనె, 48 తులముల నెయ్యి అనువానిని వేసి పాకము చేయవలయును. పాకమునకు వచ్చిన తరువాత అందు త్రికటుకములు, ఇంగువ, జీలకర్ర, ఏలకులు, అనునవి ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున చూర్ణించి కలిపి పాకము చేయవలయును. దీనిని ప్రతిరోజు ప్రాత స్నానమున ఒకతులమును మజ్జిగతో నేవించిన వాతగుల్మలు, శూలలు, ఆవాహము తూని, పృతూని, అస్థిలా, మఱియు వస్త్రీగత రోగములును హరించును. ఈ కుక్కుటలవణము ఉపద్యోక్త వ్యాధులకు దివ్యోషధము.

మదనకామేశ్వరీ చూర్ణము.

అభ్రకభస్మ, పెద్దద్రాక్ష, శుంఠి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, చెంగల్వకొమ్మ, పెన్నేరు గడ్డ, తిప్పసత్తు, మెంతులు, మట్టిబంక, నేలగుమ్మడుసత్తు, నేలతాడిగడ్డల సత్తు, పల్లెరు, అరటిదుంప, శతావరీసత్తు, ఓను, మినుములు, నువ్వులు, ధనియాలు, అతిమధురము, పెద్దముత్తవపులగమువేరు, భద్రముస్తలు, కచోరములు, మ్రంగకాయ, జాజికాయ, సైంధవలవణము, సీకాయవేరు, కర్కాటకశృంగి, భృంగరాజము వేళ్లు, పసుపు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, చిత్రమూలము, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, తెల్ల గలిజేరు, గజపిప్పళ్లు, ద్రాక్ష, వంశలోచనము, దూలగొండి గింజలు, చింతబంక, త్రిఫలములు. వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి, చూర్ణమునకు సమము శుద్ధ గంజాయి ఆకుచూర్ణమును (భంగు ఆకును) గలిపి పిదప దీనికి సమానము ఖండశర్కరయును జేర్చి కొంచెము నెయ్యిపూడ గలిపి అర్థ తులముచొప్పున మాత్రలు కట్టవలయును. ప్రతిరోజు ఉదయమున ఒక మాత్ర తేనెలో గలిపి నేవించి వెంటనే శర్కర కలిపిన వేడి ఆవుపాలు త్రాగిన శుక్రవృద్ధియును, శుక్రస్తంభనయును, శుక్రసామర్థ్యమును, సంభోగ ముఖమును, బలదార్ధ్యమును, మనశ్శాంతియు, గలుగ జేయును. దీనిచే కాసశ్వాస, జీతిసార, అర్చ, గృహణి, పృమేహ, కఫాతిసార, రక్తాతిసారాది రోగములును శమించును. ఇవిగాక దీని నేవనచేత నిత్యానందమును కవితాశక్తియును, ఆధ్యాత్మిక విచారమును కలుగును. వార్ధక్యమును దూరముచేసి ఆయుర్వృద్ధిని గలిగించును. ఈ యాషధమును ఒక వత్సరము నేవించినచో వృద్ధునకు కూడ యౌవనత్వము మఱియు సంభోగశక్తియు గలుగును.

నాసికా చూర్ణము.

ఉసిరికవరుగు, జీలకర్ర, నెమిలి పించమునకుండు తెల్లనికాడలు లేక వాని లోపలిభాగము, శుంఠి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు. జాజికాయ, అవంగాలు, జాపత్రి, కురు వేరు, చలువమిరియాలు, చెంగల్వకోళ్లు, పసుపు, మానిపనుపు, ఖర్జూరపుకాయలు, వట్టి వేళ్లు. ఏలకులు, దాక్షిణచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు. ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగా చూర్ణముచేసి, దీనికి సమము మంచిగంధపు చూర్ణమును మఱియు పొగాకు చూర్ణమును గలిపి, నిమ్మకాయ రసముతో బాగుగా మర్దించవలెను. పిదప దీనిని ఆర బెట్టి లేత కొబ్బరి పొందము నీటిచేత మర్దించి ఆరిన పిదప అందు కర్పూరము మఱియు పచ్చకర్పూరమును తగుమాత్రము కలిపి గులాబీ అర్కముతో మర్దించి తిరిగి ఆరబెట్ట వలెను. తరువాత పునుగు సాంబ్రాణిసత్తు వీనిని తగుమాత్రము గ్రహించి చూర్ణముచేసి వైదానిలో గలిపి నస్యకర్మలయం దుపయోగించిన శిరశ్శూల, పీనస, దుర్గంధము, నూర్వావర్తము మఱియు ఊర్ధ్వ, జత్మిరోగములన్నియు శమించును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి

చూర్ణ ప్రకరణము

సంపూర్ణము.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః సహస్రయోగ ప్రకాశిక

5. అథ గుటికా ప్రకరణమ్.

నీలీమూలాది గుటికా.

శ్లో॥ నీలీమూలంచ పిష్ట్యాతు తత్పత్ర స్వరసేనచ
పిష్పలీరోహిణీ యుక్తం సామాన్య జ్వరశాంతయే॥ 1.

తా :— నీలిశేడ, పిష్పశ్శు, కటుకరోహిణి, ఈ మూడింటిని సమభాగములుగా చూర్ణముచేసి నీలియాకుల స్వరసముతో మర్దించి మాత్రలు కట్టవలెను. దీనిని సేవించిన సామాన్య జ్వరములు శాంతించును.

జ్వరాంకుశ గుటికా.

శ్లో॥ సమైశ్చతుర్జాత సుగంధ సూత
వ్యోమైః కుమారీరస సంప్రపిష్టైః
మాషార్థమాత్రాం గుటికాం కృతాంహి
జ్వరాంకుశం నామవదంతి వై ధ్యాయే॥ 2.

తా :— ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, శుద్ధిచేసిన గంధకము శుద్ధ పాదకసము మఱియు త్రికటుకములు వీనిని సమభాగములుగా చూర్ణించి, కుమారీరసముతో బాగుగా నూగవలెను. మాత్రకట్టుకురాగానే ఆవాలవలె మాత్రలు కట్టవలెను. వీనిని జ్వరాంకుశ గుటికలని వైద్యులు చెప్పుదురు. ఇవి జ్వరములను హరించును.

రామబాణ గుటికా.

శ్లో॥ సూతం గంధం విషం తుల్యం ధూర్తబీజం త్రిభిః సమమ్
చతుర్థాం ద్విగుణం వ్యోమం గుంజాపత్ర రసేన తు॥
రామబాణ మితిఖ్యాతం సర్వజ్వర వినాశనమ్॥ 3.

తా :— శుద్ధ పాదరసము, శుద్ధ గంధకము, శుద్ధవసనాభి, ఇవి సమభాగములు, శుద్ధ నల్లఁజు మొత్తములను మూడుభాగములు, త్రికటుకములు 12 భాగములు, వీని నన్నిటిని కల్పములో వేసి, గురిగింజాకు రసముతో మర్చించి వై ప్రికారము మాత్రలు కట్టవలయును. ఇది సర్వజ్వరములను నశింపజేయును.

సూర్యప్రభావ టీ.

శ్లో॥ సూతం గంధక రామతం వరకటుం కృత్వా యవానీం సమమ్
సర్వం షోడశభాగ మత్రచ విషం జంబూరసే మర్దయేత్॥
గుంజామాత్ర నిబద్ధ శుష్క గుటికా శూలావహస్త్రి పరమ్
కానశ్వాస హరీ మహాజ్వరహరీ నామ్నాతు సూర్యప్రభా॥ 4.

తా :— శుద్ధపాదరసము, శుద్ధగంధకము, శుద్ధ ఇంగువ, కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తాడికాయబెరడు, కటుకరోహిణి, జీలకర్ర, ఇవి సమభాగములు, వీని మొత్తములో $\frac{1}{16}$ వ వంతు శుద్ధ వసనాభి, వీని నన్నిటిని కల్పముందు వైచి నిమ్మపండ్ల రసముతో బాగుగా మర్చించి గుంజా ప్రమాణము మాత్రలు కట్టవలెను. ఈ మాత్రలు నేవించిన శూల, కాస, శ్వాస మతియు జ్వరములును హరించును.

పాండురోగహర గుటికా.

శ్లో॥ తేకరాజ రసేనుభావితం లోహ గూఢ వరా రజ
స్తుల్యభాగ వట చ్ఛదోద్భవ భస్మచాప్యభయం పునః॥
మట్టదోత్థరసేన వేషిత మక్షమాత్ర వినిర్మితమ్
పిండమవ్యతి పాండురోగ ముదశ్శ్రితా సహసేవితమ్॥ 5.

తా :— భృంగరాజరసములో శుద్ధచేయబడిన పురాతన లోహకిట్టచూర్ణము, త్రిఫలా చూర్ణము మఱియు మఱిచెక్క భస్మ, ఇవి సమభాగములు. వీని నన్నిటిని భృంగరాజ రసములో నూరి అక్షప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. వీనిని మజ్జికలో గలిపి నేవించిన పాండురోగములు శమించును.

జ్వరాంకుశ గుటికా.

శ్లో॥ రసస్య ద్విగుణం గంధం గంధతుల్యంతు టంకణమ్
రసతుల్యం విషం యోజ్యం మరిచం పంచధావిషమ్॥ 6.
కట్ఫలం దంతిబీజంచ ప్రత్యేకం మరిచాన్వితమ్
జ్వరాంకుశో రసౌష్యేష చూర్ణయేద్యామ మాత్రకమ్
మాషైకేన నిహంత్యాశు జ్వరముగ్గిం త్రిదోషజమ్॥ 7.

తా :— శుద్ధరసము ఒకభాగము, శుద్ధగంధకము రెండుభాగములు, పేల్చిన వెలి
గారము రెండుభాగములు, శుద్ధ వసనాభి ఒకభాగము, మిరియాలు ౮ భాగములు,
కట్ఫలము ౮ భాగములు చుఱియు శుద్ధనేపాళములు ౮ భాగములు, వీనినన్నిటిని మూడు
గంటలసేపునూరిమార్చుము చేయవలెను. ఇదిఉగ్రమైన త్రివోషజ్వరములను హరించును.

మహా జ్వరాంకుశ గుటికా.

శ్లో॥ శుద్ధసూతం విషం గంధం ధూర్తబీజం త్రిభిః సమమ్
చతుర్థాం ద్విగుణం వ్యోషం చూర్ణం గుంజా ప్రమాణకమ్॥ 8.
జంబీరకస్య స్వరసే ఆర్ద్రకస్య చ తైర్మృతమ్
మహా జ్వరాంకుశో నామ జ్వరాణామంతకో భవేత్॥ 9.

తా :— శుద్ధపాదరసము, శుద్ధవసనాభి, శుద్ధగంధకము, ఇది ప్రత్యేక మొక
భాగము, శుద్ధ నల్లఉమ్మెత్తగింజలు ౩ భాగములు, త్రికటుకములు ౨భాగములు, వీనినన్ని
టిని కల్వములో వేసి నిమ్మపళ్ళ రసముతోను, అల్లపురసముతోను బాగుగామర్చించి గుంజ
ప్రమాణముగ మాత్రలు చేయవలయును. దీనిని సేవించిన సర్వజ్వరములు నశించును.

రామబాణ గుటికా.

శ్లో॥ హింగుళం గంధకాశ్శానం చతుష్టం మాసతః క్రమాత్
మర్దయిత్వాతు సుశ్లక్ష్యం స్వర్ణపత్ర రసేనతు॥ 10.
గుంజామాత్రం ప్రయుంజీత శర్కరాయాం విశేషతః
దామ బాణమితిఖ్యాతం సర్వశీతజ్వరాపహమ్॥ 11.

తా :—శుద్ధ ఇంగిలీకము ఒక భాగము, శుద్ధగంధకము 4 భాగములు పైవానిని ఒక
కల్వములో వేసి నల్లఉమ్మెత్తామరసముతో నూరి గుంజప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవల
యును. ఖ్యాతిపొందిన యీ రామబాణ మాత్రలను శర్కరతో సేవించిన యెడల సర్వ
శీతజ్వరములు హరించును.

సర్వరోగకులాంతక పటీ.

శ్లో॥ అమృతంచైక నిష్కంచ తత్సమం కణచూర్ణితమ్
తయోర్ద్వింగుళ మాత్రేణ వటజంబీర. సీరజైః॥ 12.
శీతోదకం వార్ద్రకంవా పిబేన్మాష ప్రమాణకమ్
రాజయక్షానిల శ్వాస జ్వర మందానలానపి
సన్నిపాతం మహావాతం సర్వరోగాన్ నిహంతిచ॥ 13.

తా :— శుద్ధవసనాభి ఒకభాగము, పిష్పశ్శ మూర్ధము ఒక భాగము, హింగుళ భస్మ రెండుభాగములు, వీనిని మట్టిచెక్క కషాయముతోను, నిమ్మపళ్ళ రసముతోను మర్చించి మావప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. ఈ మాత్రలను వేపకషాయముతో గాని, అల్లిపురసముతోగాని నేవించిన ఊయ, వాతరోగ, శ్వాస, జ్వర, అగ్నిహింద్యము లున్ను, సన్నిపాతరోగములును హరించును.

రోగత్రయారి గుటికా.

శ్లో॥ పారదంచామృతం గంధం సర్వం శుద్ధంచ కారయేత్
వరా వ్యోషేణ సంమిశ్రం సమంతుల్యం విమర్దయేత్ ॥ 14.

జ్వాలాముఖీచ నిర్యాసం సూరణం చిత్రీకార్ద్రకమ్
శిగుః పునర్నవాచైవ ప్రత్యేకం భావనాత్రయమ్ ॥ 15.

తత్రసంస్థిత మాదాయ దీయతే గుంజమాత్రకమ్
నవజ్వర వినాశాయ చార్ద్రకస్య రసేనతు ॥ 16.

కిరాతం మరిచం దేయం సన్నిపాతే త్రయోదశే
రోగత్రయారి విఖ్యాతం రాజరాజేన నిర్మితమ్ ॥ 17.

తా :— శుద్ధపాదరసము, శుద్ధవసనాభి, శుద్ధగంధకము, ఇవి ప్రత్యేక మొక భాగము, కరక్కాయ బెరడు, ఉసింకవరుగు, తాడికాయబెరడు, శొంఠి, పిష్పశ్శ, మిరియాలు, ఇవి ప్రత్యేక మొక భాగము, వీనినిన్నిటిని కల్పములోనేని జ్వాలాముఖి, (భూత్తిదంపరసముతోను) అడవికందరసముతోను, చిత్రమూల కషాయముతోను, అల్లిపురసముతోను, మునగచెక్క కషాయముతోను మఱియు తెల్లగలిజేరు రసముతోను, వరుసగా ఒక్కొక్క దానితో మూడుసార్లు చొప్పున మర్చించి గుంజాప్రమాణము మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిని కిరాతతిక్తము (చిరాయితా) మఱియు మిరియాల కషాయముతోను నేవించిన యెడల 13 సన్నిపాతములు నశించును. ఈ రోగత్రయారి గుటికలు ఖ్యాతికెక్కిన ముందు. మఱియు నీయోగము కుబేరునిచే నిర్మింపబడినది.

చండభాస్కర రసమ్.

శ్లో॥ హరబీజామృత బలిం ప్రత్యేకం నిమ్మ సంయుతమ్
టంకణం దళనిమ్మం చ జేపాలం వింశతిస్తథా ॥ 18.

శుద్ధం ఖల్వతలే క్షిప్య నిర్గుండి రసమర్దితమ్
ముద్గ ప్రమాణాం గుటికాం గుడేన సహ భక్షయేత్ ॥ 19.

పాండు శోభోదరావర్త గుల్మ స్తీహ గుడకృమిన్
అజీర్ణ మామశూలంచ దీపనం పాచనం పరమ్ ॥ 20.

శ్లో॥ పురాణజ్వర మేహంచ మూత్ర కృచ్ఛాశ్శ్రీ వ్రణాః
సర్వవ్యాధి హరం శీఘ్రం రసాయం చండభాస్కరః॥ 21.

తా :— శుద్ధరసము, శుద్ధవసనాభి మఱియు శుద్ధగంధకము, అనునవి ప్రత్యేక మొక భాగము వేల్చిన వెలిగారము పదిభాగములు, శుద్ధనేపాళములు 20 భాగములు వీనినన్నిటిని కల్పములొకేసి వావిలాకు రసముతో మర్దించి పెసలవలె మాత్రలు చేయవలయును. ఈ మాత్రలను బెల్లముతో నుపయోగించిన, పొండు, శోఫ, ఉదర, ఉదావర్త, గుల్మ స్తీహ, గుదకృమి, అజీర్ణరోగములను మఱియు ఆమళాలరోగములను హరించును. ఇది అత్యంత దీపనపాచనావధము. ఇదిగాక పురాణజ్వర, మేహ, మూత్రీకృచ్ఛ, అశ్మరీ, వ్రణరోగములను మఱియు సర్వవ్యాధులను శీఘ్రముగా హరించును.

లఘుమాలినీ వసంత గుటికా.

శ్లో॥ ఏకాంశో మరిచాదుభౌ గరలతో హైయంగవీనం సమమ్
వశ్చాన్నింబురసేన మర్దన విధిర్యావద్భృతం గచ్ఛతి
పథ్యం దుగ్ధయుతం కణా మధుయుతో వల్లవృమాణేభవేత్
ప్రాచీన జ్వరహా తథా విషమహా ధాతుస్థిత ధ్వంసనః॥ 22.
రక్తాతి సుగ్రీపాయుజ ప్రదరహా నేత్రామయ ధ్వంసినో
రోగానీక గళగ్రహం విజయతే శ్రీమాలినీ ప్రాణయమ్
వై ద్యానాం మతిశాలినాం బహుతరం శ్రీదో వసంతాభిధః॥ 23.

తా :— మిరియాలు ఒకభాగము, గోమాత్రముతో శుద్ధిచేయబడిన వసనాభి రెండుభాగములు మఱియు ఆవువెన్న రెండుభాగములు, వీనిని బాగుగా నూరి పిమ్మట నిమ్మపళ్ళ రసముతో మర్దించి గుంజ ప్రమాణముగ మాత్రలుచేసి, తేనె, మఱియు పిప్పలి చూర్ణముతో సేవించవలయును. దీని వలన ప్రాచీన జ్వరములు విషమజ్వరములు, ధాతు గతజ్వరములు, రక్తాతిసారములు, మూలవ్యాధులు, మఱియు ప్రవర నేత్ర, కాలజ రోగములును హరించును. వీనికి పథ్యముపాలు, అన్నము. ఈ మందు బుద్ధిశాలియగు వైద్యునికి సంపత్తిని మఱియు కీర్తిని దెచ్చును.

చంద్రిప్రభా వటీ.

శ్లో॥ చంద్రిప్రభా వచా ముస్తం భూనింబామృత దారుకమ్
హరిద్రాతివిషా దార్ద్ర పిప్పలీమూల చిత్రకా॥ 24.
ధాన్యకం త్రిఫలా చవ్యం విడంగం గజపిప్పలీ
వ్యోమం మాఝిక ధాతుశ్చ ద్వౌతారా లవణత్రయమ్॥ 25.

శ్లో॥ ఏతాని శాణమాత్రాణి ప్రత్యేకం కారయేద్భుధః
తీవ్రద్వంతీ పత్రకంచ త్వగేలా వంశరోచనా॥ 26.

ప్రత్యేకం కర్తమాత్రాణి కుర్యాదేతాని బుద్ధిమాన్
ద్వికర్షం హతలోహస్యా చ్చతుష్కర్షా సితాభవేత్॥ 27.

శిలాజత్నస్త్వ కర్షంస్యాదప్తే కర్షాశ్చ గుగ్గులోః
ఏభిరేకత్రీ సంక్షుణ్ణైః కర్తవ్యా గుటికా శుభా॥ 28.

చంద్రప్రభేతి విఖ్యాతా సర్వరోగ ప్రణాశిని
ప్రమేహాన్ వింశతిం కృచ్ఛం మూత్రాఘాతం తథాశ్మరీమ్॥ 29.

విబంధానాహ శూలాని మేహాన గ్రింధి మర్బుదమ్
అండవృద్ధిం తథాపాండుం కామలాంచ హలీమకమ్॥ 30.

అంత్రీవృద్ధిం కటిశూలం శ్వాసం కాసం విచర్చికామ్
కుష్ఠాన్యర్పాంసి కంఠాంచ స్త్రీహేదర భగందరమ్॥ 31.

దంతరోగం నేత్రోరోగం స్త్రీణామూర్తవజ్రం రుజమ్
పుంసాం శుక్రగతాన్ దోహాన్ మందాగ్నిమరుచిం తథా
వాయుం పిత్తం కఫం హన్యాద్భల్యా వృష్యా రపాయనీ
చంద్రప్రభాయాం కర్షన్తు చతుః శాణోవిధీయతే॥ 32.

తా:— బావంచాలు, పస, భద్రమస్తలు, భూనింబ (నీలవేము) తిప్పతీగె, దేవ
దారు, పసుపు, అతిపస, మానిపసుపు, మోడి, చిత్రమాలము, ధనియాలు, కరక్కాయ
బెరడు, ఉసిరికవరుగు, తానికాయ బెరడు, చవ్వము, వాయువిడంగములు, గజపిప్పల్లు,
త్రీకటుకములు, స్వర్ణమాక్షికభస్మ, యవతైరము, సర్జితైరము, సైంధవలవణము,
సౌవర్ణలవణము, బిడాలవణము. ఇవి ప్రత్యేకము ఆర్థతులము, తేగడ, దంతిమాలము,
అకుపత్రి, దాక్షిణీచెక్క, ఏలకులు, వంశలోచనము అనునవి ప్రత్యేక మొక తులము.
లోహభస్మ రెండు తులములు, శర్కర 4 తులములు, గోమూత్ర శిలాజత్తు రి తులములు,
శుద్ధ మహిసాక్షి గుగ్గులు రి తులములు వీని నన్నిటిని గలిపి నూరి శనగలవరె మాత్రము
చేయవలయును. దీనితో వింశతి మేహములు, మూత్రకృచ్ఛ, మూత్రాఘాత, అశ్మరి,
మలబద్ధ, అనాహ, కూల, మేహగ్రింధి, అర్బుద, అండవృద్ధి, పాండు, కామలా, హలీ
మక, అంత్రవృద్ధి, కటిశూల, శ్వాస, కాస, విచర్చికా, కుష్ఠ, అర్క, కంఠా, స్త్రీహ,
ఉదర, భగందర, దంతరోగ, నేత్రరోగ, ఆర్తవరోగ, మందాగ్ని, అరుచి,
వాయు, పిత్త, కఫరోగములును మఱియు శుక్రగత రోగములన్నియును హరించును.
ఇది సర్వరోగ వినాశకమైన చంద్రప్రభావటకములని ఖ్యాతికెక్కిన ఔషధము. ఇది
వృష్యము, రసాయనము మఱియుశక్తివర్ధకము. (ఈ చంద్రప్రభావసాయన యోగమందు
కర్షమనగా నాలుగు శాణములని తెలియవగును.

కాంకాయన గుటికా.

- శ్లో॥ యవానీం జీరకం ధాన్యం మరిచం గిరికర్ణికా॥ 33.
- అజమోదోపకుంచీచ చతుః శాణాః పృథక్ పృథక్
హింగు వట్శాణికం కార్యం త్షౌరౌ లవణపంచకమ్॥ 34.
- తిన్ద్రాపాప్తమితి శాణైః ప్రత్యేకం కల్పయేత్సుధీః
దంతీ శతీ పౌష్కరంచ విడంగం దాడిమం శివా॥ 35.
- చిత్రోష్ణవేతనః శుంఠి శాణైః షోడశభిః పృథక్
బీజపూర రసేనై హం గుటికాం కారయేద్బుధః॥ 36.
- ఘృతేన పయసా మద్వైర మైరుష్ణోదకేనవా
విబేత్ కాంకాయన ప్రోక్తాం గుటికాం గుల్మనాశినీమ్॥ 37.
- మద్యేన వాతికం గుల్మం గోక్షీ రేణచ పైత్తికమ్
మూత్రేణ కఫగుల్మంచ దశమూలైః స్త్రిదోషజమ్॥ 38.
- ఉష్ణీ దుగ్ధేన నారీణాం రక్తగుల్మం నివారయేత్
హృద్రోగం గ్రహణీం శూలం కృమీనర్హసి నాశయేత్॥ 39.

తా:—ఖురాసానిఓమ, జీలకర్ర, ధనియాలు, మిరియాలు, విష్ణుకాంతము, అజామోద, ఓమ, ఏలకులు, ఇవి పృత్యేకము 2 తులములు, వేయించిన యింగువ 1½ తులము సర్జాక్షరము, యవక్షరము, పంచలవణములు, లేగడ, ఇవి పృత్యేకము 2 తులములు, చంతీమాలము, కచోరములు, పుష్కరమాలము, వాయువిడంగములు, దానిమ్మ చెక్క, కరక్కాయ, చిత్రమూలము, అష్టవేతనము, శుంఠి, అనునవి ప్రత్యేకము 4 తులములు, వీనిని మాదీఫలరసముతో నూరి యుచితి పృమాణముగ మాత్రలు చేయవలయును. వీనిని నెయ్యి, పాలు, లేక మద్యములతో గాని లేక శుక్తము లేక వేడినీళ్ళతో గాని సేవించిన యెడల గుల్మలు హరించును. మఱియు మద్యముతో సేవించిన వాతగుల్మలును అవుపాలతో తీసికొనిన పిత్తగుల్మలును, గోమూత్రముతో పుచ్చుకొనిన కఫగుల్మలును, దశమూలకషాయముతో సేవించిన త్రిదోషజనిత గుల్మలును, ఒంటెపాలతో గ్రహించిన శ్రీల రక్తగుల్మలును నివారించును. ఇదిగాకదీనిచేత హృద్రోగ, గ్రహణి, శూల, కృమి మఱియు అశ్మివ్యాధులు కూడ నశించును.

సంజీవనీ గుటికా.

- శ్లో॥ విడంగం నాగరం కృష్ణా పథ్యామల బిభీతకా
పచా గుడూచీ భల్లతం సవిషంచాత్ర యోజయేత్॥ 40.

శ్లో॥ ఏతాని సమభాగాని గోమూత్రేణైవ పేషయేత్
 గుంజాభౌ వటికా కార్యా దద్యాద్దాద్ధ్యోకజై రసైః॥ 41.

ఏకామజ్జీర్ణ గుల్మేషు ద్వేవిషూచ్యాంచ దాపయేత్
 తిక్రశ్చ సర్పదప్తేచ చతుశ్చ సన్నిపాతకే
 పటీ సంజీవనీ నామ్నా సంజీవయతి మానవమ్॥ 42.

తా:— వాయువిడంగములు, శుంఠి, పిష్టుట్లు, కరక్కాయబెరడు, ఉసిరికవరుగు, తానికాయబెరడు, వస, తిప్పతీగ, శుద్ధ జీడిగింజలు, శుద్ధ వసనాభి. ఇవి సమ భాగములు, వీనిని గోమూత్రముతో మర్చించి గుంజాప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిలోనుండి ఒక మాత్రను అల్లపురసముతో నేవించిన అజీర్ణము, మఱియు గుల్మరోగ ములు హరించును. రెండు మాత్రలు నేవించిన విషూచీవ్యాధి శమించును. మూడు మాత్రలు పయోగించిన సర్పదప్తము నివృత్తించును. చాల్గుమాత్రలు తీసుకొనిన సన్ని పాతములు హరించును. ఈ సంజీవనీ గుటికలు మానవులకు సంజీవివంటిది.

నూచన:— దీని యుపయోగమును గురించి స్వర్ణీయ పండిత గోవర్ధనశర్మగారు చాంగాణీ నాగపూర్, ఈ క్రింది విధముగ నొక పత్రికలో వ్రాసినారు. విషూచీ వ్యాధి యందు (కలరా) వీనిలో ఒక మాత్రను సత్తుతీసి వేసిన అల్లపురసములో రెండు రెట్లు ఖండ శర్కరను గలిపి ఇచ్చిన కొంచెమునేపులోనే వాంతులు మఱియు భేదాలు నిలిచిపోవును. నాలుగు గంటల తరువాత అదే అనుపానముతో ఇంకొక మాత్రను గలిపి ఇచ్చిన మాత్రము ధారాళముగా వచ్చును. రోగికి ఆకలి పుట్టి తినుటకు ఆహారమును గోరును. అప్పుడు కేవలము ముద్గయాచము (పెసరపప్పు నుడికించిన కట్టు) మాత్ర మివ్వవలయును. మరి యేదియు నివ్వరాదు.

పథ్యాది గుటికా.

శ్లో॥ పథ్యా వునర్నవ మహావధ భృంగరాజ
 కర్కందు పత్ర తిల దీవ్య బలానలైశ్చ
 సర్వైః సమం సకలభావిత క్షిప్తమార్ణం
 తక్రకే విబేదఖల పాండు గదే రహస్యమ్॥ 43.

తా:— కరక్కాయ, తెల్లగలిజేరు, శుంఠి, భృంగరాజము, రేగాకులు, నువ్వులు, ఓనుము, ముత్తవపులగముజేరు, చిత్రమూలము. అనునవి సమభాగములు. వీనికి సమము మండురభస్మము, ఈ మొత్తమును నీటితోనూరి మాత్రలు చేయవలయును. దీనిని చల్లతో నేవించిన సమస్త పాండువ్యాధులును హరించును. ఇది చాలా రహస్యమైన యోగము.

విరేచన గుటికా.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలా మాంసీ కారవీ కటుకా త్రిపుత్ర
విడంగంచ సమాంశాని జేపాలం సకలాంశకమ్॥ 44.

త్రిఫలా క్వాథ సంపిప్త్వం గుడేనోష్ణోదకేనవా
అర్ద్రాకస్య రసేనాపి పేయం సమ్యగ్విరేచయేత్॥ 45.

తా:— త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, జటామాంసి, నల్లజీలకర్ర, కటుకరోహిణి, లేగడ, వాయువిడంగములు. ఇవి సమభాగములు. వీనికి సమము శుద్ధ సేపాళములు, వీని నన్నిటిని త్రిఫలా కషాయముతో మర్చించి మాత్రలు కట్టవలయును. ఈ మాత్రలను బెల్లముతోగాని వేడినీళ్లతోగాని లేక అల్లపు రసముతోగాని సేవించిన బాగుగా విరేచనములగును.

దురాలభాది గుటికా.

శ్లో॥ దురాలభాచ ముస్తాచ సాజమోదా హరీతకీ
పిప్పలీ పిప్పలీమూలం చిత్రకం హస్తిపిప్పలీ॥ 46.

ఏతేషాం కార్నికాన్ భాగాన్ త్రివృతాచ సమం ధృతాన్
శృంగబేర పలంచైవ వింశద్గుడపలం తథా॥ 47.

అక్షమాత్రేణ గుటికాం భక్షయేత్ ప్రాతరుద్ధితః
పార్శ్వ శూలే పుష్పదావరై దుర్నామే సుహితం పరమ్॥ 48.

తా:— దూలగొండివేరు, భద్రముస్తలు, ఓను, కరక్కాయ, పిప్పళ్లు, మోడి, చిత్రములము, గజపిప్పళ్లు. ఇవి పృత్యేక మొకతులము, లేగడ రి తులములు, శుంఠి, రి తులములు, బెల్లము 20 పలములు, మొదట మూలికలను మెత్తగా చూర్ణించి పిదప బెల్లమును గలిపి నూరి అక్షపృమాణముగ గుటికలు చేయవలయును. వీనిని దినమునకు ఒక్కొక్క మాత్రానా పుష్ప ఉదయమున సేవించిన పార్శ్వశూల, ఉదావర్తము మఱియు అర్ఘ్యోగములు శమించును.

బిల్వాది వటీ.

శ్లో॥ బిల్వస్యమూలం సురసస్యపుష్పం
ఫలంకరంజస్య నతం సురాహ్వమ్
ఫలత్రికం వ్యోష నిశాద్యయంచ
వస్తస్య మూత్రేణ సునూక్ష్య పిష్టమ్॥ 49.

శ్లో॥ భుజంగ లూతోందుర వృశ్చికాద్యై
 ద్విషూచికాజ్జీర్ణ గర జ్వరైశ్చ
 ఆర్తా స్మరాన్ భూత విమార్జితాంశ్చ
 స్వస్థీ కరోత్యంజన పాన నస్యైః॥

50.

తా:— మారేడువేర, తులసిపుష్పములు, కానుగగింజలు, గ్రంధితగరము, దేవ
 దారు, త్రిఫలములు, త్రికటుకములు, పసుపు, మానిపసుపు. ఇవి సమభాగములు.
 వీనిని మేకమాత్రముతో నూరి మాత్రలు చేయవలయును. దీనిచే పామువిషము, మూషిక
 విషము, తేలువిషము, 16 విధముల సారెపురుగులు మొదలైనవానివిషములను హరించును.
 మఱియు విషూచీ, అజీర్ణము, గరవిషము, జ్వరము, భూతబాధలు, అంజన, పాన, నశ్య
 కర్మలచే నివృత్తించి స్వాస్థ్యము కలుగును.

ఖదిరాది వటకములు.

శ్లో॥ ద్వేతులే ఖదిరాత్ సారాదరిమేద త్వచ స్తులామ్

ప్రత్యాశ్య జర్జరీకృత్య చతుర్దోణే జలేపచేత్ ॥ 51.

పాదశిష్టం కషాయేతు సంక్షాశ్య విపచేచ్ఛనైః

తతస్తస్మిన్ ఘనీ భూతే చూర్ణం కృత్వాక్ష భాగికమ్ ॥ 52.

చందనం పద్మకోశీరం మంజిష్ఠా ధాతకీ ఘనమ్

ప్రపాండరీకం యష్టాహ్వాం వచైలా పద్మకేసరమ్ ॥ 53.

లాక్షా రసాంజనం మాంసీ త్రిఫలా రోధ్ర వాలకమ్

రజనీ ద్వయ శైలేయం సమంగా కట్ఫలం వటమ్ ॥ 54.

యవాసాగురు పత్తంగ గైరికాంజన మావపేత్

లవంగ జాతీ తక్కోలం జాతీకోశాన్ పలోన్మితాన్ ॥ 55.

కర్పూరం కుడవంచాపి పునః శీతేవతారితే

తతశ్చ గుటికాం కుర్యాత్ శుష్కాంచాస్యేన ధారయేత్ ॥ 56.

తైలం చానేన కల్మేన కషాయేణచ సాధయేత్

దంతాస్య గళరోగేషు సర్వేష్వేతత్ పరాయణమ్ ॥ 57.

తా:— చంద్రచేప 800 తులములు, మురికితమ్మ 400 తులములు. వీనిని బాగుగా
 దంచి నాలుగు దోణముల నీటిలో వేసి చతుర్దాశ కషాయముగ కాచి పడియగట్టి
 పిమ్మట మంచిగంధము, పద్మకము, వట్టివేళ్లు, మంజిష్ఠ, ఆర్శపువ్వు, భద్రముస్తలు, తెల్ల
 పద్మము, అతిమధురము, వస, ఏలకులు, పద్మకేసరములు, లక్క, రసాంజనము, జటా

మాంసి, త్రిఫలములు, లాద్దుగచెక్క, కురువేరు, పసుపు, మానిపసుపు, రాతిపువ్వు, అత్తపత్తి, కాయఫలముచెక్క, మట్టిచెక్క, దూలగొండివేరు, అగరు, చలవ మిరియాలు, గైడికము, పత్తంగము (కుచందనము లేక బొక్కపుచ్చెట్లు చెక్క) నుర్మారాయి, జాజిమల్లి, లవంగాలు, జాపత్రి, తక్కినవి. అనునవి ప్రత్యేక మొకతులము, జాపత్రి 4 తులములు. వీనిని గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి పై కషాయ మందు వేసి లేమ్యమువలె వండి పిదప కర్పూరము 16 తులములుకూడ జేర్చి మాత్రలు చేయవలయును. దీనిని నోటిలో వేసికొని ఆ రసమును మ్రింగిన ముఖరోగములు, దంతరోగములు మఱియు గళరోగములును శమించును. ఇదిగాక పై కషాయములో వై వస్నవుల కల్కమును వేసి అందు తగుమాత్రము నువ్వులనూనె చేర్చి సిద్ధముచేసిన తైలము పైగుణములను గలుగజేయును.

నేతుబంధన మాత్రలు.

జాజికాయ, అతివస, మారేడుకాయ గుజ్జ, ఓను, మామిడిజీడి, దానిమ్మ చెక్క, జీలకర్ర, లవంగాలు, పిప్పళ్లు, నేరేడుగింజలు. ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగా చూర్చించి వెల్లులిరసముతో నూరి రేగు గింజంత మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిని పెరుగుమీది నీరు లేక మజ్జిగ, లేక తేనెతో గలిపి నేవించిన అతిసారములు మఱియు ఉదరకూలమును హరించును.

గోరోచనాది మాత్రలు.

గోరోజనము, దుప్పికొమ్మ, రుద్రాక్ష, మంచిగంధము, వస, కొబ్బరి కురిడి, (చెన్నంగి, కొబ్బరికురిడి), వట్టివేళ్లు, భద్రముస్తలు, పుసుగు, ఎర్రబిల్వ(భూనాగము) మేకకొమ్మ, ఏనుగు దంతము, ఖడ్గమృగముకొమ్మ, నల్లజింకకొమ్మ, చిరాయిత (కిరాతతిక్తము), స్వర్ణభస్మ, పృవాళభస్మ, నుర్మారాయి, పచ్చకర్పూరము, జీలకర్ర, తుమ్మిపువ్వు, పత్తిగింజలు, చిన్నఉత్తరేణివేరు, వెల్లుల్లి, మురికి తుమ్మ, శుంఠి, మిరి యాలు, పిప్పళ్లు, ఉలిమిరిచెక్క, ఈశ్వరివేరు, చిరుబొద్ది, శంఖపుష్పి, నీలివేరు, త్రిఫలములు, జాజికాయ, పేల్చినపెలిగారము, మాచికాయ, సాయికూరగింజలు (బద్ధ సోపు) చంద్రహారగింజలు, భద్రముస్తలు, నల్లజీలకర్ర, అంబరు, ఇవి సమభాగములు. వీని నన్నిటిని అల్లిపురసముతో నూరి గుంజప్రమాణముగ మాత్రలు చేయవలయును. వీనిని చనుపాలతో రేపుమాపు ఉపయోగించిన సగ్వవిధ సన్నిపాత జ్వరములు హరించును. ఇంద్రియ జ్ఞానము అనగా కర్ణేంద్రియ, నేత్రేంద్రియ, విజ్ఞానము మఱియు స్మృతియు లేని వారికి యీ మందువల్ల తిరిగి వై జ్ఞానములు ప్రాప్తించును. భూతగ్రహాద్యపదవి ములు కూడ తొలగును.

ధాన్వంతరీ మాత్రలు (1)

శుంఠి, కరక్కాయ ఖేరడు, జీలకర్ర, కిరాతతిక్తము (చిరాయితా), ఏలకులు చంద్రహారగింజలు, తక్కినవి, వాకుడు, చలవమిరియాలు, రుద్రాక్ష, దేవదారు,

పచ్చకర్పూరము, బాలింతబోలు, పునుగు. వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణము చేసి, జీలకర్ర కషాయముతోను మఱియు గులాబీ నీటితోను నూరి మాత్రలు కట్టవలయును. బాగుగా ఆరిన తరువాత ఒక పీసాలో భద్రపరచవలయును. వీనిని ఆత్మపత్తి రసము లేక అరటిబెండు రసముతో లేక జీలకర్ర కషాయముతో నేవించిన శ్యాస, కాస, క్షయ, హిక్కు, చర్ది, మఱియు కఫరోగములును శమించును. ఈ ధాన్యంతరిమాత్రలు వాతప్రణోపమునుపకమింప జేయుటలో చాలాభ్యాతి కెక్కినది.

ధాన్యంతరీ మాత్రలు (2)

శుంఠి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, కరక్కాయబెరడు, తాడికాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, చంద్రీమూరగింజలు (ఆదిత్యాలు), నేలవేమ, ఏలకులు, లవంగాలు, జాజికాయ జాపత్రి, తక్కులములు, చలవమిరియాలు, దేవదారు, పెన్నేరుగడ్డ, రుద్రాక్ష, జింక కొమ్మ భస్మ, బాలింతబోలు, పునుగు, పచ్చకర్పూరము, వాకుడు, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి, చూర్ణముచేసి మొదట జీలకర్ర కషాయముతోను పిదప గులాబీ అర్కముతోను మర్దించి మాత్రలు చేసి రోగమున కుచితానుపాసముతో నేవించిన సకల రోగములు హరించును.

పొంగారాది వటకములు.

చిత్రమూలము, వస, శుంఠి, గిరియాలు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పిప్పళ్లు, ఏలకులు, సన్నరాస్నము, జాజికాయ, కాంతభస్మ, పేల్చినపెలిగారము, సైంధవలవణము, సర్దాక్షరము, యవక్షరము, ఇంగువ, బిడాలవణము, ఏటిపుచ్చ, (ఇంద్రవల్లి) మునగచెక్క, వావిలిపేరు, వెల్లుల్లి, నల్లమందు, ఇవి సమభాగములు, గచ్చకాయ పలుకులు రెండు భాగములు. వీనిన్నీటిని అల్లపురసముతో మర్దించి గుంజపరీమాణముగ మాత్రలు చేసి రోగమునకు తగిన అనుపాసముతో నిచ్చిన కూల, కూలవాయువు, వాతక్షోభ, గుల్మ, మహాదరరోగములును మఱియు వాతరోగములును హరించును.

కస్తూర్యాది మాత్రలు.

కస్తూరి, కిరాతతిక్తము (చిరాయిలే), సన్నరాస్నము, పునుగు, శుంఠి, కాంత భస్మ, పచ్చకర్పూరము, జాజికాయ, సర్దాక్షరము, యవక్షరము, కరక్కాయ బెరడు, తానికాయబెరడు, ఉసిరిక వరుగు, ఏలకులు, లవంగ పట్ట, ఆకుపత్రి, రేవల్ చిన్ని, చలవమిరియాలు, శుంఠి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, చిరుబొడ్డి, జాపత్రి. మంచినంధము వస, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ఓమ, ఖురాసానిఓమ, అక్కల కర్ర, సాయిమూరగింజలు (బిద్దసోపు), అతిమధురము, లవంగాలు, గైరికము, శుద్ధపాదరసము, పేల్చిన పెలిగారము, నుర్మారాయి, వసనాభి, మసళ్ళిలా, చంద్రీమూరగింజలు, ఇంగిరీకము, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి గులాబీ అర్కముతోను, గుంటగలగర రసముతోను బాగుగా మర్దించి గుంజపరీమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. వీనిని జీలకర్ర కషాయముతో నేవించిన వాయుక్షోభ మఱియు హిక్కు రోగములును శమించును.

బృహద్యోగరాజ గుర్తులు.

శుంఠి, పిప్పళ్లు, మోడి, అడవి మిరియాలవేరు, చిత్రమాలము, ఇంగువ, ఓమ, కరక్కాయ బెరడు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, రేణుకలు, కొడిశపాల గింజలు, చిరుబొద్ది, వాయువిడంగములు, గజపిప్పళ్లు, కటుకరోహిణి, అతివస, గంటుభారంగి, వస, చాగవేరు. ఇవి ప్రత్యేకమొక తులము త్రిఫలచూర్ణము 40 తులములు. వీనినన్నిటిని వస్త్రగాళిత చూర్ణముచేసి, విడవ శుద్ధ మహిసాక్షి, గుడ్డులు 60 తులములు, వంగ భస్మ, రజతభస్మ, నాగభస్మ, లోహభస్మ, అభ్రకభస్మ, మంహరభస్మ మఱియు రససింధూరము, అనునవి ప్రత్యేకము 4 తులములు చొప్పున పైవానిలో జేర్చి ఒక నెయ్యితో ముగిన మండలోజేసి బెల్లపు పాకము వచ్చు వరకు కావవలయును. తరువాత దానిని దించి కందిగింజలంత మాత్రలు కట్టవలయును. ఈ బృహద్యోగరాజ గుర్తులు త్రిదోష ఘ్నము, మఱియు రసాయనము. దీనిని విశేష పథ్యాహారములు లేకనే సేవించవచ్చును. ఈ మందుచేత సకల వాతరోగములు, అర్శ, గ్రిహణి, స్రవేసూ, వాతరక్త, నాభిశూల, భగందర, ఉదావర్త, క్షయ, గుల్మ, అపస్మాగ, ఉర్రుత, అగ్నిహంధ్య, శ్వాస, కాస, అరుచి, మొదలగు రోగములన్నియు హరించును. పురుషులు దీనిని సేవించిన సమస్త శుక్ల దోషములు పోవును. స్త్రీలు సేవించిన అర్ధవదోషము పోయి సంతాన వతులగుదురు. ఈ మందును మహా రాస్నాది కషాయముతో సేవించిన సమస్త వాతరోగములును, కాకొల్వాది కషాయముతో సేవించిన సమస్త పిత్తరోగములును, అరగ్వధాది కషాయముతో నుపయోగించిన కఫరోగములును, దార్య్యాదికషాయముతో తీసుకొనిన మేహరోగములును, గోమూత్రముతో బుచ్చుకొనిన పాండురోగములును, తేనెతో నాకిన మేహవృద్ధియును, వేపచెక్క కషాయముతో గలిపి తీసికొనిన కృష్ణములును, తిప్పతీగతో వాతరక్తమును, పిప్పలి కషాయముతో శోఫలును, త్రిఫల కషాయముతో నేత్రోరోగములును మఱియు పునర్నవాది కషాయముతో సేవించిన ఉదర రోగములును శమించి ఆరోగ్యముఖము లభించును.

ముక్కాది మాత్రలు.

కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తానికాయ బెరడు, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, శుంఠి, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, వస, భూనింబ (చిరాయిణా), పచ్చకర్పూరము, జాజికాయ, సైంధవ లవణము, రక్తబోశము, లవంగాలు, వెల్లులి, చలవమిరియాలు, తక్కిలాలు, చెంగల్వ కోష్ఠ, లవంగచెక్క, నేయించిన ఇంగువ, ఓమ, వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణించి వావిలాకురసముతో మర్దించి మాత్రలు కట్టవలయును. వీనిని తల్లిపాలుతాగిన పసిపిల్లలకు చనుపాలతోను, అన్నమును భుజించు పిల్లలకు వేడినీళ్లతో నుపయోగించిన సమస్తజ్వరములు మఱియు సన్నిపాతములును శమించును.

వస్త్రామయాంతక మాత్రలు.

తృణపంచమాలములు, హ్రస్వపంచమాలములు, జీవనపంచమాలములు, మధ్యమ పంచమాలములు, కూష్మాండము, దోసకాయ, కొండపిండి, సన్నమల్లె పువ్వులు

నేలఉసిరిక, రాతిపువ్వు, చిల్లిగింజలు, శుంఠి, ఏలకులు, అతిమధురము, పొన్నగంటి, పిప్పళ్ళు, ధనియాలు, వావిలివేరు, ప్రసారణి, ద్రాక్ష, బొడతరము, మంచిగంధము, పత్తిగింజలలోని పలుకులు, వట్టివేళ్ళు, కురువేరు, చూలగొండి గింజలలోని పలుకులు, మారేడుగుట్ట, లొద్దగ చెక్క, రేగుగింజలు, ఆముదపు గింజలలోని పలుకులు, పెన్నేరు గడ్డ, ఉలవలు, మానివనుపు, పసుపు, యవలు, నీటుగొబ్బిగింజలు, వెంపలి, నల్లయళ్ళ గోరింటవేళ్ళు, దువ్వుపువేరు, అరటిదుంప, పత్తివేరు, శిలాజిత్తు, గజపిప్పళ్ళు, నువ్వులు సహస్రవేధి, చిన్న ఉత్తరేణిగింజలు, సుగంధపాలవేళ్ళు, పద్మకేసరములు, నీరుల్లి, చిట్టిత లేక వేరిత, (పాలసా), మంజిష్ఠ, దేవదారు, జీలకర్ర, కర్కాటకశృంగి, తెల్ల కలువగడ్డ, గైరికము, పద్మకము, అడ్డసరమువేరు, తిప్పసత్తు, పాలగుండ, భద్రముస్తల సత్తు, నేలతాడిగడ్డలసత్తు, ఉసిరికాయల సత్తు, పల్లెరు, వీనినిసమభాగములుగా గ్రహించి మొత్తముగా చూర్ణముచేసి పిదప కల్వములో వేసి కొబ్బరి బొండ్లము నీటితోను, శతావరి రసముతోను, చెఱుకు రసముతోను, కూష్మాండ రసముతోను, దోసక్కాయరసముతోను, గుంటగలగర రసముతోను, తాటిపండు రసముతోను, త్రిఫల, గచ్చకాయ మఱియు ఉలవ కషాయములతోను, ఒక్కొక్క దానితో మూడేసి గంటల చొప్పున మర్చించి మాత్రలు కట్టవలయును. ఈ యాచధము నుచితమగు కషాయముతో నేవించిన మూత్రకృచ్ఛము, అశ్మరి, మూత్రదాహము, రక్తమాత్రము, అస్థిస్రావము, రక్త స్రావము, శ్వేతప్రదరము, మఱియు సోమగోగములును హరించును. ఉసిరిక కషాయ ముతో బుచ్చకొనిన ప్రమేహములు హరించును. ఆవుపాలతో నుపయోగించిన శుక్రవృద్ధి కలుగును.

మర్మగుటికలు (1).

ఉసిరికాయలసత్తు, శతావరిసత్తు, జీవంతిగడ్డలసత్తు, భద్రముస్తల సత్తు, నేల తాడిగడ్డల సత్తుము, మంచిగంధము, (పాలగుండ) కాకిదొండగడ్డ సత్తుము, రక్తచంద నము, యష్టిమధుకము. ఇవి ప్రత్యేకము 4 భాగములు, రాతినార, శిలాజిత్తు, ఇవి ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క భాగము. వీని నన్నిటిని గలిపి చూర్ణము చేయవలయును. పిదప మేడి, రావి, మట్టి, జావ్వి, చెక్కల కషాయము, గరిక, కొంతపిండి, ప్రసారణి, మఱియు తృణపంచమూలములు, ఇవి ఒక్కొక్కటి 4 పలముల చొప్పున గ్రహించి అష్ట మాంశముగ సిద్ధముచేసిన కషాయము, అడవి మినుములు, అడవి పెసర, ఇవి ఒక్కొక్క ప్రస్తము చొప్పున తీసికొని అష్టమాంశముగ సిద్ధము చేసిన కషాయము, కురువేరు, వట్టి వేరు, పల్లెరు, చిల్లిగింజలు, ఇవి సమభాగములుగ గ్రహించి నాల్గవభాగముగ కాచిన కషాయము, మైకషాయములన్నియు జేర్చి, అష్టమాంశావశేషముగ తిరిగికాచి మైచూర్ణ ములు వేసి భాగుగా గలిపి ఉసిరికాయలవలె మాత్రలు చేయవలయును. దీనిలో నొక మాత్రను వెన్నతో గలిపి మర్మస్థానములపై రాచిన పక్షమున వానిమీద జనించిన వ్రణ ములు, వాపులు, మఱియు నొప్పులును పోవును. తలపై పట్టువేసినచో కండ్లకు వచ్చు ఎరుపునాధి తగ్గును. దీనినే వేడినీటితోనేవించిన అస్థిస్రావము మాత్రకృచ్ఛము, సకల ఉష్ణ వికారములును మఱియు పిత్తవికారములును హరించును.

మ ర్మ గు టి క లు 2.

నేలగుమ్మడు గడ్డల సత్వము, జీవంతిగడ్డల సత్వము, శతావరి సత్వము భద్రము స్థల సత్వము, నేలతాడిగడ్డల సత్వము, సుగంధపాలవేళ్ళ సత్వము, ఉసిరి కాయల సత్వము, నల్లసుగంధపాలసత్వము, తిప్పనత్తు, గరికెసత్వము. ఇవి ప్రత్యేకము 16 తులములు, అతిమధురము, మంచిగంధము, రక్తచందనము. ఇవి ప్రత్యేకము 4 తులములు, సహస్రవేధి, రాతినార, శిలాజత్తు, నిర్విషము, గరుడపచ్చ, అనునవి ఒక్కొక్కటి 2 తులములు. వీనినన్నింటిని దంచి వస్త్రగాళిత మార్గమును చేయవలెను. ఈ మార్గమును కల్వములోవేసి, ప్రసారిణి, సమద్రఘనము, చాగ, నాల్గు షీరివృక్షముల మొగ్గలు, చిల్లిగింజలు, పల్లెరు, కురువేరు, వట్టివేళ్ళు, ఇవి ప్రత్యేకము 2 పలములు. వీనిని 12 ప్రస్థముల జలములోవేసి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి పై కల్వములో వేసి బాగుగా నుర్పచేసి, పిదప పైనజెప్పిన షీరివృక్షముల చెక్కలు, లూడ్డుగ చెక్క, చింతచెక్క, వేపచెక్క, మానిపసుపు, రాతిపువ్వు, అనునవి ఇవి ప్రత్యేకము 24 తులములు చొప్పున గ్రహించి, దంచి 16 ప్రస్థముల నీటిలో వేసి, నాల్గవభాగము మిగులునట్లు కషాయముకాచి, పై మందులో వేసి, బాగుగా నూరి, ఉసిరికాయలంత మాత్రము చేయవలెను. వీనిని యథోచితానుపానముతో నుపయోగించిన సర్వమర్మవికారములు హరించును.

శి ర స్తో ద గు టి క లు.

ఫిరంగి సాంబాళి, 12 తులములు, రక్తబోళము 12 తులములు, రాతినార 12 తులములు, బాలింతబోలు 12 తులములు, సహస్రవేధి 12 తులములు. వీనినన్నింటిని గలిపి చూర్ణించి కలబంద స్వరసముతో బాగుగా మర్చించి మాత్రములు కట్టవలెను. వీనిని వాతాధిక్యములో నువ్వులనూ నెతోను, పిత్తాధిక్యములో నెయ్యితోను, శ్వాసాధిక్యములో కొబ్బరిపాలతోను అరగదీసి తలకు పట్టువేసిన సకల శిరశ్మాలలు హరించును.

మానసమిత్ర వటకములు.

చిన్న ముత్తవ పులగమువేళ్ళు, పెద్దముత్తవ పులగము వేళ్ళు, మారేడువేళ్ళు, ముయ్యాకుపొన్న, ప్రవాళభస్మ, శంఖపుష్పి, అడవిరాగుల వేరు, స్వర్ణభస్మ, పుష్కర మూలము, ఖడ్గమృగముకొమ్మ, వన, స్వర్ణమాక్షికము, మంచిగంధము, రక్తచందనము, ముక్తాభస్మ, లోహభస్మ, ఇష్పచెక్క, పిప్పళ్ళు, పచ్చకర్పూరము, దాసరి బుడుసు? (ముక్కాపీరవేరు), అడవిదోస, చెన్నంగి కొబ్బరి, వావిలి, తుంగముస్తలు, సన్నరా స్నము, రజితభస్మ, శిలాజత్తు, మానిపసుపు, తామరకేసరములు, జీవకము, ఋషభకము, కాణోళి, షీరకాణోళి, ములక, వాకుడు, చిన్నబోడతరము, పెద్దబోడతరము, చిరాయితా (కిరాతతిక్త) త్రిఫలములు, తిప్పతిగె, సుగంధపాలవేళ్ళు, నల్లసుగంధపాలవేళ్ళు, జీవంతిగడ్డ, సోమలత, పాలనా, (చిట్టిత లేక పేరీత) పెన్నేరుగడ్డ, పసుపు, వట్టివేళ్ళు, దాగ్రిక్ష, అతి మధురము, అడవిఉలవలు, భృంగరాజమువేరు, నేలపరండవేరు, కొండపిండి, దాక్షిణి

చెక్క, తులసియాకులు, కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు, ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగా చూర్చించి కల్వములో వేసి బ్రాహ్మీరసము, గరికెరసము, మారేడాకు రసము, సోమల తామరసము, శంఖపుష్పివేరు కషాయము, వసక షాయము, నల్లతుమ్మ చెక్క కషాయము, బలామూలక షాయము, ఆవుపాలు, జీలకర్ర కషాయము, అనువాని కషాయములు మఱియు చనుపాలు, వీనితో వేరువేరుగా మర్చించి శవగలవలె మాత్రలు కట్టవలెను. ఈ వటకముల నుచితానుపానముతో నేవించిన ప్రజ్ఞ, మేధ, వాక్ శక్తులను వృద్ధిపరచి మనోదౌర్బల్యమును బోగొట్టును. ఇదిగాక ఉన్మాదము, విషాచి, అపస్మారము, మద, మూర్ఛ, సన్యాసము, భూతబాధ, విషసర్పముల కాటులను హరించును మఱియు నిది ఆయురారోగ్యముల నిచ్చుటకు విఖ్యాతమైన ఔషధము.

మహా మంజిష్ఠాది వటకములు.

మంజిష్ఠ, కచోరములు, చెంగల్వకోష్ఠ, స్వర్ణగైరికము, సహస్రవేధి, పిష్పశ్శు, సన్నరాష్ణము, కటుకరోహిణి, మంచిగంధము, రక్తచందనము, యష్టేమధనకము, ముత్తవ పులగమువేరుకట్ట, భద్రముస్తా, ఉసిరికవరుగులు, నల్లజీలకర్ర. వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి వస్త్రగాళిత చూర్ణముచేసి, కల్వములో వేసి కలబందరసముతో మూడు గంటలును, బ్రాహ్మీరసముతో మూడుగంటలును మఱియు ఆవుపాలతో మూడు గంటలును మర్చించి గుటికాపాకము వచ్చుటకు ముందు క్షృణులము పచ్చకర్పూరము, క్షృణులము కుంకుమపువ్వు వేసి బాగుగానూరి ఉసిరికాయలవలె మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిలోనుండి ఒక మాత్రను గ్రహించి ఆవుపాలతో నూరి, నాలుగు గంటల కొకసారి తలకు పట్టువేయుచు ప్రతిసారి ఉసిరిక కషాయముతో కడిగివేయుచుండవలెను. దీనిచే ఉన్మాదములు, తలత్రిప్పుట మఱియు తదితర వైత్య వికారములును శాంతించును.

గుటికా ప్రకరణము.

గుటికా యోగములలో రసగంధకములు చెప్పబడినయెడల, తొలుత వీనిని గలిసి బాగుగా నూరి (కజ్జలి చేసి) పిదప మిగిలిన వస్తువులను జేర్చి నూరవలెను. వస నాభి లేక యితర విష వస్తువులు చెప్పబడినప్పుడు టంకణక్షారమును వానితో గలిపిన వానివాని విషగుణములు హరించును.

భావన :—

వస్తువులను, వానికి భావనగురించి చెప్పబడిన రసములు లేక కషాయములతో మూడు గంటల కాలపరిమితివరకు నూరిన భావన యనబడును. గుటికలు చేయవలసినప్పుడు పై భావనలు మూడు సార్లు చేయవలయును.

రసము, గంధకము, హింగుళము, నాభి మఱియు భల్లాతకము మొదలగు విష వస్తువులను కాస్త్రమందు వానికి జెప్పబడిన కుద్ధులు చేసి యుపయోగించవలెను.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి గుటికాయోగ ప్రకరణము సంపూర్ణం.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః

సహస్రయోగ ప్రకాశిక

6. అథ అవలేహ ప్రకరణమ్.

కంటకార్యాద్యవలేహః.

- శ్లో॥ కంటకారీ తులాం నీర ద్రోణే పక్వా కషాయకమ్
పాదశేషం గృహీత్వాచ తస్మింశ్చుద్ధాని దాపయేత్ || 1.
- పుథక్ పలాని చైతాని గుడూచీ చవ్య చిత్రకాః
ముస్తాం కర్కటశృంగీచ త్రూషణం ధన్వయాసకః || 2.
- భార్జీరాన్నా శరీచైవ శర్కరాపలవింశతిః
ప్రత్యేకంచ పలాన్యస్తా ప్రదద్యాత్ ఘృత తైలయోః || 3.
- పక్త్వా లేహత్వమానీయ శీతే మధు పలాప్తకమ్
చతుష్పలం తుగాక్షీర్యాః పిప్పలీనాం చతుష్పలమ్ || 4.
- క్షిప్త్వా నిదధ్యాత్ సుదృఢే మృణ్మయే భాజనే శుభే
లేహోయం హంతి హిక్మార్తి శ్వాస కాసా నశేషతః || 5.

తా:— వామడు నూరు పలములను గొనించి దంచి ఒక దోణము జలములో వేసి చతుర్భాగావశిష్టముగ కషాయమును గాచి వడియగట్టి అందు తిప్పసత్తు, చవ్యము, చిత్రమాలము, భద్రముస్తలు, కర్కాటకశృంగీ, త్రికటుకములు, దురదగొండి, గంటు భారంగి, సన్నరాన్నము, కచోరములు అనునవి ప్రత్యేక మొక పలమునొప్పున గ్రహించి, దంచి వస్త్రుగాళిత చూర్ణముచేసి చేర్చవలెను. పిదప అందులో శర్కర 20 పలములు, నల్లనువ్వులనూనె 8 పలములు, ఆవునెయ్యి 8 పలములును జేర్చి యధావిధి లేహపాకము చేయవలెను. ఇది చల్లారిన తరువాత లేనే 8 పలములు, తవాక్షీరి చూర్ణము 4 పలములు మఱియు పిప్పలిచూర్ణము 4 పలములును వేసి, కలిపి భద్రపరచ వలెను. దీనిని యథాప్రమాణము నేవించిన హిక్మ, శ్వాస, కాస రోగములు నూరించును.

చ్యవనప్రాశావలేహః.

- శ్లో॥ పాటలా రణికా శ్మర్య బిల్వారభుక గోక్షురాః
పల్ల్యా బృహత్యై పిప్పల్యః శృంగీ ద్రాక్షామృతాభయాః॥ 6.
- బలా భూమ్యామలీ వాసా ఋద్ధిర్జీవంతికా శరీ
జీవకర్షభకౌ ముస్తా పౌష్కరం కాకనాశికా॥ 7.
- ముగ్ధపర్ణీ మాషపర్ణీ విదారీచ పునర్నవా
కాకోత్యా కమలం మేదే సూక్ష్మైలాగురు చందనమ్॥ 8.
- వృక్షే కం పలమాధృత్య సూక్ష్మ చూర్ణితమాషధమ్
ఏకీకృత్య బృహత్పత్రే పంచామల శతానిచ॥ 9.
- పచేద్ద్రోణజలేక్షిప్త్యా గ్రాహ్యమష్టాంశ శేషితమ్
తతస్తు తాన్యామలాని నిమ్మలీ కృత్య వాససా॥ 10.
- దృఢ వస్త్రేణ సంపీడ్య క్షిప్త్యా తత్ర తతోఘృతమ్
పలనప్రమితం తాని కించిద్భృష్టాల్ప వహ్నినా॥ 11.
- తతస్తత్ర క్షిపేత్ క్వాధం ఖండంచార్థ తులోన్మితమ్
లేహవత్ సాధయిత్వాచ చూర్ణానీమాని దాపయేత్॥ 12.
- పిప్పలీ ద్విపలా దేయా తుగాక్షీరీ చతుష్పలా
ప్రత్యేకంచ త్రిశాణం స్యాత్ త్వగేలా పత్రకేసరాః॥ 13.
- తతస్త్యేకీ కృతే తస్మిన్ క్షిపేత్ క్షౌద్రంచ పట్టలమ్
ఇత్యేతచ్చ్యవన ప్రోక్తం చ్యవన ప్రాశ సంజ్ఞితమ్॥ 14.
- లేహం వహ్నిబలం దృష్ట్వా ఖాదేత్ క్షీణో రసాయనమ్
బాల వృద్ధ క్షత క్షీణా నారీ క్షీణాశ్చ శోషిణః॥ 15.
- హృద్రోగిణః స్వరక్షీణా యేనరాస్తేషు యుజ్యతే
శ్వాసం కాసం పిపాసాంచ వాతాశ్ర మురసోగ్రహమ్॥ 16.
- వాతపిత्तం శుక్రదోషం మూత్రదోషంచ నాశయేత్
మేధాం స్మృతిం స్త్రీషు హర్షం కాంతిం వర్ణప్రసన్నతామ్
అస్య ప్రయోగాదాహ్నోతి నరోజ్జర్ణ వివర్జితః॥ 17.

తా:—దశమూలములు (మారేడువేరు, పెద్దగుమ్మడు, తక్కులివేరు, పెద్దమాను, దుందిలము, వాకుడు, మాలక, కోలపొన్న, ముయ్యకుపొన్న, (పల్లెలు) పిప్పళ్లు, కర్కాటకశృంగి, ద్రాక్ష, తిప్పతీగె, కరక్కాయ, మత్తవపులగమువేరు, నేలఉసిరిక, అడ్డసరమువేరు, ఋద్ది, జీవంతి, ఋషభకము, జీవకము, కాకోలీ, క్షీర కాకోలీ, అడవిపెసర, అడవి మినుములు, కచోరములు, తుంగముస్తలు, పుష్కరమూలము, కాకిదొండ, నేలగుమ్మడు, తెల్లగలిజేరు, తామరతూండ్లు, మేద, మహామేద, సన్నవలకులు, అగరు, మంచిగంధము, వీనిని ప్రత్యేక మొక పలము చొప్పున గ్రహించి దంచి ఒక పాత్రలో వేసి అందు ఒక దోణిమా జలము పోసి పిదప 500 పెద్ద ఉపరికాయలను మూటగట్టి వేసి అష్టమాంశావశేషముగ కషాయము కావవలెను. చల్లారిన తరువాత ఉసిరికాయల మూటను వేరుచేసి, కషాయమును వడియగట్టి భద్రాపరచవలెను. ఉసిరికాయలోని గింజలను నారను తొలగించి, దీనిని ఏడు పలముల నేతితో ఎరుపురింగు వచ్చేవరకు వేయించి పిదప పై కషాయములో వేసి బాగుగా కలిసిపోవువరకు పినుకవలెను. ఇందులో 50 పలముల ఖండ శర్కర చూర్ణమును గలిపి లేహపాక విధి ప్రకారము వండవలెను. లేహపాకము వచ్చినతోడనే అందు పిప్పలీ చూర్ణము 2 పలములు, వంశలోచన చూర్ణము 4 పలములు, దాల్చిని చూర్ణము 1 తులము, వలకుల చూర్ణము 1 తులము, ఆకుపత్రి చూర్ణము 1 తులము, మఱియు నాగకేసరిముల చూర్ణము 1 తులము చొప్పున జేర్చి కలుపవలెను. అనంతరము లేహ పాత్రను క్రిందికి దింపి చల్లార్చిన తరువాత అందులో 6 పలముల తేనె గలిపి భద్రాపరచవలెను. దీనిని అగ్నిబలానుసారము తగు మాత్రము క్షీణాలు, కృశులు, క్షుత రోగులు క్షీణాస్త్రీలు, బాబురు, వృద్ధులు, శోష రోగులు ఉపయోగించినయెడల వారియొక్క రసాది సస్త్రధాతువులను వృద్ధి పఱచి బలమును గలుగజేయును. మఱియు దీనిచే హృద్రోగము, స్వరక్షీణము, శ్వాస, కాస, తృప్త, వాతరక్త, ఉరోగ్రహ, వాతపిత్త రోగములు, శుక్రదోషములును హరించును. ఇదిగాక చ్యవన మహాయునిచే జెప్పబడిన యీ చ్యవనప్రాణవలేహము అజీర్ణమును హరించి, మేధా, స్మృతిశక్తులను గలిగించి సంభోగశక్తి మఱియు శరీరకాంతుల నిచ్చును.

కూష్మాండవలేహః.

- శ్లో॥ నిమ్మలీ కృత్య కూష్మాండం వీడయేత్ దృఢ వాససా
ఆతపే శోషయేత్ కించిచ్ఛూలాగ్ర్యోర్బహుశో వ్యధేత్ ॥ 18.
- క్షిప్త్వా శామగ్రికటాహేచ దద్యాదప్తపలం ఘృతమ్
తేన కించి ద్భర్జయత్వా పూర్వోక్తంచ జలం క్షిపేత్ ॥ 19.
- ఖండం పలశతం దత్వా సర్వమేకత్ర పాచయేత్
సుపక్వే పిప్పలీ శుంఠీ జీరకం ద్విపలం పృథక్ ॥ 20.

- శ్లో॥ పృథక్ సలార్థం ధాన్యాకం వత్త్రైలా మరిచం త్వచమ్
చూర్ణీకృత్య క్షిపేత్తత్ర ఘృతార్థం ఔద్రీమావహేత్ ॥ 21.
- ఖాదే దగ్నిబలం దృష్ట్వా రక్తపిత్తీ క్షయ్యాజ్వరీ
శోష తృష్ణా భ్రమ చ్చర్ధి శ్వాసకాస తాతాతురః ॥ 22.
- కూశ్మాండాద్యవ లేహోయం బాల వృద్ధేషు యుజ్యతే
ఉరఃసంధాన కృద్వృష్యా బృంహణో బలకృన్మతః ॥ 23.
- యుక్త్యా కూష్మాండ ఖండస్య సూరణం విపచేత్సుధీః
అర్హసాం మూఢవాతానాం మందాగ్నినాంచ శస్యతే ॥ 24.

తా :— ముదురు బూడిద గుమ్మడుకాయను చెచ్చి పై చెక్కను మఱియు దాని గింజలను తీసివేసి ఖండములుగజేసి బట్టలో గట్టి బాగుగా పిండవలెను. ఈ నీటిని జాగ్రత్త పఱచి ఖండములను ఎండలో నెండించవలెను. అనంతరము ఈ ముక్కలను దబ్బినముతో బాగుగా పొడిచి ఒక తామ్రపాత్రయందువైచి 8 పలముల నెయ్యివేసి వేయించవలెను. తరువాత అందులో గుమ్మడినీటిని 100 పలముల ఖండశర్కరయును వేసి యథావిధి పక్వము చేయవలెను. ఇందులో పిళ్ళశ్శు, కుంఠీ, జీలకర్ర, అనువాని చూర్ణము ప్రత్యేకము రెండు పలములును, ధనియాలు, ఆకుపత్రి, ఏలకులు, మిరియాలు దాక్షిణిచెక్క, అనువానిచూర్ణము ప్రత్యేకముక పలమున్ను చేర్చి కలియబెట్టి దించ వలెను. చల్లారిన తరువాత అందులో 4 పలముల తేనె కలిపి భద్రపరచవలెను. దీనిని సేవించిన రక్తపిత్త, క్షయ, జ్వర, శోష, తృష్ణ, భ్రమ, చర్ధి, శ్వాస, కాస, మఱియు క్షత వ్యాధులను హరించును. ఈ లేహము బాలురకు మఱియు వృద్ధుల కుపయుక్త మైనది. ఇది ఉరస్సంధానకరము, మఱియు బృంహణము, పై యోగములో కూష్మాండ మునకు మారుగా సూరణము (కంద) వేసి పై ప్రకారముచేసి యుపయోగించిన, సర్వఅర్హ స్సులు, మూఢవాతములును మఱియు మందాగ్నియు హరించును.

అగస్త్య హరితకీ లేహః.

- శ్లో॥ హరితకీ శతం భద్రం యవానామాఢకం తథా
పలాని దశమూలస్య వింశతించ నియోజయేత్ ॥ 25.
- చిత్రీకః పిప్పలీమూల మపామార్గః శతీ తథా
కపిశచ్చుః శంఖపుష్పీ భాగ్గీచ గజపిప్పలీ ॥ 26.
- బలా వుష్కరమూలం చ పృథగ్ద్విపల మాత్రీయా
పచేత్సంచాఢకే నీరే యవైః స్వినైః శృతం జయేత్ ॥ 27.

శ్లో॥ తచ్చాభయా శతం దద్యాత్ క్వాథే తస్మిన్ విచక్షణః
సర్పిస్తైలాప్తపలకం క్షిపే ద్గుడతులాం తథా॥ 28.

పక్త్వా లేహత్వ మానీయ సిద్ధే శీతే పృథక్ పృథక్
క్షౌద్రంచ పిప్పలీ చూర్ణం దద్యాత్ కుడవ మాత్రయా॥ 29.

హరీతకీ ద్వయం ఖాదేత్ తేన లేహేన నిత్యశః
క్షయం కాసం జ్వరం శ్వాసం హిక్కార్యోరుచి పీనసాన్ ॥ 30.

గృహణీం నాశయేదేవ వలీపలిత నాశనః
బలవర్ణకరః పుంసా మవలేహో రసాయనమ్॥
విహితోగస్త్య మునినా సర్వరోగ ప్రణాశనః॥ 31.

తా :— పెద్దవియ పుష్టిగలవియనగు కరక్కాయలు 100, యవలు నాలుగుప్రస్థములు, దశమాలములు 20 పలములు, చిత్రమాలము, మోడి, ఉత్తరేణివేరు, కచోరములు, దూలగొండివేరు, శంఖపుష్పివేరు, గంటుభారంగి, గజపిప్పళ్ళు, బలామూలము, పుష్కరమూలము, ఇవి ప్రత్యేకము రెండుపలములు. కరక్కాయ తిప్ప మిగిలినవాని నన్నిటిని నలగగొట్టి 5 అంశముల నీటిలోవేసి చతుర్థాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు పై 100 కరక్కాయలనువేసి బాగుగా కాచి పిదప అవునెయ్యి 8 పలములు, నువ్వుల నూనె 8 పలములు, పాతబెల్లము 100 పలములు వేసి లేహపాకము చేయవలెను. చల్లారిన తరువాత తేనె నాలుగుపలములు, పిప్పళ్ళ చూర్ణము 4 పలములు, అందులోవేసికలిపి భద్రపఱచవలెను. ప్రతిరోజు ఇందులో నుండి 2 కరక్కాయలను లేహముతో సహా నేవించిన, క్షయ, కాస, జ్వర, శ్వాస, హిక్క, అర్చ, ఆరుచి, పీనస, గృహణి, వలీపలిత రోగములు హరించును. ఈ యగస్త్యప్రోక్త హరీతకీ లేహము బలవర్ణకరము, రసాయనము మఱియు సర్వరోగ నాశకము.

కుటజా ద్యవ లేహః.

శ్లో॥ కుటజత్వక్తులాం ద్రోణే జలస్య విపచేత్సుధీః
కషాయం పాదశేషంచ గృహ్ణీయాద్వస్త్ర గాలితమ్॥ 32.

త్రింశత్పలం కుడస్యాత్రి దత్వాచ విపచేత్సునః
సాంద్రత్వ మాగతం జ్ఞాత్వా చూర్ణానీమాని దాపయేత్ ॥ 33.

రసాంజనం మోచరసం త్రికటు త్రిఫలాం తథా
లజ్జాశుం చిత్రకం పాతాం బిల్వమింద్రీ యపం వచామ్॥ 34.

- శ్లో॥ భల్లాతకం ప్రతివిషాం విడంగానిచ వాలకమ్
ప్రత్యేకం పలమానంచ ఘృతస్య కుడవం తథా॥ 35.
- జయేదేహవలేహస్తు సర్వాణ్యర్థాంసి వేగతః
దుర్నామ ప్రభవాన్ రోగానతీసార మరోచకమ్॥ 36.
- గృహణీం పాండురోగంచ రక్తపిత్తంచ కామలామ్
ఆమ్ల పిత్తం తథా శోథం కార్యంచైవ ప్రవాహికామ్॥ 37.
- అనుపానే ప్రయోక్తవ్య మాఢం తక్రం పయోదధి
ఘృతం జలం వాజీర్ణేచ పథ్యభోజీ భవేన్నరః॥ 38.

తా :— కొడిశపాలచెక్క 100 పలములు, దీనినిదంచి ఒక ద్రోణము జలములో వేసి నాల్గవభాగము మిగులునట్లుగ కాచి పడియగట్టి అందు 30 పలముల బెల్లమునువైచి పాకముచేసి పిదప రసాంజనము, బూరుగుబంక, త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, ఆత్మ పత్తి, చిత్రమాలము, వివబాద్ధి, మారేడువేరు, కొడిశపాలగింజలు, శుద్ధిచేసినతీడిగింజలు అతివస, వాయువిడంగములు, కురువేరు, ఇవి ప్రత్యేకమొకపలము, వీనిని మెత్తగా చూర్ణించి పై పాకములోవేసి, తరువాత అపునెయ్యి 4 పలములు చేర్చి యధావిధి లేహ పాకము చేయవలెను. దీనిని నేవించిన సకల ఆర్ఘ్యస్సలు, అతిసారములు, అరోచకము, గృహణీ, పాండు, రక్తపిత్తము, కామల, ఆమ్లపిత్తము, శోథ, కృశత్వము, ప్రవాహిక రోగములు హరించును. దీనిని మేక మజ్జితోగాని లేక మేక పాలతోగాని, లేక మేక పెరుగుతోగాని, లేక మేకనెయ్యితో గాని, లేక కేవలము నీళ్ళతోగాని నేవించ వచ్చును. అజీర్ణవ్యాధియందు చెప్పబడిన పథ్యమునే చేయవలెను.

కామేశ్వరీ లేహః.

- శ్లో॥ వారాహీ మధుకం ద్రాక్షా వాజిగంధా సురద్రుమమ్
అలర్కం మర్కటీమూలం బలామూలం పునర్నవా॥ 39.
- ఉసీరం చందనం భార్గ్య భిక్షురై ర్మలేయ గోక్షురమ్
విదారీ తిలమావంచ ప్రత్యేకంచ పలద్వయమ్॥ 40.
- ద్విద్రోణీ సలిలే క్వాథే శృతే పాదావశేషితే
తింశత్పలం గుడం తస్మాత్ సితా దశపలం పునః॥ 41.
- ఇక్షు ధాత్రీ వరీరంభా కూష్మాండ స్వరసాన్నితమ్
దర్వాచ ఘట్టయన్ భూయో లేహవత్సాధు సాధయేత్॥ 42.

- శ్లో॥ ఏలా లవంగ పత్రంచ నాగకేసర ధాన్యకైః
తాళీసం మధుకం సేవ్యం చందనాగురు కుంకుమైః॥ 43.
- జాతీఫలం శిలాభూతం సురదారు ఫలత్రయైః
అపామార్గఫలం వ్యోషం మర్కటీబీజ గోక్షురైః॥ 44.
- జాతీవత్రిం వరాలంచ వాంశీచేక్షుర బీజకైః
సైంధవం మోచనిర్యాసం విడంగం దీప్యకద్వయమ్॥ 45.
- తురంగకుసుమం రాన్నా మరాష్ట్ర ముకుళాన్వితమ్
శిగుసారం ధూర్తబీజం భూశర్కర సమన్వితమ్॥ 46.
- హస్తీకణాబ్జ భృంగంచ కృష్ణజీర సమన్వితమ్
ప్రత్యేకం పంచనిష్కంచ గాంధారీ నిష్కవింశతిమ్॥ 47.
- ధాత్రీ విదారీ వారాహీ సారివామృత శర్కరా
ప్రత్యేకం కుడవార్ధంచ లేహం పాకేన యోజయేత్॥ 48.
- గోక్షుతం మధుసంయోజ్య కస్తూరీ చంద్రగంధుతమ్
కర్ణమాత్రం లిహేత్ప్రతః రాత్రికాలే విశేషతః॥ 49.
- వాతపిత్త కఫోత్పన్నం రక్తపిత్తం వినాశయేత్
కాసం శ్వాసం క్షయం పాండుం ఛర్దిం దోషనిబర్హణమ్॥ 50.
- ఆధ్మాన గుల్మ శూలఘ్నం హిద్మా హృద్రోగ నాశనమ్
అర్ఘాసి గ్రహణీదోషం అస్థిస్రావంచ దారుణమ్॥ 51.
- మూత్రాఘాతాశ్మరీ కృచ్ఛ్చం ప్రమేహం నాశయే ధృవమ్
సర్వరోగహరంచైవ బల పుష్టికరం త్విదమ్॥ 52.
- మన్మథోదేక ధాతుంచ మహామద గజేంద్రియమ్
ముహూర్ముహూ రతిగుహ్యం సంయోగంచ విశేషతః॥ 53.
- నారీణాం రమతే స్నేహం మోహనం వీర్యవర్ధనమ్
సుందరీణాంచ సంయోగే చిత్తాహ్లాదం దినే దినే॥ 54.
- అయుష్యం పృథ్వికామత్వం మాంస శుక్ల వివర్ధనమ్
రసాయనమిదం శ్రేష్ఠం పూజ్యపాదేన భాషితమ్॥ 55.

తా :— పండిమూర్తిగడ్డ? అతిమధురము, దాగ్గి, పెన్నేరుగడ్డ, దేవదారు, తెల్లజల్లేడువేరు, దూలగొండివేరు, ముత్తపపులగమువేరు, తెల్లగలిజేరువేళ్లు, వట్టివేళ్లు, మంచిగంధము, గంటుభారంగి, నీటిగొలిమిడిగింజలు, నీలిచెట్టువేరు, పల్లెరు, నేలగుమ్మడు గడ్డ, నువ్వులు, మినుములు. ఇవి ప్రత్యేకము రెండుపలములు, వీనిని బాగుగా దంచి రెండు ద్రోణముల నీటిలోవేసి చతుర్థాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు బెల్లము 30 పలములు, శర్కర 10 పలములు వేసి తిరిగిపాకము చేసివీమ్మటదానిలో చెజుకురసము రెండుప్రస్థములు. శతావరి రసము 2 పృష్ఠములు, అరటిమంపరసము 2 పృష్ఠములు. బూడిదగుమ్మడుకాయ రసము 2 పృష్ఠములు చేర్చి లేహపాకము చేయవలెను. పాకము చేయునప్పుడు కర్రితెడ్డు నుపయోగించవలెను. లేహపాకమురాగానే ఏలకులు, లవంగ పట్టి, ఆకుపత్రి, నాగ కేసరములు, ధనియాలు, తాళీసపత్రి, అతిమధురము, వట్టివేళ్లు, మంచిగంధము, అగరు, కుంకుమపువ్వు, జాజికాయ, జొలొజిత్తు, దేవదారు, త్రిఫలములు, ఉత్తరేణిగింజలు, త్రికటుకములు, దూలగొండి గింజలు, పల్లెరు, జాపత్రి లవంగాలు, వంశలోచనము, నీటిగొట్టిగింజలు, వైంధవలవణము, బూరుగుబంక, వాయువిదంగములు, ఓష, ఖురాసానిఓష, పున్నాగ (సురపాన్న) పుష్పములు, సన్న రాన్నము, మరాటీమొగ్గలు, మునగబంక, శుద్ధిచేసిన ఉమ్మెత్తిగింజలు, భూశర్కరగడ్డ, గజపిప్పళ్లు, భృంగరాజమువేళ్లు, భద్రముస్తలు. నల్లజీలకర్ర, ఇవి ప్రత్యేకము రెండు తులములు. శుద్ధిచేసిన గంజాయి ఆకు 10 తులములు, ఉసిరికాయ, నేలగుమ్మడు, పండి మూర్తిగడ్డ, సుగంధపాలవేళ్లు, తిప్పసత్తు. ఇవి ప్రత్యేకము 16 తులములు. ఈదినును లను దంచి వస్త్రగాళితచూర్ణముచేసి పై పాకములోవేసి యధావిధి పాకముచేయవలెను. అనంతరము ఆవునెయ్యి మఱియు తేనె ఉచితప్రమాణమువేసి, కస్తూరి మఱియు పచ్చ కర్పూరము బహుస్వల్పముగ పై లేహములోవేసి బాగుగా కలిపి జాగ్రత్త పరచవలెను. దీనిని సామాన్యముగ ఉదయమునను, విశేషముగా రాత్రియందును అద్దతులము నేవించిన కఫోత్పన్న రక్త పిత్తము, కాస, శ్వాస, జ్వర, పాండు, చర్ది, ఆధ్మన, గుల్మ, కూల హిద్య, హృద్రోగ, అర్భ, గ్రహణి, దారుణ అస్తిసాప, మూత్రాఘాత, అశ్మరి, మూత్రోక్పచ్చ, ప్రమేహరోగములుహరించి బలమును పుష్టిని గలుగజేయును. ఈలేహము సప్తధాతువులను వృద్ధిపఱచి మదించిన గజేంద్రమువలె మన్మథోద్యోగమును గలిగించును. స్త్రీలతో స్నేహమును, కామేచ్ఛయును, ఉభయలకు చిత్తాహ్లాదమును గలిగించును. ఇదిగాక ఆయువును, కామశక్తి మఱియు మాంసశుక్రములను వృద్ధిపఱచును. ఇది పూజ్య పాదునిచే జెప్పబడిన శ్రేష్ఠరసాయనము.

బిల్వాది లేహాః.

శ్లో॥ బిల్వార్ధాఢక మంభసార్థ కలశే పక్వా వదనేరసే
తస్మిన్ జీర్ణగుడస్య షోడశపలం చూర్ణీకృతైః సర్వతః॥

కర్పూరైర్లున ధాన్య జీరక హిమా త్వక్మేసర త్ర్యావజై

ర్లగ్ధశ్చర్ది రోచకాగ్నిసదన శ్వాసప్రసేకాపహాః॥

తా :— మారేడువేళ్లు 32 పలములును బాగుగా నలగగొట్టి అర్దద్రోణజలములూ వేసి చతుర్థాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి, అందు పాతబెల్లము 16 తులములు వేసి కాచి లేహపాకము రాగానే దానిలో ధనియాలు, జీలకర్ర, భద్రముస్తలు, ఏలకులు, దాక్షిణీచెక్క, నాగశేసరములు, త్రికటుకములు అనునవి ప్రత్యేకమొక తులము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి చేర్చి దించవలెను. పిదప బాగుగా కలిపి భద్రపరచవలెను. దీనిని నేవించిన ఛర్ది, అరోచకము, అగ్నిమాంద్యము, శ్వాస మఱియు ప్రసేక రోగములును (నోట నీరుకారుట) హరించును.

పిప్పల్యాది రసాయనమ్.

శ్లో॥ పిప్పల్యాశ్చ ర్జజఃప్రస్థం శర్కరాయాస్తదర్థకమ్
విడంగం నాగరం భార్గ్య జీరకం మరిచం పృథక్॥ 57.

చతుష్పలం తదర్థం స్యాత్ పిప్పలీమూలమేవచ
చవ్యాచ ద్విగుణీచై వ చిత్రీకం ద్విపలం తథా॥ 58.

అయోరజశ్చ ద్విపలం భృంగస్యచ రజస్తథా
తిగ్రాతకం త్రిఫలికా జాతీ తక్కోలజం ఫలమ్॥ 59.

సర్వమేకత్ర సంచూర్ణ్య మధుప్రస్థ ద్వయం షీ పేత్
ధాన్యే పక్షస్థితం లిహ్యత్ కాసశ్వాసంచ దారుణమ్॥ 60.

ఏకాదశాత్మకం శోఘం ఛర్దిం గుల్మమరోచకమ్
అర్ఛాసి సాండురోగంచ విషమజ్వర మేవచ॥ 61.

పీనసం స్వరసాదంచ సర్వమేవ వినాశయేత్
అశ్వీభ్యాం విహితో యోగః పిప్పల్యాది రసాయనమ్॥ 62.

తా :— పిప్పళ్ల చూర్ణము 16 పలములు, శర్కర 8 పలములు, వాయువిడంగములు, శుంఠి, గంటుభారంగి, జీలకర్ర, మిరియాలు, ఇవి ప్రత్యేకము 4 పలములు. మోడి, చవ్వము, చిత్రీమూలము, లోహభస్మ, భృంగరాజచూర్ణము, ఇవి ప్రత్యేకము 2 పలములు, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్తి, త్రిఫలములు, జాజికాయ, తక్కోలములు, అనునవి ప్రత్యేకము ఒక పలము. వీనినన్నిటిని మెత్తగా వస్త్రగాళిత చూర్ణము చేసి అందు 2 పృష్ఠముల తేనె గలిపి ధాన్యరాశిలో 15 రోజులుంచి పిదప తగుమాత్రము నేవించిన కఠినమైన కాస, శ్వాస, శోఘ, ఛర్ది, గుల్మ, విషమజ్వర, అరోచక, అర్ఘ, సాండు, పీనస రోగములు మఱియు స్వరభంగరోగములును హరించును. ఈ రసాయనము అశ్వినీదేవతలచే కెప్పబడినది.

శతావరీ గుడమ్.

- శ్లో॥ గుడాథకేన సంస్పృజ్య శతావర్యా రసాథకమ్
ఘృత పృష్ఠం సమావాప్య శనైర్మృద్వగ్నినా పచేత్ ॥ 63.
- విశ్వేలా ముసలీ పాతా శ్వదంష్ట్రా సారిబాద్వయైః
వత్సా ఝటా విదారీభిర్భాగధీ మధుకాద్రిజైః ॥ 64.
- అక్షౌంతై శ్చుర్జితైః సమ్యక్ లేహీ సిద్ధవతారితే
కుడవంచ తుగాక్షీ ర్యాః శర్కరాయాశ్చతుష్పలమ్ ॥ 65.
- తల్లేహం స్వచ్ఛగుప్తంతు సప్త రాత్రం నిధాపయేత్
పౌలిహ్యేత్ పౌతరుద్ధాయ యథాగ్ని బలమాతురః ॥ 66.
- వింశతిం మూత్రకృచ్ఛాణాం ప్రమేహాణాంచ వింశతిమ్
వాతపిత్తమస్యక్ పిత్తం మూఢవాతం హలీమకమ్ ॥ 67.
- క్షుతక్షయం పాదదాహం కామలామూర్ధ్వతామపి
యోనిదోషం రజోదోష మస్థిసౌఖ్య మస్యక్ దరమ్ ॥ 68.
- వాతపిత్తకృతాన్ రోగానన్యానపి వినాశయేత్
శతావరీ గుడాఖ్యం తు రసాయనమనుత్తమమ్ ॥ 69.

తా :— బెల్లము 64 పలములు, శతావరీరసము 4 పృష్ఠములు, అవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము. వీనిని ఒక కుండలోపోసి మృద్వగ్నిచే పాకముచేసి అందు శుంఠి, ఏలకులు, నేల తాటిగడ్డలు, పాత వేరు, పల్లెరు, నల్లనుగంధపాలజేళ్లు, తెల్లనుగంధపాలజేళ్లు, వావిలిజేళ్లు నేలయునేరిక, నేలగుమ్మడుగడ్డ, పిప్పళ్లు, అతిమధురము, శిలాజిత్తు, ఇవి ప్రత్యేక మొక తులముచొప్పన గ్రహించి వస్త్రగాలిత చూర్ణముచేసి చేర్చి పిదప వంశలోచనచూర్ణము 16 తులములు, శర్కర 4 పలములు కూడ కలిపి లేహపాకము చేయవలెను. సాంగ శీతలమైన తరువాత ధాన్యరాశియందు ఏడుదినములుంచవలెను. దీని నగ్నిబలానుసారము నుచితప్రమాణము ప్రాతఃకాలమున నేవించిన మూత్రకృచ్ఛ, ప్రమేహ, వాతపిత్త, రక్త పిత్త, మూఢవాత, హలీమక, క్షుత, క్షయ, పాదదాహ, కామల, యోనిదోష, రజో దోష, అస్థిసౌఖ్య, రక్తప్రదర రోగములును మఱియు వాతపిత్త ప్రధాన రోగములును నశించును. ఈ శతావరీగుడ మత్యుత్తమ రసాయనము.

ఇ ట్ట రా ది లే హాః.

శ్లో॥ ఇత్తుర గోత్తుర మర్కటబీజం ముసలి శతావరి మాష తిలై శ్చ
గోఘృత శర్కర మధుసంయుక్తం నారీగద గజకేసరియోగమ్ ॥ 70.

తా :— నీటుగొట్టిగింజలు, పల్లెరు, దూలగొండిగింజలు, నేలతాడిగడ్డలు, శతావరి, మినుములు, నువ్వులు, అనువానిని సరుభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి తగినంత శర్కర పాకముతో జేర్చి అందునెయ్యి మఱియు తేనెగలిపి, దించి భద్రపరచవలెను. సింహము, గజమును వేటాడుచందమున యీ ఇత్తురాది లేహము స్త్రీలసమస్త వ్యాధులను హరించును.

మధుస్నుహీ రసాయనమ్.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలా త్రిజాత జాతీఫల ప్రత్యగ్ని వరాల ధాన్యకాని
త్రియవాని విడంగ చవ్య కువ్య త్రిపుతా గ్రంధిక వాజిగంధకాని॥71
సభార్గ్గీ తేజోవతి కేసరాణి నిష్కు ద్వయోన్మాన విచూర్ణితాని
సంశుద్ధ గంధోపల మాహిషాక్ష మధుస్నుహీనాంచ చతుష్పలాని॥
ద్విషల్పలోన్మానఘృతే విపక్వే సితోపల ద్వాదశకం క్షీపేచ్చ
తథోన్మధిత్యాతు ఖజేన తస్మిన్ సుపాకమాయాతి తతోవతార్య॥
పూర్వోక్త చూర్ణాని వికీర్య శీతే గంధోపలస్యాపి రజాంసిదత్వా
సంయోజ్యసమ్యక్ సుశీతలేస్మిన్ ప్రథం ప్రదద్యాన్మధునః సుపాతే॥
విన్యస్త్యగుప్తంతు రసాయనం తత్రాత్త ర్నిహేత్కర్ష యుతంహితాశీ
కుష్మంకిలాసం పిటకాన్ ప్రమేహాన్ భగందరారోఘ్నధగండమాలాః॥
నిహంతి కండ్వామయ వాతరక్త
పిత్తోద్భవాన్ గుహ్యభవాన్ ప్రణాంశ్చ
రసాయనోయం మునినా కృతశ్చ
మధుస్నుహీ నామక ఏషముఖ్యః.

76.

తా :—మిరియాలు, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, త్రిఫలములు, చాతుర్ధాతములు, (ఏలకులు, లవంగ పట్టి, ఆకుపత్రి, జాజికాయ), చిత్రమూలము, లవంగాలు, ధనియాలు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, సొయికూరిగింజలు (బద్దనోవు), వాయువిడంగములు, చవ్యము, చెంగలవ్యకోష్ఠ, తేగడ, మోడి, పెన్నేరుగడ్డ, గంటుభారంగి, ముల్కుంగిని, నాగకేసరములు, ఇవి ప్రత్యేకము అర్థతులము. వీనిని మెత్తగా చూర్చించి, పిదప కుద్దగంధకము, మహిషాక్షగుడ్డులు, ఫిరంగిచెక్క, అనువానిని పృత్యేకము 4 పలములు చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి తరువాత 12 పలముల ఖండశర్కరను పాకముచేసి అందులో పై రెండుచూర్ణములను మఱియు 12 పలముల ఆవునెయ్యి వేసి లేహపాకము చేయవలెను. చల్లార్చిన

దీనిని ప్రతిరోజుదయమున అర్ధతులము చొప్పున నేవించిన కుష్ఠ, తుండ్రకుష్ఠ, పిటక, ప్రమేహ, భగందగ, అగ్గు, అర్బుద, గండమాల, కండు, వాతరక్త, పిత్తజ్వోగములును మఱియు గుహ్యప్రణమలును హరించును. ఇది మునిచేత జెప్పబడిన ప్రసిద్ధమైన మధుస్నుహీ రసాయనము.

మధుస్నుహీ రసాయనమ్ (2).

శ్లో॥ ద్వికుండలీ ఫలత్రయం కటుత్రయం త్రిజాతకమ్
యవాని సైంధవాన్వితం విడంగ సారరాస్నకమ్
సభార్జీ చవ్య గ్రంధికం ధాన్యయుగ్మ జీరకంచ మాంసి కుష్ఠచిత్రకమ్
సారిబా వరాహికాశ్వగంధ సంయుతం పృథక్కర్ష చూర్ణితమ్
మధుస్నుహీతు తత్సమం సశర్కరం సమాంశకమ్
సగోఘృతం సమాక్షికం సుపాచితం రసాయనమ్
ప్రభాతకాల సేవితం నుదీపనం రుచిప్రదమ్
వాతపిత్త రూక్షజంచ శ్లేష్మకం త్మయఘ్నకం
ప్రమేహహారి గుల్మశూల కంఠజం నృణాం పరమ్
సర్వ-ధాతువర్ధనం బలప్రదం సుఖప్రదం
పూజ్యపాద భాషితం మధుస్నుహీ రసాయనమ్॥

77.

తా :— తిప్పతిగ, దేవకాంచనము, కరక్కాయబెరడు, తానికాయబెరడు, ఉసిరికాయ, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, సైంధవ లవణము, వాయువిడంగములు, సన్నరాస్నము, గంటుభారంగి, చవ్యము, మోడి, ధనియాలు, తెల్లజీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, జటామాంసి, చెంగలవ్వికోష్ఠ, చిత్రమాలము సుగంధపాలకేళ్ళు, పండిమూతిగడ్డ, పెన్నేరుగడ్డ, ఇవి పృత్యేక మొక తులము. వీనిని మెత్తగా చూర్ణించి దీనికి సమానము శుద్ధభిరంగిచెక్క చూర్ణమును జేర్చి, మెత్తమునకు సమానము చక్కరను గ్రహించి పాకము చేయవలెను. విడప అందు వైచూర్ణమును మఱియు ఉచితప్రమాణము నెయ్యివేసి లేహపాకముచేసి అనంతరమందు తగుమాత్రము తేనెకూడచేర్చి జాగ్రత్తగా నుంచవలెను. దీనినుచిత ప్రమాణము (అర్ధతులము) ప్రాతః కాలమందు నేవించిన వాతపిత్త, కఫ, త్మయ, ప్రమేహ, గుల్మ, శూల, కుష్ఠమొదలగురోగములను హరించును. ఈ రసాయనము దీపనము, రుచిప్రదము, మఱియు రూక్షఘ్నము. ఇది ధాతువృద్ధిని బలమును కలుగజేసి సుఖము నిచ్చును. ఈమందు పూజ్యపాదనిచే చెప్పబడిన మధుస్నుహీ రసాయనము.

ద శ మూ లా వ లే హః.

శ్లో॥ దశమూల బలై రండ భాగ్ని తామలకీ వృషైః

రాస్నా చవ్యాశ్శభిద్రాదు సైర్యక గ్రంథికాగ్నిభిః॥ 78.

శృంగీ ఫల త్రికా లోహ శతీ కూలక పాష్కరైః
తుల్యై రేభిర్జలద్రోణే సాధయేత్సు సమాహితః॥ 79.

పాదావశేషితే తస్మిన్నర్థం గుడతులాం భవేత్
దర్శిప్రలేపితే జ్ఞాతే చూర్ణాన్యేతాని నిక్షిపేత్॥ 80.

చాతుర్జాత ఘన వ్యోష జీరకద్వయ దీప్యకమ్
ధాన్యకం చాక్షుయుగ్మాని తత్తుల్యా సితశర్కరా॥ 81.

శీతే తస్మిన్ ప్రదాతవ్యం గుడపాదాంశికం మధు
ప్రలిహేత్ ప్రాతరుత్థాయ శుద్ధకాయః సుమంత్రితః॥ 82.

కాసం శ్వాసం ప్రతిశ్వాయ మరోచక గగగ్రహ
వాతరోగానశేషాంశ్చ క్షయం గుల్మంచ నాశయేత్॥
లేహాయం దశమూలాభ్యో నిమినా పరినిర్మితః॥ 83.

తా :— దశమూలములు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, ఆముదపువేళ్ళు, గంటుభారంగి, నేలఉసిరిక, అడ్డసరమువేళ్ళు, సన్నరాన్నము, చువ్యము, కొండపిండి, దేవదారు, ముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, మోడి, చిత్రమూలము, కర్కాటకశృంగి, తిరిఫలములు, శుద్ధ లోహపురజను, కచోరములు, చేదుపొట్ట, పుష్కరమూలము, ఇవి ప్రత్యేక మొక పలము. వీనిని దంచి ఒక దోణిము జలములోనైచి, పురుర్దాంశ కసాయముగకాచి, వడియ గట్టి, అందు 50 పలముల బెల్లమును జేర్చి పాకము చేయవలెను. పాకము వచ్చిన పిదప ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగశేసరములు, భద్రముస్తలు, తిరికటుకములు, తెల్ల జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ఓను, ధనియాలు, అనుచానిని ప్రత్యేకముగా 2 తులములు చొప్పున గ్రహించి దంచి చేసిన మెత్తనిపొడి మఱియు 2½ తులముల శర్కర, వీనిని పైపాకములోజేర్చి లేపాపాకము చేయవలెను. చల్లారగానే 12½ పలముల తేనెవేసి కలిపి జ్వర్రతగా నుంచవలెను. దీనిని ప్రాతఃకాలమందు శుచిగూభితముగ మంత్రోచ్ఛారణచేసి ఉచితప్రమాణముగ నేవించిన కాస, శ్వాస, ప్రతిశ్వాయ, అరోచక, గగగ్రహ, క్షయ, గుల్మరోగములును మఱియు సకల వాతరోగములును నశించును. ఈ దశమూలావ లేహము నిమియుషి చే నిర్మింపబడినది.

అభయామోదకః.

- శ్లో॥ అభయా మరిచం శుంఠీ విడంగామలకాని చ
పిప్పలీ పిప్పలీమూలం త్వక్పత్రం ముస్తమేవచ॥ 84.
- ఏతాని సమభాగాని దంతీచ ద్విగుణా భవేత్
తివృద్ధ్యగుణా జ్ఞేయా వడ్డుణాచాత్ర శర్కరా॥ 85.
- మధునా మోదకాన్ కృత్వా కర్షమాత్ర ప్రమాణతః
ఏకైకం భక్షయేత్ పాత్రః శీతంచానుపిబేజ్జలమ్॥ 86.
- యావద్విరిచ్యతే జంతుర్యావదుష్ణం నసేవతే
పానాహార విహారేషు భవేన్నిర్వృంత్రీణః సదా॥ 87.
- విషమజ్వర మందాగ్ని పాండు కాస భగందరాన్
దుర్నామ కుష్ఠ గుల్మారోగ్య గలగండ భ్రమోదరాన్॥ 88.
- విదాహా స్తీహా మేహాశ్చ యక్షృణం నయనామయాన్
వాతరోగాంస్తథాధ్మానం మూత్రకృచ్ఛాఞ్చిచాశ్మరీమ్॥ 89.
- హృత్పాఞ్చ్యోర్వంఘ్రి జఘన జంఘోదర రుజంజయేత్
సతతం శీలనాదేహం పలితాని ప్రణాశయేత్
అభయా మోదకాప్యేతే రసాయన వరాః పరమ్॥ 90.

తా:— కరక్కాయలు, మిరియాలు, శుంఠి, వాయువిడంగాలు, ఉసిరికాయలు, పిప్పళ్లు, మోడి, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్రి, భద్రముస్తలు, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక భాగము. దంతీమూలము రెండు భాగములు, తేగడ 8 భాగములు, శర్కర 6 భాగములు, వీని నన్నిటిని మైత్తగా చూర్ణించి తగినంత తేనె వేసి మోదకము సిద్ధముచేయవలెను. ఈ మోదకమును ఒక్కొక్క తులము చొప్పున మాత్రలుగ కట్టవలెను. ఇందులో ఒక మాత్రని ఉదయమున నేపించి చప్పిళ్లు తాగినచో విరేచనమగును. బాగుగా విరేచనములగువరకు వేడినీళ్లుగాని వేడి పన్నువులుగాని తీసుకొనగూడదు. ఆహార విహారములలో పథ్యముగానుండవలెను. దీనిచేత విషమజ్వర, మందాగ్ని, పాండు, కాస, భగందర, అర్చ, కుష్ఠ, గుల్మ, గలగండ, భగ్ని, ఉదర, దాహ, స్తీహ, మేహ, క్షయ, నయన, వాత, ఆధ్మాన, మూత్రకృచ్ఛ, అశ్మరీ, హృదయ, పార్శ్వ, ఊరు, ముఖ, జంఘరోగసముదాయములు నశించును. మఱియు ప్రతినిత్యము దీనిని సేవించిన వలీపలిత రోగములు పోవును. ఇది శ్రేష్ఠమైన రసాయనము.

చాతుర్జాత రసాయనమ్ (మదనకామేశ్వరీ లేహః)

శ్లో॥ చాతుర్జాత కచోర చందన జల ద్రాక్షా తుగా రేణుకమ్
కస్తూరీ తగరేందు కుంకుమ జటా కుష్మాశ్వగంధా బ్జకమ్
కాణోలీ సురదారు చిత్రక వచా ద్వజీరకా సైంధవమ్
భార్గవీ గోక్షుర దేవపుష్ప ముసలీ యష్టీ బలా ఘనకమ్॥ 91.

రంభాకంద ఫలత్రయం త్రికటుకం జాతీఫలం వాలకమ్
తాళీశం కటుకీఫలం గజకణా మాషామృతా శర్కరా
గుప్తా భృంగ విదారికా మదనజం బీజంచ కుంభ్యద్భవమ్
శాల్యల్యంఘ్రి పునర్నవాగురు శతావర్యోవ్యథో దీప్యకమ్॥ 92.

పాదాంశం ఘృతమభ్రీకంచ విజయా తుల్యౌషధానాం సమమ్
సర్వేషాం సప్తశీ సితాచ మధునాచాజ్యేన సంపేషితమ్
జాతీచంపక కేతకాదికుసుమైః సంపేతనం వాసితమ్

కర్పూరం నిశి దేహ సిద్ధిద మహాకామేశ్వరః కామదః॥ 93.

పుంసాం శుక్ల వివృద్ధి దార్ద్యకరణః క్షీరానుపానో హితః
శాల్యల్యంఘ్రి జలానుపాన మధురావ్యస్యచ్చ యచ్ఛుక్లదమ్
ప్రాధానాం సుశృణాం సుఖాతిసుఖదో వశ్యానహృదావకః
సంగే భంగుర కామకౌతుక రసక్రీడా కలా సమృతః॥ 94.

సంభోగే స్థవిరాన్ నియోక్త్యతి యథా యూనాం స్మరోదర్పితే
నిత్యానంద నిదాన మాదిపురుషే రప్యహితా స్వాదనః
వాచాం సిద్ధికరః ప్రసిద్ధకవితా సందర్భ సంవాదనః

సాఖ్యారోగ్య విశేష యావనకళా సామర్థ్య సంపాదకః॥ 95.

వృద్ధత్వం హరతే బలంచ కురుతే మృత్యుం నిరస్యత్వలమ్
వ్యాధి వ్రాతమపాకరోతి కురుతే కాంతించ మత్యార్జవమ్

యోగాభ్యాస విధావతీవ సుఖదాం సిద్ధిం విధత్తేతరా
మంహః సంహతి సంవృతిం కలయతే స్త్రీణామపత్య ప్రదః॥ 96.

రోగాణాం చిచయ క్షయం క్షయతే క్షిప్రం మహారుగ్గణమ్
వ్యాహంతి శ్వసనం క్షయం గమయతి ఛిదస్ హి కాసోదయమ్

శ్లో॥ దుర్వామాని షడాభినత్తి మారతే సర్వాతిసారోల్బణమ్
మేహాఘంచ రుణద్ధి శోణితగదం విధ్వంసతే సేవనాత్ ॥ 97.

తా:—ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, కచీఫములు, మంచిగంధము, వట్టివేళ్లు, ద్రాక్ష, వంశలాంచనము, రేణుకలు, కస్తూరి, గ్రంధితగరము, పచ్చకర్పూరము, కుంకుమపువ్వు, జటామాంసి, చెంగల్వకోమ్య, పెన్నేరుగడ్డ, భద్రముస్తలు, కాకోళి, దేవదారు, చిత్రమాలము, వస, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, సైంధవలవణము, గంటుభారంగి, పల్లెరు, లవంగాలు, నేలతాడిగడ్డలు, యష్టిమధుకము, ముత్తనపులగమువేళ్లు, నల్లమందు, అరటిదంప, త్రిఫలములు, తిక్కకుములు, జాజికాయకురువేరు, తాళిసపత్రి, చేదు ఆనబ, గజపిప్పళ్లు, మినుములు, తిప్పతీగె, శర్కర, దూలగొండివేళ్లు, భృంగరాజమువేళ్లు, నేలగుమ్మడు, శుద్ధ ఉమ్మెత్తగింజలు, శుద్ధ నేపాళములు, ఎరబూరుగువేరు, తెల్లగలిజేరువేళ్లు, ఆగరు, శతావరి, ఓమ. ఇవి ప్రత్యేక మొక తులము. అభ్రకభస్మ 14 తులములు, శుద్ధ భంగ ఆకు 56 తులములు, శర్కర 126 తులములు. వీటినిన్నిటిని వస్త్రగాలిత చూర్ణము చేసి అందు తగినంత నెయ్యి మఱియు తేనెవైచి బాగుగా గలిపి పిదప దీనిని జాజిపువ్వులు, సంపెంగపువ్వులు, మఱియు మొగలిపువ్వుల మధ్యను వాని సువాసన పట్టువరకుంచవలెను. ఈ లేహమును రాత్రి భాగమందు ఆర్ద్ర తులము మాత్ర, సేవించి వైసుంచి ఆవుపాలు త్రాగిన, శుక్రవృద్ధియును, శరీరదార్ద్ర్యమును గలిగించును. మఱియు తేనె, బూరుగువేళ్ల రసముతో వయస్సుగడిచిన స్త్రీలు పుచ్చకొనిన సుఖాతిసుఖమును వశీకరణమును గలిగించును. ఇంకను అన్యయుక్త ద్రవ్యానుపాసములతో సేవించిన సంభోగసుఖమును కామకౌతుక రసక్రీడలయందు ఆసక్తియును గలిగియుండుదు. ఇదిగాక ఈ లేహమును వృద్ధులకూడ సేవించిన యువకులవలె శక్తివంతులై సంభోగ సుఖము ననుభవించునట్లు చేయును. ఇది నిత్యానందకరము, అత్యంత పౌరుషదాయకము, వాక్కుద్ధిదాయకము, కవితాశక్తిప్రదము, సందర్భ సంవాదసిద్ధిప్రదము, సౌఖ్యోగ్య ప్రదము, మఱియు యౌవన కళాసామర్థ్యమును గలిగించును. ఈ రసాయనము వార్ద క్యావస్థను బోగొట్టి యువకులకుండు బలమును గలుగజేసి మృత్యువునుసహజముంచును. వేయేల! దీనిచే వ్యాధి సమదాయములు హరించి కాంతి ప్రతిభల నిచ్చును. మఱియు యోగాభ్యాసపరులు దీని సుపయోగించిన సంకల్పసిద్ధిని గలిగించును. అనగా అత్యు ప్రాప్తికి సహాయకారిగనుండును. ఇదియునుంగాక స్త్రీలు సేవించిన పుత్రులగులుగుదురు. దీనిచే శ్వాస, క్షయ, కాస, ఆర్మ, సకలాతిసార, మేహములు మఱియు రక్తసంబంధ రోగములతో బిడింపబడు రోగుల బాధలును నివృత్తింపును.

అకరాకరభాది రసాయనమ్.

శ్లో॥ అకరాకరభః శుంతీ కంకోలం కుంకుమం కణా

జాతీఫలం లవంగంచ చందనంచేత్ కాన్తి కాన్ ॥

98.

చూర్ణానిమానతః కుర్యాదహిషేనం పలోన్మితమ్

సర్వమేకీకృతం చూర్ణం మూషైకం మధునాలిహేత్ ॥

99.

శ్లో॥ శుక్రస్తంభకరం చూర్ణం పుంసామానంద కారకమ్

నారీణాం ప్రీతిజననం సేవేత నిశికాముకః॥ ✓

100.

తా:—అక్కలకర్క, శుంఠి, తక్కిలములు, కుంకుమపువ్వు, పిప్పళ్లు, జాజికాయ, లవంగాలు, మంచిగంధము, ఇవి పృథ్వీక మొకతులము. వీనిని మెత్తగా చూర్ణించి పిదప శుద్ధ నల్లమందు ఒక పలమును, అందు గలిపి చూర్ణించి తగినంత తేనెచేర్చి, లేవ్యమువలె చేయవలయును. దీని నుచిత ప్రమాణము పురుషులు ఒక మాసమువరకు సేవించిన శుక్రస్తంభన గలిగించి ఆనందము నిచ్చును. స్త్రీలకు కామప్రీతిని గలిగించును. కాముకు లీ లేహమును రాత్రి భాగమందు సేవించవచ్చును.

ఖదిరాది రసాయనము.

తా:—చంద్రచేప 16 పలములు, మత్తవపులగమువేళ్లు 4 పలములు, మారేగు వేరు 4 పలములు, మానిపనుపు 4 పలములు, పెన్నేరుగడ్డ 4 పలములు. వీనిని దంచి 12 పృష్ఠముల జలములో వైచి అష్టమాంశముగ కాచి వడియగట్టిన కషాయమును, ఉసిరి కాయలు 4 పలములను జలములోవేసి నాల్గవ భాగము కాచిన కషాయము, 6 పలముల దాగ్రిపండ్లను ఆరు ప్రస్థముల నీళ్లలో వేసి, చతుర్దాంశముగ కాచిన కషాయము పై మూడు కషాయములను వడియగట్టి ఏకము చేసి అందు 16 పలముల బెల్లమును మఱియు 4 పలముల శర్కరయును, జేర్చి పాకముచేసి పిదప త్రికటుకములు, చాతుర్దాతకములు. లవంగపట్టి, జాపత్రి, చలవమిరియాలు, తాళీసపత్రి, మాధీసపత్రి, కేసరములు, అతిమధురము, తెల్లబీలకర్క, నల్లబీలకర్క, ఓను, ధనియాలు, తేజఫలము(జమ్మి?), బావం చాలు, వాయువిడంగములు, పెన్నేరుగడ్డ, తక్కిలాలము, నేలగుమ్మడు గడ్డ, నేలతాటిగడ్డ, నుగంధపాలవేళ్లు, కొడిశపాలగింజలు, తామరపువ్వు, అనువానిని ప్రత్యేకము 2 తులముల చొప్పున గ్రహించి దంచి వస్త్రగాలితముచేసిన చూర్ణమును మఱియు 16 తులముల ఆవు నేతిని పై పాకమందు వేసి బాగుగా కలియబెట్టి దించవలెను. సాంగ శీతలమైనపిదప దానిలో 16 తులముల తేనెను జేర్చి జాగ్రత్త పఱచవలెను. దీనిని సేవించినచో కాస, శ్వాస, వాతక్షోభ, త్షయ, ఉదరకూల, కృమి మొదలగు రోగములు శమించి, రక్తశుద్ధి మఱియు రక్తవృద్ధిని గలిగించి ఆరోగ్యమునిచ్చును.

అవలేహ కల్పన.

కషాయాదులను పునః పాకముచేసి గట్టిపఱచినయెడల అవలేహమనబడును. దీనినే రసక్రియనియును మఱియు లేహమనియును అందురు. అవలేహముల ప్రమాణమును చెప్పనియెడల చూర్ణద్రవ్యములకు నాల్గురెట్లు చక్కెరయును, రెండురెట్లు బెల్లమును, నాల్గురెట్లు ద్రావద్రవ్యమును జేర్చవలెను. అనుపానము యోగ్యమైనవి అనగా పాలు, చెఱుకురసము, యూషమ, లేక పంచమూల కషాయము, అష్టసరికషాయము అను వానిలో నేదానితోనైన నుపయోగించవచ్చును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి అవలేహ ప్రకరణము సంపూర్ణము.

8. అథ మానపరిభాషా ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ సమానేన వినాయుక్తి ర్ద్రివ్యాణాం జాయతే క్వచిత్
అతః ప్రయోగ కార్యాగ్నే మానమత్రోచ్యతే మయా॥ 1.
- యవోష్టసర్వపైః ప్రాక్తో గుంజాస్యాచ్చతుప్తయమ్
షడ్భిస్తు రక్తికాభిః స్యాన్మాషకో హేమధాన్యకా॥ 2.
- మౌషేశ్చతుర్భిః శాణః స్యాద్ధరణం తన్నిగద్యతే
టంకః సవవ కథిత స్తద్వ్యయం కోలఉచ్యతే॥ 3.
- క్షుద్రకో వటకశ్చైవ ద్రంక్షణః సనిగద్యతే
కోలద్వయంచ కర్షః స్యాత్సప్రోక్తః పాణిమానికా॥ 4.
- అక్షుః పిచుః పాణితలం కించిత్పాణిశ్చ తిందుకమ్
బిడాలపదకంచైవ తథా షోడశికా మతః॥ 5.
- కరమధ్యం హంసపదం సువర్ణం కవలగ్రహః
ఉదుంబరంచ పర్యాయైః కర్షవవ నిగద్యతే॥ 6.
- స్యాత్కుర్వాభ్యామర్థపలం శుక్తిరప్తమికా తథా
శుక్తిభ్యాంచ పలంజ్ఞేయం ముష్టిరామ్రం చతుర్థికా॥ 7.
- ప్రకుంచః షోడశీ బిల్వం పలమేవాత్ర కీర్త్యతే
పలాభ్యాం ప్రసృతిర్దేయా ప్రసృతశ్చ నిగద్యతే॥ 8.
- ప్రసృతిభ్యామంజలిః స్యాత్కుడవోర్ధ శరావకః
అప్తమానంచ సజ్జేయః కుడవాభ్యాంచ మానికా॥ 9.
- శరావోష్టపలం తద్వత్ జ్ఞేయమత్ర విచక్షణైః
శరావాభ్యాం భవేత్ ప్రస్థ శ్చతుఃప్రస్థై స్తథాథకమ్॥ 10.
- భాజనం కంసపాత్రంచ చతుః షష్టిపలం స్మృతమ్
చతుర్భిరాథకై ర్ద్రిణః కలశో నల్వణోర్మణః॥ 11.
- ఉన్మానంచ ఘటోరాశి ర్ద్రిణ పర్యాయ సంజ్ఞకాః
ద్రోణాభ్యాం సూర్పకుంభశ్చ చతుః షష్టిశరావకః॥ 12.
- సూర్పాభ్యాంచ భవేద్ద్రోణీ వహాగోణీచ సాస్మృతా
ద్రోణీ చతుప్తయం ఖారీ కథితా సూక్ష్మ బుద్ధిభిః॥ 13.

చతుఃసహస్ర పలికా వజ్రనత్యధికాచసా

పలానాం ద్విసహస్రంచ భార ఏకఃప్రకీర్తితః॥

14.

తులపలశతం జ్ఞేయం సర్వత్రైవ వినిశ్చయః

మాష టంకాక్ష బిల్వాని కుడవః పృస్థమాఢకమ్

రాశిర్ద్రోణః ఖారికేతి యథోత్తర చతుర్ధశాః॥

15.

తా:— ఔషధ ద్రవ్యముల మేళనకు వానివాని పరిమాణమును తెలుసుకొనుట అవశ్యకము. అందుచేత మానపరిభాష ఈ క్రింది నూచింపబడుచున్నది. ఔషధాదులను మానపరిభాష ప్రకారము గ్రహించుట యుక్తము.

8 సర్వ షములు (తెల్లఅచాలు) = 1 యవ యనియు, నాలుగు యవలు ఒక గుంజయనియు, 6 గుంజలు = 1 మాషమనియు, నువర్ణమాషకమనియు, 4 మాషములు = 1 కాణమనియు, ధరణమనియు, టంకమనియు చెప్పబడును. 2 కాణములు = 1 కోలమనియు, ఝద్రోకమనియు, వటకమనియు, ద్రంతుణమనియు, 2 కోలములు = 1 కర్ణమనియు, పాణిమానికయనియు, అక్షమనియు, పిమయనియు, పాణితలమనియు, కించి త్పాణితలమనియు, తిందుకమనియు, బిడాలపదకమనియు, షోడశికయనియు, కరమధ్యమనియు, హంసపదమనియు, నువర్ణమనియు, కబళగ్రహమనియు, ఉచుంబరమనియు చెప్పబడును.

2 కర్ణములు = 1 అర్దపలమనియు, శుక్తియనియు, అష్టమికాయనియు, 2 శుక్తులు = 1 పలమనియు, ముష్టియనియు, అమ్రమనియు, చతుర్ధిక యనియు, ప్రకుంచమనియు, షోడశీయనియు, బిల్వమనియు, చెప్పబడును. 2 పలములు 1 ప్రస్ఫుతి లేక ప్రస్ఫుతమనియు, 2 పృస్ఫుతీలు = 1 అంజలి యనియు, కుడవమనియు, అర్దశరావకమనియు, అష్టమానమనియు, 2 కుడవములు = 1 మానికయనియు, శరావమనియు, అష్టపలమనియు చెప్పబడును. 2 శరావములు = 1 పృస్థమనియు, 4 ప్రస్థములు = 1 ఆఢకమనియు, భాజనమనియు, కంసపాత్రమనియు, 64 పలములనియు, 4 ఆఢకములు = 1 ద్రోణమనియు, కలశమనియు, నల్వణమనియు, అర్మణమనియు, ఉస్మానమనియు, ఘటమనియు, రాశియనియు, చెప్పబడును. 2 ద్రోణములు = 1 మూర్ఖకుంభమనియు, 64 శరావకములనియు, 2 మూర్ఖకుంభములు = 1 ద్రోణీయనియు, వహాయనియు, గోణీయనియు చెప్పబడును. 4 ద్రోణీలు = 1 ఖారియనియు, 4096 పలములనియు, 2000 పలములు = 1 భారమనియు, 100 పలములు = 1 తులాయనియు చెప్పబడును.

మాషము, కాణము, కర్ణము, పలము, కుడవము, ప్రస్థము, ఆఢకము, ద్రోణము, ద్రోణీ, ఖారి. ఇవి క్రమముగా నొకదానికంటె నొకటి నాల్గురెట్లు హెచ్చుగా నుండును. ఒక కర్ణము ఒక తులమునకు సమానము. ఒక మాషము ఒక అణా తూకమునకు సమానము. ఒక కాణము నాల్గు అణాలతూకమునకు సమానము, ఒక కోలము ఒక అర్దతులమునకు సమానము. ఒక శరావము 24 తులముల సేదకు సమానము.

1 ద్రోణము = ఒక మణుగునకు సమానము.

శ్లో॥ శుష్కాణాం స్యాదిదం మానం ద్విగుణం తద్వద్ద్రివార్ద్రయోః
సద్వైగుణ్యం తులామానే పటోల్లేభాగతే తథా॥ 16.

శుష్కద్రవ్యేషు యస్మాన మార్ద్రస్య ద్విగుణం హితత్
శుష్కస్య గురుత్వీక్ష్ణత్వం తస్మాదర్థం ప్రయోజయేత్॥ 17.

శుష్కం నవీనం యద్రవ్యం యోజ్యం సకల కర్మసు
ఆర్ద్రంచ ద్విగుణం దద్యా దేష సర్వత్ర నిశ్చయః॥ 18.

తా :— ఔషధయోగములందు శుష్కద్రవ్యములను ఉత్తప్రమాణముగ గ్రహించ వలయును. పచ్చివి రెండురెట్లు చేర్చుకొనవలెను. కాని తులామానము నందున్నట్లు పల మానమందు పచ్చిద్రవ్యములను రెండురెట్లు చేర్చగూడదని కొందరి యభిప్రాయము. శుష్కద్రవ్యము గురువుగా నుండుటచేతను మఱియు తీక్ష్ణముగా నుండుటచేతను అర్థ భాగమునే యుపయోగించ వలయును. నూతనమైన శుష్కద్రవ్యములను అన్ని కర్మ లందు ఉత్తప్రకార ముపయోగించు టుచితము. పచ్చి ద్రవ్యములను రెండురెట్లు చేర్చు కొనుట సర్వత్ర నిశ్చయింపబడినది.

శ్లో॥ గుడూచీ కుటజో వాసా కూష్మాండంచ శతావరీ॥ 19.

అశ్వగంధా సహచరా శతపుష్పా ప్రసారిణీ
ప్రయోక్తవ్యా సదైవార్ద్రా ద్విగుణం వైవకారయేత్॥ 20.

తా :— తిప్పతీగ, కొడిశపాలచెక్క, అడ్డసరము, బూడిదగుమ్మడు కాయ, శతావరి, అశ్వగంధ (పెన్నేరుగడ్డ), ముళ్ళగోరింట, సోయాగింజలు (బద్దసోపు) మఱియు ప్రసారిణి అనువానిని పచ్చిద్రవ్యములుగానే ఉత్తపరిమాణము చేర్చుకొనవలెను. పచ్చివి అయినప్పటికి రెండురెట్లు చేర్చగూడదు.

శ్లో॥ వాసా నింబ పటోల కేతకి బలా కూష్మాండ కేందీవరీ

వర్షాభూ కుటజాశ్వగంధ సహితాస్తాః పూతిగంధామృతాః॥

మాంసీ నాగబలా సహచర పురా హింగార్ద్రాకే నిత్యశో

గ్రాహ్యస్తత్ త్తేజామేవ నద్విగుణితా యేచేక్షు జాతాఘనాః॥

తా :— అడ్డసరమువేరు, వేపచెక్క, చేడపాట్లు, కేతకి (మొగిలి), ముత్తవపుల గమువేళ్ళు, బూడిదగుమ్మడుకాయ, శతావరి, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, కొడిశపాలచెక్క, అశ్వగంధ, (పెన్నేరుగడ్డ), కలుక్రానుగ, తిప్పతీగ, జటామాంసీ, నాగబల, ముళ్ళ గోరింట, గుగ్గిలము, ఇంగువ, అల్లము, బెల్లము, శర్కర, ఖండశర్కర, ఇత్యాది ఘనద్రవ్యములను రెండురెట్లు గ్రహించక పచ్చివి అయినను ఉత్తపరిమాణమునే జేర్చు కొనవలయును.

9. అథ భేషజాదిగ్రహణ ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ లవణం సైంధవం పోక్తం చందనం రక్తచందనమ్
చూర్ణ లేహశవాః సాధ్యః ప్రాజ్ఞైర్ధవశచందనైః॥ 22.
- కషాయలేపయోః ప్రాయో యజ్యతే రక్తచందనమ్
వయః సర్పిః ప్రయోగేషు గవ్యమేవహి గృహ్యతే॥ 23.
- శక్రద్రవో గోమయకం మూత్రం గోమూత్ర ముచ్యతే
సిద్ధార్థః స ర్షపేగ్రాహ్యః ఉత్పలే నీలముత్పలమ్॥ 24.
- కాలేనుక్తే ప్రభాతం స్యా దంగేనుక్తే జటాభవేత్
భాగేనుక్తే చ సామ్యంస్యా త్పాత్రేనుక్తే చ మృణ్మయమ్॥ 25.
- ద్రవేనుక్తే జలం గ్రాహ్యం తైలేనుక్తే తిలోద్భవమ్
ఏకమప్యోషధం యోగే యస్మిన్మత్సరచ్యతే॥ 26.
- మానతో ద్విగుణం గ్రాహ్యం తద్ద్రవ్యం తత్త్వదర్శిభిః
వ్యాధేరయుక్తం యద్ద్రవ్యం గణోక్తమపి తతోత్పజేత్॥ 27.
- అనుక్తమపియుక్తం యద్యోజయే తత్ర తద్బుధః
కదాచిత్ ద్రవ్యమేకంహి యదియోగేన లభ్యతే॥ 28.
- తత్తద్గుణయుతం ద్రవ్యం పరివర్తేన గృహ్యతే
ద్రవ్యాభావేత్తు తత్తుల్యం ద్రవ్యమేవ ప్రదీయతే॥ 29.
- స్వగ్రోధాదేస్త్వచో గ్రాహ్యః సారః స్యాద్భిజకాదితః
తాలీసాదేశ్చ పత్రాణి ఫలంస్యాత్ త్రిఫలాదితః॥ 30.
- ధాతక్యా దేవపుష్పాణి స్నుహ్యదేః క్షీరమాహరేత్
మహంతి యానిమూలాని కాష్ఠగర్భాణి యాని చ॥ 31.
- తేషాంతు వల్కలం గ్రాహ్యం సూక్ష్మమూలాని కృత్సన్నతః
జాంగలానాం వయస్థానాం చర్మరోమ సఖాదికమ్॥ 32.
- క్షీరమూత్ర పురీషాణి జీర్ణాహరేతు గ్రాహయేత్
చతుష్పత్సు త్రియః క్రేష్ఠాః పుమాంసో విహగేషుచ॥ 33.
- వల్మీక కుత్సితానూప శృశానో పరమార్గజాః
జంతువహ్ని హిమవ్యాస్తా నౌషధ్యః కార్యసాధికాః॥ 34.

శ్లో॥ శరద్యఖిల కార్యార్థం గ్రాహ్యం సరసమాషధమ్
విరేకవమనార్థంచ వసంతాంతే సమాహరేత్ ॥

35.

తా :— ఔషధయోగములందు లవణమును చెప్పినప్పుడు సైంధవలవణమును చందనముని చెప్పినప్పుడు రక్తచందనమును, శేర్పకొనవలయును. కాని చూర్ణ, ఆనవ, లేహములందు మంచిగంధమునే శేర్పకొనవలయును. కషాయలేపములందు రక్తచందనమును పయోగించుకొనవలయును. పాలు, నెయ్యి చెప్పినప్పుడు, ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి అనియును, శకృద్రీసమునకు ఆవుపేడరసమునియును, మాత్రమునకు గోమాత్రమునియును, సిద్ధార్థములకు తెల్లఆవాలనియును, ఉత్పలమునకు నల్లకలువయనియును, తెలుసుకొనవలయును. ఔషధ సేవనకాలము నూచించినప్పుడు, ఉదయమునియును, అంగమని జెప్పినప్పుడు ఉత్తరముంగమనియును, భాగమును నిరూపించినప్పుడు సమభాగమునియును, పాత్ర నూచించినప్పుడు మృణ్మయపాత్ర యనియును, ద్రవమును జెప్పినప్పుడు జలమునియును, త్రైలమును జెప్పినప్పుడు నవ్వులనూ నెయినియును, తెలుసుకొనిచేర్చవలయును ఒక వస్తువును రెండుసార్లు చెప్పినప్పుడు ఆ వస్తువును రెండురెట్లు చేర్చవలయును. రోగమునకు విరుద్ధమైన వస్తువును యోగమందుచెప్పినచో అట్టిదానినివర్జించుటయును ఉపయుక్తమగు ద్రవ్యము లేనియెడల బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు యుక్తమగు దానిని శేర్పవలయును. ఎన్నడైనను యోగమందుజెప్పబడిన ద్రవ్యము లభించినప్పుడు దాని రస, గుణ వీర్య విపాక ప్రభావములకు తుల్యమగు, వేరే ద్రవ్యమును శేర్పకొనవలయును. కాని విడిచిపెట్టకూడదు. మట్టి మొదలగు మహావృక్షముల చెక్కలను, చంద్రమొదలగు వాని చేవను, తాళీసాదుల పత్రములను, త్రిఫలములయొక్క బెరడును, ఆరచెట్టుయొక్క పువ్వును, జముడు మొదలగువాని పాలను, పెద్దవృక్షములయొక్క వేళ్ళచెక్కను, చిన్నచెట్లయొక్క వేళ్ళను చేర్చుటయుక్తము. వయస్సులో గున్న అడవిజంతువులయొక్క చర్మ, రోమ, నఖములును, వానిమాత్రమును, మలమును మఱియు వాని క్షీరమును శేర్పకొనవలసినప్పుడు వానికిచ్చిన యాహారము జీర్ణమైనపిదప గ్రహించవలయును. శతుష్పాద జంతువులలో ఆడువియున్ను, పక్షులలో మగవియును శ్రేష్ఠమైనవి. పుట్టలు, అపరిశుద్ధ పృథేకము, అనూప పృథేకము, శ్రుకానము, చాడుభూమి, మార్గస్థలము, నిప్పు, మంచు గల భూములు, ఇట్టి పృథేకములందలి ఓషధులు నిషిద్ధములు. శరదృతువునందు సంగ్రహించిన ఓషధులు పృయోజనకారులు. విశేష, వసున కర్మలకు వలయు ఓషధులు వసంత ఋతువుయొక్క అంతముందు సంగ్రహించవలయును.

శ్లో॥ ధన్వ సాధారణే దేశే సమే సన్మృత్తి కే శుచౌ

శ్మశాన చైత్యాయతన శ్వభి వల్మిక వర్జితే॥

36.

మృదాప్రదక్షిణ జలే కుశరోహిష సంస్పృతే

అఘేల కృష్ణేనాకాంతే పాదపై ర్బలవత్తరైః॥

37.

- శ్లో॥ అన్యతే భేషజం జాతం యుక్తం వర్ణ రసాదిభిః
జంత్యజగ్ధం దవా దగ్ధమవిదగ్ధంచ వైకృతైః॥ 38.
- భూతైశ్చాయాతపాంబ్వాద్యైర్యథా కాలంచ సేవితమ్
అవగాఢ మహామూల ముదీచీం దిశమాశ్రితమ్॥ 39.

తా :— నిర్జలప్రదేశము, సాధారణ ప్రదేశము, సమతలప్రదేశము, శుభ్రమైన ప్రదేశము, చైత్రములు, రంధ్రములు, పుట్టలు అనునవి లేని ప్రదేశము మృదువైనట్టిదియును, కుడిచొక్కన నీదగలదియును, కుశకాశగడ్డి గలదియును, కృములు, వృక్షములు, ఉచ్చిష్టము, ఇట్టివి లేనిదియును జంతువులను పూర్వనటువంటిదియును, అగ్నిచే దగ్ధము కానట్టిదియును, కంటికింపుగా నున్నట్టిదియును, భూతములచే వాసము కానట్టిదియును, మఱియు అతిసీడ, అతిసూర్యరశ్మి లేనట్టిదియును అగు ప్రదేశమందు ఉత్తరదిక్కునకు వ్యాపించినట్టిదియును, చేతితో లాగిన శులభముగా వైశివచ్చునట్టిదియునగు ఓషధులను యధోక్తకాలమందు గ్రహించిన యుపయోగకారలు.

- శ్లో॥ అథ కల్యాణచరితః శ్రాద్ధః శుచిరుపోషితః
గృప్టీయాదాషధం సుస్థం ఫితం కాలేచ కల్పయేత్॥ 40.
- సక్షీరం తదసంపత్తా వసతికాంత వత్సరమ్
యుతేగుడ ఘృతతౌద్ర ధాన్యకృష్ణా విడంగతః॥ 41.

తా :— సకాలమున శుచిర్భూతుడైన వైద్యుడు శ్రద్ధగా ఉపవాసముచేసి లోకహితార్థము నుంచి స్థితిలో నుండు వనస్పతులను కల్పమందుపయోగించ వలయును. ఒక సంవత్సరముకంటె వైబడని వనస్పతులను నేకరించవలయును. బెల్లము, నెయ్యి, లేన, ధాన్యము, పిప్పళ్ళు, వాయువిడంగములు, అనునవి ప్రాతవిగను, మిగిలినవి ఒక వత్సరమునకు వైబడనవిగను గ్రహించవలయును. కొన్ని ఓషధులను పాలతో నియ్యవలెను.

- శ్లో॥ వయో వాతానయనం గ్రాహ్యం విణ్మాత్రం తచ్ఛ నీరుజమ్
వయో బలవతాం ధాతు పిచ్ఛ శృంగ ఖురాదికమ్॥ 42.

తా :— దూడగలదియును, దినమునకు రెండుసార్లు పాలు తీయబడునదియును, వయస్సులో నున్నదియును, రోగరహితమైనదియును, ఇట్టి లక్షణములుగల అవుయొక్క పాలు, పేడ, మాత్రము, గోరోజనము, కొమ్మలు మఱియు డెక్కలు ఔషధములలో జేర్చదగినవి.

- శ్లో॥ సద్యః సముద్భుత త్సుణ్ణాద్యః స్రవేత్ పటపీడనాత్
స్వరశః ససముద్భిష్టః కల్మః పిష్టే ద్రవాప్లుతః॥ 43.

శ్లో॥ చూర్ణోష్ణతః శృతః క్వాథః శీతో రాత్రౌ ద్రవేస్థితః
సద్యో భిషంగ పూతస్తు ఘంట ఇత్యుచ్యతే బుధైః॥

44.

తా :— సకాలములో గ్రహించిన ఓషధిని దంచి బట్టలోవేసి పిండగా వచ్చు ద్రవము స్వరసమనబడును. ద్రవ్యమును చూర్ణించి ద్రవముతో నూరి చేసిన ముద్దకు కల్కమని పేరు. సంగ్రహించిన ద్రవ్యములనుదంచి వస్త్రగాళితము చేసినదానికి చూర్ణమని పేరు. యోగములందు జెప్పబడిన ఔషధ ద్రవ్యములను ఉక్త ప్రమాణముగా గ్రహించి బాగుగా క్షుదించి తగినంత నీటిలోవేసి కాచి వడియగట్టిన దానికి కషాయమనియును మఱియు శృతమనియును పేర్లు. ద్రవ్యములను చూర్ణించి మరుగుచున్న నీటిలోవేసి పెంటనే వడియగట్టిన దానికి ఘంటమని పండితులు వ్యవహరించెదరు.

శ్లో॥ పాకస్తు త్రివిధో మందశ్చిక్కుణః ఖరచిక్కుణః

మందః కల్క సమే కించి చ్చిక్కుణో మదనోపమః॥

45.

కించిత్సీదతి కృష్ణేచ వర్తమానేచ పశ్చిమః

దగ్ధోత ఊర్ధ్వం నిష్కార్యః స్యాదామస్త్యగ్ని సాదకృత్॥

46.

మృదుర్నస్యే ఖరోభ్యంగే వానే వస్తాచ చిక్కుణః॥

47.

తా :— పాకము, మంద, చిక్కుణ, ఖరచిక్కుణములని మూడువిధములు. కల్కముతో యధావిధి పాకము చేయబడినది మందపాకమనియును, రమ్యముగానుండి జిగటగా నున్న యెడల చిక్కుణ పాకమనియును, జిగటతగ్గిపోయి క్రిందవేసిన పడునదియును, నలుపైనదియును ఖరచిక్కుణ పాకమనబడును. హెచ్చుపాకమై, కాలిపోయినది దగ్ధ పాకమనబడును. ఇది పనికిరాదు. తక్కువపాకమైనది అనగా లేతపాకము అగ్నిమాంద్యమును గల్గించును. మృదుపాకము నస్యకర్మకును, ఖరపాకము అభ్యంగమునకును, చిక్కుణ పాకము పానవస్త్రీ ఇత్యాది కర్మలకు నుపయుక్తమైనది.

పా క ల క్షణ మ్.

శ్లో॥ నాంగులి గ్రాహితా కల్మేన స్నేహేగ్నా సశబ్దతా

వర్ణాది సంపచ్చ యదా తదైనం శీఘ్రమావహేత్॥

48.

తా :— కల్కము వ్రేలుకు అంటనప్పుడును, నిప్పులో వేసిన చిటపట శబ్దము రానప్పుడును, వర్ణ, గంధ, రసములతో కూడియుండినప్పుడును, సరియైనపాకము వచ్చిన దని గ్రహించి పాత్రను పొయ్యిమీదినుంచి క్రిందకు దింపవలయును.

శ్లో॥ త్రైలస్య కల్కం సంచూర్ణ్య బుధః సంమర్జ్య యోజయేత్

ఘృతస్య కల్కం మతిమాన్ జర్జరీకృత్య యోజయేత్॥

తా :— తైలములో కల్పద్రవ్యములను చూర్ణించి పిదప నీటితోనూరి జేర్చవలయును. ఘృతములో జేర్చవలసిన కల్పద్రవ్యములను చూర్ణించి పిదపనీటిలో నానబెట్టి జేయవలయును.

శ్లో॥ అమర్దితం తైలకల్పం నచక్షువ్యం భవేన్నృణామ్
మర్దితం ఘృతకల్పంచ తేజోధాతు క్షయంభవేత్ ॥ 50.

తా :— అమర్దితమైన కల్పముచే సిద్ధముచేయబడిన తైలము నేత్రములకు హితము కాదు మఱియు ద్రవముచే మర్దితమైన కల్పముచే సిద్ధమైన ఘృతము తేజస్సును మఱియు ధాతువులక్షయమును గలుగజేయును.

శ్లో॥ మృద్వగ్నినా పచేత్తస్య పునః పాకం శనైః శనైః
ఏతత్తైలం మహావీర్యం త్రిదోష శమనం పరమ్ ॥ 51.

తా :— తైలమును మఱియు ఘృతము మందాగ్నిచే పక్వము చేయవలయును. అట్టి తైలము లేక ఘృతము మహావీర్యవంతమై త్రిదోషముల నుపశమింప జేయుటకు శ్రేష్ఠమైనది.

శ్లో॥ ఘృతంవా తిలతైలంవా లేహ్యంవా విపచేద్భిషక్
నేత్రోషధాక విశేషేణ విషవృక్షేంధనం త్యజేత్ ॥ 52.

తా :— ఘృతము, తైలము, లేక లేహ్యము, అనునవి పాకము చేయునప్పుడు వైద్యుడు విషవృక్షములయొక్క కర్రలనుపయోగించ గూడదు. అందులో ముఖ్యముగా కంటికి సంబంధించిన మందులు నిర్మించునప్పుడు విషవృక్షములయొక్క కర్రలను త్యజించవలెను. నుతరాం పనికిరావు.

శ్లో॥ ధన్వంతరిం గరుత్మాంతం పావకం సూర్యమశ్వినౌ
అచ్యుతం చామృతం వైవ స్మరే ఔషధ కర్మణి ॥ 53.

తా :— ఔషధములను నిర్మించునప్పుడు, ధన్వంతరిని, గరుత్మాంతుని, అగ్నిదేవుని, సూర్యుని, అశ్వినీదేవతలను, విష్ణుమూర్తిని మఱియు అమృతమును స్మరించవలయును.

శ్లో॥ పంచషడ్వివశైః క్వాధే ద్రవ్యాద్విర్యం విముంచతి
కల్పద్రవ్యయుతం స్నేహం వీడయేత్ పంచవిద్ధినైః ॥ 54.

తా :— ద్రవ్యములను క్వాధముగ కాచి అట్లనే 5 లేక 6 దినములుంచి 6వ దినమునగాని 7 దినమునగాని వడియగట్టినచో వాటి శక్తిలేక వీర్యము క్వాధములలోనికి విడుదలయగును. మఱియు స్నేహమందు ద్రవ్యములయొక్క కల్పమునుజేర్చి 5 దినములుంచి పిదప పాకముచేసి వడియగట్టిన కల్పములోని వీర్యము స్నేహములోనికి విడుదలయగును.

శ్లో॥ లాజా మాష కులత్థ ముద్గ లశునా శుంతి యవౌ క్వాథయేత్
 సద్యోహ్నేన కషాయ పాకవిధినా స్నేహేన సంయోజయేత్ ॥
 కుర్యాత్ప్రీడన మేకరాత్ర పరతః సౌవీరతక్రాన్తితే
 స్నేహే మస్తు పయోరసైశ్చ సహితే ద్వాభ్యాం దినాభ్యాంపరమ్ ॥

తా :— పరిపేలాలు, మినుములు, ఉలవలు, పెసలు, వెల్లుల్లి, శుంతి, యవలు, అనువానిక్వాథము సిద్ధముచేసి అదేదినమున స్నేహముతో జేర్చి యధావిధి పాకముజేయవలెను. సౌవీరగంజి మఱియు మజ్జిగ, జేర్చిన స్నేహము ఒకరాత్రి యుంచి పరదినమందు పాకముజేసి వడియగట్టి యుపయోగించవలెను. పెరుగునీళ్లు (మస్తు) పాలు, మాంసరసము అనురానిని స్నేహముతో జేర్చి రెండుదినములుంచి పిదప యధావిధి పాకముచేయవలయును.

10. అథ స్నేహపాక పరిభాషా ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ స్నేహోచ్చతుర్గుణో ద్రవః స్నేహఃచతుర్థాంశో భేషజ కల్కః
 తదైకధ్యం సంస్పృశ్య వివచే దిత్యేష స్నేహపాక కల్కః ॥ 1.
 స్నేహ భేషజ తోయానాం ప్రమాణం యత్ర నేరితమ్
 తత్రాయం విధిరాస్థయో నిర్దిష్టే తత్తదేవతు ॥ 2.

తా :— స్నేహమునకు నాలుగురెట్లు ద్రవపదార్థమున్ను, నాల్గవభాగము కల్కమును జేర్చి పాకము చేయవలయును. ఇదియే స్నేహపాకవిధి. స్నేహము, కల్కము, ద్రవము అనువాని పరిమాణములు జెప్పరప్పడు వైన జెప్పబడిన ప్రకారము చేర్చుకొని యధావిధి పాకము జేయవలయును.

శ్లో॥ యత్ర ద్రవంతరం నోక్తం తత్రక్షీరం చతుర్గుణమ్
 ద్రవంతరప్రయోగేతు క్షీరం స్నేహసమం మతమ్ ॥ 3.

తా :— ఎచ్చట స్వరస, కషాయాది ద్రవ ద్రవ్యములు చెప్పబడలేదో అచ్చట పాలు నాలుగురెట్లుచేర్చి పాకము చేయవలయును. ద్రవద్రవ్యములు చెప్పి, కల్కద్రవ్యములు చెప్పనప్పడు స్నేహమునకు సమము పాలు చేర్చి పాకము చేయవలయును. ఇది ఒక మతము.

శ్లో॥ అకల్కః ఖలు యః స్నేహః ససాధ్యః కేవలే ద్రవే

తా :— యోగమందు బొవధ ద్రవ్యములను జెప్పి కల్కద్రవ్యములను జెప్పనప్పడు పై బొవధ ద్రవ్యములనే ఉచితప్రమాణముగా గ్రహించి కల్కముచేసి స్నేహపాకము చేయవలెను.

శ్లో॥ మృదా చతుర్థణం దేయం కఠినేష్టగుణం జలమ్

కఠినాత్మతినం యత్ర తత్ర షోడశికం జలమ్॥

4.

మృద్వాదా ద్రవసంఘాతే మానానుక్తా చికిత్సకాః

మధ్యస్యోభయ భాగిత్యాదిచ్ఛం త్యష్టగుణం జలమ్॥

5.

తా :— మృదువైన పదార్థములలో నాలుగు రెట్లు జలమున్ను, కఠినమైన వస్తువులలో ఎనిమిది రెట్లు జలమున్ను, చాలా కఠినమైన ద్రవ్యములలో 16 రెట్లు జలముపోసి ఒక భాగము మిగులునట్లు కావలయును. ఒకప్పుడు వై మూడున్ను అనగా మృదు, కఠిన మతీయు కఠినాత్మతిన ద్రవ్యములను యోగములందు జెప్పబడిన యెడల వై ద్యులు మధ్యమ తరగతిభాగము అనగా వీనిని 8 రెట్లు జలములోపోసి ఒక భాగము మిగులునట్లుగా కావలయును.

శ్లో॥ క్వాధాదష్టగుణం వారి పాదస్థం స్వాచ్ఛతుర్థణమ్

స్నేహాత్ స్నేహసమం క్షీరం కల్కస్తు స్నేహపాదికః

చతుర్థణం త్వష్టగుణం ద్రవదైష్ట్యగుణ్యతో భవేత్॥

6.

తా :— కషాయద్రవ్యములకు 8 రెట్లు నీరున్ను, స్నేహమునకు నాలుగురెట్లు కషాయమున్ను, స్నేహమునకు సమము పాలున్ను, కల్కము స్నేహములో నాల్గవభాగమున్ను, జేర్చవలయును. కషాయవస్తువులలో ద్రవద్రవ్యములను నాలుగు రెట్లుగాని, 8 రెట్లుగాని చేర్చవలయునని రెండువిధములుగా జెప్పబడినది.

శ్లో॥ క్వాథే తోయనాత్ ప్రాయః ప్రమాదాత్ పరిశేషి తే

ఆక్షిప్య పూర్వతోయార్థం త్రిభాగం వివచేత్తతః॥

మహావీర్య మిదం విద్యాత్ పశ్చాచ్ఛుక్కుం విషోపమమ్॥

7.

తా :— ఒక జేళ ప్రమాదముచే క్వాథములోని ద్రవము పూర్తిగా యింకిపోయినచో తిరిగి మొదట చేర్చిన ద్రవమును ఆర్థభాగముచేర్చి మూడవభాగమునకు కావలయును. ఈ ప్రకారము చేసిన యెడల మిక్కిలి శక్తివంతుడుగును. మూడవసారి కూడ ఇంకిపోయి తిరిగి వైప్రకారము చేసినచో విషతుల్యుడుగును. కావున పారవేయవలయును.

క షా య సే వ న కౌ లః.

శ్లో॥ రాత్రౌ భుక్త్వా పిబేత్ క్వాథ మభుక్త్వా చ దివా పిబేత్

భోజనాదా తదంత్రైవ క్వాథకాలం ప్రశస్యతే॥

8.

తా :— రాత్రీ భోజనానంతరమునను, పగలు పూర్వమందును, క్వాథమును త్రాగవలయును. భోజనమునకు పూర్వమందున్న దాని అంతముందును క్వాథమును నేవీంచుటకు ప్రశస్తమైన కాలములు.

శ్లో॥ కషాయేషు యవాగూషు పానీయేషు యథాకృమమ్

పలం తదగ్ధం తస్మాద్ధం ద్రవ్యమాహుర్మనీషిణః॥ 9.

ప్రస్థాగ్ధం ద్విగుణం తస్మాత్ ద్విగుణంచ జలం స్మృతమ్

అష్టభాగం చతుర్భాగ మర్ధభాగంచ శేషయేత్॥ 10.

తా :— కషాయము యవాగు మతీయు పానీయము వీనిని సిద్ధముచేయునప్పుడు ఈ క్రిందవ్రాసిన సృకాగము చేయవలయును :—

ఒక ప్రస్థము నీటిలో ఒక పలము ఔషధ ద్రవ్యములను వేసి అష్టమాంశముగ కాచబడినది కషాయమనబడును. అర్ధపలము ఓషధులను అర్ధప్రస్థము నీటిలో వేసి చతుర్థాంశముగ కాచబడినది గంజి లేక యవాగూ అనబడును. ఒక పావుపలము ఓషధులను అర్ధప్రస్థము జలములో వేసి అర్ధభాగమునకు కాచబడినది పానీయమనబడును.

శ్లో॥ క్షీరే ద్విరాత్రం స్వరసే త్రిరాత్రం

స్నేహే కషాయేషుచ పంచరాత్రమ్

గుడేన యుక్తేషు యథాఖలేషు

వింశద్దినం పాకవిధిః కృమాత్ స్వాత్॥ 11.

తా :— ఘృత తైలదులలో పాలు చేర్చినచో 2 రాత్రులును, స్వరసము చేర్చినచో 3 రాత్రులును, కషాయము చేర్చినచో 5 రాత్రులును క్రమముగానుంచి పాకము చేయవలెను. కషాయాదులలో బెల్లము చేర్చినచో 20 దినములుంచవలయును.

శ్లో॥ పత్ర కంద లతా చర్మ మూలం వీర్యం విముంచతి

ఏకద్విత్రిచతుః పంచదినాత్ పాకకృమేణు॥ 12.

ఘృత తైల గుడాదీంశ్చ నైకాహోదవతారయేత్

వృషితాస్తు ప్రకుర్వంతి విశేషేణ గుణాకృతః॥ 13.

తా :— ఆకులు, గడ్డలు, తీగ, చెక్క మతీయు మూలములు అనువాని వీర్యములు క్రమముగా 1, 2, 3, 4 మతీయు 5 దినములలో స్నేహములోనికి విడుదలయగును. ఘృత, తైల, లేహోదలు, ఒకేదినమున సిద్ధముచేసి పాయ్యివీడనుంచి క్రిందకు దింపకూడదు. అలస్యముగా పాకము చేసినచో విశేష గుణకారులగును.

శ్లో॥ ఘృతస్య ఫేనో పరమ సైలస్యచ తదుద్భవః

లేహస్య తంతు మత్తాప్ను మజ్జనం రణనం నచ॥ 14.

తా :— తైలము మతీయు ఘృతము పాకము చేయునప్పుడు ప్రైకి నురుగు వచ్చినచో పాకము సిద్ధమైనట్లు తైలునుకొనవలయును. లేహమునకు తీగ పాకము వచ్చినను మతీయు నీటిలో వేసిన మునిగినను ఫరియైన పాకము వచ్చినట్లు గ్రహించవలెను.

11. అథ చూర్ణపరిభాషా ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ అత్యంత శుష్కం యద్ద్రవ్యం సుషిప్తం వస్త్రగాళితమ్
తత్ స్యాచూర్ణం రజః త్నోదస్తస్మాత్కా కర్షసమ్మితా॥
చూర్ణో గుడః సమో దేయః శర్కరా ద్విగుణా భవేత్
చూర్ణేషు భర్జితం హింగు దేయం నోత్క్లేద కృద్భవేత్॥
లిహేచూర్ణం ద్రవైః సర్వైః స్ఫుటత్యైర్విగుణోన్మితైః
విభేచ్ఛతుర్గుణై రేవ చూర్ణ మాలోడితం ద్రవైః॥

తా :— యోగమందు జెప్పబడిన ద్రవ్యములు బాగుగా నెండిన తరువాత దంచి వస్త్రగాళితముచేయబడినది చూర్ణమనియును, రజమనియును, మఱియు త్నోదమనియును వ్యవహరించ బడుచున్నది. దీని మాత్ర ఒకకర్షము. చూర్ణమునకు సమము చక్కెరగాని బెల్లియుగాని జేర్చి నేవించవచ్చును. ఇంగువను జెప్పినప్పుడు దానిని నేతితో జేయించి యుపయోగించ వలయును. లేనియెడల ఉత్తేజా ద్యుపద్రవములను గలిగించును. చూర్ణములో నెయ్యి మొదలగువానిని జేర్చవలసినప్పుడు రెండురెట్లు చేర్చి నేవించవలయును. స్వరసములను జేర్చవలసినప్పుడు చూర్ణమునకు నాలుగు రెట్లుండ వలెను.

భా వ నా వి ధిః.

శ్లో॥ భావ్య ద్రవ్య సమం క్వాథం క్వాథాదష్టగుణం జలమ్
అష్టాంశ శేషితః క్వాథో భావ్యానాం తేన భావనమ్॥
ద్రవేణ యావతా సమ్యక్ చూర్ణం సర్వం ప్లుతం భవేత్
భావనాయాః ప్రమాణంతు చూర్ణే ప్రోక్తం భిషగ్వైరైః॥
దివా దివాతపే శుష్కం రాత్రౌ రాత్రౌ నివాసయేత్
శుష్కం చూర్ణోక్తతం ద్రవ్యం యథోక్తం భావనావిధిః॥

తా :— భావనకు జెప్పబడిన ద్రవ్యములనుండి స్వరసమురానిచో అట్టి ద్రవ్యము లందు రి రెట్లు జలముపోసి అష్టమాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానితో భావన చేయవలయును. భావనకు జెప్పబడిన స్వరసమునుగాని కషాయమునుగాని చూర్ణము మునుగు వరకు దానిలో పోయవలయునని వైద్యులచే జెప్పబడినది. ఆ ప్రకారము భావనచేయబడిన చూర్ణమును పగలు ఎండలో శుష్కముచేసి రాత్రిభాగమందు భావనకు జెప్పబడిన ద్రవమును బోసి యుంచవలయును. ఈ కృత్యము యేడుదినముల పర్యంతము చేసి ఎండిన తరువాత చూర్ణము చేయవలయును. దీనినే భావన యందురు.

12. అథ గుటికా పరిభాషా ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ వటకాశ్చాథ కథ్యంతే తన్నామ గుటికా వటి
మోదకో వటకః పిండి గుండి వర్తిస్తథోచ్యతే॥ 1.
- లేహవత్సాధ్యతే వహ్నా గుడోవా శర్కరాధవా
గుగ్గులుర్వా క్షిపేత్తత్ర చూర్ణితం నిర్మితావటి॥ 2.
- కుర్యా దవహ్నిసిద్ధేన క్వచిద్గుగ్గులునా వటిమ్
ద్రవేణ మధునా వాపి గుటికాం కారయేద్బుధః॥ 3.
- గుడవద్గుగ్గులో పాకః సంబంధస్తు విశేషతః
మండూరాణాంచ సర్వేషాం పాకోయం పరిక్షీర్తితః॥ 4.
- సితా చతుర్ధణా దేయా వటిషు ద్విగుణో గుడః
చూర్ణాచూర్ణసమః కార్యో గుగ్గులు ర్మధుతత్సమమ్
ద్రవంచ ద్విగుణం పోక్తం మోదకేషు భిషగ్వరైః॥ 5.

తా:—వటక, వటి, మోదక, పిండి, గుండి, వటక, వర్తి అనునవి గుటికలనుపర్యాయ పదములు. లేహమునకు వలెనే బెల్లము, శర్కర, గుగ్గులు, వీటిలో దేనినైనా పాకముచేసి అందు చూర్ణమును వైచి గుటకలు నిర్మించవలయును. ఒకప్పుడు వైవానిని పాకము చేయకనే కేవలము చూర్ణములో గుగ్గులు, లేక ద్రవద్రవ్యము లేక తేనెచేర్చి వైద్యులు గుటికలు చేయుదురు. బెల్లమును పాకము చేసినట్లు గుగ్గులమును, పాకముచేయ వలయును. ఇది విశేషముగా మండూరాదులను పాకముజేయుటకు పనికివచ్చును. సమస్త వటుకముల నీకింది విధముగ పాకము చేయవలెను.

చూర్ణమునకు నాలుగురెట్లు శర్కరయున్ను, లేక రెండురెట్లు బెల్లమున్ను, చూర్ణమునకు సమము గుగ్గులున్ను వీనికి సమము తేనెయును జేర్చి వటకములు చేయవలయును. మోదకములు నిర్మించునప్పుడు చూర్ణములలో రెండురెట్లు ద్రవద్రవ్యములను జేర్చవలయునని వైద్యులచేతి జెప్పబడినది.

13. అథ అవలేహ పరిభాషా ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ క్వాధాదీనాం పునః పాకాద్ధ నత్వం సా రసక్రియా
సోవలేహశ్చ తన్మాత్రా హ్యుక్తా స్యాత్సపలోన్మితా॥ 1.
- సితా చతుర్ధణా దేయా చూర్ణాచ్చ ద్విగుణో గుడః
ద్రవం చతుర్ధణం దద్యాదితి సర్వత్ర నిశ్చయః॥ 2.

తా :— క్వాథాదులను వడియగట్టి తిరిగి గట్టిపడువరకు పాకముచేసిన రసక్రియ యనబడును. అట్టి రసక్రియ యొక్కయు మఱియు అవశేషము యొక్కయు ప్రమాణ మొకపలము. కహాయమందు శర్కర నాలుగురెట్లున్ను బెల్లము చూర్ణమునకు రెండు రెట్లున్ను వేయవలెను. లేక ద్రవద్రవ్యమును నాలుగుపాళ్ళు చేర్చి తిరిగి కాచి చూర్ణము లను మఱియు కల్కములను చేర్చి వండవలయును. ఇది సర్వత్ర ప్రమాణముగ నిశ్చయింపబడినది.

శ్లో॥ గృహీత్వా క్వాథ కల్నేన క్వాథం పూతం పునః పునః

క్వాథయేత్ ఫాణితాకారం ఏషా ప్రోక్తా రసక్రియా॥ 3.

తా :— కల్పమందు జెప్పబడిన క్వాథమును గృహించి వడియగట్టి తిరిగి గట్టిపడు వరకు పాకము చేసిన రసక్రియయని వ్యవహరించెదరు.

శ్లో॥ ప్రాయేణ పాకాశ్చుద్ధానాం భూరిచూర్ణస్య తస్యచ

ఆసన్నపాకే ప్రక్షేపః స్వల్పస్య పాకమాగతే॥ 4.

తా :— చూర్ణము హెచ్చుగానున్నప్పుడు, హెచ్చుపాకము చేయకూడదు. చూర్ణము స్వల్పముగా నున్నను ఆసన్నపాకమందు జేర్చవలయును.

శ్లో॥ సువక్త్యే తంత్ర మత్త్వం స్యా దవశేషోపు మజ్జనమ్

స్థిరత్వం వీడితే ముద్రా గంధ వర్ణ రసోద్భవః

రసోగంధః శుభః పాకేవర్తిః స్యాద్ధాథ మర్దనాత్॥ 5.

తా :— సరియైన లేహపాకము వచ్చినప్పుడు అట్టిపాకము చేతికి తీగవలె అంటు కొనుటయును, నీటిలో జేసిన మునుగుటయును, కదలకుండా యుండుటయును, చేతితో నదిమిన చేతిరేఖలు పడుట యును మఱియు గంధరసవర్ణము లుండుటయును, అనునీ లక్షణములుండిన శుభకరము. మఱియు దీనిని గాఢముగా చేతిలో నలిపిన వత్తిసర నగును.

14. అథ ఆసవారిష్ట పరిభాషా ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ ద్రవేషు చిరకాలస్థం ద్రవ్యం యత్సంధితం భవేత్

ఆసవారిష్ట భేదైస్తత్రోచ్యతే భేషజోచితమ్॥ 1.

యదపక్వావధాంబుభ్యాం సిద్ధం మధ్యంస ఆసవః

అరిష్టక్వాథసిద్ధః స్యాత్తన్మానం ద్విపలోన్మితమ్॥ 2.

అనుక్త మానారిష్టేషు ద్రవదోణే గుడాత్తులామ్

తౌద్రం దద్యాద్గుడాదర్థం ప్రక్షేపం దశమాంశకమ్॥ 3.

తా:— ద్రవ్యములను ఉత్తప్రమాణముగ గ్రహించి చూర్ణించి నీళ్లలో వేసి అందు బెల్లము, ఆ రెవువ్వ వేసి ఒక మాసము వరకుంచి పిదప వడియగట్టి యుపయోగించవలెను. దీనినే అనవమనియును అరిష్టమనియును వ్యవహరించెదరు. కాని ద్రవ్యము నీటితో పక్వము కాక సిద్ధమైనది అనవమనియును, ద్రవ్యములను నీటిలో వేసి కషాయముగ కాచి అందు బెల్లము లేక తేనె లేక శర్కర చేర్చి ఉత్తకాల పర్యంతముంచి వడియగట్టి సిద్ధముచేయ బడినది అరిష్టమనియును వ్యవహరించబడును. దీని ప్రమాణము రెండు పలములు, ఈ యాన వారిష్టములు సిద్ధముచేయునప్పుడు వానివాని ప్రమాణములు చెప్పనప్పుడు ఒక దోళిము జలమునను 100 పలములు బెల్లమున్ను, బెల్లమున కర్ణభాగము తేనెయున్ను మఱియు కల్కద్రవ్యములు దశాంశ భాగమున్ను జేర్చవలయును.

15. అథ సంకేత ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ పంచమూలం మహద్విశ్వా రసోనంచ శతావరీ
గుడూచీ మార్ద్రకం చైవ త్వక్చేద్యాః పరికీర్తితాః॥ 1.

తా:— మహాపంచమూలములు, శుంఠి, వెల్లుల్లి, శతావరీ, తిప్పతీగె, మఱియు అల్లము అను వానిపై పొగ తీసి వేసి యుపయోగించవలయును.

శ్లో॥ పాతాచ చవికానంతా లోహితా పుష్పికాపిచ
పిప్పలీ మూల మిత్యేషాం మూలమేవ ప్రయోజయేత్॥ 2.

తా:— వివబాద్ధి, చవ్యము, నల్లనుగంధపాల ములుమోదుగు (రక్తపుష్ప పిప్పలీ మూలము (మోడి) అనువాని మూలములను పొట్టు తీయకనే ఉపయోగించవలెను.

శ్లో॥ జంబూ కరంజ యుగ్మ వత్స కనేరు లోద్ర
భూర్జారి మేద ధవ తింతిడి చూత నింబాత్
క్షీరిదుర్రూరళు వరాంగ కదంబ పార్థాత్
గాగ్రహ్యస్త్రచో వరుణ పీలు పలాశ వృక్షాత్॥ 3.

తా:— నేరేడు, రెండు విధముల క్రానుగ, కొడిశపాల, కనేరు, లూద్దగ, భూర్జప్రతము, మురికికుమ్మ, బకప్పక్షము (మోచెన) చింత, మామిడి, వేప, క్షీరిపుష్పములు, పెద్దమాని, దాక్షిణి, కదంబము, తెల్లమద్ది, ఉలిమిరి, గోగు, లేక్కవరగోగు, మోదుగు అను వాని చెక్కలనే గ్రహించవలయును.

శ్లో॥ అలర్కశ్చామృతా బ్రాహ్మీ కూష్మాండోలాళురేవచ
కారవల్లి పటాశ్చీచ తన్మూలం నప్రయోజయేత్॥ 4.

తా:— తెల్లజిల్లేడు, తిప్పతీగె, బాగ్గిపి, బూడిదగుమ్మడు, చేదు ఆనబ, కాకర, చేదుపొట్ట, అనువాని మూలముల నుజ్జయోగించకూడదు. అనగా వేళ్లు పనికిరావు.

శ్లో॥ చందనం ఖదిరో దారుర్మధూకః శింశుపాతరుః
శిరీషోసన మేతాపాం సారం గృహ్లాతి శాస్త్రవిత్ ॥ 5.

తా:— శ్రీగంధము, చండ్ర, జేవదారు, ఇప్ప, ఇరుగుడు, దిరిశనము, వేగిస అనువాని చేపలను లేక అంతఃసారములను శాస్త్రవేత్తలు గ్రహించెదరు.

శ్లో॥ పుష్పసారస్తు చాంపేయ కేతక్యాశోక పాటలాః
పున్నాగ భూర్జ బకుల మాధవీ జాతిమల్లికాః ॥ 6.

శేఫాలీ యూధికా శిగు శతపత్రా నృపదృమాః
వరాల ధాతకీ పుష్ప నంద్యావర్తి తృలాదయః ॥ 7.

తా:— సంపెంగ, కేతకీ (మొగిలి), అశోక, పున్నాగము, భూర్జపత్రము, పొగడ మల్లె, జాజిమల్లె, చేమంతి, పారిజాతము లేక సన్నమల్లె, మునగ, పద్మము, రేలపువ్వు, లవంగము, ఆరె, నందివర్దనము, నల్లకలువపువ్వు, తామర అనువాని పుష్పములుగాని, కేసరములుగాని గ్రహించవలయును.

శ్లో॥ బిల్వ కాశ్యర్య తర్కారీ పాటలా టుంటుకై ర్మహత్
జయేత్కమాయ తిక్తోష్ణం పంచమూలం కఫానితా ॥ 8.

హ్రస్వం బృహత్యంశుమతీ ద్వయగోక్షురక్షైః స్మృతమ్
స్వాదు పాశరసం నాతిశీతోష్ణం సర్వదోషజితమ్ ॥ 9.

తా:— మారేడువేరు, పెద్దగుమ్మడు, తక్కలి, పాదిరిచెట్టు, పెద్దమాని, ఇవి మహాపంచమూలములు. వీని కమాయములు తిక్తోష్ణగుణములు కలవి. కఫవాతములను జయించును. ములక, వాకుడు, కోలపొన్న, ముయ్యోతుపొన్న, సల్లేరు, అనునవి లఘుపంచమూలములు. ఇవి పాశమందు మధుర రసము గలవియున్ను, అతిశీత, అత్యుష్ణ గుణములు లేనివియున్ను మఱియు సర్వదోషములను హరించునవిగా నుండును.

శ్లో॥ హ్రస్వం మహత్పంచమూలం దశమూలం సమీరజితమ్
కాసహిక్మా వమిశ్వాస శోషపార్శ్వ రుజాపహమ్ ॥ 10.

తా:— లఘుపంచమూలములు మఱియు మహాపంచమూలములు చేరి దశమూలము లగును. ఇవి వాతమును జయించును. మఱియు కాస, హిక్మ, వమి, శ్వాస, శోష, పార్శ్వ, కూలలను హరించును.

శ్లో॥ బలా పునర్నవైరండ శూర్పవర్ణి ద్వయేనతు
మధ్యమంక ఫవతఘ్నం నాతిపిత్తకరం సరమ్॥ 11.

తా:— ముత్తవపులగము వేరు, తెల్లగలిజేరువేరు, అముధపువేరు, మాషపల్లి, ముద్గపల్లి, అనునవి కలిసి మధ్యమపంచమాలములనబడును. ఇవి కఫవతములను సోగొట్టును. పిత్తమును వృద్ధిచేయవు. మఱియు సారకములు.

శ్లో॥ అభీరు పీరా జీవంతీ జీవశర్షభక్తః స్మృతమ్
జీవనాఖ్యంచ చక్షుష్యం వృష్యం పితృనిలాపహమ్॥ 12.

తా:— శతావరి, కాశోలీ, జీవంతి, జీవకము, ఋషభకము, అనునవి జీవన పంచమాలములనబడును. ఇవి నేత్రములకు హితకరములు వృష్యములు మఱియు పిత్తనాశకములు.

శ్లో॥ తృణాఖ్యం పిత్తజద్దర్భ కాశేక్షు శరశాలిభిః॥ 13.

తా:— దర్భవేళ్లు, కాశవేళ్లు, చెఱుకువేళ్లు, కుశవేళ్లు, శాలిధాన్యమువేళ్లు, అనునవి తృణపంచమాలములనబడును. ఇవి పిత్తమును జయించును.

శ్లో॥ పిప్పలీ పిప్పలీమూలం చవ్య చిత్రక నాగరమ్
పంచకోలక మేతద్వ్యా సైధవేనచ షట్ఫలమ్॥ 14.

తా:— పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్యము, శోంఠి, చిత్రమూలము అనునవి పంచకోలము లనబడును. వీనిలో సైంధవలవణమును జేర్చినచో షట్ఫలములనబడును.

శ్లో॥ సైంధవం రోమకం చైవ సాముద్రీ లవణం తథా
బిడం సౌవర్చలాఖ్యంచ యుక్తం లవణ పంచకమ్॥ 15.

లవణానాం పంచకంతు శోషణంచ రుచిప్రదమ్
మలానులోమకం దాహ నేత్ర్యం వాతకఫం హరేత్
కూలంచ నాశయత్యేన ముక్తం పూర్వైర్నసిషిభిః॥ 16.

తా:— సైంధవలవణము, గాజాలవణము, సముద్రలవణము, బిడాలవణము, సౌవర్చలవణము అనునవి పంచలవణములనబడును. ఇవి శోషకము, రుచిప్రదము, మలానులోమకము, దాహకరము, నేత్రహితము, వాతకఫహరము మఱియు శూలనాశక మని పూర్వజ్ఞులు చెప్పిరి.

శ్లో॥ కర్పూర కస్తూరిక చందనీయా కాశ్మీరజన్మాసిత చందనాఖ్యాః
సమాంశ భాగేనచ యోజితేన మనోహరంపంచసుగంధికంస్వాత్॥

తా:— పచ్చకర్పూరము, కస్తూరి, గోరోజనము, కుంకుమపువ్వు, మంచిగంధము అనునవి పంచసుగంధము అనబడును. వీనిని సమభాగములుగ జేర్చి యుపయోగించిన మనోహరముగా నుండును.

శ్లో॥ ఆమ్ర జంబూ కపిత్థానాం బీజపూరక బిల్వయోః

గంధ కర్పూణి సర్వత్ర పత్రాణి పంచపల్లవమ్॥ 18.

తా:— మామిడి, నేరేడు, వెలగ, మాదీఫలము, మారేడు, అనువాని లేతయాకులు పంచపల్లవములనబడును. సర్వగంధ కర్మలకివి పనికివచ్చును.

శ్లో॥ ముసలీ సారిబా పాతా విదారీందీవరీ తథా

జీవంతీ కఫదం బల్యం కందపట్కం రసాయనమ్॥ 19.

తా:— నేలతాడిగడ్డలు, సుగంధపాలవేళ్లు, విషబొద్ది, నేలగుమ్మడుగడ్డ, శతావరి, మఱియు జీవంతి. ఈ యారున్న కందపట్కములనబడును. ఇవి కఫహరములు, బల కరములు మఱియు రసాయనములు.

ఎనిమిది విధముల ఆకులు.

భృంగరాజము, మారేడు, వాకుడు, సంబరేణి, చేదుపొట్ల, కసివింద, కూతురు బుడమ, అడ్డసరము అనువాని యాకులు.

దశవిధ పుష్పములు.

సహజేవి, గరికె, భృంగరాజము, నేలతాడి, విష్ణుక్రాంతము, పామణభేది (పిండిచెట్టు), ఏటిపువ్వు (ఇంద్రవల్లి), పురుషగడ్డలు, ముక్కటిని పొన్నగంటి ఈపది పుష్పములను గ్రహించవలయును.

గణేశాష్టగంధః.

శ్లో॥ చందనాగురు కర్పూర రోచనా కుంకుమ

మృగమద చందన హీరబేరాణి॥

తా:— మంచిగంధము, అగరు, పచ్చకర్పూరము, గోరోజనము, కుంకుమపువ్వు, కస్తూరి లేక పునుగు, రక్తచందనము, కురుకేరు, ఈ ఎనిమిది సుగంధ ద్రవ్యములు గణపతికి ప్రీతియైనవి ఇవి గణేశాష్ట గంధములనబడును.

శివాష్ట గంధః.

శ్లో॥ చందనాగురు కర్పూర తమాల హీరేర కుంకుమ

కుశౌద కుష్మాని శివస్య॥

తా:— మంచిగంధము, అగరుగంధము, పచ్చకర్పూరము, ఆకుపత్రి, కురువేరు, కుంకుమపువ్వు, రక్తచందనము, మఱియు చెంగల్యకోష్ఠ అనునవి శివాష్టగంధములు.

శక్తి గంధాష్టకమ్.

శ్లో॥ చందనాగురు కర్పూర చోరకుంకుమ రోచనాః

జటామాంసీ కపియుతా శక్తిగంధాష్టకంవిదుః॥

20.

తా:— మంచిగంధము, అగురు, పచ్చకర్పూరము, కచోరములు, కుంకుమపువ్వు, గోశోజనము, జటామాంసీ మఱియు శిలారసము అనునవి శక్తిగంధాష్టములని తెలుసు కొనవలయును.

విష్ణు గంధాష్టకమ్.

శ్లో॥ చందనాగురు హీబేర కుష్ఠ కుంకుమ సేవ్యకాః

జటామాంసీ మురాచేతి విష్ణోర్గంధాష్టకం విదుః॥

21.

తా:— మంచిగంధము, అగరు, కురువేరు, చెంగల్యకోష్ఠ, కుంకుమపువ్వు, వట్టి వేళ్ళు, జటామాంసీ మఱియు మురామాంసీ అనువానిని విష్ణుగంధాష్టకములని తెలుసు కొనవలయును.

దేవతా గంధాష్టకమ్.

శ్లో॥ చందన కర్పూర నాగకేసర వాలక నాగర

ముస్తా దేవదారు గోరోచనా కుసుమాని॥

తా:— మంచిగంధము, పచ్చకర్పూరము, నాగకేసరములు, కురువేరు, తుంగ ముస్తలు, దేవదారు, గోశోజనము మఱియు కుంకుమపువ్వు, అనునవి దేవతా గంధాష్టకములు,

మాంసాయూష సుగంధీకరణార్థమ్.

శ్లో॥ జాతీవత్ర లవంగ త్వగేలా నాగకేసర మరిచ మృగనాభయః॥

తా:— జాపత్రి, జాజికాయ, లవంగములు, దాక్షిణిచెక్క, వీలకులు, నాగ కేసరములు, మిరియాలు, మఱియు కస్తూరి. వీనిని మాంసయూషమును సుగంధ పఱచుట కుపయోగించవలయును.

భూతాష్ట గంధములు.

పత్తిగింజలు, వెల్లులిపొట్టు, గుగ్గిలము, అడవిబాదము, జటామాంసీ, చెంగల్యకోష్ఠ, అగరు, వట్టివేళ్ళు. అనునవి భూతాష్ట గంధములని వ్యవహరింప బడుచున్నవి.

భూత చికిత్సకు కావలసిన కొమ్ములు.

అడవిదున్నపోతు కొమ్ము, ఏనుగు దంతము, ఆవు కొమ్ము, ఎద్దు కొమ్ము, మఱియు జింక కొమ్ము.

కంద సత్వములు.

శేలతాడిగడ్డల సత్వము, పాఠవేళ్ల సత్వము, శతావరి సత్వము, సుగంధపాల సత్వము, శేలగుమ్మడుగడ్డల సత్వము, మఱియు జీవంతిగడ్డల సత్వము.

16. అథ ప్రత్యేష ధ విధి ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ మత్స్యజీర్ణేషు సర్పేషు నిర్గుండి స్వరసం పిబేత్
సరాహ మాంసా జీర్ణేతు ప్రపిబేదప్లువేతసమ్॥ 1.
- ఏలాజీర్ణే పటోలస్య కల్కశ్చాగ్రే ప్రశస్యతే
మద్యాజీర్ణే పునర్మద్యం జంబీర స్వరసేనవా॥ 2.
- తైలాజీర్ణేతు పిణ్యాకం దధ్యా జీర్ణేతు శర్కరా
జలాజీర్ణేచ ధాన్యాకం క్షీరాజీర్ణేచ శర్కరా॥ 3.
- శుద్ధశుంఠీ కషాయం వా డ్రాజీర్ణే జలం పిబేత్
సితాజీర్ణే తథా కృష్ణా గుడాజీర్ణేచ తక్రకమ్॥ 4.
- పిష్టాజీర్ణేచోష్ణజలం తక్రాజీర్ణే మహశాషధమ్
పృథుకానామజీర్ణేతు నారికేళోద్భవం జలమ్॥ 5.
- మోచాజీర్ణేతు లవణం చోచాజీర్ణే మహశాషధమ్
పృశ్చికాల్యాశ్చ మూలం వా శుంఠీక్వాథం ససైంధవమ్॥ 6.
- యవతౌరపరాగం వా పనసస్య వికారజత్
ఆమ్రపక్వాద్యజీర్ణేతు నాలికేరం ససైంధవమ్॥ 7.
- కులుత్థస్య వికారఘ్న మభయామలకీరసమ్
గృహధూమ వికారఘ్నం తక్రం సైంధవ నాగరమ్॥ 8.
- నిష్పావస్య వికారఘ్నం కణాపైంధవ నాగరమ్
చణకస్య వికారఘ్నం శుంఠీ సైంధవ జీరకమ్॥ 9.

శ్లో॥ మామమున్న వికారఘ్నం శుంఠీక్వాథంతు సైంధవమ్
సర్వధాన్య వికారఘ్నం పటుసైంధవనాగరమ్ ॥

10.

తా :— సర్వధాన్య మత్స్యాజీర్ణములు అనగా చేతులు తినుటచే కలిగిన అజీర్ణములు వావిలాస రసమును ద్రాగించుట చేతను, సంఘిమాంసమును భక్షించుటచే గలిగిన అజీర్ణములు ఆఘ్నకేరసమును (ఫల్లిప్రబ్ధులీ) ద్రాగించుట చేతను, మేకమాంసాజీర్ణము ఏలకులు మఱియు చేదుపొట్ట ఆనువానిని దంఢి నేవించుటచేతను, మద్యాజీర్ణము తిరిగి మద్యమును ద్రాగించుటచేతను ముగియు నిమ్మపండు రసమును ద్రాగించుటచేతను, నువ్వులనూనెచే నేర్పడిన ఆర్ద్రము శాలక సిండినిభక్షించుటచేతను, పెరుగువల్ల కలిగిన అజీర్ణము పంచదార పాకము నాచుట చేతను, శిశ్యుత్రాగుటచేతగలిగిన అజీర్ణము ధనియాల చూర్ణమును దినుట చేతను, పాలశలవానానీర్పడిన ఆర్ద్రము శుంఠీ కషాయములో శర్కర కలిపి త్రాగించుట చేతను, తేనెచేత గలిగిన ఆర్ద్రము, శుద్ధశలమును త్రాగుటచేతను, శర్కరచేత నేర్పడిన అజీర్ణము పిప్పలీ చూర్ణమును నేవించుట చేతను, ఔల్లిమువల్లనేర్పడిన అజీర్ణము, మజ్జిగను ద్రాగుటచేతను, పుత్తిసదాగ్నమువల్ల కలిగిన అజీర్ణము వేడినీళ్ళు తీసుకొనుటచేతను, మజ్జిగ వల్ల నేర్పడిన ఆర్ద్రము శుంఠీరసమును నేవించుటచేతను, అటుకులవల్ల బాధలు కొబ్బరి బొండ్లము నీటిచేతను, అగిటిదంటలు, మువగకాయ, మొదలైనవానివల్ల కలుగు అజీర్ణము లన్నియును నేవించుటచేతను, తాటిపండు, అరటిపండు, కొబ్బరికాయ, అనువానివల్ల జనించినవికారములు శుంఠిగాని, తేలుమఱిచెట్టువేరు కషాయములో సైంధవలణమును గలిపి గాని నేవించుటచేతను, సునధుల్ల బుట్టిన వికారములు యవక్షౌరమిచ్చుటచేతను, మామిడిపండ్ల వలన కలిగిన వికారములందు కొబ్బరి బొండ్లమునీటిలో సైంధవలణము చేర్చి ఇచ్చుట చేతను, ఉలమునలన గలిగిన వికారములు, ఉసిరికాయ, తానికాయ అనువాని కషాయము నేవించుటచేతను, కరదూపమువల్ల జనించినబాధ సైంధవలణము మఱియు శుంఠి చేర్చిన మజ్జిగ త్రాగుటచేతను, పక్తికధాన్యముల వలన కలుగు వికారములందు పిప్పళ్ళు తోడి, సైంధవలణమును, అనువానిని చేర్చి భక్షించుటచేతను, పెసలు మఱియు మినుముల వలన కలిగిన ఆర్ద్రము శుంఠీకషాయముతో సైంధవలణము జేర్చి తీసుకొనుటచేతను, సకల ధాన్యములవల్ల నేర్పడిన వికారములు చేదుపొట్టరసములో సైంధవలణము, మఱియు శుంఠి చూర్ణములను జేర్చి తీసుకొనుటచేతను హరించును.

శ్లో॥ శరపుంఖం సమూలేన శుంఠీక్వాథం విబేత్తథా
వత్సా పూర్వ వికారస్య శుంఠీ కై డర్య సైంధవై ॥

11.

అష్టచూర్ణం విశేషేణ యవక్షౌరోదకేనవా
సర్వకంద వికారఘ్నం హింగు త్రికటుకాంబునా॥

12.

పాయసాన్న వికారస్య ప్రత్యోషధ మపూర్వవత్
ఇత్తోరస వికారస్య మరిచం నాగరాంబునా॥

13.

- శ్లో॥ అమృతాహార వికారస్య త్రుటి శుభ్యంబుశర్కరాః
కటుకాహార దోషస్య నవనీతం ఘృతం గుడమ్ ॥ 14.
- తిక్తద్రవ్య వికారస్య మధుర ద్రవ్యసేవనమ్
తూరద్రవ్య వికారస్య క్షీరాజ్య దధిశర్కరాః ॥ 15.
- మధురాహార దోషస్య కటుకాహార సేవనమ్
కషాయ ద్రవ్యదోషస్య తూరద్రవ్యం విధీయతే ॥ 16.
- పాత్రదోష వికారఘ్న ముశీరం చందనోదకమ్
ఫలశాకాది దోషాణాం హింగు సైంధవ నాగరమ్ ॥ 17.
- సాజమోదోదకేనైవ తక్రిం వా సకణాంబుభా
వరూపక వికారఘ్నం శుంఠీక్వాథం ససైంధవమ్ ॥ 18.
- తాలచూర్ణ వికారఘ్నం క్వాథం సైంధవ నాగరమ్
జీరకస్యోదకేనైవ యనతూర ఘృతాన్వితమ్ ॥ 19.
- లశునస్య వికారఘ్నం లామజ్జం చందనం ఘృతమ్
సర్వ వస్య వికారఘ్నం నవనీతం ఘృతంచ తత్ ॥ 20.

తా :— కొడికపాల వికారము వెంపలివేళ్ళు మఱియు శుంఠి కషాయముచేతను గాని, శుంఠి సైంధవలవణములను శేవచెక్క కషాయమందుచేర్చి త్రాగించుట చేతనుగాని, అష్టచూర్ణము చేతనుగాని కమించును. సర్వకండ వికారములు యనతూరము నీటిలోపేసి త్రాగినను, లేక నీటిలో ఇంగువ, తిక్తటాకములుచేర్చి త్రాగినను, పాయసాన్న వికారములు పై ప్రకారము చేసినను, చెఱు వికారములు మిరియాల కషాయము లేక శుంఠికషాయము త్రాగినను, అష్టపదార్థ వికారములు ఏలగుట, శుంఠి వీని కషాయములో శర్కరచేర్చి సేవించినను, కారమయొక్క వికారము వెన్న, నెయ్యి, మఱియు బల్లము అనువాని సుపయోగించినను, చేదుపదార్థములవికారము మధురపదార్థములను సేవించినను, లవణపదార్థములను వికారము పెరుగు లేక పాలు, లేక శర్కర భక్షించినను, మధురాహారము యొక్క వికారము కటుపదార్థములు తీసుకొన్నను, పగురు పదార్థములయొక్క వికారము తూరద్రవ్యములు భక్షించినను, పాత్రదోషముల యొక్క వికారము పట్టికేళ్ళు మఱియు మంచిగంధము అనువాని కషాయమును త్రాగినను, ఫలశాకాది వికారములు ఇంగువ, శుంఠి మఱియు సైంధవలవణము అనువాని సుపయోగించినను, పరూపకము (చిట్టిత, పేరీత, లేక పాలసా) యొక్క వికారము ఓను, లేక పిప్పళ్ళు, లేక శుంఠి, అనువాని కషాయములు త్రాగినను, లేక మజ్జిగలో సైంధవలవణముచేర్చి త్రాగినను, తాల చూర్ణవికారము శుంఠి కషాయమందు సైంధవలవణమునుజేర్చి సేవించినను, లేక జీరకర)

కషాయమందు నెయ్యి, యనఁజొరములను వేసి త్రాగినను, వెల్లుల్లి వికారము వట్టివేళ్ళు, మంచిగంధము అనువానిని నూరి నేవించినను, అపాల వికారము నెయ్యి లేక వెన్న తీసుకొనినను హరించును.

- శ్లో॥ రామతస్య వికారఘ్న మాజ్య మామలకీ రసమ్
సర్వాజీర్ణఘ్న యోజ్యం స్యాల్లంఘనం పరమావధమ్॥ 21.
- సూత్రదోష వికారఘ్నీ కూష్మాండ స్వరస్వాన్నితమ్
జంబీర స్వరసే తద్వత్త క్షేప్త హరితాభయా॥ 22.
- కార్పాస పత్రస్వరసే కాంజికైః సహితం పిబేత్
గంధకస్య విషం తీవ్రం హరతే తక్ర చందనమ్॥ 23.
- ధాత్రీరసముశీరం వా మాహిషం దధిసంయుతమ్
వత్సనాభవిషం హంతి వరాసారం పిబేత్క్షణికాత్॥ 24.
- ఆజ్యం మరిచ చూర్ణంవా తండులీ జలగోపయః
అర్కుక్షీరవిషం హంతి సతిలం గుడసంయుతమ్॥ 25.
- స్నుహీక్షీరవిషం హంతి హ్యేకులా తిలశర్కరాః
తిల్వకస్య వికారఘ్నం సతిలం మధుర త్రియమ్॥ 26.
- అన్యోన్యం యోజయేద్ధిమా మాహిష స్నుగ్విషేధవా
కంకుష్ఠస్య విషం హంతి తుగాక్షీరం సతక్రకామ్॥ 27.
- త్యోజిష్మతీ విషం హంతి మృణాల రససర్పిషా
తిలత్తైల వికారఘ్నం పిణ్యాకం మధురత్రయమ్॥ 28.
- సర్వతైల వికారఘ్నం చిత్రమూల కషాయకమ్
క్రముకస్య వికారఘ్నం రజసీపట్టు సంయుతమ్॥ 29.
- కారస్కురవిషం హంతి జంబూ పత్రరసం పరమ్
గుంజా ఫలవిషం హంతి మేఘనాదీ రసేనవా॥ 30.
- చందనం మధుక క్వాథే మత్స్యక్షీ స్వరసేన వా
ఛిన్యోద్భవా రసేనైవ రంభాయాః స్వరసే పరమ్॥ 31.
- కన్యారస వికారఘ్నం స్నుహీతూరం ససైంధవమ్
భల్లాతకవిషం హంతి సతిలం గుడసంయుతమ్॥ 32.

మాహిషం నవనీతం వా హ్యక్షమూల త్వచాపిచ
చిత్రకస్య విషం తీవ్రం గుడం కృష్ణతిలేనవా॥

33.

తా :— ఇంగువయొక్క వికారము ఉసిరికరసములో నెయ్యి చేర్చి సేవించినను హరించును. అన్ని విధముల అజీర్ణములకు లంఘనము పరమావధము, పాదరస వికారములు బూడిద గుమ్మడు రసములో నిమ్మపండురసము చేర్చి సేవించినను లేక మజ్జిగలో కరక్కాయ మఱియు పసుపును నూరి త్రాగినను లేక పత్తియాను రసములో ధాన్యపు గంజి కలిపి త్రాగినను, గంధక వికారము మజ్జిగలో మంచిగంధము కలిపి పెంటనే సేవించినను, అధవా ఉసిరికాయ రసములో సట్టివేళ్ళు నూరి భక్షించినను, లేక పెరుగులో పట్టివేళ్ళు నూరినాకినను, పత్తనాభివిషము పెంటనే త్రిఫలకషాయము త్రాగినను లేక బియ్యపు కడుగును ఆవుపాలలో జేర్చి త్రాగినను, లేక నేటిలో మిరియాల చూర్ణమును గలిపి సేవించినను, జల్లేడుపాలవిషము బెల్లముతో జేర్చిన నువ్వులు తినుటచేతను, కాడజముడు పాల విషము వేయించిన గోధుమలు మఱియు నువ్వులు వీనిలో చక్కెరజేర్చి భక్షించినను, లాద్దుగ వికారము నువ్వులలో నెయ్యి, లేనె, శర్కర, అనువానిని జేర్చి నాకినను పోవును. మిగిలిన జముడుచెట్ల వికారములు పైన కాడజముడు వికారమునకు జెప్పినవి యొకయొగించవలెను. కంఠస్థ వికారము తవాక్షిరీ మజ్జిగలో వేసి త్రాగినను మాల్కంగిని (జ్యోతిష్మృతి) వికారము తామరతూండ్ల రసములో నెయ్యి చేర్చి సేవించినను, నువ్వులనూనె వికారము తెలకపండి, నెయ్యి, లేనె, శర్కర అనువానిని గలిపి భక్షించినను, అన్ని తెలవికారములు చిత్రమూల కషాయము సేతను, పోకలవికారము, పసుపులో సైంధవ లవణమును జేర్చి భక్షించినను, ముషిణి గింజల వికారము నేరేడుఆకు రసముపుచ్చుకొనినను, గురిపిందవికారము, చిత్రికూర రసమును త్రాగినను, లేక ఆతిమధుర కషాయములో మంచిగంధమును గలిపి ఇచ్చినను లేక పొన్నగింటి, తిప్పతీగ, అరటి అనువాని రసములో మంచి గంధమును గలిపి సేవించినను, కలబందవికారము కాడజముడు తొరమ, మఱియు సైంధవలవణము భక్షించినను, బీడిగింజల వికారము నువ్వులు మఱియు బెల్లము కలిపి సేవించినను లేక తానికాయ చట్టువేరు చూర్ణమును గోదెన్నలో గలిపి నాకినను, చిత్రమూల వికారము నల్లనువ్వులు, బెల్లము వీనిని గలిపి నూరి భక్షించినను శాంతించును.

శ్లో॥ లవణస్య విషం హంతి తులసీ కేతకీ రసమ్

ధుత్తూరస్య విషం హంతి మృణాళ స్వరసం పరమ్॥

34.

ఔదుంబర జలేనైవ తన్మూలేన జలేన వా

కార్పూరపత్ర స్వరసే హరిద్రా కాంజకేన వా॥

35.

కర్పూరస్య విషం హంతి కుటజత్వగసం పరమ్

శాలిమూల విషం హంతి లామంచం తండులోదకమ్॥

36.

- శ్లో॥ సూరణస్య విషం తద్వత్తాంబూలీ పత్రసారతః
వనసూరణ దోషఘ్నం చించా పత్రరసం వరమ్॥ 37.
- కాకమాచీవిషం హంశి సతత్రం చందనోదకమ్
సగుడం నవనీతం వా నిశాసారేణ సర్పిషా॥ 38.
- జాతీఫల వికారస్య లకుచామ్లేణ శర్కరా
బకులస్య వికారంతు హరతే త్రిఫలోదకమ్॥ 39.
- కాంజికం లకుచామ్లం వా నారికేళోదకేనవా
ఆఢకీ ఫల దోషఘ్నం తక్రం నాగర సైంధవమ్॥ 40.
- దోణిణమూలం తు సమృద్ధ్య నాగవల్లీ జ్వలైః పిబేత్
సేవితం ఘృణదోషఘ్నం శుష్కదారు మివాశనిః 41.
- ఘృణదోష వికారస్య లవణం పాణివల్లవమ్
ఉష్ణాంబువా పిబేత్తేన గరుడేనేవ పన్నగః॥
- నారికేళస్య బాలస్య క్వాథం సర్పిర్విమిశ్రితమ్
ఘృణదోషహరం శీఘ్రం పటూత్తమయుతం పిబేత్॥
- గృహగౌళి విషం హంతి నిశాచ పయసా సితా
పూగవక్త్య త్వచః సారైః స్వర్ణం చందన సర్పిషం
ఆత్మగుప్తా వికారస్య శీఘ్రం గోమయ లేపనమ్
సంమర్ద్య కదలీపక్వం భారద్వాజీచ సర్పిషా॥
- ఉద్వర్తనం పునః స్నానం పునః శ్రీగంధ లేపనమ్
దుఃస్పృశ్శాయా వికారస్య చక్రమర్ద ఝపాంబునా॥
- కాకుత్తుండీ విషం హంతి నీలీ చందన సర్పిషా

తా:-లవణయైక్య వికారము, కులసి మఱియు మెలిలిక ప్పాయముచేతను ఉష్ణైత్త
వికారము, భామరతూండ్ల రసముచేతను; లేక మేడిపాలు లేక దాని చెక్కయొక్క కషా
యముచేతను లేక పత్తియాకురసములో పనుపును జేర్చి నేపించుటచేతను; లేక ధాన్యాల్లు
ములో పనుపు కలిపి పుచ్చుకొనుట చేతను కాంతించును. కర్పూరవికారము, కొడిశ
పాలచెక్క రసముత్రాగినను; పరివేశ్య వికారము, బియ్యపు కడుగులో వట్టివేళ్ళను నూరి
యిచ్చినను; అడవికందవికారము చింతాకు రసముపుచ్చుకొనినను; కందవికారము, తమల
పాకు రసముతీసికొనినను; కాకిదొండ విషము, మజ్జిగలో మంచిగంధము నూరి ఇచ్చినను;
ఈ తెన్నులో బెల్లమును జేర్చి భక్షించినను; లేక పనుపు కషాయములో నెయ్యిచేర్చి ఇచ్చి

నను; జాజికాయ వికారము, చిరిపనసరసములో శర్కర కలిపి ఇచ్చినను; పొగడ వికారము త్రిఫలకషాయము నేవించినను లేక కాంజికములో చిరిపనసరసము చేర్చి నేవించినను, లేక కొబ్బరి నీళ్ళు త్రాగినను; కందుల వికారము, మజ్జిగలో శుంఠి, సైంధవలవణములను జేర్చి నేవించినను, లేక తమలపాకు రసములో తుమ్మి వేరు నూరి వాకినను; తప్పక శాంతించును.

కర్రలలోనుండు కృములు మఱియు భ్రమరములు ఇత్యాదులు కరచుటచే గలుగు వికారములు, తెల్లమద్ది బంక చేతను; లేక నీలశంఖపుష్పిచిగుళ్ళను వేడినీళ్ళలోనూరి అందు సైంధవలవణము చేర్చి నేవించుటచేతను; లేక కొబ్బరిబొండుమునీరు లేక లేతకొబ్బరిక్వాథ మందు నెయ్యి సైంధవలవణములను జేర్చి వెంటనే నేవించుటచేతను, గరుత్మంతుడు పామును హరించునట్లు మీదచెప్పిన వికారములు హరించును. బల్లి వికారము పాలలో చక్కెర పసుపు కలిపి త్రాగినను; లేక పండుబారిన పోకలయొక్క పై చెక్కరసములో బంగారును నూరి, అందు మంచిగంధము కూడ నూరి నెయ్యిని జేర్చి ఇచ్చినను శమించును. దురదగొండిని తాకుటచే గలుగు వికారములు, వెంటనే ఆవుపేద శరీరమునకు పూసి పిదప ఆరటిపండును అడవి పత్తియాకు రసములో కలిపి అందు నెయ్యి చేర్చి శరీరమునకు నలుగుపైఱి స్నానముచేసి తిరిగి మంచిగంధమును శరీరమునకు లేపము చేసినను శాంతించును. రామములక లేక నాకుడు అనువాని వికారములు తంగెడు లేక తంబెపు తగిరస చెక్క కషాయమును నేవించినను; కాకిదొండవికారము, నీలిచెట్టు రసములో మంచిగంధమును నూరి, అందు నెయ్యి కలిపి త్రాగినను హరించును.

17. అథ ఆరిష్టయోగ ప్రకరణమ్.

ద శ మూ లా రి ష్ట మ్.

- శ్లో॥ దశమూలాని కుర్యేత భాగైః పంచపల్లైః పృథక్
 పంచవింశత్పలం కుర్యా చ్చిత్రకం పౌష్కరం తథా॥ 1.
- కుర్వాద్దింశత్పలం లోధ్రం గుడూచీ తత్సమా భవేత్
 పల్లైః షోడశభిర్ధాత్రీ రవిసంఖ్యైర్దురాలభా॥ 2.
- ఖదిరో బీజసారశ్చ పథ్యా చేతి పృథక్పల్లైః
 అష్టాభిర్దుణితైః గుష్మ మంజిష్టా దేవదారు చ 3.
- విడంగం మధుకం భార్జీ కపిత్థోక్షః పునర్నవా
 చవ్యం మాంసీ ప్రియంగుశ్చ శారిబా కృష్ణజీరకం॥ 4.

- శ్లో॥ త్రిమృతా రేణుకా రాన్నా విప్పలీ క్రముకశ్మరీ
హరిద్రా శతపుష్పావ సద్భుకం నాగ కేసరం॥ 5.
- ముస్తమింద యవాశ్మంగీ జీవకర్షభకా తథా
మేదాచాన్యా మహామేదా కాకోత్యా ఋద్ధివృద్ధికే॥ 6.
- కుర్యాత్పృథగ్ద్విపలికాన్నచే దష్టగుణే జలే
చతుర్థాంశం శృతం సీత్యా మృద్భాంజే సన్నిధాపయేత్॥ 7.
- తతః పష్టిపలాం ద్రాక్షాం పచేన్నీరే చతుర్థణే
త్రిపాదశేషం శీతంచ పూర్వక్వాథే శృతం షీపేత్॥ 8.
- ద్వాత్రింశత్పలికం ఔద్రం దద్యాత్ గుడచతుశ్శతం
త్రింశత్పలాని ధాతక్వాః తక్కిలం జల చందనం॥ 9.
- జాతీఫలం లవంగం చ త్వగేలా పత్రకేసరమ్
విప్పలీచేతి సంచూర్ణ్య భాగైర్ద్విపలికైః పృథక్॥ 10.
- శాణమాత్రాచ కస్తూరీ సర్వమేకత్ర నిషీపేత్
భూమా నిఖనయేత్ భాండం తతోజాత రసం విజేత్॥ 11.
- కతకస్య ఫలం షీప్తా రసనిర్మలతాం సయేత్
గ్రహణీమరుచిం శ్వాసం కాసం గుల్మం భగందరమ్॥ 12.
- వాతవ్యాధిం క్షయం ఛర్దిం పాండురోగంచ కామలామ్
కుష్మాన్ధ్యర్కాంసి మేహశ్శ మందాగ్ని ముదరాణిచ॥ 13.
- శర్కరా మశ్కరీం మూత్రకృచ్ఛ్చం ధాతుక్షయం జయేత్
కృశానాం పుష్టిజననో వంధ్యానాం పుత్రదః పరమ్
అరిష్టో దశమూలాఖ్యస్తేజ శ్శుక్రబల వృదః॥ 14.

శా :— దశమూలములు (కోలపాన్న, ముయ్యాకు పాన్న, తక్కులి, పెద్దగుమ్మడు పల్లెరు, మారేడుచేళ్ళు, దుందిలము, పెద్దమానిచెక్క, ములక, వాకుడు, పృత్యేకము అయిదు పలములు. చిత్రమూలము 25 పలములు, పుష్కరమూలము 25 పలములు. బొద్దగచెక్క 20 పలములు. ఊప్పలీగ 20 పలములు, ఉసిరికాయలు 16 పలములు. దురదగొండికేరు 12 పలములు, చంద్రచేప 8 పలములు, కరక్కాయలు 8 పలములు, చెంగల్యకోష్ఠ, మంజిష్ఠ, దేవదారు, వాయువిడంగములు, యష్టిమధుకము, గంటుభారంగి పెలగచెక్క, తానికాయలు, తెల్లగలిజేరు, చవ్యము, జటామాంసి, ప్రేంకణము, మగంధ పాల చేళ్ళు, నల్లజీలకర్ర, పాల తేగడ, రేణుకలు, సన్నరాన్నము, పిప్పళ్ళు, గంగరావిచెక్క,

కచోరములు, పసుపు, సోదాగింజలు (బద్దసోపు), పద్మకము, నాగ కేసరములు, తుంగము
స్త్రలు, కొడిశ పాలగింజలు, కర్కాటకశృంగి, జీవకచూ, ఋషభకము, మేద, మహామేద,
కాణోలి, త్రిరకాణోలి, ఋద్ధి, వృద్ధి, అనువిప్రత్యేకము రెండుపండులు. వైవానినన్నిటిని
దంచి ఎనిమిదిరెట్లు జలములో వేసి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి తరువాత
60 పలములు ద్రాక్షపండ్లను తీసుకొని నాల్గురెట్లు నీళ్ళనువైచి, మూడుభాగములు మిగులు
నట్లు కషాయముగ కాచి ఒకకుండలో వడియగట్టి వైకషాయమును కూడజేర్చి అందు తేనె
32 పలములు, బెల్లము 400 పలములు, ఆరెపువ్వు 30 పలములు, తక్కులగులు, పట్టి.
వేళ్ళు, మంచీగంధము, గాజికాయ, లవంగములు, ధాక్షిణిచెక్క, ఏలకులు, ఆకుపత్రి
నాగ కేసరములు, పిప్పళ్ళు, అనువానిని ప్రత్యేకము 2 పలములు చొప్పున గ్రహించి
మెత్తగా చూర్ణించి చేర్చి ఒక శాకపృమాణము కన్నూరి కూడ కలిపి ఆకుండ మూతని
మూసి చీలమన్ను లేపముచేసి భూమిలో ఒకమాసము వరికు పాతిపెట్టవలయును. తదుపరి
దాని మూతని విప్పి అందులో చిల్లిగింజలనునూ శంఖములను వేసి జేర్చవలయును. ఈ
దశమాలాదిప్రమును భద్రపరచి నేవించి, గ్రహణి, అరుచి, శ్వాస, కాస, గుల్మ, భగండ
రము, వాతవ్యాధి, క్షయ, ఛర్ది, పాండు. కామలా, కుష్ఠ, అర్చుస్సు, మేహ, మందాగ్ని
ఉదర, అశ్మశి, మూత్రకృచ్ఛ, రోగములును మతీయు ధాతుక్షయమును బోగొట్టును.
ఇదియునుంగాక కృతులకు శరీరభస్మిని, తేజస్సును, శుక్రవృద్ధిని, బలమును గలిగించును.
మతీయు సంధ్యాస్త్రీలు దీనిని నేవించిన సంతానవతులగుదురు.

ఉ శీ రా స వ మ్.

- శ్లో॥ ఉశీరం వాలకం వద్మం కాశ్మణ్యం నీలముత్పలమ్
ప్రియంగు వద్మకం లోధం మంజిష్ఠాం ధన్వయాశకమ్ ॥ 15
- చాతాం కిరాత తిక్తంచ న్యగ్రోధో దుంబరం శశీమ్
పర్పటం వుండరీకంచ పటోలం కాంచనారకమ్ ॥ 16.
- జంబూ శాల్మలి నిర్యాసం ప్రత్యేకం పలసమ్మితమ్
సర్వం సుచూర్ణితం కృత్వా ద్రాక్షాయాః పలవింశతిమ్ ॥ 17.
- భాతకీం షోడశపలాం జల్మదోణద్వయే షీ పేత్
శర్కరాయాస్తులాం దత్వా డౌద్రస్యార్థ తులాం తథా ॥ 18.
- మాసం సంపాదయేద్భాణ్ణే మాంసే మరిచ ధూపితే
ఉశీరాసవ ఇత్యేష రక్తపిత్త వినాశనః
పాండు కుష్ఠ ప్రమేహార్కః కృమిశోధ మారస్తభా ॥ 19.

తా :— పట్టివేళ్ళు, కూతురు బుడమ, తామరదుంప, పెద్దగుమ్మడు పండ్లు, నల్ల
కలువ దుంప, ప్రియంగు (ప్రేంకణ), పద్మకాష్ఠము, లాద్దుగ చెక్క, మంజిష్ఠ, దురభ

గొండివేళ్ళు, చిరుబొడ్డి, కిరాతతిక్రమ (చిరాయితా), వట్టిచెక్క, మేడిచెక్క, కచోరములు, పర్పాటకము, తెల్లతామర, చేదుపొట్ట, దేవకాంచనముచెక్క, నేరేడుచెక్క, బూరుగుబంక, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక పలము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి, జటామాంసి మఱియు మిరియాలతో ధూపమువేయబడిన మృత్పాత్రలో బోసి అందు దాగి 20 పలములు, ఆరెపువ్వు 16 పలములు, జలము రెండుద్రోణములు, ఖండ శర్కర నూరుపలములు మఱియు తేనె 50 పలములు చేర్చి దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్నురాచి ఒక నెలపాటుంచవలయును. అనంతరము దానిలోని యాసవమును వడియ గట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును. దీనినుచితప్రదాణ ముపయోగించిన రక్తపిత్తము, పాండు, క్షుద్ధము, పృమేహము, మూలవ్యాధి, కృమి రోగములును సంజారోగములును హరించును.

అమృతారిష్టమ్.

- శ్లో॥ అమృతాయాః పలశతం దశమూలీ శతం తథా
చతుర్దోణే జలేపక్త్వా కుర్యాత్పాదావశేషితేః 20.
శీతే తస్మిన్ రసే పూతే గుడస్య ద్వితులాం ఓషేత్
అజాజీ షోడశపలం పర్పటస్య పలద్వయమ్॥ 21.
సప్తపర్ణం త్రికటుకం ముస్తకం నాగకేసరమ్
కటుకాతివిషా చేంద్ర యవంచ పలసమ్మితమ్॥ 22.
ఏకీకృత్య ఓషేద్భాండే నిధద్వ్యా న్నాస మాత్రకమ్
అమృతారిష్ట ఇత్యేష సర్వజ్వర కులాంతకః॥ 23.

తా :— తిప్పతీగ 100 పలములు. దశమూలములు ప్రత్యేకము 10 పలములు దీనిని బాగుగానలియగొట్టి నాల్గద్రోణముల నీళ్ళలోవేసి చతుర్దాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి ఒక కుండలోబోసి అందు 200 పలముల బెల్లమునువేసి పిదప జీలకర్ర 16 పలములు. పర్పాటకము రెండుపలములు, సప్తపర్ణి (ఏడాకులఅరటి), త్రిటుకములు, తుంగముస్తలు, నాగకేసరములు, కటుకరోహిణి, అతివస, కొడిశ చాలిగింజలు ఇవి ప్రత్యేక మొకపలము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి పై కుండలో వేసి, దాని మూతిని బంధించి చీలమన్నిచ్చి ఒక మాసపర్యంత ముంచవలయును. ఇది అమృతారిష్టము. దీనిని నేవించిన సర్వజ్వరములు నశించును.

కుటజారిష్టమ్.

- శ్లో॥ కుటజ మూలస్య మృద్వీకార్థ కుటాం తథా
మధూక పుష్ప కాశ్మర్యా భాగాన్ దశ పలోన్మితాన్॥ 24.
చతుర్దోణేంభసః పక్త్వా క్వాథే ద్రోణావశేషితే

శ్లో॥ ధాతక్యా విశతి పలం గుడస్యచ తులాంక్షి పేత్ ॥ 25.

మాసమాత్రం స్థితో ధాండే కుటజారిష్ట సంజ్ఞితః
జ్వరాక్ ప్రశమయేత్సర్వాక్ కుత్యా త్రిక్షం ధనంజయమ్ ॥ 26.
దుర్వారాం గ్రహణీం హన్తి రక్తాతీసార ముబ్బణమ్ ॥

తా :— కొడికపాక వేరు చెక్క 100 పలములు, ద్రాక్షపండ్లు 50 పలములు, ఇప్పపువ్వు, పెద్దగుమ్మడు, ఇవి ఒక్కొక్కటి 10 పలములు, వీనిని బాగుగా నతియగొట్టి నాల్గుద్రోణముల సీళ్ళలో వేసి నాల్గవభాగము మిగులనట్లుగ కషాయముకాచి వడియ గట్టి ఒక కుండలో పోసి అందు ఆరెపువ్వు 20 పలములును, తెల్లము 100 పలములును వేసి దాని మూతిని బంధించి ఒక మాసముంచ వలయును. పిదప దానిని వడియగట్టి భద్ర పరచవలెను. ఇది కుటజారిష్టము. దీనిని నేవించిన సర్వజ్వరములు రక్తాతీసారములు, అసాధ్యగ్రహణీ వ్యాధులు నుపశమించి అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయును.

5. దాగ్రిక్షి రిష్టమ్.

శ్లో॥ దాగ్రిక్షా తులార్థం ద్విదోశ్చే జలస్య విసచేత్పుధీః
పాదశేషే కషాయేచ పూతే శీతే వినిక్షి పేత్ ॥ 27.

గుడస్య ద్వితులాం తత్ర త్వగేలా పత్రకేసరమ్
ప్రియంగు మరిచం కృష్ణా విడంగం చేతి చూర్ణయేత్ ॥ 28.

పుథక్ పలోన్నితై ర్భాగైః ఘృతభాండే వినిక్షి పేత్
సమం తతోఘట్టయిత్వా తతోజాత రసంపిబేత్ ॥ 29.

ఉరఃక్షతం క్షయం హంతి కాసశ్వాస గళామయాక్
దాగ్రిక్షా రిష్టాహ్వయః ప్రోక్తో బలకృన్మలశోధనః ॥ 30.

తా :— దాగ్రిక్షపండ్లు 50 పలములు గ్రహించి రెండు ద్రోణముల సీళ్ళలో వేసి చతుర్దాశముగ కషాయము. కాచి, చల్లైన తరువాత బాగుగా పిసికి ఒక కుండలో వడియగట్టవలెను. దానిలో 200 పలములు పాతబెల్లము, పిదప దాక్షిణీచెక్క, సన్న ఏలకులు, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, ప్రేంకణము, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, వాయువిడంగములు. అనునవి ఒక్కొక్క పలము చొప్పున గ్రహించి చూర్ణించి వేసి దాని ముఖమును బంధించి చీలమున్ను రాచి ఒకమాస ముంచవలయును. అటుతరువాత దాని ముఖమును విప్పి అందులోని ద్రవమును వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. ఈ ద్రాక్షారిష్టమును నేవించుటచేత ఉరఃక్షతము, క్షయ, కాస, శ్వాస, గళశోగములు హరించి బలమాను వృద్ధిచేసి మలమును శోధనము చేయును.

6. అ భ యా రి ష్ట మ్.

- శ్లో॥ అభయాయాస్తులామేకాం మృద్వీకార్థ తులాం తథా
విడంగస్య దశపలం మధూక కుసుమస్యచ॥ 31.
- చతుర్దోణే జలే పక్త్వా ద్రోణమేవావశేషయేత్
శీతీభూతే రసే తస్మిన్ పూతే గుడతులాం క్షిపేత్॥ 32.
- శ్వదంష్ట్రాం త్రివృతాం ధాన్యం ధాతకీ మింద్ర వారుణీం
చవ్యాం మధూరికాం శుంఠీ దంతీం మోచరసం తథా॥ 33.
- పలయుగ్మమితం సర్వం పాత్రే మహతి మృణ్మయే
క్షిప్త్వా సంరుద్య తత్పాత్రం మాసమాత్రం నిధావయేత్॥ 34.
- తతో జాతీరసం జ్ఞాత్వా పరిస్పావ్య రసం వయేత్
బలం కోవ్యంచ వహ్నించ వీక్ష్య మాత్రాం ప్రయోజయేత్॥ 35.
- అర్ఘ్యాంసి నాశయేచ్ఛిమ్యం తథాష్టా వ్రదరాణిచ
వర్శో మూత్ర విబంధఘ్నో వహ్నిం సందీపయేత్పరమ్॥ 36.

తా :— కరక్కాయలు 100 పలములు, దాగ్రీక్షపండ్లు 50 పలములు, వాయు విడంగములు 10 పలములు, ఇష్టపువ్వు 10 పలములు, వీనిని దంచి నాల్గదోణముల నీళ్ళలో వేసి నాల్గవభాగము మిగులుగట్లు కషాయము కాచి వడియగట్టి ఒక కుండలో బోసి అందు 100 పలములు బెల్లమునువేసి పిదప పల్లెరు, పాల తేగడ, ధనియాలు, ఆరె పువ్వు, ఏటిపుచ్చ, చవ్వము, సోపు, శొంఠి, దంతీమూలము మఱియు బూరుగుబంక, అనునవి పృత్యేకము రెండుపలములు చొప్పున గ్రహించి చూల్లించి పై కుండలో బోసి దాని మూతనిమూసి చీలమున్న ఇచ్చి ఒక మాసముంచవలెను. అటుపిమ్మట దానిని తెరచి వడియగట్టి భద్రపరచవలెను. దీనిని శోగియొక్క అగ్నిబలానుసారము ఉపయుక్త మాత్రా నేమిచిన, అగ్నములు, (విశేషముగా రక్తాగ్నములు) ఎనిమిది నిధముల ఉదర శోగములు, మలబద్ధము, మఱియు మూత్ర బంధశోగములు, శీఘ్రముగా హరించును. మఱియు దీనిచే జరరాగ్ని విశేషముగా దీప్తమగును.

7. బ లా రి ష్ట మ్.

- శ్లో॥ బలాశ్వగంధయో ర్ద్రావ్యం పృథక్ పలశతం శుభమ్
చతుర్దోణే జలే పక్త్వా ద్రోణమేవావశేషయేత్॥ 37.
- శీతే తస్మిన్ రసే పూతే క్షిపేద్గుడ తులాత్రయమ్
ధాతకీ షోడశపలాం పయస్యాం ద్విపలాంశికాన్॥ 38.

- శ్లో॥ పంచాంగుళ పల ద్వంద్వం రాస్నా మేలాం ప్రసారణీమ్
దేవపుష్ప ముఖీరంచ శ్వకంప్రసించ పలాంశికాన్ ॥ 39.
- మాసం బాండే స్థితస్త్యేషః బలాన్జిష్టో మహాఫలః
హస్త్యుగ్రాన్ వాతభాన్ రోగాన్ బలపుష్ప్యగ్ని వర్ధనః॥ 40.

అథా :— బలమాలము నూరుపలములు, అశ్వగంధ (పెన్నేరుగడ్డ), మారుపలములు, వీనిని దంచి నాలుగు ద్రోణముల నీళ్ళలోవేసి ఒకద్రోణము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి ఒక కుంఠలో వడియగట్టి, అందు 300 పలములు బెల్లమును వేసి బాగుగా కలియబెట్టవలెను. తిదనంతరము దానిలో ఆరెపువ్వు 16 పలములు, క్షీర కాణోళి 2 పలములు, ఆముదపువేళ్లు 2 పలములు, సన్నరాన్నము, చిన్నఏలకులు, ప్రసారిణి, లవంగములు, నట్టివేళ్లు, పల్లెరు, అనునవి ప్రత్యేక మొకపలము చొప్పునవేసి దాని ముఖమును బంధించి ఒక మాసమంతవలయును తడుపరి దానిని తెరిచి వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. దీనిని నేవించిన ఉగ్రమైన వాతగోగములు హరించి బలమును, పుష్టిని వృద్ధిచేసి అగ్నిదీప్తిని కలుగజేయును.

8. దేవదార్వారిష్టమ్.

- శ్లో॥ దేవదారు తులార్ధంచ వాసాయాః పలవింశతిమ్
మంజిష్ఠేద్రయవా దంతీ తగరం రజనీ ద్వయమ్॥ 41
- రాస్నా కృమిఘ్నం ముస్తంచ శిరీషం ఖదిరార్జునౌ
భాగాన్ దశపలాన్ దద్యాద్యవాన్యా వత్సకస్యచ॥ 42.
- చందనస్య గుడూచ్యాశ్చ రోహిణ్యాశ్చిత్రకస్యచ
భాగావప్త పలానేతా నప్తద్రోణేంభసః పచేత్ ॥ 43.
- ద్రోణశేష కషాయేచ పూతే శీతే ప్రదాపయేత్
ధాతక్యా ష్టాడశపలం మాక్షిశస్య తులాత్రయమ్॥ 44.
- వ్యోషస్య ద్విపలం దద్యాత్ తిరీజాతంచ చతుఃపలమ్
చతుఃపలం ప్రియంగుశ్చ ద్విపలం, నాగ కేసరమ్॥ 45.
- సర్వాణ్యేతాని సంచూర్ణ్య ఘృతభాండే నిదాపయేత్
మాసాదూర్ధ్వం పిబేదేతం ప్రమేహం హన్తి దుస్తరమ్॥ 46.
- వాతరోగాన్ గ్రహణ్యరో మూత్రకృచ్ఛాగ్ని నాశయేత్
దేవదార్వాదికోరిష్టః కంఠా కుష్ఠ వినాశనః॥ 47

తా :— దేవదారు 50 పలములు, అడ్డపరము 20 పలములు, మంజుష్ఠ, కొడిశ పాలగింజలు, దంతిమాలము, గ్రంథి తగరము, పనుపు, మౌనిపనుపు, సన్నరాన్నము, వాయువిడంగములు, తుంగముస్తలు, దిరిశనపుచెక్క, చంద్రచేప, తెల్లమద్దిచెక్క, అను నవి ప్రత్యేకము పదిపలములు. ఓను, కొడిశ పాలచెక్క, మంచిగంధము, తిప్పతీగ, కటుకరోహిణి, చిత్రములము, అనునవి ప్రత్యేకము రి పలములు. వీని నన్నిటిని దంచి 8 ద్రోణముల నీళ్లలో వైచి అప్తమాంశముగక మాయము కాచి ఒక కుండలో వడియ గట్టి అందు ఆ రెపువ్వు చూర్ణము 16 పలములు. తేనె 500 పలములు, శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరి యాలు ఇవి ఒక్కొక్కటి రెండుపలములు, దాక్షిణిచెక్క, ఏలకులు, ఆకుపత్తి అనునవి ప్రత్యేకము నాలుగు పలములు. ప్రేంకణము నాలుగుపలములు, నాగకేసరములు రెండు పలములు. వీని నన్నిటిని చూర్ణించివేసి, దాని ముఖమును బంధించి ఒక మాసముంచవల యును. అనంతరము దానిమూతని విప్పి అందులోని దేవదారాద్విప్తమును భద్రపరచి నేవించిన దుస్తరముగు ప్రమేహములు, వాతరోగములు, గ్రహణివ్యాధులు, అర్బుములు, మూత్రోక్చచ్ఛము, దురదలు మఱియు కృష్ణవ్యాధులు నశించును.

9. అశోకారిష్టమ్.

శ్లో॥ అశోకస్య తులామేకాం చతుర్ద్విజే జలే పచేత్
పాదశేషే రసేపూతే శీతే పలశత ద్వయమ్॥ 48.

దద్యాత్ గుడస్య ధాతక్యాః పలమోడశికం మతమ్
అబాజీం ముస్తకం శుంఠీం దార్దువత్పల ఫలత్రికమ్॥ 49.

ఆమ్రాఫి జీరకం వాసాం చందనంచ వినిషిపేత్
చూర్ణయిత్వా పలాంశేన మతో భాండే నిధాపయేత్॥ 50.

మాసాదూర్ధ్వంచ పీతైవ మస్మద్గర రుజాం జయేత్
జ్వరంచ రక్తపిత్తారోగ మందాగ్నిత్వమరోచకమ్
మేహశోధారుచిహర స్త్వశోకారిష్టసంజ్ఞితః॥ 51.

తా :— అశోక చెక్క 100 పలములు గ్రహించి ధంచి నాలుగు ద్రోణముల నీళ్లలో వైచి చతుర్ద్విజే కమాయము కాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి చల్లార్చి అందు 200 పలముల బెల్లమును వైచి బాగుగా కలియబెట్టవలయును. పిదప దానిలో ఆరెపువ్వు చూర్ణము 16 పలములు, అబామోదము, తుంగముస్తలు, శొంఠి, మానిపనుపు, కలువ దుంప, కిరక్కాయ పెచ్చులు, తానికాయ పెచ్చులు, ఉసిరికాయ పెచ్చులు, మామిడి జీడి, జీలకర్ర, అడ్డపరము, మంచిగంధము అనునవి ప్రత్యేకము ఒక పలము చొప్పున చూర్ణించి జేర్చి విడిప్రకారము దాని ముఖమును బంధించుచేసి ఒక మాస ముంచవలయును. అనంతరము దీనిని తెరిచి అందులోని ఆదిప్తమును వడియగట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును.

దీనిని నేవించిన అస్పద్యరము, ఋతుశూలలు, జ్వరములు, రక్తపిత్తములు, అర్బుస్సులు, మందాగ్ని, అరోచకము, మేహము, మతియు అరుచి రోగములు హరించును.

10. జీరకాద్యరిష్టమ్.

- శ్లో॥ జీరకస్య తులా ద్వంద్వం చతుర్ద్వోణ జలే పచేత్
ద్రోణశేషే ష్టిపేత్తత్ర తులా త్రయమితం గుడమ్॥ 52.
- ధాతకీం శోడశపలాం శుంఠీంచ ద్విపలోన్మితామ్
జాతీఫలం ముస్తకంచ చాతుర్జాతం యవానికామ్॥ 53.
- కంకోలం దేవపుష్పంచ పలమానేన నిక్షిపేత్
మాసం సంఘాపయేద్భాండే మృత్తికా పరినిర్మితే॥ 54.
- తతః కల్కాన్ వినిర్మూత్య పాయయేత్కర్ష మాత్రయా
అరిష్ట్యే జీరకాఖ్యాయం నిహన్యాత్ నూతికా గదాన్
గ్రహణీమతిసారంచ తథా పహ్నోశ్చ వైకృతిమ్॥ 55.

తా:— బాగుచేసిన జీలకర్ర 200 పలములు గ్రహించి దంచి నాలుగు ద్వోణ ముల నీళ్లలో వైచి చతుర్ద్వాంశముగ కషాయము కాచి ఒక మృణ్మయ పాత్రలో వడియ బోసి అందు పాతెబెల్లము 300 పలములు వేసి బాగుగా కలియబెట్టి పిదప ఆరెపువ్వు 16 పలములు, శొలి 2 పలములు, జాజికాయ, తుంగముప్తలు, ఏలకులు, దాక్షిణీచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగ కేసరములు, ఓమ, తక్కోలములు, లవంగములు, అనునవి ప్రత్యేక మొక పలము వీని నన్నిటిని కొద్దిగా దంచి వై కుండలో బోసి, దాని ముఖమును బంధించి, చీలమన్ను రాచి ఒక మాస ముంచవలయును. ఆటుపిమ్మట దానిని తెరిచి అందులోని జీరకాద్యరిష్టమును వడియగట్టి భద్రము చేయవలయును. దీనిని ఒక కర్ష ప్రమాణము చొప్పున నేవించిన నూతికలు, గ్రహణీ, మతియు అతిసారరోగములను హరించి అగ్ని దీపనమును గలుగజేయును.

11. ఖదిరారిష్టమ్.

- శ్లో॥ ఖదిరస్య తులార్థంతు దేవదారు చ తత్సమమ్
వాకుచీ ద్వాదశపలం దార్వీస్యాత్పల వింశతిః॥ 56.
- త్రిఫలా వింశతిపలా న్యష్టద్రోణేన్భుజః పచేత్
కషాయే ద్రోణశేషేచ పూతే శీతే వినిషిపేత్॥ 57.
- తులాద్వయం మాషికస్య తులై కా శర్కరామతా
ధాతక్యా వింశతిపలం కంకోలం నాగ కేసరమ్॥ 58.

శ్లో॥ జాతీఫల లవంగైలా త్వష్టత్రాణి పృథక్ పృథక్
వలోన్మితాని కృష్ణాయా దద్యాత్పిల చతుష్టయమ్॥ 59.

ఘృతభాండే వినిశీష్య మాసాదూర్ధ్వం పిత్తేత్తతః
మహాకుష్ఠాని హృద్రోగం పాండు రోగార్బుదం తథా॥ 60.

గుల్మం గ్రంథి కృమీన్ శ్వాసం కాసం స్లిహోదరం తథా
ఏషవై ఖదిరారిష్టస్సర్వకుష్ఠ నివారణః॥ 61.

తా:—చండ్రచంద్ర 50 పలములు, దేవదారు 50 పలములు బావచాలు 12 పలములు మ్రానిదనువు 30 పలములు త్రిఫలములు 20 పలములు వీనినన్నిటిని బాగుగా దంచి దిద్దోణముల నీళ్లలోపైచి అష్టమాంశముగ కషాయము కాచి ఒక నేతితో మగిన కుండలో వడియగట్టి చల్లారిన శరవాల అందు తేనె 200 పలములు, శర్కర 100 పలములు ఆరె పువ్వు చూర్ణము 20 పలములు, తక్కిలములు, నాగకేసరములు, జాజికాయ, లవంగములు, ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, అకుపత్తి అనువానిని ప్రత్యేక మొక పలము చొప్పున గ్రహించి చూర్ణము చేసి చేర్చి మఱియు పిప్పళ్ల చూర్ణమును 4 పలములు వేసి దాని మూతని బంధించి చీలమన్ను ఇచ్చి ఒక మాసమువర కుంచవలయును. దీని సుపయోగించిన మహాకుష్ఠరోగములు, హృద్రోగము, పాండు, అర్బుదము, గుల్మము, గ్రంథులు, కృష్ణులు, శ్వాస, కాస, స్లిహ, ఉదర రోగములు, మఱియు నీఖదిరారిష్టము సర్వకుష్ఠములను నివారించును.

12. అద్దనారిష్టమ్ (పార్థాద్యరిష్టము).

శ్లో॥ పార్థవ్యచ స్తులామేకాం మృద్వీకార్థ తులాం తథా
భాగం మధూక పుష్పస్య పలవింశతి సమ్మితమ్॥ 62.

చతుర్దోణేష్ఠ్యునః పక్త్వా ద్రోణమేవావశేషయేత్
ధాతిక్యా వింశతిపలం గుడస్యచ తులాం క్షిపేత్॥ 63.

మాసమాత్రం స్థితోభాణ్ణే భవేత్పార్థాద్యరిష్టకః
హృత్పుష్పస గదాన్ సర్వాన్ మాన్యయం బలవీర్య కృత్॥ 64.

తా:—తెల్లనది చెక్క 100 పలములు, ద్రాక్షపండ్లు 50 పలములు, ఇష్టపువ్వు 20 పలములు పై చెక్కను దంచి మిగిలిన రెండు ద్రవ్యములను చేర్చి నాలుగు ద్రోణముల నీళ్లలోవేసి చతుర్థాంశావశేషముగ కషాయము కాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి అందు ఆరెపువ్వు చూర్ణము 20 పలములు, పాతబడిన తెల్లము 100 పలములు వేసి బాగుగా గలిపి దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్ను ఇచ్చి ఒక మాస ముంచవలయును. తదనంతరము దానిని లెఱచి అందులోని అరిష్టమును వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. దీనిని నేవించిన సమస్త హృదయ పుష్పస రోగములు హరించి బలవీర్యములను వృద్ధి చేయును.

13. అశ్వగంధాద్యరిష్టమ్.

- శ్లో॥ తులార్థంచాశ్వగంధాయాః ముసల్యాః పలవింశతిః
మంజిష్టాయాః హరీతక్యాః రజనోఽమధుకస్య చ॥ 65.
- రాస్నా విదారీ పార్థానాం ముస్తక త్రివృతోరపి
భాగాన్ దశపలాన్ దద్వా దనంతా శ్యామయోస్తథా॥ 66.
- చందన ద్వితయస్యాపి వచాయాః చిత్రకస్య చ
భాగాన్ పృథ్వీన్ ట్టుణ్ణా నష్టద్రోణేంభసః పచేత్ ॥ 67.
- ద్రోణశేషే కషాయేస్మిన్ పూతే శీతే ప్రదాపయేత్
ధాతక్యాః షోడశపలం మాషికస్య తులార్యమ్॥ 68.
- వ్యోమంతు ద్విపలం గ్రాహ్యం త్రిజాతక చతుః పలమ్
చతుః పలం ప్రియంగోశ్చ ద్విపలం నాగ కేసరమ్॥ 69.
- మాసాదూర్ధ్వం పిబేదేనం కరైక పరిమాణతః
మూర్చా మపస్మృతిం శోషం ఉన్మాదమపి దారుణమ్॥ 70.
- కార్ష్య మర్శాంసి మందత్వ మగ్నేర్వాత భవాన్ గదాన్
అశ్వగంధాద్యరిష్టాయం పీతోహస్యా దసంశయమ్॥ 71.

తా :— అశ్వగంధ (పెన్నేరుగడ్డ) 50 పలములు, నేలతాడిగడ్డలు 20 పలములు, మంజిష్ఠ, కరక్కాయ పెచ్చులు, పసుపు, మృనిపసుపు, ఇప్పపువ్వు, సన్నరాస్నము, నెలగుమ్మడుగడ్డ, తెల్లమద్దిచెక్క, తుంగముస్త్రలు, పాలతేగడ, అనునవిప్రత్యేకము 10 పలములు, తెల్లగుంధపాలచేళ్ళు, నల్లగుంధపాలచేళ్ళు, మంచిగంధము, రక్తచందనము, వస, చిత్రమూలము. ఇవి ప్రత్యేకము 8 పలములు, పై వాని నన్నిటిని బాగుగా దంచి ద్రోణముల నీళ్ళలో వేసి అష్టమాంశముగ కషాయము కాచి ఒక టండలో వడియగట్టి చల్లారిన పిదప అందు ఆరెపువ్వు 16 పలములు, తేనె 200 పలములు, త్రికటుకములు, 2 పలములు, త్రిజాతకములు 4 పలములు, ప్రేంకణము 4 పలములు, నాగ కేసరములు 2 పలములు, వీనిని కొంచెము దంచిపైచి దాని మూతిన బంధించి చీలమన్ను ఇచ్చి ఒక మాసము వగకు ఉంచవలయును. అనంతరము దాని మూతిన దెబ్బచి అందులోని అరిష్టము వడియగట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును. ఈ యశ్వగంధాద్యరిష్టమును ఒక కర్ష ప్రమాణము నేవించిన మూర్ఖులు, అపస్మారిములు, శోష, దారుణమైన ఉన్మాదగోగము, కృశత్వము, మూల న్యాయములు, అగ్నిమాంద్యము మఱియు వాతరోగములు హరించును.

14. బబ్బులారిష్టమ్.

- శ్లో॥ తులా ద్వయంచ బబ్బుల్యాశ్చతుర్ద్రోణే జలే పచేత్
ద్రోణశేషే రసే శీతే గుడస్య త్రితులాం ఊపేత్ ॥ 72.
- ధాతకీం షోడశపలాం కృష్ణాంచ ద్విపలాం తథా
జాతీవలాని కంఠోల మేలాత్వకృత్త్రకేసరమ్ ॥ 73.
- లవంగం మరిచం చైవ పలికాన్యవ కల్పయేత్
మాసం భాణ్డే స్థితస్తేష్వ బబ్బులారిష్టకో జయేత్.
క్షయం కుష్ఠ మతీసారం పృమేహ శ్వాస కాస నుత్ ॥ 74.

తా :— సల్లతుమ్మచెక్క 200 పలములు, దీనిని దంచి నాలుగు ద్రోణముల నీళ్లలో వైచి నాలుగవభాగము మిగులునట్లుగ కషాయముకాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి చల్లారిన పిదప దానిలో 300 పలములు పాతబెల్లమునువేసి బాగుగా గలిపి పిమ్మట అందు ఆరెపువ్వు 16 పలములు, పిప్పళ్లు 2 పలములు, జాజికాయ, తక్కిలములు, ఏలకులు, లవంగపట్టి, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, లవంగాలు, మిరియాలు అనునవి ఒక్కొక్క పలము చొప్పున దంచివేసి దాని మూతిని బంధించి, చీలమన్నురొచి ఒక మాసముంచవలయును. తదనంతరము దానిలోని అరిష్టమును వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. ఈ బబ్బులారిష్టమును నేవించిన క్షయ, కుష్ఠము, అతిసారము, పృమేహము, శ్వాస, కాస, రోగములు హరించును.

15. రోహితకారిష్టమ్.

- శ్లో॥ రోహితక తులామేకాం చతుర్ద్రోణే జలే పచేత్
పాదశేషే రసే పూతే శీతే పలశత ద్వయమ్ ॥ 75.
- దద్యాత్ గుడస్య ధాతక్యాః పలషోడశికా మతా
పంచకోలం త్రిజాతంచ త్రిఫలాంచ వినిషీపేత్ ॥ 76.
- చూర్ణయిత్వా పలాంశేన తతోభాణ్డే వినిషీపేత్
మాసాదూర్ధ్వంచ పిబతాం సర్వోదర చుజాం జయేత్ ॥ 77.
- స్త్రీహ గుల్మోదరా స్త్రీలా గ్రహణ్యర్థాంసి కామిలామ్
కుష్ఠ శోఘారుచి హరో రోహితారిష్ట సంజ్ఞితః ॥ 78.

తా :— ములుమోదుగుచెక్క 100 పలములు. దీనిని దంచి నాలుగు ద్రోణముల జలములో వైచి చతుర్థాంశముగ కషాయము గాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి చల్లారిన పిదప అందు 200 పలముల బెల్లమునువేసి బాగుగా కలిపి దానిలో ఆరెపువ్వు 16 పల

ములు, విష్ణువు, మోషి, చవ్యము, చిత్రమూలము, శౌరి, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకు పత్రి, కరక్కాయపెచ్చులు, తానికాయపెచ్చులు, ఉసిరికపరుగులు అనునవి ఒక్కొక్క పలము చొప్పున గ్రహించి చూర్ణముచేసి వేసి దాని ముఖమును బంధించి చీల మన్ను ఇచ్చి ఒకమాసమువర కుంచవలెను. తదనంతరము దాని ముఖమును దెఱచి అందు లోని ఊహితకార్యమును వడియ్యట్టి భద్రపరచవలెను. దీనిని నేవించిన సమస్త ఉదర వ్యాధులు, స్త్రీహ, గుల్మ, ఉష్ణీలా, గృహణి, అర్శ, కామలా, కుష్ఠ, శోఫ మఱియు అరుచిరోగములును హరించును.

16. సారస్వతారిష్టమ్

- శ్లో॥ సమూల పత్ర శాఖాయాః బ్రాహ్మ్యైః బ్రాహ్మ ముహూర్తకే
గృహీత్వా వింశతిపలం పుష్పయోగే శతావరీ॥ 79.
- విదారికాభయోశీరాణ్యార్ద్రకంచ తథా మిశిః
పంచపంచ పలాన్యేషాం జలద్రోణే వచేద్భిషక్॥ 80.
- సాదావశేషే విశ్రావ్య రసం వస్త్రేణ గాలయేత్
మాక్షికస్య దశపలం సితాయాః పంచవింశతిః॥ 81.
- ధాతకీ పంచపలికా రేణుకా త్రివృతా కణా
దేవపుష్పం వచా కుష్ఠం వాజిగంధా విభీతకీ॥ 82.
- అమృతైలా విడంగ త్వక్ పృత్యేకం కర్ష సమ్మితమ్
క్వాఢే తస్మిక్ సమస్తాని సమాక్షిప్య ప్రియత్నతః॥ 83.
- స్వర్ణ కుంభే నిదధ్యాద్వా నవే మృద్భాజనేపివా
స్వర్ణ ర్య తనుపత్రంచ క్షిప్తాస్మిన్ కర్ష సమ్మితమ్॥ 84.
- మాసాజ్జాతరసం దృష్ట్వా హేమవత్రే క్షయంగతే
వాససాచ పరిస్రావ్య స్థాపయేత్ ఘృతభాజనే॥ 85.
- సారస్వతాభిఘోరిష్టః ఏషోమృత సమః పురా
శిష్యాణాముపకారార్థం ధన్వంతరి వినిర్మితః॥ 86.
- ఆయుర్వీర్యం స్మృతిం మేధాం బలం కాంతిం వివర్ధయేత్
వాగ్విశుద్ధి కరోహృద్యో రసాయనవరిః స్మృతః॥ 87.
- బాలకానాంచ యూనాంచ వృద్ధానాంచ సదాహితః
సరనారీ హితో నిత్యం పరమోజస్కురో మతః॥ 88.

శ్లో॥ వారయో త్వర కార్కశ్యం తథాచా స్పష్టభాషణమ్
స్వరం , పరభృతస్యేవ జనయే తేవనా త్పదా॥ 89.

రజోదోషేణ దుష్టానాం యోషితాం శుక్ర దోషిణామ్
పుంసాంచాపి శుభకరః సర్వదోష హరోమతః॥ 90.

అత్యధ్యయన గీతాది క్షీణస్మృతిబలా నరాః
లభంతే చిత్తసంతోషం స్మృతించాస్య నిషేవణాత్॥ 91.

పయసా సహసాతవ్యో రిప్టోయం శాణమానతః
మాసాభ్యాం రోగహృచ్చాపి శరదా సర్వసిద్ధిదః॥ 92.

అకాలమృత్యో వర్షరణే యదీచ్ఛా
నారీప్రియత్వం యదివాంఛితం స్యాత్॥ 93.

వాక్ శుద్ధి ధైర్యం స్మృతి లబ్ధిరిష్టా
నిషేవ్యతాంతర్వ్యామృతం భవద్భిః॥ 94.

తా :— పువ్యమీనక్షత్రీయుక్త బ్రహ్మముహూర్తమున సంగ్రహించిన సమాల
బ్రాహ్మి 20 పలములు, శతావరి, నేలగుమ్మడుగడ్డ, కరక్కాయ, వట్టివేళ్ళు, అల్లము,
బద్దసోపు(సోయాగింజలు) అనునవి పృత్యేకము 5 పలములు, వీనిని 2 దోణముల జల
ములో వేసి చతుర్థాంశముగ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు తేనె 10 పలములు,
ఖండశర్కర 20 పలములు, ఆరెపువ్వు 5 పలములు, రేణుకలు, తెల్లతేగడ, పిప్పళ్ళు,
లవంగములు, వస, చంగలవ్యకోష్ఠ, పెన్నేరుగడ్డ, తానికాక్తాయ, తిప్పతీగ,
సన్నవీలకులు, వాయువిడంగములు, దాక్షిణిచెక్క, ఇవి పృత్యేకము ఒక
కర్షము చొప్పున చూర్ణించి వేయవలయును. పై మొత్తమును ఒక స్వర్ణపాత్రలో
గాని, మృణ్మయ పాత్రలోగాని పోసి స్వర్ణపత్రములను ఒక కర్షప్రమాణము వేసి
దాని ముఖమును బంధించి, చీలమన్నురాచి అందు ఒకబంగారు తునకను ఒకమాసపర్యం
తము ఉంచవలయును. అనంతరము దానిని తెరచి అందులోని తునకను జాగ్రత్తచేసి
దానిలోని అరిష్టమును నేతితో మగిన కుండలో వడియగట్టవలెను. పూర్వమున ఈ
సారస్వతారిష్టమును భగవానుడగు ధన్వంతరి ఆతని శిష్యుల యుపయోగార్థము నిర్మించిరి.
దీనిని ఒక శాఖప్రమాణము నేవించిన, ఆయుః, వీర్య, స్మృతి, మేధ, బలకాంతులు
వృద్ధిపరుచును. వాక్ శుద్ధి కలుగును. హృదయమునకు హితకరము మఱియు రసాయనము.
బాలురకు, యౌవనులకు, వృద్ధులకు మఱియు స్త్రీలకుమిక్కిలి హితకరమైనది. ఓజస్సును
వృద్ధిపఱచును. ఈ సారస్వతారిష్టము సదా నేవించిన స్వరభంగమును, అస్పష్టభాషణ
మును నశింపజేసి కోకిలస్వరమును కలిగించును. స్త్రీలరజోదోషమును మఱియు పురుషుల
శుక్రదోషమును బోగొట్టును. పాతకులు, గాయకులు, వారివారి స్మరణ శక్తిని గోల్పో
యినచో దీనిచే నవివృద్ధిచెంది వారి చిత్తమును సంతోషముగా నుంచును. దీనిని 'రెండు

మానములు పగుటపయోగించిన రోగములు నష్టమగును. మఱియు ఒక సంవత్సరము వరకు నేవించినచో సంపూర్ణసిద్ధి నొసంగును. ఎవరైనను అకాలమృత్యువునుంచి రక్షింపబడ వలయు నన్నచో మఱియు స్మరణశక్తి వృద్ధిబంధవలయు నన్నచో యీ యమృతము పంటి యాషఢమును నేవించవలయును.

సూచన :— ఈ యోగములో స్వర్ణపత్రములు వేయవలయునని వ్రాయబడినది. కాని స్వర్ణపత్రము లందు కీర్ణముకావు. అందుచేత ఒక బంగారు తునకను వేసి అరిష్టము సిద్ధముచేసి తరువాత యా బంగారు తునకను తీసుకొని జాగ్రత్త చేసుకొనవలెను. ఈ సారస్వతారిష్టము ఉన్నాడ, అపస్మారము లందు విక్కిలి ఫలదాయకము మఱియు మస్తిష్క వికారముల పైని ప్రయోగించ వచ్చును.

17. వా సా రి ష్ట మ్.

శ్లో॥ వాసా స్వరస మాదాయ మృతసంజీవనీ సమమ్
సమ్మిశ్ర్య భిష గన్యోన్యం వాసరే శుభతారకే॥ 95.

మృదాబండ్ కాచభండేన నిరుద్ధ్య తన్ముఖం దృఢమ్
సత్తాహం స్థాపయేత్తస్మాత్ పూతీ కుర్యాచ్చ వాససా॥ 96.

వాసారిష్టః సుసేవ్యాయం మాషమాతో దినేదినే
ఏతత్సేవీ సుపథ్యాశీ దేవ భూదేవ భక్తిమాన్॥ 97.

కాసం శ్వాసం రక్తపిత్తం కంఠరోగ మురః క్షుతమ్
అన్యోశ్చ వివిధాన్ రోగాన్ జయే దాశు ననంశయః॥ 98.

తా :— శుభసక్షత్ర శుభదివసమందు అష్టపరపు అపల స్వరసమును దీసి దీనికి సమము మృతసంజీవనీ సురాను గ్రహించి వీరిని ఒక మంచి పండలోగాని గాజుగిన్నెలో గానివేసి దానిముఖమును బంధించి ఏడుదినముల వరకుంచవలయును. అనంతరము దానిని తెరచి అందులోనిద్రవమును బట్టలోవడియగట్టి నీసాలో భద్రపరచవలయును. దీనిని ప్రతి దినము ఒక మాషపృమాణము దేవబ్రాహ్మణభక్తితో పథ్యభోజనము చేయుచు నేవించిన శ్వాస, కాస, రక్తపిత్త, కంఠరోగ, ఉరఃక్షత మఱియు అన్య వివిధరోగములు నష్టమగును.

18. క ర్పూ రా స వ మ్.

శ్లో॥ తులాం పృసన్నాం పరిగృహ్య శుద్ధామ్
పలాష్టకం చోడుపతేః క్షీ పేచ్చ॥ 99.

- శ్లో॥ ఏలాచ సూక్ష్మాః సువ శ్శంగభేరే
యమానికా వేల్ల జమగ్ని సర్వమ్॥ 100.
- పలప్రమాణం పిహితేచ భాండే
మాసం నిదధ్యా ద్భిషగత్ర యత్నాత్ ॥ 101.
- విసూచికాయాః పరమావధం తత్
నిహన్తి చాన్యాన్ వివిధాన్ వికారాన్॥ 102.

తా :— విశుద్ధమైన సురా (సారా) 100 పలములు, కర్పూరము 8 పలములు, పన్నెలములు, తుంగముస్తలు, శొంఠి, ఓమ, మిరియాలు ఇవి ప్రత్యేక మొక్కలము చొప్పున గ్రహించి చూర్ణించి వీని నన్నిటిని ఒక పాత్రలోబోసి దాని ముఖమును బంధించి ఒక నెలపర్యంత ముంచవలయును. పిదప దానిమూతని తెరిచి అందులోని ఆసవ మును పడియగట్టి బాగ్రత్రగా నీసాలలోనుంచవలయును. ఈకర్పూరాసవము విసూచికా వ్యాధి పైని మిక్కిలి ప్రశస్తమైనది. దీనినుపయోగించిన అవ్యవివిధ రోగములు నివర్తించును. మాత్ర :— 5 నుంచి 20 చుక్కల వరకు.

19. పిష్పల్యాసవమ్.

- శ్లో॥ పిష్పలీ మరిచం చవ్యం హరిదాగ్రి చిత్రకో ఘనః
విడంగం కృముకో లోధగ్నిః పాతా ధాత్ర్యేలవాలుకమ్॥ 103.
- ఉశీరం చందనం కుష్ఠం లవంగం తగరం తథా
మాంసీ త్వగేలా పత్రించ ప్రియంగు ర్నాగకేరమ్॥ 104.
- ఏషా మర్ధ పలాన్ భాగాన్ సూక్ష్మచూర్ణీకృతాన్ శుభాన్
జడదోణి ద్వయే క్షిప్తా దద్యాత్ గుడ తులాత్రయమ్॥ 105.
- పలాని దశధాతక్యాః ద్రాక్షా పక్షిపలా భవేత్
ఏతాన్యేకత్ర సంయోజ్య మృదోభాణ్ణే వినిక్షిపేత్ ॥ 106.
- జ్ఞాత్వా గతరసం సర్వం పాయయే దగ్న్వపేక్షయా
క్షయం గుల్మోదరం కార్ష్యం గ్రహణీం పాండుతాన్ తథా
అర్ఘాని నాశయే చ్ఛ్విఘ్రం పిష్పల్యాద్యాసవ స్త్వయమ్॥ 107.

తా :— పిష్పళ్లు, మిరియాలు, చవ్యము, పసుపు, చిత్రమూలము, తుంగముస్తలు, వాయువిడంగాలు, పోకలు, లాద్దగ, చిరుబొద్ది, ఉసిరికవరుగు, మాతురు బుడమ, పట్టివేళ్ళు, రక్తచందనము, చంగల్వకోళ్లు, లవంగాలు, గ్రంధితగరము, జటామర్దిని,

లవంగపట్ట, చిన్ననీలకులు, అకుపత్ర, ప్రేంకణము, నాగకేసరములు అనువానిని ప్రత్యేకము అర్ధపలము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగామాణ్ణించి ఒక మట్టికుండలో బోసి అందు 4 ద్రోణముల నీళ్ళు, 300 పలముల తెల్లము, 10 పలములు ఆరెపువ్వు, 60 పలములు ద్రాక్షపండ్లు, చేచ్చ దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్నురాచి, ఒక మాసమువరకు ఉంచవలయును. అనంతరము దానిని తెరిచి ద్రవ్యములయొక్క సత్వము అరిష్టములలోనికి వచ్చునట్లు గ్రహించి వడియగట్టవలెను. దీనిని అగ్నిబలానుసారము నేవించిన త్తయ, గుల్మ, ఉదర, కృశత, గ్రహణి, పాండు, ఆర్మ, ఇత్యాది రోగములు శీఘ్రముగా హరించును.

20. పునర్నవాసవమ్.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలాం దార్ద్రం శ్వసంష్ఠాం బృహతీద్వయమ్
వాసామేరండమూలం చ కటుకీం గజపిప్పలీమ్ ॥ 108.

శోధఘ్నీం పిమమందంచ గుడూచీం శుష్కమూలకమ్
దురాలభాం పటోలంచ పలాంశేన విచూర్ణయేత్ ॥ 109.

ధాతకీం షాడశపలాం ద్రాక్షాయాః పలవింశతిమ్
తులామానాం సితాం దత్వా మాషికార్థతులాం తథా ॥ 110.

జలద్రోణద్వయం పిష్ట్యా నూనం భాంజే నిధావయేత్
పునర్నవా సవోహ్యేష శోధోదర వినాశశః ॥ 111.

స్త్రీహామస్థిత్తం చ యకృద్గుల్మ జ్వరాదికాన్
కృచ్చ్రసాధ్యామయాన్ సర్వాన్ నాశయేన్నాత్ర సంశయః ॥ 112.

తా :— త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, మానిపనుపు, పల్లెరు, వాకుడు, ములక, అడ్డసరము, అముదపువేరు, కటకరోహిణి, గజపిప్పళ్ళు, తెల్లగలిజేరు, వేపచెక్క, తిప్పతీగె, ఎండిన మల్లంగిదుంప, దురదగొండిచేళ్ళు, చేమపొట్ల, వీని పృత్యేక చూర్ణ మొకపలము, ఆరెపువ్వు 16 పలములు, దాక్షి 20 పలములు, ఖండశర్కర 100 పలములు, తేనె 50 పలములు, వీనిని ఒక కుండలోబోసి అందు రెండుద్రోణముల నీళ్ళు జేర్చి దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్నుచ్చి ఒక మాసము పర్యంత ముంచవలెను. అనంతరము దానినితీసి వడియగట్టి జాగ్రత్తచేయవలెను. దీనిని నేవించిన శోధ, ఉదర రోగము, స్త్రీహ, అమిషిత్తము, యకృద్రోగము, గుల్మ మతియు జ్వరములు మొదలగు కృచ్చ్రసాధ్యరోగములను నశింపజేయును.

21. అరవిందాసవమ్.

శ్లో॥ అరవిందముశీరం చ కాశ్మరీం నీలముత్పలమ్
మంజిష్ఠేలా బలామాంసీ రంబుదం శారిభాం శివామ్ ॥ 113.

- శ్లో॥ విభీతకీ వచా ధాతీః శతీం శ్యామాం ససీలినీమ్
వటోలం పర్పటం పార్థం మధూకం మధుకం మురామ్॥ 114.
- పలమానేన సంగృహ్య ద్రాక్షాయాః పలవింశతిమ్
ధాతకీం షోడశపలాం జలద్రోణ ద్వయే క్షిపేత్॥ 115.
- శర్మరాయాస్తులాం తత్ర తులార్థం మాక్షికస్యచ
మాసం సంస్థాపయేద్ధాంఢే మృత్తికా పరినిర్దితే॥ 116.
- బాలానాం సర్వరోగఘ్నో బలపుష్ప్యగ్నివర్ధనః
అరవిందానమః ప్రోక్త ఆయుష్యో గ్రహదోషహృత్॥ 117.

తా:— తామరపువ్వు, వట్టి వేళ్లు, పెద్దగుమ్మడుఫలము. నల్లకలువగడ్డ, మంజిష్ఠ, న్నవీలకులు, బలామాలము, బటామాంసి, తుంగముస్తలా, ముగంధపాలవేళ్లు, కరక్తాయ పరడు, వస, ఉసిరికపరగు, కచోరములు, నల్లముగంధపాలవేళ్లు, నీలివేళ్లు, చేదుపొట్లు, గొప్పటకము, తెల్లమద్దిచెక్క, ఇప్పుపువ్వు, యష్టిమధుకము, మురామాంసి, వీని ప్రత్యేక గూర్లము ఒక పలము, ద్రాక్ష 20 పలములు, ఆరెపువ్వు 16 పలములు, వీని నన్నిటిని ఒక కుండలో బోపి అందు జలము 4 ద్రోణములు ఖండశర్కర 100 పలములు తేనె 50 పలములకూడ పోసి దాని ముఖమును బంధించి చీలనున్నూరాచి ఒక మాసమువరకుంచులయును. అనంతరము దానిని వడియగట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును. ఈ యరవిందానమ ముచితప్రమాణము నేవించిన దీపన పాచనములను కలిగించి బలమునువృద్ధిజేయును. 121 బాల రోగములకు శ్రేష్ఠమైనది.

22. పత్రాంగానవమ్.

- శ్లో॥ పత్రాంగం ఖదిరం వాసా శాల్మలీ కుసుమం బలా
భల్లాతకం శారిజే ద్వే జపాకుసుమ మస్ఫుటమ్॥ 118.
- ఆమ్రాస్థి దార్ద్రీ భూనింబ మాషేన ఫల జీరకమ్
తాహం రసాంజనం బిల్వం కేసరాజస్త్యచం తథా॥ 119.
- కుంకుమం దేవకుసుమం ప్రత్యేకం పలనమ్మితమ్
సర్వం సుచూర్ణితం కృత్వా ద్రాక్షాయాః పలవింశతిః॥ 120.
- ధాతకీం షోడశపలాం జలద్రోణ ద్వయే క్షిపేత్
శర్మరాయాస్తులాం దత్వా క్షౌద్రస్యార్థ తులాం తథా॥ 121.
- ఏకీ కృత్య క్షిపేత్ భాంఢే నిధధ్యాన్యానాం మాత్రకం

శ్లో॥ హస్త్యగ్రం ప్రదరం శ్వేత మరుణంచ సవేదనమ్

జ్వరం పాండుం తథాశోఢం మందాగ్నిత్వమరోచకమ్॥ 122.

తా:— రక్తచందనము, చంద్రచేప, అడ్డసరంచెక్క, బూరుగుపువ్వులు, ముత్తన పులగమువేళ్లు, జీడిగింజలు, తెల్లసుగంధపాలవేళ్లు, నల్లసుగంధపాలవేళ్లు, దాసాని మొగ్గలు, (మందారపు మొగ్గలు), మామిడిజీడి, మానిపసుపు, భూనింబ, పోస్తుకాయలు, జీలకర్ర, లోహభస్మ, రసాంజనము, మారేడుగుజ్జ, భృంగరాజము, దాక్షిణిచెక్క, కుంకుమపువ్వు, లవంగములు అనువాని ప్రత్యేక చూర్ణము ఒక పలము, ద్రాక్ష 20 పలములు, ఆరెపువ్వు 16 పలములు. మైవాని చూర్ణములను ఒక కుండలో బోసి అందు శర్కర 1 కులా పృమాణము, తేనె అద్దతుల ప్రమాణము, జలము 4 ద్రోణములును వేసి దాని మూతిని బంధించి చీలమున్ను రాచి ఒక మాసమువరకు ఉంచవలెను. పిమ్మట దానిని తెరచి వడియగట్టి భద్రము చేయవలయును. ఈ పత్రాంగానవ ముచిత ప్రమాణము నేవించిన శ్వేతప్రదరములు, రక్తప్రదరములు, జ్వరములు, పాండు, శోధ, మందాగ్ని, మఱియు అరుచిరోగములు హరించును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి

అసవారిష్ట నామకానుబంధము సంపూర్ణము.

18. అథ ధారాకల్ప ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ అనంత కల్యాణ గుణైక భాజనం నిరంతరానంద చిదేక విగ్రహమ్

అనంత రాయేస్థితసిద్ధయేనయం తమేకదంతం సతతంభజామహే॥ 1.

తా:—అనంత కల్యాణములకు ఏకమాత్రనిధియును, నిరంతరానంద చిన్మయ స్వరూపుడును అగు నేకదంతుని అనంత సంపత్తులు సిద్ధించుటకుగాను నిరంతరము భజించెదము.

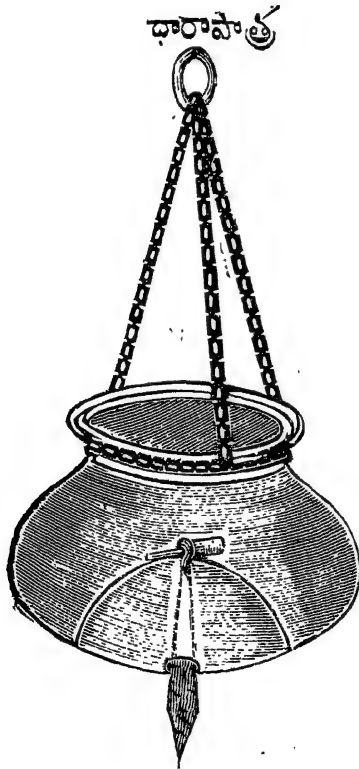
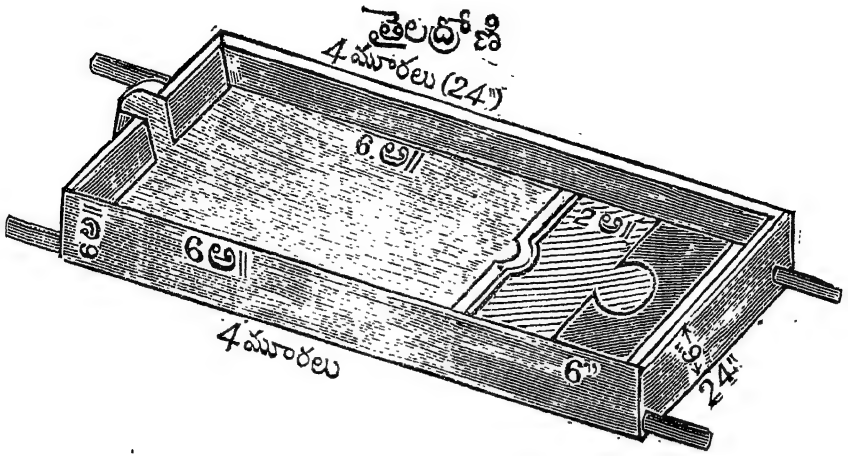
శ్లో॥ ధాతూనాం దృఢతాం కరోతి వృషతాం దేహగ్ని వర్ణాజసామ్

స్థైర్యం పాటవమింద్రియస్య జరసో మాంద్యం చిరం జీవితమ్

అస్థ్నాం భంగమపాకరోతి నితరాం దోషాన్ సమీరాదికాన్

సర్వస్నేహకృతా సుఖోష్ణసుభగా సర్వాంగధారా నృణామ్॥ 2.

తా:—సప్తధాతువులను అనగా రస, రక్త మాంస, మేద, అస్థి, మజ్జ, శుక్ర ములను దృఢము చేయునదియును, వృష్యమును (వాణీకరణము) గలుగజేయునదియును, దేహగ్ని, వర్ణ, ఓజస్సులను బ్రసాదించునదియును, మనస్తైర్య, ఇంద్రియ పటుత్వములను కలిగించునదియును, వృద్ధావస్థను బోగొట్టి దీర్ఘాయువును బ్రసాదించునదియును, అస్థి భంగమును సరిచేయునదియును త్రిదోషములను సమము చేయునదియును, సర్వస్నేహము లతో నివృణ్ణుడనదియును, సుఖోష్ణమైనదియును మఱియు సర్వాంగముల కివ్వబడునది యునున నీ ధారావిధానము మనుష్యులకు ఆరోగ్యము నిచ్చును.

శ్లో॥ ప్రక్షోదుంబర గంధసార వరణస్యగోధ దేవద్రుమాః
పున్నాగావ్య కపిధ చోచబకులాశోకాసనా మాస్తథా
దోలా చంపక బిల్వ నింబ ఖదిరా మోఘాగ్నిమంథాష్టనా
ఇత్యా ద్యన్యత మేనసేచన విధౌ ద్రోణీం ప్రకుర్యాద్భుధః॥ 3.

తా:—జువ్వ, మేడి, మంచిగంధము, వావిలి, ఉలిమిరి, నుట్టి, దేవదారు, పున్నా
గము, వెలగ, అనంగచెట్టు, పొగడ, ఆశోక, వేసి, మామిడి, దోలావృక్షము, సంపెంగ,
మారేడు, వేప, చంద్ర, కలిగొట్టు లేక పాదిరిచెట్టు, తక్కులి, తెల్లనుద్ది, మొదలైనవాని
చెక్కలతో ద్రోణిని నిర్మించవలయును. (నూతన :- చరకమంథ మోఘగ కఱ్ఱతో
ద్రోణిని నిర్మించవలసినదని చెప్పబడినది.)

శ్లో॥ ద్రోణీ హస్త చతుష్కు దీర్ఘకరమాత్ర వ్యాస తత్పాదమా
త్రోద్యద్భిత్రియతా దృఢా సమతలా పాదాంత రంధ్రా బహిః
శీర్షస్థాన ఇహోన్నతైక కరమత్రాత్తాన విస్తారకా
నిమ్నా కించన మధ్యతశ్చ చరణైర్వైస్తైశ్చ యుక్తా దృఢైః॥ 4.

తా:—నాలుగు మూరలు (మూర అనగా 24 అంగుళములు) పొడవును, ఒక మూర
వెడల్పును, 6 అంగుళముల ఎత్తును, హెచ్చు తక్కువలు లేకను దృఢముగాను, సమ
తలముగాను, పాద తలమున రంధ్రములు కలదియును, శీర్ష స్థానమున ఒక మూర వెడ
ల్పును, కొంచెము ఎత్తుకలదియును మఱియు మధ్యభాగమున కొంచెము నిమ్నముగా
నుండునదియును నగు ద్రోణిని అనగా తొట్టిని నిర్మించవలయును. ఇదిగాక చేతుల
వద్దను మఱియు కాళ్లవద్దను ద్రోణి కిరుప్రక్కలను చెవులవంటివి ఏర్పాటు చేయ
వలయును. వీనిచేత తొట్టి తీయుటకును, మఱియు వేయుటకు సుపకరించును.

శ్లో॥ ఏవం మారుత హరిభిశ్చ తరుభి ర్ద్రోణీ విధాయాదరా
ద్దేవం చేభముఖం ద్విజానపి భిషగ్వృద్ధాన్ ప్రపూజ్యాతిథీక్
పూర్వాహ్నా దివసే శుభేతి మహితే లగ్నే శయానస్య తద్
ద్యోణ్యాంసేచన మాచరేత్ పటుమతి ర్ద్రవ్యై ర్యథోక్తైర్భిషక్॥

తా:—పైన జెప్పబడిన ప్రకారము అనగా వాతహర వృక్షముల యొక్క కఱ్ఱ
లచే ద్రోణిని నిర్మించి మొదట గణపతిపూజను, పిదప బ్రాహ్మణులను, వైద్యులను,
వృద్ధులను మఱియు అతిథులను పూజించి, ఒక శుభదిన పూర్వాహ్నమున శుభనక్షత్ర
శుభలగ్నముందు రోగిని ద్రోణియందు పరుండజెట్టి ఉచితమును స్నేహద్రవ్యములచే
ధారాచిత్తు అనగా సేచనము పొరంభించవలయును.

శ్లో॥ స్వస్థా ద్యుత్తమ లోహజస్తు కరకో మృత్సంభవో పాత్రిత
న్నాళాగ్రింతు కనిష్ఠికాంగుళి పరీణాహాన్మితం రోగిణః
ద్విప్రస్థప్రమితో విధేయ ఇతివా మధ్యస్థ రంధ్రాదధో
గచ్ఛన్వర్తి రథోర్ధ్వలంబ్యపి ఘటః కార్యః శిరస్సేచనే॥ 6.

తా:— బంగారు, వెంసి మొదలగు ఉత్తమ లోహములచేగాని, లేక కేవలము మట్టితోగాని ధారాపాత్రను (శివుని కళిషేకముచేయు పాత్రవంటిది) చేయించి, దాని నుడుగున రోగియొక్క చిటికిన పేలు చూచునంత రంధ్రము నేర్పాటు చేయించవలెను. ఈ ధారాపాత్ర రెండు ప్రస్థముల ద్విచపదార్థము పట్టునదిగా నుండవలెను. ఆ ప్రకార మేర్పాటుచేసిన రంధ్రములో బయటనుంచి ఒక వస్త్రఖుండమును వత్తిగాజేసి దూర్చి అది బారిపోకుండు లాగున ఒక పుల్లెట చుట్టవలెను. ఈ ప్రకారము చేయుటచేత ధార హేమ్యతస్కవలు లేక సమముగా రోగియొక్క లలాటమందు పడును.

శ్లో॥ గ్రాహ్యస్తే పరిచారకాః స్వరనురక్తాః సావధానాః శుభా
యేతద్ధస్త దృఢావలంబన వశాత్తత్పాత్రీ పాతాదితః
భీతిర్జాతుచిదాతురస్యతు యథానస్యాత్తథాకారయేత్
ధారాం మూర్ధనిహస్తయోరపి పృథగ్గతుః స్థలేపాదయోః॥ 7.

తా:— ఈ ధారాచికిత్సకు పరిచారకు లవసరము. అట్టివారు అనురక్తులును, సావధానులును, రోగియొక్క సుఖమును గోరువారును, పవిత్రమైన అంతఃకరణకల వారును, మఱియు రోగికి ధారాపాత్ర తనమీద పడునను భయములేకుండా చేయగలిగిన వారును, ఇట్టి లక్షణములు గలవారిని నియమించవలెను. ధారాసేచము రోగియొక్క నుదిటిపైనను (మూర్ధము) హస్తములమీదను, వక్షస్థలమును, మఱియు పాదముల మీదను వేరువేరుగా చేయించవలెను.

శ్లో॥ యద్వా హస్తతల, ప్రపూర్ణపిచునాసేకం క్వచిత్ కారయే
ద్యోజ్యం స్నేహచతుష్టయంచ తిలజంవా, తత్రీశుద్ధేనీ
పిత్రేనీచ ఘృతం కఫేతు తిలజంవాతాస్ర పిత్తాన్నిశే
తైలాజ్యంతు సమంకఫేన సహితే తైలార్ధభాగం ఘృతమ్॥ 8.

తా:— అధవా ఉత్తమాంగమునకు ధారాసేచముచేసి, మిగిలిన అంగములు ఆనగా హస్త, పాదాద్యంగములపై ధారకుజెప్పబడిన ద్రవమును చేతితో పోయటగాని, బట్టముక్కను స్నేహములో మంచి పిండుటగాని చేయవలెను. కేవలము వాతరోగు లకు నాలుగు స్నేహద్రవ్యములచే సిద్ధమైన స్నేహమునుగాని లేక సువ్యలనూనెచే సిద్ధ మయినదిగాని ధారాసేచమున కుపయోగించవలెను. పిత్తరోగులకున్ను, రక్తప్రధాన రోగులకున్ను లేక రక్తపిత్తరోగులకున్ను అవునెయ్యితోను, కఫరోగులకు సువ్యలనూనె

తోను, రక్తపిత్తముతో కూడిన వాతరోగమున నెప్పుడు నూనె సమానముగా జేర్చి సిద్ధము చేసి ప్లేహముతోను, కఫముతో కూడిన వాతరోగులకు ఒక భాగము నువ్వుల నూనె, ఆర్ద్రభాగము అవునెయ్యి నీని చేర్చి సిద్ధముచేసిన దానితో ధారాపేచనము చేయవలయును.

అ ఖ త త్రి ధా రా.

శ్లో॥ అభ్యంగః పరిషేచనం పిచుశిరో వస్త్రశ్చ వివ్యాచ్యతు
 ర్భేదం మూర్ధాచిత్తైలమప్యతిగుణంచైతత్ కృమేణోత్తరమ్
 అభ్యంగో వివిహంతి రాక్షసుషి కంఠాం దాహశోఘప్రణ
 క్షేదాదీన్ పరిషేచనం పిచు కచస్ఫోటాదిహంతోవిలమ్॥ 9.

తా :— యోగమున చెప్పబడిన స్రవకము సిద్ధముచేయబడిన తైలమును వివిధ అంగములపై నాలుగువిధములుగా నుపయోగించ వలయునని తెలియవలెను. అనగా అభ్యంగము, పరిషేచము (ధారా) పిచు (బట్టు దిగియుటలో మంచి పిండుట) మఱియు శిరో వస్త్ర ఇవి కృమముగా అనగా ఒకదానికంటె నింకొకటి గణపత్యరమైనది. అభ్యంగము రూక్షత్వమును, కంఠాత్మ్యమును హరించును. పరిషేచనము దాహ, శోఘ, ప్రణ, క్షేదములను బోగొట్టును. పిచు కేళస్ఫోటమును (వెంట్రుకలూడుటను) హరించును. శిరో వస్త్ర సమస్త వాతరోగములను నశింపజేయును.

ధా రా వి ధి.

శ్లో॥ ధారాయాస్త్రేకవస్త్రా తపహిమ పరిశోషాతిశుద్ధప్రక్షీల్ణమ్
 ధాత్రీప్రస్థం సపాదం భిష గథ పటుధీః సంత్యజేద్భీజమస్యాః
 ఉత్పాద్యాప్తాదశాఖ్యామిత కుడవజలే వప్తభాగావశిష్టమ్
 తత్తుల్యం చాన్లుతక్రిం విధిరితిమునిభిః ప్రోక్త ఆత్రేయముఖ్యైః॥

తా :— బాగుగా పండినవియును, ఒక సంవత్సరము వరకు ఎండలోను, రాత్రి మంచులోను ఉంచబడినవియును, మిగుల శుద్ధమైనవియున్న, గింజలు తీయబడినవియును నగు 80 తులముల ఉసిరికాయలను 28 తులముల నీటిలో వేసి, వస్త్రాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి, వీనికి సమము పురిసిన మజ్జిగను జేర్చి బాగుగా చికిత్స తెలిసిన వైద్యునిచే ఈ ధారా చికిత్స చేయించవలయునని ఆత్రేయాది మునులు చెప్పిరి.

శ్లో॥ ధారాయాః స్ఫటికసువర్ణ రజత ప్లతాది పూర్వోక్తవృ
 త్తాయ స్త్రామ వరాటికా ప్రధిత మృత్వాత్రం త్యతీవోత్తమమ్॥
 కేచిద్రోగి కనిష్ఠికాంత వివరం శంసన్తి కేచిత్తు వా
 తత్పూర్వవమ విస్తృతం తు సుషిరం పాత్రస్య మధ్యేకృతమ్॥ 11.

తా :— ధారాపాత్రను స్పృశకముతోగాని, స్పర్శముతోగాని, జలముతోగాని లేక ద్రోణీనిర్మాణమునకు చెప్పబడిన పాత్రనుయొక్క కట్టితోగాని, తామ్రముతోగాని లేక బంకమట్టితోగాని చేయించవలెను. వీనిలో మృత్యువ్రత శ్రేష్ఠమైనది. ఆపాత్రయందు నేర్పాటుచేయు రంధ్రము రోగియొక్క చిటికినవ్రేలు యొక్క అగ్రభాగము దూర్బదగినంత గాని లేక నొండటి కణుపుయొక్క పరిమితిగాని ఉండవలెనని కొందరి యభిప్రాయము.

శ్లో॥ ధారాయాశ్చావసానే నిజగద శమన ప్రోక్త సర్విశ్చ సేవ్యమ్
తత్కాలే చావసంస్థః కథమపి వసతు ప్రీతిమూనేష రోగీ
కాయక్లేశావశేమాన్మనసి సుఖహరాన్ వక్త్రజిహ్వ సుఖాదీమ్
స్త్ర్యక్త్వా పాటీర శుద్ధాంబర విద్రుతవపు ర్భృహ్మ విజ్ఞానితుల్యః॥

తా :— ధారాస్నానానంతరము రోగి తనరోగమున పుచిత ఘృతమును సేవించవలెను. ధారా సమయమందు మఃశ్వాంతిలోనుండి, కాయక్లేశాది పనులను వినర్జించి, మితభాషియై యుండి, జిహ్వచాపల్యమును నిగ్రహించి మంచిగంధమును రాచుకొని, మఱియు శుభ్రమైన వస్త్రములను ధరించి బ్రహ్మజ్ఞానివలె నుండవలెను.

శ్లో॥ కేశాదీనాం చ శౌక్ల్యం క్లమమపి తనుతాం దోషకోపం శిరోరుక్
బాధామోజః క్షయం తత్కర చరణ పరిస్తోదనం మూత్రదోషమ్
సంధీనాం విశ్లేధత్వం హృదయరుగరుచీ జాతరాగ్నేశ్చ మాంద్యమ్
ధాత్రీ తక్రోత్థ ధారా హుతి శిరసి వా కర్ణ నేత్రామ యాఘమ్॥13

తా :— ఆకాలమందు వెంట్రుకలు తెల్లబడుట, అధిక కారీరకశ్మయ, త్రిదోష ప్రకోపము, రోషేదన, ఓజఃక్షయము, చేతులుకాళ్ళు వీనియందు పోట్లు, మూత్రదోషము, కీళ్ళయందు శిథిలత్వము, హృద్దోగము, అసచి, అగ్నిమాంద్యము, ఇహన్నియు ఉసిరిక మఱియు మజ్జేగలతో ధారాసేవము చేసిన నివారించును. ఊర్ధ్వాంగమునకు పై చికిత్సలు చేసిన శిరోవ్యాధులును, కర్ణవ్యాధులును, మఱియు నేత్రవ్యాధులును హరించును.

శ్లో॥ సైర్యం వాఙ్మనసోః శరీర బల మప్యహార కాంతౌధృతీ
రృఘుద్యం వచన స్త్యచోపి మృదుతా నేత్రే సృకాశోగదః॥
శుక్లాస్పృశ్చరిపోషణం రతరతి ర్ద్ధిగ్ధాయు రల్పాష్ణతా
దుస్స్వప్నం ఘృతతైల సేవన గుణేవాస్తీతి జాగ్రత్సుఖమ్॥ 14.

తా :— ఘృతము మఱియు తైలము ఈ రెండింటిని కలిపి ధారాసేవము చేసిన వాక్ష్మి, మనస్తైర్యము, రోహమందు బలము, అహారేచ్ఛ, ధైర్యము, వాక్పూర్ణతయు

చర్మమునకు మృదుత్వము, నేత్ర ప్రకాశము, నేత్రములయొక్క ఆరోగ్యము, కుక్షివృద్ధి, రక్తప్రసారము, సంభోగేచ్ఛ, మతియు సామర్థ్యము, క్షీణాయువు, శరీరమందఁ జూచి తోష్టత మొదలగునవి కలుగును. ఇవియునుంగాక దుస్స్వప్నములను హరించును.

ధా రా

శ్లో॥ తత్తద్వ్యాధి శమోదితౌషధిగణైః సిద్ధంచ వా యోజయేత్
స్వస్థేభ్యంజన సేచనాదిషు సదా తైలాజ్య సమ్మిశ్రితమ్
ఏకాహంతరమేవ వా ప్రతిదినం పూర్ణే బలే మధ్యమే
త్యక్త్వా ద్విత్రిదినం చతుర్దిన మపోహ్యల్పేత్రీ షట్పంచవా ॥ 15.

తా :— ఆయోగము లుపశమించుటకుగాను జెప్పబడిన ఔషధ ఘృతతైల మిశ్రణలచే సిద్ధముచేసిన తైలమును రోగికి అభ్యంజన సేచనాదులం దుఁయోగించవలెను. స్వస్థునకు అనగా ఆరోగ్యవంతునకు, ఘృతతైల మిశ్రితమైనన్నేహముతో ధారాసేచనము చేయించవలెను. పూర్ణబలుకు ప్రతిదినము లేక దినము విడిచి దినమున్ను, మధ్యమ బలునకు రెండులేక మూడుదినముల కొక పర్యాయమున్ను, హీనబలునకు నాల్గు లేక ఆయిదు లేక ఆరుదినముల కొకసారియున్న ధారాసేచనము చేయించవలెను.

శ్లో॥ పిత్రేకోష్ఠ మధోష్ఠమేవ విహితం శుద్ధే సమీరామయే
తత్సేహం ద్రవమాత్రమేవ కఫయుక్తే రక్తపిత్రేపిచ
ఊర్ధ్వంగేతు సుశీతమేవ విహితం సింహేదవిచ్ఛిన్నమే
వాత్యర్థోచ్చ విలంబిత దురీతసతం కుతాపి నై వాచరేత్ ॥ 16.

తా :— పిత్రప్రోగోగములందు ధారాచిత్తు కుఁడయోగించవలసిన స్నేహద్ర వ్యము కించిదుష్టముగ నుండవలెను. శుద్ధవాతరోగములందు అట్టిస్నేహ మొర్చదగినంతది గను మతియు కఫాల్బుణ రోగములందును, రక్తపిత్రయుందు నాస్నేహము కరుగుట కావశ్యకమగునంత ఉష్ణముగ నుండవలెను. ఊర్ధ్వజత్రు రోగములందు అనగా సకల శిరోరోగములందు కేవలము సుశీతమైన స్నేహద్రవ్యము నుఁడయోగించవలెను. ఇది గాక ధార అవిచ్ఛిన్నముగను, అతివేగ, అతిమందము కాకుండగను హేచ్చుతక్కువల ఎత్తువై నుంచి కాకుండగను విధిప్రకారముగను ధారాభిషేకము చేయించవలెను.

శ్లో॥ రూక్షే పిత్రయుతేసీలే చ పరమః కాలో ముహూర్తద్వయమ్
సార్థం తత్ర తదర్థ మాత్రే ఉదితః స్నిగ్ధే కఫాన్నిశ్రితే॥
యావత్ స్వేద సముద్భవో భవతి తత్తావన్నివర్తేతవా
స్నేహాత్ర త్రిభిరేతి రోమవివరం మాత్రాశతైశ్చ క్రమాత్ ॥

తా :— రూతుత్వముతో గూడిన పితృ వాత రోగమందు 3 గంటలకాలపర్యంతము ధారాసేచనము చేయుట యుక్తము. స్నిగ్ధయుక్త కఫవాతరోగమందు 1½ గంటలకాలపర్యంతము ధారా, చికిత్స ఉచితము. అనగా శరీరాద్యంతము చెమటపుట్టు వరకు చేయించవలయును. ధారగానివ్వబడిన స్నేహము సర్వరోమహాపములలో వ్యాపించుటకు 300 మాత్రల కాలము పట్టును. (నిమేషోమాత్ర)యాసము అనగా ఒక నిమేషము ఒక మాత్రకు సమము) అని అమరసింహునిచే జెప్పబడినది.

శ్లో॥ సప్తాపి త్వచవతి సప్తభి రథో షడ్భిస్తథాసాదికాన్

షట్ ధాతునిషు సింధుదిగ్విహమితా మాత్రాముహూర్తోభవేత్

ధారోచ్చం చతురంగులంతు శిరసః సేకే తదన్యత్ర తత్

ప్రోక్తం తత్త్రిగుణంచ మందపతనాత్తదోగ వృద్ధి ర్భవేత్ ॥

ఈ స్నేహద్రవ్యము ఏడురోజులలో క్రమముగా అవభాసిని, లాహితా, శ్వేతా, తామ్రా, వేదిని, రోహిణీ మఱియు మాంసధార అనబడు సప్తత్వక్కులలో వ్యాపించును అరురోజులలో రక్త, మాంస, మేద, అస్థి, మజ్జ, శుక్ర ధాతువులలో క్రమముగా వ్యాపించును. 1½ గంటలకాలమునకు 5789 మాత్రలు సమముని నూచింపబడినది. ఉత్తమాంగమునకు నివ్వబడు ధార 4 అంగుళముల ఎత్తున మండవలెను. అనగా రోగి యొక్క శిరస్సునకు ధారయొక్క పత్తికిని 4 అంగుళముల యెడమిండవలయును. ఇతర అంగముల కివ్వబడు ధార 12 అంగుళములు మండవలయును. పైన జెప్పిన ధారలు మందముగా నున్నయెడల ఆరోగము వృద్ధిపొందును.

శ్లో॥ అత్యుచ్చ ద్దుత్త భూరి కాల పరిషేకాద్దాహ వీసర్పరుజా

మూర్ఛాంగ స్వరసాద సంధి దళన చ్చర్మస్య పితృజ్వరాః

రోతాద్వాశ్చ భవంత్యతః పరదినే గంఢూష నస్యాదికమ్

కృత్వాశుద్ధ మహూషధేన సుశృతం తోయం పునః పాచయేత్ ॥

తా :— అతిఉష్ణత, అతిశీఘ్ర, అతిదీర్ఘ కాల ధారాసేచనము వలన దాహ, విసగ్ధ, మూర్ఛ, అంగసాద, స్వరసాద, సంధిశూల, చాంతి, రక్తపిత్త, జ్వర, రోతమొదలగు రోగములు పుట్టును.

ధారాస్నానమైన మరుసటి దినమున విభవ్రకారము గంఢూష, నస్య, అంజన కర్మలను జేయించి పిదప శుంఠి కషాయము నివ్వవలయును.

శ్లో॥ సాయూషే లఘుభోజయేత్ కటుతరం యూషాన్వితం చాప్యథో

వస్తిం స్నేహకృతంచ సైంధవకృతం కుర్యాత్ తృతీయే హని॥

స్నేహవ్యాపది చోక్త కర్మనిఖిలం కుర్యా చ్చతుర్దేహ్నతః

ప్రాగ్వాత్ స్నేహ నిషేవణంచ విధిత్ కుర్యాద్దినే పంచమే॥ 20.

తా :— విదప సాయంకాలమందు కటురసము క్త యూషమతోగూడిన లఘు భోజనము చేయించవలయును. చెండవరోజున స్నేహపత్తి చేయించి, మూడవ రోజున వస్త్రద్రవ్యములలో సైంధవలవణమునుజేర్చి వస్త్రకర్మ చేయించవలెను. స్నేహవాగ్ధిపత్తి అనగా స్నేహకర్మ యొక్క హేచ్చు క్షుణ్ణులచే గల్గు వ్యాధులకు జెప్పబడిన కర్మలు యావత్తు నాల్గవరోజున చేయించవలెను. ఆయిదవ దినమందు మొదట చెప్పబడినట్లు స్నేహపానమును విధి ననుసరించి చేయించవలెను.

శ్లో॥ ఏకాహాదపరం నసేచన విధౌ క్షీరాధికం గృహ్యతే
ధాన్యామలం త్రిదినాత్పరం విధిరయా స్నేహస్యతు ప్రాయశః
ఏకేన త్రిదినం పరేణచ తథా సింహేత్ర్యహం తత్ ద్వయమ్
మిశ్రీకృత్యచ సప్తమేహని పునస్త్యజ్యైవసమేవం చరేత్ ॥ 21.

తా :— ఆవుపాలు మొదలగునవి ఒకరోజుపయోగించిన తరువాత తిరిగితీసికొన గూడదు. ధాన్యామలము మూడుదినముల తరువాత పనికిరాదు, తరుచుగా స్నేహద్రవ్యములను మూడు రోజుల వరకుపయోగించ వచ్చును. తరువాత నీ స్నేహములలో మొదట చెప్పిన ద్రవ్యములను జేర్చి స్నేహమును తిరిగి సిద్ధముచేసి ఏడుదినముల వరకుపయోగించవచ్చును. ఈ ప్రకారము చేసిన యెడల రోగి రోగనిముక్తుడగును. స్నేహము సరిపోయిన యెడల పూర్వోక్తప్రకారము సిద్ధముచేసికొనవలెను.

శ్లో॥ నూనం తేన నిషేచనం ప్రతిదినం తచోత్తమం మధ్యమమ్
తేనైవ ప్రతిదినం తతోపిచ పరం మిశ్రీకృతంచాథమమ్॥
అత్యుష్ణేపిచ మందకోప సమయే మందాతపే శీతలే
కుర్యాన్నత్య పరాహ్నకేపిచ భిషగ్భ్రాతౌ తథా సేచనమ్॥ 22.

తా :— ప్రతిదినము కొత్తగా సిద్ధముచేసిన స్నేహమునుపయోగించు టు త్తమము. మూడురోజులవరకు అదేస్నేహ ముపయోగించుట మధ్యమము, మూడురోజుల తరువాత అదేస్నేహములో తిరిగి వేరేస్నేహమును గలిపి యుపయోగించు టధమము. ధారా స్నానము అత్యుష్ణ సమయమందును, తీవ్రోష్ణ ప్రకోపము మందముగా నున్నప్పుడును, ఎండ తక్కువగా నుండి చల్లగా నున్నప్పుడును, అపరాహ్ణ సమయమందును మతీయు రాత్రి భాగమందును చేయింపంజరదు.

శ్లో॥ సేకానంతర మాతురస్తు శిశిరాంబు ప్రోక్షణైః స్థివనై
శ్చోష్ణేపై రుద్రుడు మారుతైరనుగుణం విశ్రమ్య తతోద్ధితః॥
మందం కించన మర్దితోనుచ రసైః స్నేహం కమాయై స్త్యజేత్
స్నాత్వా కోష్ణజలైః సుగంధ సుభగో ధాన్యాపధాంభః పిబేత్ ॥

తా :— ధారాచికిత్సానంతరము కాచి చల్లార్చిన నీటితో ప్రోక్షణ, గండూషాదులను జేసికొని మందముగా గాలిపిచు ప్రదేశమందు విశ్రమించవలయును. మేల్కూర్చిన

పిదప అంగమర్థము మెల్లగా జేయించుకొని స్నేహము మఱియు కషాయము లేకుండైన శేవలము వేడినీళ్లతో స్నానము చేసికొనవలెను. అనంతరము శుభ్రమైన వస్త్రములను ధరించి మగంధ ద్రవ్యములను రాచుకొని ధనియాలు మఱియు శుంఠి వీనిచే సిద్ధమయిన కషాయమును త్రాగవలెను.

శ్లో॥ పేయం వా లఘుశోషణాజ్య కలు తక్రం యశాషయు క్తం మితమ్
భు క్తం శోష్ణమథాచరే ద్విధిమతః స్నేహాత్క మాత్రాఖిలమ్
ఏవం సప్తదినం వ్యతీత్య పునరన్యేద్య ర్విరేకం తతో
వస్తి తత్రేతు కారయేదితి విధిర్నా సత్యసంభాషితః॥ 24.

తా :— అథవా గంజి (పేయము) చేసి అందు మజ్జిగ, కొంచెము నెయ్యి, మిరి యాలు, శుంఠి, వీనిని చూర్ణించివేసి నేవించవలయును. పిమ్మట వేడిగానుండు ఆహారము అనగా అన్నమును పప్పుతో మిఠముగా భుజించవలయును. స్నేహవిధియందు జెప్పిన సకల క్రియలను జేయవలయును. ఈ ప్రకారము దీనిని ఏడుదినములుచేసి ఎనిమిదవ దినమున రేచనకర్మ చేసికొని, తొమ్మిదవదినమున వస్త్రకర్మ చేసికొనవలెనని ఆత్మనీ దేవతలు చెప్పిరి.

శ్లో॥ యావంత్యోషధ యోజితానిదివసాన్యేతాని తావంత్యహ
న్యన్యాన్యప్యథ సర్వకర్మసు బుధో నిత్యం జితాత్మానయేత్
స్త్రీణాం స్పర్శన దర్శన స్మృతివశాచ్చుక్లే స్రుతే సంఠి తత్
సంపర్కేణ వినాపి తద్భవగదాస్తస్మాత్ త్యజేత్ సర్వదా॥ 25.

తా :— రోగి తన హితమునకుగాను, మఱియు ఆరోగ్య లాభమునకుగాను జీకిత్యకుని యాచేకానుసారము, చికిత్సాకాల పరిమితివరకు చికిత్సను పొందుటయును, అట్టి చికిత్సానంతరము కూడా పూర్వమంతకాలము చికిత్స జరిగినదో తరువాతకూడా అంత కాల పర్యంతము ఆహార విహారాదులలో జాగ్రత్తగా నుండుటయును, స్త్రీలదర్శనము, వారిని తాకుట, మఱియు వారితో సంపర్కము, అనువానిని విసర్జించి శుక్రస్థలనము లేకుండగ జూచుకొనుచు నుండవలెను. ఇదియునుంగాక నిత్యము, నియమనిష్ఠాదులతోను జితాత్ముడుగను శుచిగా నుండు టుచితము.

శ్లో॥ గుల్మసాహ భగందర వ్రణ తుసీ శూలాభిఘాతాస్రివా
తోదాన ర్తక శోఠ మూఢ మరుదష్ఠీలా వినర్పాదిషు
స్త్రి హాధ్మానక విద్రధి ప్రతితుసీవ్యేకాంగ సేకం తథా
కుర్యాద్ధస్తతల ప్రపూర్ణ పిచునా మందం సుఖోష్ణం భిషక్॥ 26.

తా :— గుల్మ, అనాహ, భగందర, వ్రణ, తుసీ, శూల, అభిఘాత, రక్తవాత, ఉదావర్త, శోఠ, మూఢవాత, అష్ఠీలా, విసర్ప, ఆధ్మాన, విద్రధి, ప్రతితుసీ ఇత్యాది

వ్యాధులందు, ఒక బట్టను ఉండగాజేసి, స్నేహములో మంచి నుభోష్ణముగా నుండు దానిని వివిధాంగములపైని నేకము చేయవలయును. దీనినే ఏకాంగ నేకమందురు.

శ్లో॥ వ్యాయామాతపవేగ రోధ హిమ ధూమాత్మ్యచ్ఛ నీచోపధా
నాహః స్వప్నరజః ప్రవాత చిరకాలాసీనతాః సంస్థితమ్
శోకం జాగరపాద యాన గమన క్రోధాతి భాష్యాదికామ్
స్త్యక్త్వా ఘోష్ట జలోపచార్య నతిభుక్ స్వాద్భ్రహ్మచారీ సదా॥27.

తా :— ఈ ధారా చికిత్సా కాలమందు, అతివ్యాయామము, ఎండలో తిరుగుట, మలమూత్రాది నిరోధము, హిమ, ధూమ సేవనము, అతినిమోన్నతములైన దిండ్లను తలక్రింద నుంచి శయనించుట, దివాళయనము, ధూళిలో నుండుట, హెచ్చుగాలిలో నుండుట, ఒకేస్థితిలో చాలాసేపు నిలబడుట లేక కూర్చుండుట, దుఃఖము, జాగరణ, చాలాదూరము నడచుట, శోపము, అతినంభావణము మఱియు అతిభక్షణము ఇత్యాది వ్యతిరిక్త కార్యములను త్యజించి, శౌచాది కార్యములందుష్టజల ముపయోగించుచు బ్రహ్మచర్య నిష్ఠతో నుండవలెను.

శిరస్సేకము లేక ధారాకల్పముగురించి చరక సుశ్రుత వాగ్బటములందు
వ్రాయబడిన విషయములు.

శ్లో॥ పద్మకం త్వక్సమధుకం శారిబాచేతితై ర్హృతమ్
సిద్ధం సమధుశుక్త స్వాత్ సేకాధ్యంగః కథోత్తరే
క్షీరం తైలం గవాంమూత్రం జలంచ కటుకైః శృతమ్
పరిషేకః ప్రశస్యంతే వాతరక్తే కథోత్తరే॥

చరక చికిత్స 29 అ.

తా :— పద్మకాష్ఠము, లవంగపట్ట, యష్టేమధుకము, మగంధపాలవేళ్లు అనువాని కల్పమును తేనె, శుక్తము మరియు నెయ్యి అనువానిలో వేసి పాకము చేసి పరిషేకము మఱియు అభ్యంగము చేసిన కపాధిక్య వాతరక్తము శమించును. క్షీరము, తైలము, గోమూత్రము, జలము, వీనిలో ఒక్కొక్కదానితో సిద్ధమైన కషాయముతో పరిషేకము చేసిన కపాధిక్య వాతరక్తము హరించును.

శ్లో॥ వాతిరోత్తర వాతికానాం పునర్మూలాదీనాముత్కృష్టైః సుఖోష్ణైః
కుంభీర్వార్షులికాః ప్రవాడిర్వా పూరయిత్వా యథార్హసిద్ధ
స్నేహాభ్యక్తగాత్రం వస్త్రోవచ్ఛన్నం పరిషేచయే దితి పరిషేకః॥

చరక సూ. 14 అ.

తా:— వాతహారమైన ఔషధ ద్రవ్యములచే లేక వాతప్రధాన త్రిదోషఘ్న ఫలమాల, పత్రానులచే సిద్ధమైన కషాయమును సుఖోష్ణమైనది. ఒక కలశములో గాని లేక ధారాపాత్రలోగాని చిన్న పెరుగుగొట్ట మమర్పబడిన దానిలో బోసి పరిపేచనము చేయవలెను. ఈ పరిపేచనమునకు ముందు ఆయా రోగములకు తగిన అనగా వాతాది దోషహర ఔషధ ద్రవ్యములచే సిద్ధమైన తైలాది స్నేహములను శరీరమునకు రాచి పిదప రోగిని వస్త్రఖండముచే ఆచ్ఛాదితుని జేయవలెను. ఇట్టి స్వేద క్రియకు పరిపేకస్వేద మందురు.

శ్లో॥ వైత్రే ఘృతం పయః సేకాః శీతాలేపాః సనావనాః
చందనోశీరయష్ట్యాహ్వ బలా వ్యాఘ్ర సఖోత్పలైః
క్షీరపిష్టైః ప్రదేహాస్యాత్ శృతైర్వా పరిపేచనమ్॥

చరక. చికి. 26 ఆ.

తా:— వైత్రిక శిరో రోగమందు పాలు నెయ్యి అనువాని శీతల పరిపేకము, శీతల ప్రలేపము, నస్యము, జీవనీయ ఘృతము, మరియు పిత్తనాశక అన్నపానములు ప్రశస్తములు.

శీతల పరిపేకము ఎట్లునగా:— చందనము, పట్టవేళ్లు, యష్టివధుకము, ముత్తవపులగమువేళ్లు, నఖము చిప్పలు మఱియు నల్లకలువ అనువానిని కషాయముగ కాచి చల్లారిన పిమ్మట సేచనము చేయవలెను.

శ్లో॥ వాతఘ్న దశమూలాది సిద్ధ క్షీరేణ సేచనమ్॥

అష్ట. ఉత్తర. 25 ఆ.

తా:— వాతహారమగు దశమూలములచే సిద్ధమైన క్షీరమును పరిపేకముచేసినచో శిరోరోగములు హరించును.

శ్లో॥ వాతఘ్న సిద్ధైః క్షీరైశ్చ సుఖోష్ణైః సేకమాచరేత్॥

సుశ్రు. ఉత్త. 26 అధ్య.

తా:— వాతహారములైన దార్వాది ద్రవ్యములచే సిద్ధమైన సుఖోష్ణమైన క్షీరసేకము పిత్తవాత జనిత శిరోరోగము హరించును. వైధారాకల్పము క్షీరము, కషాయము, తైలము, ఘృతము, ఘృతతైల మిశ్రణ గోమూత్రము, మఱియు మజ్జిగ అనువానిచే ఆయా రోగములకు దగినట్లు చేయించవచ్చును.

అభ్యంగము:—అనగా శరీరాద్యంతము, ఆయా రోగములకు జెప్పబడిన ఔషధ ద్రవ్యములచే సిద్ధము చేయబడిన తైలాదులను రాచుకొనుట. ఈ తైలములు శరీరస్సనుకు రాచుటచేత శిరోపరిభాగమందలి రోష హాపములలో నుండు రూక్షత్వమును బోగొట్టి అట్టి రూక్షత్వముచే గలుగు తలనొప్పి, కర్ణవ్యాధులు, నేత్రవ్యాధులు మఱియు నాసికా రోగములు హరించును.

శ్లో॥ అభ్యంగ మాచరేన్నిత్యం సజరాశ్రమవాతహం

దృష్టిప్రసాద పుష్ట్యాయుః స్వప్నసుత్వక్ ధార్ధ్యకృత్

అష్టాంగహృదయము నూ. 2 అ.

తా:— ప్రతిరోజు అభ్యంగము జేసుకొనుటచే ముసలితనము, శ్రమ, మఱియు వాతమును బోగొట్టి కండ్లకు నిర్మలత్వము, శరీరపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి, శరీరకాంతి మఱియు దార్ఢ్యమును గలుగజేయును.

శ్లో॥ తత్రాభ్యంగః ప్రయోక్తవ్యో రాక్ష్యకంఢూమలాదిషు॥

అష్టా. హృ. నూ. 22 అ.

తా:— అభ్యంగమునకు జెప్పబడిన తైలమును రూక్షత్వము, దురదలు మఱియు మలాదులను శాంతింప జేయుటకు ప్రయోగించుకొనవలెను.

— పి చు —

పిచు అనగా ఒక వస్త్రఖండమును తైలములూ దదిపి శరీరముయొక్క వివిధ అంగములపై నుంచుట లేక పిండుట.

శ్లో॥ పిచుః కేశశాతస్ఫుటన ధూపనే నేత్ర స్తంభేచ॥

తా:— పిచు కర్మయం దుపయోగించు తైలమును, వెంట్రుక లూడుట, వెంట్రుకల కుడుళ్లు చీలుట ధూపనము, (ఘ్రామనిర్గమ వత్ వేదన) నేత్రస్తంభనము, అనువానియం దుపయోగించవలయును.

— శి రో వ స్తి —

శ్లో॥ విధిస్తస్య నివృణ్ణస్య పీఠేజానుసమే మృదా

శుద్ధాక్తాస్విన్న దేహస్య దినాంతే గవ్య మాహిషమ్॥

ద్వాదశాంగుల విస్తీర్ణం చర్మపట్టం శిరస్సమం

ఆకర్ణ బంధన స్థానం లలాటే వస్త్ర వేష్టితే॥

చైలవేణికయా బద్ధ్యా మాష కల్మేన తేపయేత్

తతో యథా వ్యాధి శృతం స్నేహం కోష్ణం నిషేచయేత్॥

ఊర్ధ్వం కేశభువాయావద్ధ్వ్యం గులం ధారయేచ్ఛృతమ్॥

అష్టా. హృ. నూ. 22 అ.

తా:— మొదట విధిప్రకారము వసునస్వేదాది కర్మలచే రోగిని స్విన్నునిగజేసి సాయంకాలమందుగాని, రాత్రియందుగాని, మోకాలంత పొడవుగల మెత్తని ఆసనము మీద కూర్చుండదెట్టి, అతని తలచుట్టు, చెవులకు వైసంచి ఒక బట్టముక్కును జాటి ఆవైసి

12 అంగుళముల ప్రమాణము గలదియును శిరస్సునకు సమానమైనదియును మఱియు చెవుల వరకు వచ్చునట్టిదియునగు ఆవు చర్మము గాని, గేడె చర్మము గాని చుట్టి, దానిపై నుంచి ఒక బట్టపేలికను జుట్టి కట్టవలెను. పిమ్మట దానిపైన అనగా వేడి నీటిలో గలిపిన మినపసిండి ముద్దను టోపీవలె జుట్టిన దానికి సందులు లేకుండులాగున మెత్తి మైనుంచి తగిన స్నేహమును తలవెంట్రుకలపైన రెండు అంగుళముల ఎత్తువరకు సుఖోష్ణముగా నున్నది పోయవలెను. ఈ స్నేహమును ముక్కునుండి మఱియు నోటినుండి నీరు స్రవింపు వరకుంచవలెను. దీనిని వాతోల్బణ వ్యాధులందు 10000 మాత్రల కాలము వరకును, పిత్తజ వ్యాధులందు 8000 మాత్రల కాలమువరకును, కఫోల్బణ వ్యాధులందు 6000 మాత్రల కాలమువరకును ధరించవలయును. శిరోవస్తిచేత, ప్రసుప్తవాతము, అర్ధితవాతము, జాగరణము, తిమిరము ముక్కురంధ్రములు, నోరు ఇనియెండుట మఱియు దాదానిమైన శిరోవ్యాధులు హరించును.

శ్లో॥ వస్తిస్తు ప్రసుప్త్యర్ధిత జాగరే
నాసాస్య శోషే తిమిరే శిరోరోగ దారుణే॥

అని పైన వ్రాసిన ప్రకారము జెప్పబడినది.

పిండ స్వేదము.

శ్లో॥ పిండోపనాహ స్వేదాశ్చ మాంస ధాన్యం కృతాహితాః॥

తా:— వాత శిరోరోగమందు శిరస్సునకు, మాంసము మఱియు ధాన్యముతో నిద్దముచేయబడి పిండముతో నివ్వబడిన ఉపనాహ స్వేదము హితము.

శ్లో॥ అథవా గవాది శకృతా పిండి కృతే నోష్ణేన స్వేదః
సచపిండ స్వేదసంజ్ఞః॥

తా:— లేక ఆవు మొదలగు జంతువులయొక్క మలమును (కేడను) ఉండగా జేసి నిష్పలా నుడికించి దానితో స్వేదకర్మ చేసిన పిండస్వేద మనబడును.

శ్లో॥ తిల మాషకుల త్థాన్లు ఘృత తైలా మిషాదనైః
పాయసైః కృతరై ర్ద్రాంసైః పిండస్వేదం ప్రయోజయేత్॥

చరక. నూ.

తా:— నువ్వులు, మినుములు, ఉలవలు, ఆమ్లద్రవ్యము, ఘృతము, తైలము, మఱియు మాంసము వీనితో గూడిన అన్నము, పాయసము, కృశరము (తిలమాష కృతయవాగు) మఱియు కేవలము మాంసము అనువానిని పిండకారముగ జేసి వేడిగానున్న దానితో పిండస్వేదము ప్రయోగించ వలయును.

శ్లో॥ వాతే సరక్తే సఘృతః ప్రదేహో
గోధూమ చూర్ణం ఛగలీ పయశ్చ॥

తా :—గోధూమ పిండి, మేకపాలు, మఱియు నెయ్యి వీనితో సిద్ధమైనద్రావ లేని పము వాతరక్త వ్యాధిని శమింపజేయును.

వాతఘ్నేః సాధితః స్నిగ్ధః కృసరోముద్గపాయసః

తా :—వాతహర ద్రవ్యములతో అనగా నువ్వులు మఱియు పెసలు అనువానితో చేయబడిన కృసరము (తిలమాచకృత యవాగు) శూలాదులను బోగొట్టును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి
ధారాకల్పనామ కానుబంధము

ఉ ప స ం హా ర ము.

శ్లో॥ భిషజాం సాధువృత్తానాం భద్రమాగమశాలినాం
అభ్యస్త కర్మణాం భద్రం భద్రం భద్రాభిలాషిణాం॥

తా॥ శాస్త్రము యొక్క పరమార్థమును అవగతము చేసుకొని ఘృత తైలలేహాదులతోను, అనువాసననిరూహాధులతోను జకిత్సలను జేయు సర్వభూతహిత కాంక్షులును, సచ్చరితులును అగు సద్వైద్యులకు ఇహపరములందును, మఱియు సర్వత్రయును మంగళలాభము కలుగును.

సంపూర్ణము.

రోగములు, ఔషధములు.

సెం.	షేర్లు	పుటసంఖ్య.	సెం.	షేర్లు	పుటసంఖ్య.
1.	అగ్నిమాంద్యము :-	2, 6, 15, 17, 21, 22, 32, 37, 51, 64, 111, 112, 114, 118, 126, 127, 128, 142, 147, 151, 153.	20.	అస్థీలా :-	16, 18, 21, 22, 24, 122, 209.
2.	అంగమర్దము :-	10;	21.	అస్థిభంగము :-	200
3.	అంఘ్రియోగము :-	153	22.	అస్థిరోగము :-	74,
4.	అంశవృద్ధి :-	128	23.	అస్థిసావము :-	45, 46, 59, 60, 136, 137, 145, 146, 147, 149.
5.	అతిసారము :-	7, 16, 51, 108, 109, 112, 113, 119, 122, 134, 144, 155.	24.	అక్షేపకవాతము :-	30, 32, 33, 34, 68, 69, 70, 91.
6.	అంతర్ విద్యధి :-	20;	25.	అటోపము :-	32, 32, 34,
7.	అన్నద్యేషం :-	13.	26.	అధ్యవాతము :-	88
8.	అపచి :-	40, 61, 92,	27.	అధ్మానము :-	32, 33, 34, 112, 145, 146, 147, 153, 209.
9.	అపతానకవాతము :-	32, 33,	28.	అనాహము :-	21, 22, 115, 122, 128, 200,
10.	అపస్మారము :-	40, 54, 57, 71, 81, 83, 104, 105, 138, 139.	29.	అంత్యోగము :-	72, 73, 115;
11.	అభిమాతము :-	209	30.	అంత్యవృద్ధి :-	32, 33, 34, 74;
12.	అరుచి :-	2, 12, 41, 48, 110, 111, 113, 119, 120, 128, 143, 144, 147, 148, 150, 151, 152.	31.	అమాతిసారము :-	16;
13.	అర్ధివవాతము :-	30, 32, 33, 34, 68, 69, 70, 80.	32.	అమవాతము :-	32, 23, 34
14.	అర్బుదము :-	128, 150, 151,	33.	అఘ్నిశ్లత్తము :-	61, 144,
15.	అర్శము (లేక) మూలవ్యాధి :-	15, 40, 41, 43, 54, 67, 71, 99, 109, 112, 115, 118, 120, 122, 128, 130, 132, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 153, 154, 155.	34.	అర్తవరోగము :-	128
16.	అలక్ష్మి :-	104, 105,	35.	అలస్యము :-	111.
17.	అల్పార్తవము :-	57,	36.	ఉదరరోగము :-	16, 17, 21, 40, 43, 54, 56, 67, 71, 111, 118, 127, 128, 136, 153.
18.	అపవాహము :-	31, 32, 33, 34, 78, 80.	37.	ఉదరశూల :-	30, 32, 33, 34, 134, 156.
19.	అశ్మశ్రి :-	53, 59, 60, 127, 128, 136, 137, 153.	38.	ఉదారవర్తము :-	16, 32, 33, 34, 127, 132, 209.
			39.	ఉన్మాదము :-	40, 44, 54, 57, 68, 69, 70, 74, 79, 81, 83, 91, 138, 139.
			40.	ఉపదంశము :-	27
			41.	ఉరఃక్షతము :-	113, 121,
			42.	ఉరోగ్రహము :-	141, 142
			43.	ఉరదపీడ :-	30,

నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.	నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.
44.	ఊరుస్తంభము :-	153,	66.	క్షుద్ర మస్తవ్యాధి :-	150.
45.	ఊర్ధ్వజత్రురోగములు :-	123	67.	ఖలతిరోగము :-	92, 98,
46.	ఏకాంగవాతము :-	32, 33, 34	68.	ఖల్లీరోగము :-	32, 32, 34,
47.	ఓష్ఠరోగము :-	102,	69.	గండమాల :-	40.
48.	ఔదంబర మస్తము :-	27,	70.	గరవిమము :-	40, 54, 55, 57,
49.	కంఠరోగము :-	112, 113, 133		112, 132, 133;	
50.	కండూ :-	40, 87, 98, 128, 150, 151.	71.	గర్భకారకము :-	32, 33, 34, 57, 104, 105.
51.	కపాలవ్యాధి :-	99, 100, 103.	72.	గళరోగము (గళగండము) :-	32, 33, 34, 128, 152, 153,
52.	కఫరోగములు :-	68, 69, 70, 121, 135.	73.	గుదకీలరోగము :-	50,
53.	కంపవాతము :-	29, 32, 33, 34, 91,	74.	గుదరోగము :-	22, 48, 50, 120, 127.
54.	కర్ణరోగము :-	61, 93, 95, 100, 103, 121.	75.	గుల్మ :-	10, 14, 15, 21, 22, 41, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 59, 64, 67, 71, 74, 88, 104, 105, 112, 113, 115, 118, 119, 121, 127, 130, 135, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 209.
55.	కామల :-	2, 23, 24, 40, 47, 67, 71, 88, 111, 118, 128, 144, 149.	76.	గుహ్యరోగము :-	150, 151.
55.	కాసరోగము :-	2, 7, 10, 23, 32, 33, 34, 37, 41, 47, 48, 59, 60, 67, 73, 79, 83, 85, 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 121, 128, 135, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 153, 154, 155, 156.	77.	గుర్భస్త్రీవాతము :-	32, 33, 34,
57.	కుబ్జత్వము :-	32, 33, 34.	78.	గ్రహణి :-	17, 40, 50, 51, 64, 109, 118, 119, 122, 130, 143, 144, 145, 146, 147.
58.	కుంభకామల :-	24.	79.	గ్రహపీడ :-	57, 67, 71, 74,
59.	కుష్ఠవ్యాధి :-	25, 26, 40, 41, 54, 57, 61, 83, 85, 90, 91, 92, 99, 111, 112, 118, 136, 150, 157.	80.	చర్మరోగము :-	70, 83, 104, 105
60.	కేశభంజనము (శేక) కేశచ్యుతి :-	91, 92, 100.	81.	ఛర్మి (శేక) (వాంతి) :-	2, 12, 14, 104, 105, 112, 114, 121, 135, 145, 146, 147.
61.	కోష్ఠవాతము :-	72	82.	జఘన జంఘారోగము :-	153.
62.	కృమిరోగము :-	28, 37, 112, 127, 130, 156.	83.	బాద్యము :-	29.
63.	క్షీబత్వము :-	32, 33, 34,	84.	జిహ్వకరోగము :-	68, 69, 70
64.	క్షతరోగము :-	74, 95, 104, 105,	85.	జ్వరము :-	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 23, 25, 29, 38, 42, 47, 48, 57, 59, 60, 67, 71, 68, 69, 70, 74, 79, 81, 83, 88, 104, 105, 107, 110, 111, 114, 120, 125, 124, 126, 127, 132, 133, 136, 143, 144, 145, 153.
65.	క్షయరోగము :-	11, 42, 48, 59, 60, 68, 69, 70, 74, 79, 81, 83, 104, 105, 110, 111, 114, 120, 126, 135, 143, 144, 145, 146, 147, 151, 152, 153, 154, 155, 156	86.	తంద్ర :-	32, 33, 34,
			87.	తిమిరవ్యాధి :-	40, 47, 61.

సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.	సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.
88.	త్రిదోషప్పుములు :-	113, 118, 119, 121, 128.	111.	ప్రతిత్వము :-	152
89.	దంతరోగము :-	66, 67, 95, 100, 101, 102, 133.	112.	ప్రతూని :-	32, 33, 34, 209.
90.	దాహరోగము :-	2, 4, 40, 79, 80, 81, 88, 106, 95, 153.	113.	ప్రదరవాధి :-	5, 9, 40, 88.
91.	దర్శనము :-	123,	114.	ప్రమేహము :-	19, 20, 41, 52, 54, 55, 57, 59, 60, 87, 88, 111, 112, 113, 119, 122, 127, 128, 136, 137, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 155.
92.	దష్టజలస్రావము	89,	115.	ప్రవాహిక :-	108, 109, 120, 144
93.	దష్టప్రణామము :-	61, 104, 127, 150, 151.	116.	ప్రమి :-	27.
94.	నక్తాంధత :-	61,	117.	ప్రసేకము :-	111, 147.
95.	నష్టార్థము :-	71;	118.	స్థిమారోగము :-	14, 15, 21, 22, 104, 105, 115, 127, 128, 153.
96.	నాడిప్రణామము :-	40.	119.	వలసము :-	68, 69, 70.
97.	నాభికుల :-	30.	120.	వస్తిరోగము :-	122.
98.	నాసికారోగము :-	61.	121.	బాలరోగము :-	74
99.	నేత్రరోగము :-	27, 61, 62, 91, 92, 94, 95, 97, 109, 128, 136, 153,	122.	బృంహణము :-	10, 59, 60,
100.	పక్షాఘాతము :-	27, 32, 33, 34, 68, 69, 70, 80	123.	భగంధరము :-	15, 40, 115, 128, 150, 151, 153.
101.	పాండురోగము :-	23, 24, 40, 41, 54, 55, 57, 59, 60, 67, 71, 111, 119, 121, 125, 127, 128, 131, 145, 146, 147, 153.	124.	భుజిపీడ :-	9.
102.	పాదదాహము :-	149.	125.	భూతపితాచ గ్రహబాధ :-	57, 65, 81, 83, 132, 133, 134, 135, 139.
103.	పార్శ్వపీడ :-	5, 6, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 21, 115, 153.	126.	భ్రమ :-	2, 15, 40, 47, 153,
104.	పిటుకలు :-	25, 40, 54, 55, 63, 87, 150, 151.	127.	మదాత్మ్యము :-	2, 15, 40, 41, 44.
105.	పిత్తరోగము :-	40, 44, 68, 69, 70, 88, 106, 120, 138, 139, 150, 151.	128.	మర్మరోగము (లేక) త్తమము :-	73, 136, 137, 138.
106.	పీనసరోగము :-	7, 41, 91, 113, 121, 123, 143, 144, 148.	129.	మలశోధకము :-	31.
107.	పుత్రప్రసాదము :-	44, 57, 59, 60; 64, 71.	130.	మనూరికారోగము :-	26.
108.	పూయరోగము :-	20, 89, 100.	131.	మహావాతము :-	126.
109.	పృష్ఠపీడ :-	9, 21.	132.	మహారోధరము :-	23, 42, 135.
110.	పౌష్టికము :-	43, 57, 59, 60, 95, 113, 122, 128, 138, 139, 141, 142, 145, 146, 147, 53, 150, 151, 154, 155.	133.	ముఖరోగము (పాక, దాహ ఇత్యాది) :-	2, 29, 93, 112, 133.
			134.	మూఢవాతము :-	142, 143, 149, 209.
			135.	మూత్రకృచ్ఛము :-	18, 52, 59, 60, 91, 127, 128, 136, 137, 138, 145, 146, 147, 149, 153.
			136.	మూత్రదాహము :-	136, 137.

నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.	నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.
137.	మూత్రరోగము :-	19, 53, 74, 128, 141, 142, 145, 146, 147.	165.	వాతానులోమకము :-	31.
138.	మూర్ఛారోగము :-	2, 15, 44, 88, 104, 105, 109, 111, 138, 139.	166.	వాయువికారము :-	73, 121, 135, 136, 156.
139.	మేధ్రోగము :-	32, 33, 34, 88.	167.	విచర్మికారోగము :-	128.
140.	మేదోరోగము :-	27, 136.	168.	విజ్వంధము :-	21, 43, 72, 128.
141.	మేధాశక్తిప్రదము :-	64, 71.	169.	విదాహస్థోట :-	26, 32, 33, 34.
142.	మేహగ్రంథి :-	128.	170.	విద్యుధి :-	40, 41, 54, 55, 61.
143.	మోహము :-	57.	171.	విరేచకాషధము :-	32, 132.
144.	యోనిరోగము :-	21, 43, 45, 46, 68, 69, 70, 74, 91, 116, 149.	172.	విశ్వాచీరోగము :-	32, 33, 34.
145.	రక్తగుల్మము :-	22, 59, 60, 130.	173.	విషరోగము :-	57, 59, 60, 132, 133, 138, 139.
146.	రక్తపిత్తము :-	2, 5, 14, 23, 24, 35, 40, 44, 47, 59, 60, 79, 83, 88, 110, 109, 111, 116, 120, 136, 144, 149.	174.	విషమూర్ఛ :-	118.
147.	రక్తప్రకోపము :-	120, 154, 155, 156.	175.	విశూచిక :-	18, 112, 130, 132, 133, 138, 139, 131.
148.	రక్తప్రదరము :-	9, 44, 45, 149.	176.	వివర్ణము :-	25, 26, 40, 47, 61, 63, 83, 88, 111.
149.	రక్తమూత్రము :-	136, 137.	177.	విస్ఫోటము :-	40.
150.	రక్తరోగము :-	59, 60, 122.	178.	వృద్ధిరోగము :-	21, 43, 55.
151.	రక్తవాతము :-	209.	179.	వృషణశూల :-	30.
152.	రక్తస్రావము :-	18, 136, 137.	180.	వృష్యము :-	95, 113, 122, 138, 139, 154, 155.
153.	రక్తాతిసారము :-	122, 128.	181.	వ్యంగరోగము :-	40, 63.
154.	రక్తార్శము :-	16, 49, 50, 109.	182.	పరిణాములు :-	61, 70, 102, 104, 127, 150, 151.
155.	రజోదోషము :-	116, 149.	183.	శర్కరారోగము :-	52, 53.
156.	రసాయనము :-	43, 128, 143, 144, 145, 146, 147, 151, 153.	184.	శిరోరోగము :-	68, 69, 70, 79, 80, 87, 88, 89, 92, 93, 98, 103.
157.	రాజయశ్శు :-	11, 41, 122.	185.	శీతత్వము :-	32, 33, 34, 84.
158.	లాల్సావము :-	12.	186.	శుక్లరోగము (లేక) స్రావము :-	32, 33, 34, 128.
159.	పంధ్యారోగము :-	43, 44.	187.	శుక్లవర్ణము :-	136, 137.
160.	పలీపలితము :-	143, 144, 153.	188.	శూలరోగము (శిరశూలసహితము)	7, 9, 16, 18, 22, 22, 32, 33, 34, 37, 43, 48, 49, 56, 68, 69, 70, 71, 73, 80, 83, 107, 110, 111, 120, 12, 122, 123, 125, 127, 132, 135, 136, 138, 139, 145, 146, 147.
161.	వాక్య్యుద్ధిప్రదము :-	72.			
162.	వాతపిత్తము :-	10, 79, 80, 95, 141, 142, 149, 151.			
163.	వాతరక్తము :-	32, 33, 34, 41, 43, 44, 59, 60, 79, 82, 98, 106, 136, 141, 142, 150.			
164.	వాతరోగము :-	9, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 75, 76, 77, 78, 105, 106, 126, 135, 136, 152, 153.			

నెం.	పేరు	పుటసంఖ్య.	నెం.	పేరు	పుటసంఖ్య.
189.	శోధ (శోధ) :-	23, 32, 33, 34, 43, 54, 55, 67, 71, 80, 104, 105, 112, 115, 118, 127, 136, 144, 148.	201.	మూర్ధావర్తము :-	123,
			202.	సోమశోగము :-	38, 136, 137.
			203.	స్తంభకవాతశోగము (దంఢకము) :-	24, 68, 69, 70, 91.
190.	శోమశోగము :-	54, 55, 57, 59, 91, 110, 141, 142.	204.	స్త్రీశోగము :-	149
191.	శ్లీపదము :-	27, 32, 33, 34, 92,	205.	ప్రాతశోగము :-	38
192.	శ్వాసశోగము :-	2, 5, 6, 11, 23, 32, 33, 34, 37, 41, 47, 57, 59, 60, 68, 69, 70, 81, 83, 85, 104, 105, 110, 111, 112, 115, 120, 121, 125, 128, 135, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 154, 155, 156.	206.	స్వరభేదము :-	12, 47, 49, 141, 142.
193.	శ్విత్తము :-	27, 63, 118	207.	హనుగ్రహము :-	32, 33, 34.
194.	సంజీవనము :-	130, 131	208.	హలీమకము :-	24, 111, 118, 149
195.	సన్యాసము :-	138, 139	209.	హిక్కాశోగము :-	11, 48, 68, 69, 70, 113, 115, 121, 135, 140, 143, 144.
196.	సర్పదంశము :-	138, 139.	210.	హిద్మశోగము :-	145, 146, 147.
197.	సిద్ధాశోగము :-	63.	211.	హృద్రోగము :-	5, 6, 10, 14, 15, 21, 30, 32, 33, 34, 40, 47, 72, 112, 113, 114, 119, 130, 145, 146, 147, 153.
198.	సుప్తజిహ్వత్వము :-	110, 111	212.	హృల్లాసము :-	12, 111.
199.	సుప్తిశోగము :-	32, 33, 34			
200.	మూతికాశోగము :-	32, 33, 34, 74			

తప్పు-ఒప్పుల పట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
2	20	కట్పల	కట్పల
3	10	వాతపిత్తజ్వర	వాతపిత్తజ్వర,
3	11	మూర్చ్ఛ	మూర్చ్ఛ,
5	22	అధోగత	అధోగత
9	23	కటుత్రయైః	కటుత్రయైః
11	2	అగ్నిమంథా	అగ్నిమంథా
11	8	లశునైః	లశునైః
12	15	జోంగ	జోంగ
13	15	కషాయము	కషాయము
13	27	సాధితా	సాధితా
16	22	దేవదార్యాది	దేవదార్యాది
17	14	పూతికాది	పూతికాది
18	19	మత్స్యక్షీ	మత్స్యక్షీ
18	20	పాలకైః	పాలకైః
20	24	ఆద్యవాతం	ఆద్యవాతం
22	8	మిశంచును	శమించును
22	26	కూలలును	కూలలును
23	4	త్రికృత్సిద్ధం	త్రివృత్సిద్ధం
23	12	ఉదావర్తము	ఉదావర్తమును
23	15	నించి	నింబ
23	27	వరుణ	తరుణ
24	1	చింతాకుల ఈనెలు	చింతాకుల లేత ఈనెలు
24	20	పథ్యాది	పథ్యాది
24	23	చ్ఛ్వయధు	చ్ఛ్వయగు
25	7	వృషాభయోద్ధం	వృషాభయోద్ధం
25	14	సేవ్యాంబుభిః	సేవ్యాంబుభిః
26	16	గూడిన	గూడి
27	5	ఔదంబర	ఔదుంబర
27	7	మటజి	మటజ
27	28	పక్షాశూతము,	పక్షాశూతము

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
23	27	సర్వతములను	సర్వవారములను
29	16	శతాహ్వ	శతాహ్వ
29	17	మజాజీవ	మజాజీచ
30	11	పుష్ట	పుష్ట
30	26	గంధా	గంధా
31	21	అథోగత	అథోగత
32	8	రాన్నేరంద	రాన్నేరంద
32	8	సహచర	సహచర
33	10	క్వాథం	క్వాథం
33	12	తైలేరంద	తైలేనేరంద
33	15	తథా	తథా
33	26	గృథసీ	గృథసీ
33	28	క్వాథము	క్వాథము
34	23	ప్రత్యూసీ	ప్రత్యూసీ
34	23	కంపఖిల్లీ	కంపఖిల్లీ
35	14	కుంజకైః	కుంభకైః
35	21	క్వాథ	క్వాథ
35	23	చెఱుకు	చెఱుకు
38	5	క్వాథముతో	క్వాథముతో
39	9	క్వాథము	క్వాథము
39	22	చూర్ణదవ	చూర్ణద్రవ
40	9	పచేత్త తిక్తకం	పచేత్త తిక్తకం
41	24	పుథగ్దశ	పుథగ్దశ
41	26	కల్పై	కల్పైః
42	19	మజ్జా, గత	మజ్జాగత
44	15	బొందం	బొండము
44	15	నాగకేశరములు	నాగకేశరములు
44	24	చీప్ర	చీప్ర
45	21	ప్రస్థం	ప్రస్థం
46	4	కల్కము	కల్కమును,
48	22	ప్రస్థం	ప్రస్థం
49	16	నిష్కావ్యవచ	నిష్కావ్యవచ
49	16	తథా	తథా
50	8	మూర్త్యాధ్యా	మూర్త్యాధ్యా

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
50	25	క్షీరకాకోళి	క్షీరకాకోళి
51	19	శరపుంభా	శరపుంభా
52	10	పృథక్	పృథక్
55	3	కులర్థతః	కులర్థతః
55	10	దనివేరు	దంతివేరు
55	17	సమభాగములును	సమభాగములుగను
56	4	మథో	మథో
56	4	వృద్ధ్యదరా	వృద్ధ్యదరా
63	4	ఇవి	ఇవి
63	28	స్తథా	స్తథా
65	10	వచేందులేభా	వచేందులేభా
65	13	వాశ్మేధా	వాశ్మేధా
65	14	శంఖపుష్పి	శంఖపుష్పి
66	4	(మంకనవేరు) రవిర్వల్లి	రవిర్వల్లి (మంకనవేరు)
66	16	వాశ్మేధా	వాశ్మేధా
69	16	తథార్థితే	తథార్థితే
69	27	(ఖాన్ కారాట్)	(ఖాన్ ఖారాబ్)
70	14	అర్థితవాత	అర్థితవాత
70	26	వావిలాకులు	వావిలి ఆకులు
70	32	రవిః	హవిః
71	8	అనగా	—
72	6	అనునపీనిలో	అనువానిలో
77	17	కృధితే	కృధితే
78	6	కల్కము	కల్కము,
80	24	చేయవలయును.	జేయవలయును.
81	31	దాహమేదస్సులను	దాహములను
82	13	తత	తద
83	3	వృంద	బృంద
84	9	పుష్కర్జినామ్	పుష్కర్జినామ్
86	3	వల్గి	వల్గి
86	3	గధ	గద

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
86	12	(నేను, అవిసి) పెద్ద తంకేడు	పెద్ద తంకేడు (నేను అవిసి)
86	13	(జిల్లేడు పేరు) దినేశవల్లి	జిల్లేడు పేరు (దినేశవల్లి)
86	19	కుష్టు	కుష్టు
88	25	సక్షీర	సక్షీరే
91	10	చాన్యాసి	చాన్యాసి
91	15	కుష్టు	కుష్టు
91	19	భీరతశ్చ	భీరతశ్చ
92	4	వాతసోగములను	వాతసోగములును
92	21	నువ్వులనూ నె,	నువ్వులనూ నె
92	26	వల్ల్యాచ	వల్ల్యాచ
94	2	తదర్థ	తదర్థ
94	11	పొములు	పలములు
94	14	చతుర్థాంశ	చతుర్థాంశ
94	18	త్రిఫలము	త్రిఫలములు
94	26	మృగనాభీమా	మృగనాభీందూ
95	7	ముద	ముద్ద
95	28	చందతం	చందనం
96	16	విశేషణ	విశేషణ
98	11	చ్యుతిం	చ్యుతిం
99	16	పైవానిలో	పీనిని పైవానిలో
99	28	చేర్చి	చేర్చి
100	26	శ్వర్థ	శ్వర్థ
100	29	యస్థి	యస్థి
101	7	కాలేయ	కాలీయ
101	15	నాలుగు	బిదు
101	20	ఫిక్కచెక్క	పిక్కచెక్క
101	20	మోదుగ	మోదుగు
105	10	మోదుగ	మోదుగు
106	10	ఠపెంగ	సంపెంగ
107	9	భాగ్గీ	భాగ్గీ
107	11	పుష్టిపర్తి	పుష్టిపర్తి
108	12	కాకోళి	కాకోళి
109	4	అమ్రబీజం	అమ్రబీజం

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	బిప్ప.
113	19	సర్వభోగ్యైర్థ	సర్వభోగ్యైర్థ
117	25	చూర్ణము	చూర్ణమును
121	1	— —	కమారాదిచూర్ణము
„	3	వట్టువేరు	వట్టివేరు
„	3	యీనలు	యీనెలు
„	33	తోనెతో	తేనెతో
125	1	శుద్ధ	శుద్ధ
„	16	రసేనుభావితం	రసేనుభావితం
„	27	కప్పలం	కట్నలం
126	10	ఇది	ఇవి
128	23	వీనికి	దీనికి
129	1	కారయేద్భుదః	కారయేద్భుదః
130	16	అజామోద, ఓను	అజామోదఓను
130	28	విభీతకా	విభీతకా
132	16	ప్రాతరుద్భితః	ప్రాతరుద్భితః
134	22	తుమ్మిపువ్వు	తుమ్మిపువ్వులు
136	6	శుద్ధమహిసాక్షి, గుగ్గులు	శుద్ధమహిసాక్షిగుగ్గులు
137	12	చెఱుకు	చెఱుకు
137	22	(పాలగుండ)	పాలగుండ
137	28	సిద్ధము	సిద్ధము
138	12	అనునవి ఇవి	అనునవి
138	14	మిగులునట్లు	మిగులునట్లుగ
138	25	స్వర్ణ భస్మ	స్వర్ణ భస్మ
142	2	(పల్లెరు)	పల్లెరు
143	1	పలార్దం	పలార్దం
145	12	శుద్ధిచేసిన	శుద్ధిచేసిన
145	16	‘శోధ’	‘శోధ’
147	11	శిలాజిత్తు	శిలాజిత్తు
147	22	ఆర్ద	ఆర్ద
147	34	శ్చుద్ది	శ్చుద్ది
148	1	పలములును	పలములును
149	22	బలానుసారమునుచిత	బలానుసారమునుచిత
149	9	రుద్ధాయ	రుత్థాయ
150	4	యీ ఇత్తురాది	నీ యిత్తురాది

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
150	7	పృత్యగ్ని	పత్ర్యగ్ని
150	15	విన్వస్త్య	విన్వస్త్య
„	16	యృధ	యృధ
„	29	చల్లారిన	చల్లారినపిదప
152	4	కులక	కులక
„	9	చాక్షీయుగ్మాని	చాక్షయుగ్మాని
154	13	కర్షార్దం	కర్షార్దం
154	22	నిరస్యత్వలమ్	నిరస్యత్వలమ్
155	1	షడాభినత్తి	షడాచ్చినత్తి
155	17	రసముతో	రసముతో శుక్రవృద్ధియును,
155	25	ప్రతిభలనిచ్చును	ప్రతిభలు కలుగును.
156	12	కషాయమును	కషాయము
„	13	భాగము	భాగముగ
157	4	ప్రాక్తో	ప్రాక్తో
„	5	షడ్విన్దు	షడ్విన్దు
„	7	కథిత	కథిత
163	25	నిష్పలా	స్నేహమును నిష్పలా
164	11	ఘృతము	ఘృతమును
165	7	మజ్జిగ,	మజ్జిగ
165	22	లేదో	లేవో
166	8	ద్రవ్యములను	ద్రవ్యములు
167	2	తదర్థం	తదర్థం
167	29	తీగపాకము	తీగపాకము
169	13	వటక	
„	13	గుటుకలను	గుటికలకు
„	19	వటకముల	వటకముల
169	25	క్వాథాదీనాం	క్వాథాదీనాం
170	3	కషాయమందు	కషాయమందు చూర్ణమునకు
171	7	చెప్పనప్పడు	చెప్పనప్పడు
„	8	కర్దభాగము	కర్దభాగము
„	14	పొర	పొరలను
„	17	(రక్తపుష్ప)	రక్తపుష్ప
„	27	లాబురేవచ	లాబురేవచ
172	17	కఫానితా	కఫానితా

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
173	15	నైధ వేనచ	నైంధ వేనచ
177	24	లవణము	లవణమును
179	16	న్నగ్నిషేధవా	న్నగ్నిషేధవా
181	9	సమ్మర్థ్య	సమ్మర్థ్య
182	26	గుప్త	కుప్త
183	1	త్రిమృతా	త్రిమృతా
183	23	వాకుడు,	వాకుడు
184	5	నీళ్లును	నీళ్లలో
184	31	ప్రేంకణ	ప్రేంకణము
184	12	చిల్లగింజలను నూరి శంఖములను వేసి జేర్చవలయును.	చిల్లగింజలను నూరివేసి జేర్చవలయును.
185	3	కుత్యాతీష్ణం	కుత్యాతీష్ణం
187	7	తథా	తథా
187	10	జాతీ	జాత
189	18	అచ్చాజీం	అజాజీం
189	19	వినిషిపేత్	వినిషిపేత్
189	20	మతో	తతో
189	23	కోథా	కోథా
191	4	తథా	తథా
191	5	గ్రంథి	గ్రంథి
„	15	గ్రంథులు	గ్రంథులు
195	1	వారయో	వారయే
195	26	ఆయుః	ఆయువు
196	3	మతీయు	మతీయు వారి
196	17	నుపధ్యాశీ	నుపధ్యాశీ
198	15	మాషికార్ద	మాషికార్ద
	16	షీష్యా	షీష్యా

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
202	2	కపిద్ద	కపిత్థ
202	18	నగు	అగు
203	12	గ్రాహ్యస్తే	గ్రాహ్యస్తే
203	15	పృథ	పృథ
208	28	తత్రోద్ధితః	తత్రోద్ధితః
209	15	తావంత్యహః	తావంత్యహః
209	24	నిష్ఠాదులతోను	నిష్ఠాదులతో
211	24	సుఖోష్ణమైన	సుఖోష్ణమై
211	25	శిరోరోగము	శిరోరోగమును

నూచన :- ఇంకను యిందు ద, ధ, న, వ, ప, స, ర, జ, ఈ మొదలగు
అక్షరవ్యత్యయములున్నచో సరిదిద్దుకొని పతింప బ్రార్థితులు.

గ్రంథకర్తలు.

